

CAROLI EMMANVELIS VIZZANII
Bononienſis, Sacræ Conſiſtor. Aulæ Advocati,

DE MANDATIS PRINCIPVM,

SEV

De officio eorum, qui in Provincias cum imperio mittuntur.

AD

ALEXANDRVM VII, PONT. MAX.

AMSTELÆDAMI,
Ex Typographejo JOANNIS BLAEV.
M DC LVII.

CICERO Epist. I, ad Q. Fratrem.

Ac mihi quidem videntur huc omnia esse referenda ab iis qui præsunt aliis, ut ii, qui eorum in imperio erunt, sint quam beatissimi.

CAROLI EMMANVELIS VIZZANII,

IN LIBRVM

DE

MANDATIS PRINCIPVM, PRÆFATIO,

AD

ALEXANDRVM VII, PONT. MAX.

Am Iurisprudentiæ partem, BEATISSIME PATER, quæ de univerſo Civitatis ſtatu præcepta continet, vocaturque jus Publicum, tantum præſtare arbitror alteri illi, quæ in proſpiciendis ſingulorum civium commodis occupata, Privati juris vocabulo cenſetur; quantum Iurisprudentia ipſa ſuper cæteras humanas artes & facultates excellit: Vt enim non ita frequens ejus uſus, nec paſ-

ſim obvius eſt, nec tam præſentibus cultores ſuos emolumentis & commodis auget; ita nobilior multo, ſublimiorque clariorem & magis expreſſam in ſuis ſectatoribus Divinæ mentis omnia gubernantis effigiem, in ipſa ſtirpe generi mortalium ingenitam, facit: quippe quæ nihil humile in Republica, nihilque vulgare contrectat, ſed in ea altiſſima quæque ſuis conſiliis, atque inſtitutis formanda ſuſcepit ac moderanda; quandoquidem in conſervanda Religione & ceremoniis, magiſtratuum officio conſtituendo, Imperio armis reliquiſque opibus muniendo, ſuum ſtudium induſtriamque conſumit. Quod quidem legislatori ſapientiſſimo Iuſtiniano minime obſcurum fuiſſe vel inde perſpicuum eſt, quod ex duodecim libris Principalium Conſtitutionum, quibus univerſum jus Civile pertractat, relictis pro re Privata octo mediis, primum ac tres extremos iis legibus attribuit, quæ ad

ad publicum ſtatum rei Romanæ ſpectant: & quaſi bonus Imperator firmiores quasque copias in fronte, & ſubſidiis locavit, eandemque materiam ut plurimum earum Conſtitutionum eſſe voluit, quas, poſt abſolutum juris Civilis opus cum edidiſſet, Novellas appellavit. Cum itaque ego, BEATISSIME PATER, non inutilem Reipublicæ civem eſſe me ab ineunte ætate vehementer optaſſem, quippe meo unius commodo nequaquam me natum intelligebam, poſtquam à Philoſophiæ curriculis, cui in Bononienſi, & Patavina Academiis profitendæ primos ingenii mei impetus addixeram, domeſticæ me rationes & vitæ inter negotiorum fluctus agitandæ neceſſitas avertit, hanc ipſam juris Civilis, cui me deinde applicui, partem, intentiore cura cognoſcendam mihi propoſui; omneque otium, quod ab amicorum temporibus datur, illuc inſumendum exi-
 ſtimavi,

ſtimavi; non ſine aliqua ſpe, quandoque futurum, ut induſtriæ vigiliarumque mearum fructus aliquis haud ineptus ad poſteros prodiret, quo juſta commentaria, ad quatuor quos dixi Codicis Iuſtinianei libros, hoc eſt Ius Publicum univerſum, comprehenderentur. Initium autem à titulo de *Mandatis Principum*, qui eſt decimus quintus libri primi, & inter Novellas decimus ſeptimus, capere decrevi; quod eam materiam ſcitu digniſſimam, tractatuque jucundiſſimam intelligerem, quippe quæ *rationem explicat, qua provinciæ adminiſtrentur*, ut inde *quid facto opus eſſet accipiant*, qui in eas cum imperio mittuntur; hoc eſt Reipublicæ bene foris gerendæ præcepta calleant, & amplectantur: in qua quidem Civilis ſcientiæ parte, qui recte ſuo muneri reſpondent, eo majore laude digni ſunt, quam qui id ipſum domi faciunt; quo eſt præſtantius excelſiusque in alios, quam in ſemet imperium

Iuſtinian. Novel. 26, cap. 2.

perium

perium exercere. Quemadmodum autem Romanæ provinciæ post homines natos amplissimæ florentissimæque fuere, ita necesse est ea præcepta institutaque, quibus habitæ & administratæ sunt, pulcherrima sapientissimaque fuisse; quorum beneficium est, propagatum per universum terrarum orbem Imperium, tanta cum devictarum gentium felicitate, ut pleræque Populo Romano servire, quam aliis imperare maluissent. In hoc igitur stadio, BEATISSIME PATER, sub auspiciis tuis currenti mihi, &, si Deus cœptis annuerit, diu cursuro, ut ea, qua es erga rem litterariam universam benignitate, faveas rogo; Meque libenter audias de priscis Imperatoribus, per hujusmodi Mandata felicitati publicæ consulentibus, cum posteritate loquentem. Faxit Deus Optimus Maximus ut diu regnes; ita enim in uberrima rerum à Te gestarum segete, Ecclesiarum & Provinciarum præsidibus licebit egregia illa heroicæ

Iustinian. Novel. 26. d. cap. 2.

roicæ

roicæ virtutis exempla legere, quorum tenues reliquias, hæc, quæ nunc superſunt priſcorum Principum Mandata, nobis exhibent: Imo impoſterum ſola ALEXANDRI VII vita moreſque pro Mandatis erunt, ut verè liceat ad cytharam elegantiſſimi Poetarum canere,

Claud. de Manlio Theod. Conſ.

Creſcite virtutes, fœcundaque floreat ætas,
Ingeniis patuit campus, certuſque merenti
Stat favor. ornatur propriis induſtria donis.
Surgite ſopitæ, quas obruit ambitus, artes:
Nil licet invidiæ; CHISIVS dum proſpicit orbi.

PRO-

PROLEGOMENA
AD RVBRICAM
DE
MANDATIS PRINCIPVM.

I. Nitio rerum suarum, & quoad regum in ditione fuit, nullis, aut admodum paucis populus Romanus legibus est usus; rudi quippe malarum artium per ea tempora multitudini temperandæ ipsa judicantium arbitria satis erant: *Halicarnas. histor. lib.* 10. *Tacit. annal. lib.* 3. Post Reges exactos & libertatem institutam, Consules aliique annui magistratus una cum cæteris Reipublicæ partibus, juris quoque dicundi potestatem accepere, ducemque naturalem ra-

 tionem

tionem potius & mores patrios, quàm quicquam litteris traditum in controversiis definiendis exercendisque judiciis sequebantur, præter pauca quædam libris Pontificum à Numa comprehensa, & si quæ à Tullo, & Anco, maximeque Servio Tullio ad cives in officio continendos, & fœlicitatem publicam augendam reperta sunt, vel deinde populus
II. firmandæ adversus Patrum opes concordiæ paravit: donec accito per Decemviros quicquid usquam gentium conservandæ civili societati idoneum ea tempestate ferebatur, duodecim tabulæ conscriptæ, imperiumque civitatis universum ab hominibus ad leges translatum est: *Tacit. annal. lib. 3, cap. 26.* eaque ratione non libertatis modò, cui inter vincula legum receptus unicus est, sed etiam potentiæ, quæ immensa incrementa captura mox erat, præclara fundamenta jacta sunt; nec idcirco ferendarum legum usus intermissus est umquam, quæ multæ postea variæque; prout varia fuere Reipublicæ tempora, à senatu, plebeque & populo universo conditæ, auctorum suorum, id est eorum magistratuum ad quorum interrogationem perferebantur, vocabula prætu-
III. lere. Neque tamen post condita jura nihil Consulibus, in quò sua potestate uterentur, relictum est; namque scriptarum hujusmodi legum custodes (quod justissimum imperii genus habetur) esse cœpere; & quia, post prolatos interim agri fines, longinquioribus bellis administrandis distineri soliti, gerendæ domi Reipublicæ satis plerumque otii non habebant, Prætorem institui placuit, qui loco Consulum judiciis præesset, quique ob necessariam in Vrbe moram Vrbanus appellaretur: intermissumque ea occasione credibile est Præfectos Vrbi constituendi morem; (antea quippe ad tempus & propter regum aut consulum absentiam creabantur. *Tacit. annal. lib. 6, c. 11.*) nec nisi sub Augusto reductum:
IV. cumque ne Prætor quidem Vrbanus sufficeret, propter affluentem auctu imperii peregrinorum copiam, cui sive inter se,

ſe, ſive cum civibus altercaretur, juris dicundi beneficium de-
negandum non eſſe docet Ariſtoteles *Polit. 4. cap ult.* Præ-
tor alter eſt additus, quem idcirco Peregrinum dixere. *l. ne-
ceſſarium. 2. § cumque Conſules. 27. & §§. ſeqq. ff. de orig.
jur.* quibus duobus, prout fines imperii amplificabantur, &, V.
ut ait, *Hiſt. lib. 53.* Dio, *honorandorum clarorum civium neceſ-
ſitas incedebat*; alii deinde atque alii adjecti, ad decem & octo
numerum pervenere *d. l. 2. § capta. 32. & § ergo. 34. ff. de
orig. jur.* utque fœcundior multo gignendis negociis naturæ VI.
infirmitas eſt, quàm ut humanæ rationis anguſtiæ ad ea ſua
providentia comprehendenda ſufficiant, multi quotidiè ca-
ſus oriri cœpere, quibus nihil omnino conſultum in legibus
reperiebatur, *l. nam ad ea. 5. l. neque leges* 10. *l. non poſſunt.* 12.
ff. de legibus. factum eſt, ut Prætores initio anni publice edi-
cere ſolerent, quo jure ſibi in exercenda ſua poteſtate uten-
dum erga controverſias intactas à legibus, quæve in judican-
do ratio ſequenda eſſet; quæ quidem edicta intra annum
terminatas vires ſuas habebant, quo ſpatio edicentis quoque
auctoritas terminabatur; & licet quotannis alia, atque alia
proponerentur, veriſimile eſt paucis admodum in rebus in-
ter ſe diſſimilia prodiiſſe; quemadmodum hodiernas regu- VII.
las Cancellariæ, pauciſſimis immutatas in rebus, à ſingulis
Romanis Pontificibus initio ſuæ creationis proponi ſolitas
videmus, quas quidem edictis hiſce ſimiles eſſe obſervavit
Franciſcus Florens Anteceſſor Aurelianenſis *ad tit. de re-
ſcript. in princ.* Quòd earum quoque vis omnis, & autho-
ritas, una cum vita Pontificis conditoris extinguitur. *Paris.
de reſign. benef. lib.* 11. *q.* 2. *num.* 32. *Serafin. deciſ.* 980. *num.*
12. *Merlin. deciſ.* 192. *num.* 4. & 5. Hæc edicta, quo mi- VIII.
nus arbitrii in ſuas leges Prætoribus relinqueretur, primò
cautum eſt, ut qualia Kalendis Ianuariis ab iis proponeban-
tur, toto Præturæ tempore cuſtodire deberent: deinde ab
Hadriano, opere Iuliani, nobilis ea tempeſtate Iuriſconſulti,

Edictum perpetuum conscriptum est, *l. si quis* 10. *C. de condict. indeb.* universam juris materiam adeo eleganti methodo comprehendens, ut ejus exemplo Codex Iustinianeus mirabilem illam titulorum, ac materiarum seriem, in quas digestus est, acceptum ferat. *l.* 1. *§ cumque* 5. *C. de vet. jur. enucl.*
IX. Hinc autem non solum dicendi in urbe juris, sed regendarum etiam provinciarum (quæ successu rerum Romanarum per universum terrarum orbem, initio à Sicilia orto, extensæ sunt) præcepta depromebantur, exceptis iis civitatibus, quæ libertatem jusque propriis utendi legibus ob ingentia in rempublicam merita muneri accepissent, sociæque atque amicæ peculiari formula essent appellatæ: qua de re pulcherrimum exemplum profert in vetere Senatusconsulto Sigo-
X. nius *de antiq. jure prov.* *l.* 1. *c.* 1. Prætores enim, qui à populis cum imperio in Siciliam, cæterasque provincias mitti cœpere, quamvis ipsi quoque sua edicta proponere solerent, ad id quod in urbe non tam fieret, quam fieri deberet, ea plerumque accommodabant. *l. omnia.* 11. *l. sed licet.* 12. *ff. de off. præsid.* indequè illa provincialia edictorum distributio ortum habuit, ut, quæ ab urbanis, aliisque provincialibus edictis petita, ac deprompta essent, translatitia, cætera nova appellarentur, ut ex Halycarnassæo, Livio, cæterisque priscis melioris notæ scriptoribus, affirmant Sigonius *de judic. lib.* 1. *cap.* 6. *&* 7. *& de ant. jur. prov. lib.* 1. *cap.* 24. Volaterranus *commentar. lib.* 29. Lipsius *de magnit. pop. Rom. cap.* 10. Rosinus *antiq. Rom. lib.* 8. *cap.* 43. Ianus Gulielmus *de magistr. Rom. cap.* 10. Bullengerus *de Imp. Rom. lib.* 3. *cap.* 12. Ne-
XI. que præterea deerant leges, quibus non tam sociorum, quàm ipsius regentis rationibus consulebatur, morum ejus, vitæque ac domesticæ disciplinæ regulam præscribentes, quarum vestigia in Cicerone, *sexta contra Verrem actione*, & passim alibi cernuntur: nec solum Prætores provinciis in vetere republica præerant, verum etiam Proconsules quandoque mitteban-

tebantur, quo imperii genere, quòd extraordinarium ple-
rumque censeretur, gravioribus bellorum cæterisque hujus-
modi Reipublicæ temporibus populus Romanus uti solebat.
Hanc administrandarum provinciarum rationem usque ad
Augusti tempora servatam accepimus, qui postea licet uni- XII.
versam sui arbitrii fecisset rempublicam, quo tamen immi-
nentem sibi ab oppressa patriæ libertate invidiam declinaret,
nec perpetuum, nec in omnes provincias suum imperium
esse voluit; sed relictis senatui, populoque Italia, & cæteris
ita longo servitio domitis, ut facilè ab inermibus etiam ha-
beri possent; reliquas, in quibus accersendæ bellicæ laudis,&
firmandæ militaribus studiis potentiæ materiam habiturus
erat, sibi in decennium seposuit; pollicitus, citius etiam se
eas, si citius pacarentur, senatui redditurum; speciemque ei
rei pulcherrimam ostendebat, quod nimirum ea ratione du-
riora quæque & asperiora reipublicæ ipse subiret, iis, quæ ad
fructum bonorum imperii pertinerent senatui relictis, per
quem ex eodem ordine Consulares aut Prætorii,quiqueCon- XIII.
sularium, aut Prætoriorum numero habebantur creari quot-
annis deberent, ac Proconsulari imperio & appellatione
provincias administrarent, lictoribusque, quoad extra po-
mœrium essent, & cæteris imperii insignibus ex veteri more
uterentur: alios vero à se eligendos instituit senatorii ordi-
nis dignitate contentos, nec alio quam Legatorum ac Pro-
prætoris titulo censeri voluit: hoc quidem, tamquam rei mi-
litari magis accommodato (respondet enim Græcæ dictioni
στρατηγὸς: & bellorum duces, quòd *militaribus præirent co-
piis* dictos Prætores monet Iustinianus, *Novel. de prætor. Ly-
caon. in præfat.*) cujus illis major, quàm pacis artium erat
futura necessitas; illo verò, quasi per modestiam, ac si ipse-
met à Senatu Proconsulare Imperium in eas provincias ac-
cepisset, easque, per solitos Proconsulibus adhærere eorum-
que vice fungi comites, administraret, qui quidem, ut infra

XIV. *lege p. num.* 47. dicemus, Legati dicebantur. Verum crescentibus deinde Cæsarum in Rempublicam opibus, nec ullo jam reliquo libertatis antiquæ respectu, una cum cæteris omnibus jus quoque mittendorum in provincias præsidum cessit in Principes, minus rectè & minus integre à Magistratibus à Senatu datis ei muneri responderi prætendentes. *Sueton. in Augusto. cap.* 47. *Dio histor. lib.* 53. Sequutaque est haud levis omnis Reipublicæ administrandæ immutatio, & præcipue, quod ad provincias attinet, sub Hadriano ac deinde Constantino Principibus: nec diu fuit,
XV. ut Imperium in Orientale & Occidentale divisum rursus in plures diœceses, deinde provincias, abhorrente à veterum institutis ratione distribueretur; harum autem aliæ Proconsulares, aliæ Consulares, aliæ Correctoriæ dicerentur, parerentque Præfectis Prætorio, eorumque Vicariis, de quibus omnibus frequens in hoc tractatu mentio incidet, & plenè disseremus in Romani Imperii Synopsi, quam universo nostro
XVI. de Iure publico operi præmittemus. Idem autem Augustus non contentus legum præceptis, quæ cum in cætero Romano jure, tum in edictis à prætoribus proponi solitis, ut jam diximus, continebantur, & plerumque respiciebant privatam provincialium utilitatem, adjecit quædam propria, quæ non magis populorum, quàm sui ipsius gubernandi rationem præscriberent Magistratibus, eaque peculiari nomine *Mandata Principis* appellavit; quod innuit elegans locus Dionis, ab interprete propter obscuritatem silentio prætermissus, ut observavit Brissonius de formul. lib. 3. & Cujacius in not. ad tit. hunc in editione Contii, qui *histor. lib.* 53 ait, ἐντολάς τε τινὰς καὶ τοῖς ἐπιτρόποις, καὶ τοῖς ἀνθυπάτοις, τοῖς τε ἀντιστρατήγοις δίδωσιν, ὅπως ἐπὶ ῥητοῖς ἐξίωσι. id est, *Mandata quædam ac Procuratoribus, ac Proconsulibus, ac Proprætoribus dabant, quo cum certis exeant.*

XVII. Hoc inde institutum alii Imperatores sequuti, certa Magistratibus

giſtratibus dederunt Mandata, quibus regendi forma & vitæ ratio præſcriberetur, ut præter plurima Tertulliani, Luciani, & Plinii loca congeſta per Briſſonium *formul. lib.* 3. indicat Iuſtinianus § *ut autem, Novel. de Præſ. Pyſid.* § *hac autem. Novel. de Prætore Thrac.* Et quia in judicando ab his non XVIII.
erat recedendum, ea præſides, dum judicarent, in Auditorio penes ſe retinebant: *Pancirol. not. Imp. Orient. cap.* 157. imo etiam Edictis propriis aliqua eorum capita inſerebant, quemadmodum legimus D. Pium, cum Aſiæ præeſſet, ſub Edicto propoſuiſſe caput illud Mandatorum, quo Præſidi injungebatur, ut latrones interrogaret de ſociis & receptatoribus. *l. D. Hadrianus. 6.* § *p. ff. de cuſtod. & exhib. reor.* Veriſimile etiam XIX.
eſt demerendæ Principis voluntatis, ineundæque gratiæ cauſa, ex univerſo Romano jure, ad quod ſuas actiones Præſides accommodabant, hoc ab iis præceptorum genus, tamquam à peculiari ipſiuſmet Principis ingenio profectum, & in quo ille propterea ſibi præ cæteris placeret, deligi ſolitum, cui omnem à ſe bene gerendæ Reipublicæ gratiam ferre acceptam viderentur, quaſi ejuſdem Principis conſiliorum id potius, quàm propriæ operæ beneficium fuiſſet. id enim XX.
non verbis tantum, verùm etiam ſpecie quadam & ſolemni quodammodo ritu profitebantur, dum inter inſignia Magiſtratus libri Mandatorum imaginem variis, prout varii erant Magiſtratuum gradus, ornamentis expreſſam habebant, & quaſi rem planè ſacram, & omne mortalitatis faſtigium egreſſam, ſæpe accenſis circa cereis venerabantur. *Pancirol. Not. Imp. Orient. cap.* 22. & 155. Sed veriſſima profecto eſt aurea XXI.
illa Platonis eleganti epigrammate expreſſa ſententia, quòd videlicet.

Αἰὼν πάντα φέρει, δολιχὸς χρόνος οἶδεν ἀμείβειν
οὔνομα καὶ μορφὴν, καὶ φύσιν, ἠδὲ τύχην. hoc eſt,

Sæculum omnia fert, longum tempus novit immutare nomen, & formam, & naturam, & fortunam.

Anthol. Græc. lib. p.

namque

namque paulatim exolescente omni recti honestique, ac ipsius Imperatoriæ Majestatis respectu, hæc etiam publici juris ratio contemni, & avaritia Magistratuum libidineque & cæteris malis artibus superari cœpit. § *idemque, Novel. de co-*
XXII. *mite Isauria.* donec Iustinianus animadvertens præcipue rem Romanam hujusmodi Mandatorum observatione consistere. § 2. *Novel. de Prat. Thrac.* imitatus Hadriani consilium, quo princeps ille in Edicti perpetui compilatione usus est, præcipua in eo juris privati capita concludendo, illudque in anniversariorum illorum, quæ antiquitus proponi solebant edictorum locum substituendo, Constitutiones
XXIII. edidit Novellas octavam & decimamseptimam, quæ Mandatorum quodammodo perpetuorum ac universalium instar essent, hisque omnes Præsides tamquam communi regula & speculo administrandæ provinciæ uterentur. quidquid enim egregii ad fœlix populorum regimen excogitare humana prudentia potest, (quæ sunt præcipuæ juris publici partes) conjicienda in iis ac describenda curavit. Harum prima posita est sub titulo *Vt judices sine quoquo suffragio fiant*, qua avaritiæ gubernantium ab stirpe delendæ evertendæque, ducto à præcipua ejus vitii origine initio, rationem inire aggressus est, dum gratuitas in posterum creationes Magistratuum, & ab omni sordium inquinamento immunes instituit; sacramenti præterea religionem (quo in aditu honoris adigendos instituit, de observanda ea lege Provinciarum rectores) adjecit, ejusque sacramenti, imo universæ legis vindices & exactores Episcopos esse voluit; quoque hujusmodi præceptorum venerabilior animis hominum species accideret, nec umquam excidere memoria posset, non solum recondendam illam inter sacra vasa cæteraque divini cultus instrumenta in penitiore sanctioreque venerabilis Ecclesiæ parte, quasi *dedicatam Deo & ad salutem ab eo factorum hominum scriptam* mandavit, sed etiam in ejusdem Ecclesiæ porticibus ad promptio-

promptiorem universi populi notitiam affigi, ut ibi publicè descripta & oculis omnium admota censeretur. *d. Novel. 8. §. tradita nobis. repetita Basilic. lib. 6. tit. 3. num.* 20. Nec exiguum sui hujus erga Rempublicam studii fructum capere visus est, & si nihil aliud inde tulisset, quam quod post longa sæcula laudatorem ejus imitatoremque ea in laude habuit sanctissimum inter Pontifices Romanos, bonorumque morum exactorem religiosissimum Pium V. qui Novellam octavam quam diximus approbavit *Constit.* 140. & universis ditionum Ecclesiasticarum Magistratibus observandam præcepit. XXIV.

Altera vero propriam habet *de Mandatis Principum* inscriptionem; ubi laudata statim initio, & observari Mandata hac ipsa, de qua mox dicimus, Constitutione, novam tradit formulam Mandatorum; qua prudentissima, saluberrimaque præcepta comprehenduntur de abstinentia Magistratuum; de constantia, æquitateque, & celeritate judiciorum; de lenitate, ac diligentia in imperanda, exigendaque publica pecunia; de concordia inter cives; de rei frumentariæ ratione; de Sacrarum ædium, cæterorumque publicorum operum incolumitate, aliisque plurimis, sine quorum diligenti intentoque studio Respublica salva esse non potest: pariterque hujus alterius Constitutionis memoriæ, atque observantiæ consultum voluit, namque recensendam eam inter cætera juris perpetui capita curavit, exhibitionemque ejusdem coram Episcopo, & Clericis in Metropoli, cæterisque provinciæ civitatibus imperavit; ita ut nunquam ab oculis populi remota esset, nemoque an Mandata Principis observentur explorare, & compertum habere non posset; morique laudabili, pridem ut diximus instituto, Mandatorum, inter alia Imperii provincialis insignia habendorum, adjecit, ut una cum codicillis (quorum traditione recentis honoris veluti quædam possessio Præsidibus tradebatur) nova hæc XXV. XXVI.

Mandatorum ſanctio tradi deberet. *l. 3. hoc. tit. in præfat. &* *§ hac etiam. § ideoque. Novel. de Prat. Thrac. § ut autem. de Præſid. Piſid. § ſecundum legem. Novel. de Prat. Lycaon. & §*
XXVII. *idemque. de Com. Iſaur.* Hunc igitur de Mandatis Principum titulum, ejuſque univerſam materiam plenis commentariis interpretari, adeoque de Officio eorum, qui in Provincias cum imperio mittuntur, diſſerere, quantum mea infirmitas patietur, explicata ea Publici juris parte, quæ ad hanc rem facere videtur, conſilium eſt; cujus quidem rei cognitio quando à veteribus Populi Romani moribus & inſtitutis, præſertim vero quæ circa Iuſtiniani Principis tempora obtinebant, magnopere pendeat, de iis paulo verboſius diſſerere non alienum à ſuſcepti mihi oneris ratione fuiſſe putavi, ab ipſis legum & præcipue Novellarum fontibus accito
XXVIII. præſidio: Mandata autem ipſa Græce ſimul & Latine edenda curavi, quo mens legislatoris curioſis ejus indagatoribus intellecta facilior ſit, quam aliquando Latina Novellarum verſio non ſatis aſſequitur, ut animadvertit Merenda *controverſ. jur. lib. 19. cap. 25: num. 96. & ſeqq.* & abunde indicant, ultra compendioſam illam Iuliani translationem, Haloandri, Agylæi, & Scrimgeri verſiones, & plæræque recentiorum I. C. obſervationes; quibus poſt bonarum litterarum propagationem in his, quæ ad verborum ſignificationem ſpectant, magis deferendum eſſe, quam antiquioribus
XXIX. affirmavit Cardinalis Serafinus *deciſ. 359. num. 20.* & quia in primo quoque libro Codicis habetur hic idem titulus *de Mandatis Principum*, imo ea præcipua hujus materiæ ſedes videtur; noſtrumque inſtitutum eſt leges ejus libri potiſſimum interpretari; accommodatior meo propoſito viſa eſt Charondæ editio, aliæque ejus ſimiles, in quibus Novella, quam diximus, decima ſeptima, quaſi lex tertia adjecta eſt duabus illis, quæ ſolæ in titulo Codicis de Mandatis Principum reperiuntur: rectene an ſecus, nihil in præſens attinet,
& in

& in interpretatione præfationis ad eamdem legem accurate dicemus. Nec ſolum hanc tertiam, verum etiam duas quoque priores leges utraque lingua Græca & Latina pariter edere placuit,quarum quidem poſteriorem ante nos Cujacius deprompram ex Baſilicis in publicum Græce protulit, cujus exemplo nos primam, Latine ſolum hactenus lectitari ſolitam, Græcam ex iiſdem Baſilicis exhibebimus. Itaque tres leges in toto corpore juris de Mandatis Principum ex profeſſo tractantes, noſtra hæc commentaria complectentur; in quarum priori de Mandatis illis eſt ſermo, quæ dantur Comitibus, Tribunis & Notariis vel Referendariis (de quibus nos *ibi plene num.* 11. *& ſeqq. & l.* 2. *num.* 42.) perferenda ad Præſides, ut monuit Cujacius *in not. ad hunc tit.* In ſecunda ad excludendas fraudes eorum, qui ſpecie principalium Mandatorum ad injuriam abutuntur, cavetur, nè quid roboris habeant, unico excepto, qui ibi ponitur, caſu: de tertia vero hic ſatis multa à nobis dicta ſunt. Sed jam rem ipſam aggrediamur. XXX.

LEX PRIMA.

Asserenti se habere Mandata Principis secreta non creditur, nisi ea scriptis probaverit.

Imppp. Gratian. Valent. & Theodos. A.A.A. ad Fusignium Præfectum Prætorio.

Si quis adserat cum Mandatis nostris secretis se venisse, omnes sciant, nemini quicquam, nisi quod scriptis probaverit, esse credendum: nec ullius dignitate terreri, sive ille Tribuni, sive Notarii, sive Comitis proferat dignitatem; sed sacras nostras litteras esse quærendas. dat. 16. Kal. Iul. Heracleæ. Merobaude 2. & Saturnino Consf.

Ex ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ

lib. 2. tit. 6. num. 18.

Siquis cum quolibet mandato veniat, dicens sine scripto sibi à Principe mandatum, ei fides non adhibeatur, cujuscumque dignitatis sit, qui id asserit.

Εἴ τις ἐν οἱωδήποτε σεκρέτῳ παραγένηται, λέγων ἄγραφον βασιλικὴν κέλευσιν πρὸς αὐτὸν γεγονέναι, μὴ πιστευέσθω. κἂν οἱασδήποτε ἀξίας εἴη ὁ τοῦτο διαβεβαιούμενος.

I. IN Principem translata per legem regiam potestas, & hinc ab ea omnes dependent Magistratus, & eorum auctoritas.

II. *Textus hic in Codice Theodosiano ubi locatus sit.*

III. In-

I. Er legem regiam (quam Imperii legem nuncupat Alexander *in l. ex imperfecto.* 3. *C. de testam.* & plene examinat Amaya *Observ. lib.* 1. *cap.* 1. *num.* 22. *& seqq.*) translata à populis ad Principem jurisdictio & potestas, *l.* 1. *§. sed & si.* 7. *C. de vet. jur. enucl. l.* 1. *ff. de const. Princ. §. sed & quod.* 6. *Instit. de jur. nat. gent. & civ. Barbos. l. cum prator.* 12. *§.* 1. *num.* 20. *ff. de judic.* non aliunde in Magistratus descendit, ac derivatur, quam ab ipso Principe, dum eos constituit, vel confirmat, constituendive, aut confirmandi aliis auctoritatem elargitur, *l.* 1. *§ initio.* 4. *ff. de off. præf. Vrb. c. p. §. Iudices. & ibi Bald. de pac. jur. firm. Alex. cons.* 24. *num.* 1. *lib.* 5. *Menoch. præsumpt.* 14. *num.* 4. *lib.* 2. Hanc ob causam cum factum Principis necessario requiratur ad constituendum Magistratum, *l. unic. ff. ad leg. Iul. de ambitu.* & ea quæ sunt facti debeant probari, *l.* 1. *C. de probat. l. adseveratio.* 10. *C. de non num. pec.* in hac lege quæ paucis in
II. fine & inscriptione immutatis reperitur in Codice Theodosiano *sub hoc eodem tit. de mand. Princ. lib.* 1. decernit Imperator, *si quis adserat cum mandatis secretis se venisse*, huic
III. id tantum, *quod scriptis probaverit, esse credendum.* & determinatio hæc alias repetita in *l. prohibitum.* 5. *C. de jur. fisc.* in iis etiam Iudicibus locum habet, qui non ordinata, sed delegata jurisdictione utuntur. *c. cum in jure.* 31. *de off & potest. deleg. Bal d. hic num.* 2. *Menoch. præsumpt.* 15. *lib.* 2. nec satis est de hujusmodi Principis mandato docere per testes, vel alia quapiam ratione, sed necesse est ipsas *litteras* Princi-
IV. pis exhibere; quas hic Imperator *sacras* appellat, juxta morem illius sæculi, in quo singula, quæ à Principe prodibant,

vel

vel ad ipsum spectabant, *divina & sacra* dicebantur, nedum à subditis, ut ostendunt plures apud Symmachum & Cassiodorum epistolæ, verum etiam à Principibus ipsis; quod sane indicant innumeræ leges in Corpore juris clausæ, in quibus passim Principis responsa, seu rescripta, *sacros affatus*, *sacra oracula*, *sacras adnotationes*, *sacras litteras* legimus appellari; & earum plurimas ad propositum ponderat Bullengerus *de Imp. Rom. lib. 3. cap. 12.* Inani siquidem Ethnicorum assentatione factum est, ut mos hujusmodi pravissimus invalesceret, divinos honores Principibus deferendi; quamobrem eorum dicta, factaque, *sacra* appellata arbitratur Amaya, *l. nominationum. num. 2. C. de Decurion.* qui propterea animadvertit Principum acta cæteris longe majora & præstantiora videri, quasi non à mortali, sed divina quodammodo potestate profecta, ideoque, ut qua decet veneratione ab hominibus excipiantur, jure sibi sacrorum ac divinorum vocabula vindicare: *num. 3.* A quo tamen instituto sapientissimum Principem Augustum vehementer abhorruisse, auctor est Suetonius; apud quem *cap. 2.* legitur, illum, nescio quem *sacras ejus occupationes* dicentem, coegisse *pro sacris laboriosas dicere.*

V. Cum igitur hic certus præscribatur modus probandi Mandata Principis, per exhibitionem videlicet scripturæ, ut *hic* animadvertunt Bartolus, Baldus *num. 1.* Albericus *num. 2.* qui docet *ibidem*, quænam ad id scriptura requiratur. Decius *num. 6.* & Barbosa *num. 3.* idque optima ratione inductum sit ad occurrendum fraudibus in materia jurisdictionis, quæ indebite usurpata civilem statum prorsus evertit; frustra quærunt aliqui, an per testes aliamve rationem Mandatum

VI. Principis congrue probetur: Quamvis enim alias validior videatur probatio per testes, quam per scripturam, quasi dissonum sit majorem fidem præstari defuncti animantis corio, quam viventis voci, juxta dictum Innocentii, quod sequitur Abbas *in cap. tertio loco. num. 5. vers. ultimum tamen. de probat.*

bat. & cap. cum Ioannes. 10. *num.* 13. *de fide Instr. & plenè* Mascardus, qui de communi testatur. *de prob. q. 6. num.* 1.
VII. id tamen non procedit, ubi scriptura sit indubitatæ fidei, qualis est illa, cujus Princeps est auctor, nam hujusmodi scriptura præfertur dictis Testium. *glos. cap. p. §. postquam. V. in scriptis de cens. in 6. Rota decis.* 27. *n.* 19. *par.* 5. *decis.* 95. & *decis.* 328. *n.* 12. *par.* 6. *rec. Duran. decis.* 131. *num.* 13. ubi
VIII. ita millies fuisse decisum *Serafin. decis.* 339 *num.* 7. nec unquam per hæc eliditur; ut ideo usus in judiciis inoleverit, quod semper illis remissoria deneget, qui probare velint id, cujus oppositum scripturæ edoceant: *Rota decis.* 131 *n.* 2. *coram Penia p. p. decis.* 1460 *n.* 3. *coram Serafin. in foro Sempronien.* 16 *Martii* 1640. *§. deveniendo. & in Salisburgens. seu Nullius Iurisdictionis* 16 *Decemb.* 1652. *§ non obstat coram Ro-*
IX. *sas.* Nec unquam testes audiuntur illis in casibus, in quibus lex ipsa scripturam præcise desiderat; *Mascard. d. quæst.* 6 *num.* 20. *Gottofred. ad l. in exercendis.* 15. *V. eandem C. de fid. instr.* quos singulos recenset glossa in *cap. p. V. in scriptis de cens. in 6.* & talis est certe, ex Imperatoris præscripto, is, de quo modo disseritur, in quo non quidem mortui animantis corio, sed sacræ adnotationi jubentis Principis fides exhibetur. De Magistratibus ordinariis hic non loquitur Imperator, quia
X. prius quam provinciæ fines ingrederentur illi, quibus si fuerant delati, semper litteras mittebant ad decessorem, & una Edictum, ut inferius dicetur *num.* 52. sed hic tantum est sermo de illis, qui extra ordinem in Provincias mittuntur: *Cujac. ad Novell. de Mandat. Princ. in princ. Gottofred. hic V. sive.* quorum dignitate, ne aliquo pacto provinciales deterreantur, monet Imperator omnino obsequium iis denegari, nisi Mandata Principis exhibeant; sive ille, qui ea habuisse asse-
XI. rit, *Tribuni, sive Notarii, sive Comitis proferat dignitatem:* Hic non agitur de Tribunis plebis, cum hos nullum diem integrum Roma abesse liceret. *Macrob. Saturnal. lib. p. cap.* 3.
Sed

Sed vel de Tribunis militum, majoribus tamen, qui scilicet non uni cohorti, sed integræ legioni præficiebantur, quia *Tribunus major per epistolam sacram Imperatoris judicio destinatur, minor Tribunus provenit à labore*: ut refert Vegetius *de re milit. lib. 2. cap. 7.* vel potius de Tribunis provinciarum, quibus *modis omnibus obedire* jubentur provinciales in Tribunatus formula, quam describit Cassiodorus *var. lib. 7. epist.* 30. qui pariter *ibidem* exhibet munus Tribuni voluptatum XII. *epist.* 10. non tamen illius, quem novis inveniendis voluptatum generibus præfecerat Tiberius: *Sueton. in vita Tiber. cap. 42. in fin.* qualis apud Neronem fuisse narratur à Tacito *annal. lib. 16.* Petronius ille assumptus *elegantiæ arbiter, dum nihil amanum & molle affluentia putat, nisi quod ei Petronius approbavisset*: sed à Cassiodoro is voluptatum Tribunus *ibi* describitur, qui optimo instituto sub honestissimæ cujusdam disciplinæ lege spectaculorum editionem curabat: sic enim Princeps Tribunum illum, *in calce prædictæ formulæ*, alloquebatur: *Age bonis institutis quod nimia prudentia constat invenisse majores: leve desiderium, &, si verecundia non cohibet, districtio prædicta modificat. Agantur spectacula suis consuetudinibus ordinata: quia nec illa possunt invenire gratiam, nisi imitata fuerint aliquam disciplinam: Quapropter Tribunum te voluptatum per illam indictionem nostra facit electio, ut omnia sic agas, quemadmodum tibi vota Civitatis adjungas. Ne quod ad lætitiam constat inventum, tuis temporibus ad culpas videatur fuisse transmissum: Cum fama diminutis salva tua opinione versare: Castitatem dilige, cui subjacent prostitutæ, ut magna laude dicatur, virtutibus studuit, qui voluptatibus miscebatur. optamus enim, ut per ludicram administrationem ad seriam pervenias dignitatem*: Quæ verba hic placuit apponere, ut XIII. hinc discant Præsides, qua ratione Comœdiarum, & aliorum spectaculorum usus sit permittendus, cum adversus ea populi studium flagrantissimum esse soleat, nec minus ac de

annonæ copia ſollicitum, quippe qui teſte Iuvenale *Satyr.* 10.

———— duas res tantum anxius optat
Panem, & Circenſes.

Congruit quippe rectæ rationi, ut prudens Præſes, Socratis inſtar, qui tunc theatra adibat, cum ibi Euripides certaret, *Ælian. var. hiſt. lib.* 2. *cap.* 13. iis tantum ſpectaculis interſit, quæ bonis exemplis excitare homines ad virtutem idonea ſint; eaque ſolum permittat, à quibus procul abſit omnis factorum, aut verborum obſcœnitas, ne inde in riſum effuſis, adeoque incautis ſubditorum animis vitia irrepant. Ita ſane Magiſtratus educationi puerorum præficiendos eſſe cum monuiſſet Ariſtoteles, *Politic.* 7. *cap.* 17. ſubdidit, *quas narrationes, & fabulas pueri audire debeant, cura ſit iis, qui pueris publice præficiuntur: cuncta enim talia ad converſationes poſtea futuras accommodanda ſunt: itaque ludi ut plurimum tales eſſe debent, ut ſint imitationes eorum, quæ poſtea ſunt facienda.* & paulo poſt: *obſcœnitas verborum, ut & quicquam alind per legiſlatorem exterminanda eſt de civitate; ex turpiter enim loquendi licentia ſequitur & turpiter facere.* & Poëſeos partem imitatricem à ſua Republica *lib.* 10. ejiciebat Plato, *animorum enim pernicies talia audientium videtur eſſe quicumque à medicina deſtituuntur, quæ in recta & germana earum rerum æſtimatione conſiſtit.* Suſcitat quippe, ac urget poëtica imitatio ſenſuum vires, *irritans iram, titillans libidinem, ſolvens riſum, effundens lacrymas, & querelas, idcirco rationis quidem regnum labefactare, perturbationis vero tyrannidem videtur adducere.* ut bene *ibid. in argum.* animadvertit Marſilius Ficinus: & ſi verba tantorum virorum ſatis auctoritatis habere cupiam non videantur, is ad Auguſti facta reſpiciat, quem hiſtrionum licentiam acriter compeſcuiſſe, plura ejuſdem geſta teſtantur, relata per Suetonium *in ejus vita cap.* 45.

Notarii

Notarii inde hic meminit Imperator; non quidem illius, cui velocissime excipienti dictata XIV.

———— *Littera verbum est,*

Quique notis linguam superet, cursumque loquentis *Manil. astronom. lib. 4.*

Excipiat, longas nova per compendia voces.

vilissimorum enim mancipiorum hæc erant commenta, ut ait Seneca *ep.90.* quæ quinquaginta solidis æstimari mandavit Imperator. *l. si duobus. 3. C. com. de leg.* minusve de Notariis iis hic est sermo, quos alio vocabulo Tabelliones appellamus: XV. ad hos enim spectare non poterat administratio provinciæ, propterea quod à Decurionatus quoque munere excluderentur, non quod humile, abjectumque eorum officium haberetur, satis enim honestum erat; sed ne hæc duo munia simul exercerent, vel occasione dignitatis Decurionatus instrumenta à se conscripta derelinquerent: ut ex Codice Theodosiano *in l. 3. de Decurion. & l. 2. de Tabular. & logograph.* probat Amaya *ad l. si quis. 34. à num. 1. ad. 37.* Guttierez *practic. lib. 1. quæst. 137. num. 15. & seqq.* & Covaruvias. *practic. cap. 19. num. 5.* Sed de Notariis Principum hic est sermo, XVI. quos hodie Secretarios vocamus, sic forte dictos ab occultis litterarum notis, quas in scribendis Principum arcanis frequenter adhibent, olim Cæsari & Augusto familiares. *Sueton. in Cæsar. cap. 56. & in August. cap. 88.* quos summa dignitate præditos esse optime probant jura, & XVII. auctoritates per Amayam congestæ *d. l. si quis. num. 37. & seqq.* & præterea Notariatus formula, quæ extat apud Cassiodorum. *var. lib. 6. epist. 16.* & hos ad provincias regendas aliquando fuisse destinatos, ostendunt exempla congesta per Bulengerum *de Imp. Rom. lib. 4. cap. 5.* Hinc Castrensis *hic num. 3.* Salicetus *num. 2.* & *Vtrobique.* Addens, & passim reliqui Scribentes, Notariatum dignitatem esse, ideoque servum, XVIII. & infamem ab eo munere excludi contendunt, accommodata materia ad nostrorum temporum Tabelliones, qui

passim Notarii nuncupantur, forte quia in Schedis, quæ hinc facile *Notæ* à Gregorio IX. nuncupantur, *in cap. cum P. Tabellio* 15. *de fid. instr.* contrahentium mentes, inde latius & ad formam authenticam producendas *l. contractus* 17 *C. de fid. instr.* breviter & Notis excipiant, ut ingeniose sensit Tholosanus: *Synt. Iur. lib.* 47. *cap.* 42. *num.* 4. cujus equidem sententiæ non leve nobis præbet argumentum, copiosus pe-
XIX. nes Notarios clausularum cæteratarum usus; cui profecto modus aliquis adhibendus esset, ne inde publica veluti fraude contrahentes circumventi videantur; dum prorsus ignari virium, quas clausulæ complectuntur, quando extenduntur, eas apponi permittunt, quas alias facile recusarent: non secus ac easdem non pariter ignari Notarii ut plurimum adjiciunt. Hujus autem veritatis domestica mihi experientia, cum magno meo rerumque mearum incommodo, testis est. Nam vita functo Pompejo Vizzanio, Bononiensi Senatore, consobrino meo, frustra laboravi in Sacro Romanæ Rotæ Tribunali, ut immitterer in possessionem bonorum ab eo possessorum Pompeii Vizzanii Senioris, quem auctorem Bononiensis historiæ satis diligentem habemus, quamvis ea subjecta essent certo fideicommisso Camilli ejus Patris; fuitque denegata immissio ex eo, quod in instrumento divisionis hæreditatis paternæ, quam cum illo contraxerat Iason, avus & Auctor meus, Notarii imperitia clausulam *ad habendum* & cæteratam adposuerat, quam, ubi extendatur, præ se ferre fidei commissi paterni renunciationem sensit Rota; & jure quidem, ut optime comprobant Doctorum auctoritates, congestæ in decisionibus in illa causa editis, *scilicet in Bononiens. fideicommissi, de Vizzan.* 15 *Iunii* 1643. *&* 15 *Ian.* 1644 *coram Bichio*, quibus ideo nulla expectata sententia, bene conscius
XX. sapientiæ & æquitatis illius Tribunalis, acquievi; Verum frustra quæstio illa de dignitate Tabellionatus excitatur in hoc textu, quia hic disponit de Notario Principis, qui vere habet digni-

dignitatem, *Tiraquel. late de nobil. cap. 3. num. 8. Boer. decis. 222. num. 8. Covar. pract. d. cap. 19. num. 5. in princ.* Cum alias Tabelliones potius dicantur habere officium, ut sentiunt Bartolus *hic. num. 3. & 4.* Decius *num. 25. & seqq.* & Lotterius *de re benefic. quæst. 28. num. 25.* qui asserit hujusmodi officium nobilitati generosæ derogare, cum in se claudat quoddam negotiationis genus, juxta sententiam glossæ *in cap. sicut. 8. V. Clericis, Ne Cler. vel Mon.* XXI.
Quod tamen intelligendum non est de Scribis, & Actuariis, qui circa Principem, vel alios magnos judices actis gestisque conficiendis adhibentur, quales erant Notarii ad Martyrum acta describenda olim electi, de quibus Cæsar Rasponus, *in suis de Basilica & Patriarchio Lateranen. libris. lib. 3. cap. 17. §. S. Clemens. & §§. seqq.* & illi qui ad scribenda alicujus Magistratus acta deputantur, his enim nobilitatem adscribit Cicero *in Orat. pro Sylla*, dum ait se introductis in Senatum Iudicibus, constituisse, *Senatores, qui omnia judicum dicta, interrogata, & responsa præscriberent.* & inter hos recenset C. Cosconium, qui tunc erat Prætor, & M. Messallam, qui tunc Præturam petebat: & plene post Bartolum, Salycetum, Tiraquellum, Boerium, & alios, hoc idem sensit Rota, ea reddita ratione, quod hi immediate Principi serviunt, vel illius Tribunali, qua ratione differunt à Tabellariis, qui cum publice destinentur instrumentis conficiendis, quasi publici servi, ideoque compellantur cuicumque indigenti inservire pro rogatu, nequaquam reputantur nobiles, *decis. 297. per tot. & 504. præsertim num. 5. par. p. recent.* XXII.
Nisi tamen patriæ consuetudo contrarium suadeat, quæ semper attenditur ad dignoscendum an ars aliqua vilis, vel honesta censeatur. *Bart. l. p. C. de dignit. Tiraquel. de nobil. cap. 34. n. p. & 31. Menoch. cons. 552. n. 13. Rota d. decis. 504. num. 6 par. p. recent.* cujus veritatis exemplum insigne nobis præbet Roma ipsa, quæ *sellularias quidem, ac sordidas & turpibus cupiditatibus subservientes artes, ut corpori-* XXIII.

bus atque animis tractantium noxias servis & exteris exercendas tradidit : longoque tempore pudori fuerunt Romanis opera talia, omnibus ingenuis pertinaciter abstinentibus, cum Romani tunc temporis duo tantum prosequerentur studia, scilicet rei militaris, ac rustica, ut testatur Halicarnassæus *Antiq. Rom. lib.* 2.

XXIV. Postrema dignitas, quam hic recenset Imperator, est Comitatus; dum Comitibus etiam fidem denegandam esse ait, nisi Principis Mandata in scriptis exhibeant : Hac appellatione olim insigniti, qui Proconsules vel Prætores in provincias euntes comitabantur, quorum meminit post Ciceronem *in epist. ad Q. fratrem.* Modestinus *l. abesse* 33. *ff. ex quibus causis mai.* & Paulus *in l. legato* 12. *§. comites ff. de vacat. mun.* & de eorum salariis disserit Papinianus *in l. diem functo* 4. *ff. de off. adsess.* Hoc inde nomen inditum fuit iis, quos Romanus Imperator, dum in bellum proficisceretur, aut Imperii ditionem perlustraret, in comitatum adsciscebat, quasi hi forent in laborum Principalium curarumque consortium assumpti à Principibus, qui per eos maxima quæque & gravissima negotia expedire consueverant: videbanturque ex universo genere humano delecti viri, prudentia, consilio, morumque probitate insignes, quorum opera levior, & portatu facilior Imperii moles Principibus esse posset, ut sensit Pascalius *de Coronis lib.* 9. *cap.* 23. qui *ibidem* animadvertit, ex

XXV. prænobili hoc munere vocabulum transiisse ad notam perpetuæ dignitatis; & Coronæ super insignibus domesticis delationem, ejusque transmissionem ad heredes (de qua re *ibid. in fine*) velut argumentum antiquæ laudis & præmiorum, hinc originem habuisse. Comitum igitur nomine antiquitus illi fere omnes insigniti, quos peculiari cuipiam curæ destinabat Princeps : Nam Comites Consistoriani fuerant, qui

XXVI. Consistorii Principalis arcanis intererant: *Bullenger. de Imp. Rom. lib.* 2. *cap.* 20. *in fine*; *& lib.* 3. *cap.* 9. Is pariter, qui equis imperatoriis erat præfectus, Comes equorum, vel

etiam

etiam Comes Stabuli nuncupabatur. *Curopalat. de off. Cur. Constantinopol. & ibid. Iun. & Gretser. Bullenger. de Imp. Rom. lib.* 8. *cap.* 14. Hinc in Corpore Iuris agitur de Comitibus Sacri Palatii, *toto titulo de off. com. ſacri palat. & l. fin. infra de diverſ. offic.* de Conſiſtorianis, ſcholarum, rei militaris, *Codicis lib.* 12. *tit.* 10. 11. *&* 12. de Comitibus divinarum domorum *l. p. C. ut omn. jud.* Commerciorum *l. unica. & ibi Gottofred. C. de annon. & capitat.* & de ſacri patrimonii & rerum privatarum Orientis Comitibus *Cod. lib. p. tit.* 32. 35. *&* 36. aderantque præterea Comites formarum & portus Vrbis, de quibus Caſſiodorus, *var. lib.* 7. *cap.* 6. *&* 9. & alii plures, quos enumerant Bullengerus *de Imper. Rom. lib.* 4. *cap.* 30. & Pancirolus *in not. Imper. Orient. cap.* 87. 88. 89. 91. 97. 104. 140. *&* 141. & inde vox Comitis fuit ad Magiſtratus Vrbanos & Provinciales delata, *l. unica C. de comit. qui provinc. reg. Pancirol. qui plures recenſet, Not. Imper. occid. à cap.* 70. *ad* 77. unde etiam in Novellis adeſt titulus de Comite Iſauriæ. Vt ideo jure ab his Mandatorum exhibitio exigatur, per quæ ad provinciarum regimen deſtinabantur, quorum Comitatus creationis formulam generalem refert Caſſiodorus *lib.* 7. *cap. p.* & Civitatis Syracuſanorum, Comitivæ, Neapolitanæ *lib.* 6. *cap.* 22. *&* 23. Gothorum per ſingulas provincias, *lib.* 7. *cap.* 3. Ravennatis, *lib.* 7. *cap.* 14. Inſularum, *cap.* 16. & ad hujuſmodi exhibitionem ſtrictius tenebatur Comes ſacrarum largitionum, qui & dictus Comes Theſaurorum, *l. omnes* 2. *C. ut dign. ordo ſerv. l. unica & ibi Gottofred. C. de quæſtor.* propterea quod plures officiales habebat ſibi ſubjectos, *l. unica C. de off. Com. ſacr. largit. l.* 2. *& tot. tit. C. de palat. ſacr. largit.* Horum autem ſpecies & numerum & inſignia recenſet Pancirolus *in Notit. Imper. Orient. cap.* 74. *& in Notit. Imper. Occident. cap.* 35. & formulam eorum creationis itemque munia, Caſſiodorus *var. lib.* 6. XXVII.
cap. 7. Iure autem Tribunorum, Notariorum, & Comitum

hio

hic meminit Iustinianus, ubi de Mandatis Principum tractatur, quia hos præcipuè ad magna reipublicæ munera promovendos esse ille profitebatur: dum enim Prætoris populi dignitatem se velle erigere, & ornare testaretur, *Novel. de Prat.pop. cap.p.* & ejus munera recenseret, *ibidem cap.4. & 6.* affirmavit *ibid cap. 3.* se nulli inposterum eam dignitatem traditurum, nisi *magnificis, illustribus, aut spectabilibus Comitibus consistorianis, aut clarissimis Tribunis pratorianis, & Notariis, aut aliis administrationes agentibus.*

XXVIII. Cum tamen præcipuis hisce dignitatibus fidem adhibendam esse, nisi Mandata Principis exhibeant, neget Iustinianus, nulla facta mentione Præfecti Prætorio, cui æquiparantur Cardinales; Iuxta sententiam glossæ *in. l. p. v. Iudicatus ss. de off. præf. prat.* quam sequuntur *Iason l. p. num.* 8. *vers. & patet ss. de off. ejus. Corsetus de pot. reg. p. 3. n. 16. Leonius de Substit. tit. de Compend. n.* 211. & *Scacc. de Appell. quæst.* 16. *limit.* 10. *num. p.* omissa quæstione in Præfectis Prætorio;

XXIX. velut inutili, dubitari continget, an in Cardinalibus militet hæc dispositio; non indistinctè quærendo, an Cardinalis assertioni, vel testimonio fides necessario sit adhibenda, cujus quæsiti partem affirmativam tenuit Rota *decis.* 645. *num.* 3. *par. p. rec. decis.* 228 *num.* 7 *coram Burat. in Romana depositi* 15 *Decembris* 1645 *coram Cardinali Corrado in Placentina Canonicatus* 16 *Decembris* 1647 *coram Royas & in Romana seu Velliterna affictus* 24 *Iunii* 1647 *coram Bichio*; & ejus sententiam novissime, congestis usque ad satietatem aliorum Dd. auctoritatibus, sequutus est Cohellius *in notit. Cardinal. cap.* 16 *privileg.* 5.) hæc enim quæstio, sic illimitate accepta, non est præsentis inspectionis, sed tantum si coarctetur ad summi

XXX. Pontificis Mandata; ut scilicet dubitetur an Cardinali, asserenti se Mandata Summi Pontificis habere, fides sit præstanda: Et tunc ejus controversiæ status in tria potissimum capita per Dd. dividitur, ut scilicet sit quæstio, vel de Legatis à latere:

latere : vel de Cardinalibus Summi Pontificis Nepotibus, aliisve quos ſtatus Eccleſiaſtici ſuperintendentes generales vocant; vel tandem de reliquis Cardinalibus referentibus ſibi factam fuiſſe de aliquo negotio commiſſionem vivæ vocis oraculo : de his omnibus diſtinctè diſſerendo : Quoad Car- XXXI.
dinales Legatos, quamvis Sedes Apoſtolica alienos legatos abſque ſignatis apicibus recipere non conſueverit, *can. nobiliſſimus. 3. & ibi gloſ. V. ſignatis quæ noſtrum textum allegat diſt. 97.* quia tamen Pontifex eo caſu legato litteras ſui Principis non exhibenti credidit; inſpecta ejus nobilitate, gravitate, & eloquiorum veritate. inde gloſſa forte conſiderans his virtutibus ornatos eſſe Cardinales, & ratione ſuæ dignitatis, quam late ponderat Cohelius *in notit. Cardinal. cap.* 8. eſſe quam maxime notos,ut inde jure cenſeantur nobiliſſimi, cum nobiles dicti ſint à noſcendo, veluti noſcibiles, ut bene congeſtis veterum teſtimoniis obſervat Tiraquellus *de nobilit. cap. 2. num. 3. & ſeqq.* jure intulit, Cardinali credendum XXXII.
eſſe, licet litteras legationis non exhibeat. *d. cap. nobiliſſimus V. nihilominus. & cap. ad apoſtolicæ 2. V. proponi de ſent. & re judic. in 6.* & hanc gloſſæ ſententiam late confirmant Abbas, Felinus, Hoſtienſis, Butrius, & Ancharanus, quos referunt Gabriel *de probat. concluſ. 3. num. p.* Decius *hic num.* 17. Farinacius, qui de communi & magis communi teſtatur, *de teſt. quæſt. 63. cap. 2. num.* 55. & Cohelius *d. privileg. 5. V. procedit etiam & in Comment. ad bull. bon. Regim. cap.* 33. *num.* 47. qui eam adducit rationem, quod Cardinales extra Curiam prodire ſine dignitate legati non conſueverint : Quæ ſane ratio hodie fortius militat, quod Cardinales Romæ compelluntur reſidere ex Conſtitutione Leonis X *ſeptima, §. 28.* & Innocentii X *octava, §. p. & ſeqq.* Indeque ſi forte mittantur legati, qui non ſint Cardinales, tenentur litteras exhibere in ingreſſu Provinciæ, *Romanus conſ.* 387. *num. 3. Laudens. de legatis Principum. quæſt. 8. & qu.* 34.

XXXIII. *Barbosa hic, num.* 5. *Cohel. d. cap.* 33. *num.* 46. Nec indistincte fides præstatur Cardinalibus Legatis, sed tantum in his quæ veniunt in generali Legatorum commissione, quæ scilicet de jure vel consuetudine Legatis competunt, quatenus legati sunt: Statim ac enim Legatos illos esse credimus, ea etiam facultate gaudere necessario credendum est. *Gabriel. d. conclus.* 3. *num.* 3. *&* 10. *Farinac. d. cap.* 2. *num.* 58. *Mascard. conclus.* 140. *num. p. Seraphin. decis.* 142 *num. p. Villadiego de legat. quæst.* 16. *num.* 18. Idque nunc erit indubitatum, quod in Legatorum facultatibus generice concedi consueverunt ea singula, *quæ ad hujusmodi legationis officium de jure & consuetudine pertinent,* ut in facultatibus Legati Bononiensis observavit Rota, *in Bononiens. bonorum,* 17 *Martii*
XXXIV. 1649 *§. unde ultro. coram Bichio.* quæ inde intulit, Constitutiones, contra statuta à Papa specialiter confirmata à Legatis editas, non valere: & rationabiliter quidem; nam tunc resistit nostri textus dispositio, quæ vult Principis Mandata ostendi, quæ eo casu non veniunt in necessariam legationis
XXXV. consequentiam: Et eandem ob causam Legato sine litteris non esse credendum, monebat Angelus *cons.* 182. (cujus distinctionem approbant Decius *hac l. nostra, num.* 20. & Tiraquellus *de nobilitat. cap.* 20. *num.* 39.) in his quæ principaliter tendunt in alienum præjudicium; quia specialis ad hæc exigitur facultas, quam necesse est legatum exhibere, alias juxta regulam nostri textus sibi non creditur: *Barbosa hic n.*6. *Mascard. conclus.* 317. *num.* 2. *Cohel. d. privileg.* 5. *V. limitatur tertio Mantic. de tacit. lib.* 7. *tit.* 5. *num.* 2. *Roman. cons.* 387. *num.* 3. *Villadiego de Legato d. quæst.* 6. *num.* 18. *in fin. Merlin. decis.* 108 *num.* 5. nisi forte alias hujusmodi specialia pluries exercuisset, ut sic esset in quasi possessione ea exercendi, *Dec. hic. num.* 19. *Gabriel d. Conclus.* 4 *num.* 11. *Villa-*
XXXVI. *diego d. quæst.* 6 *num.* 20. Si vero sit quæstio de Cardinalibus Summi Pontificis Nepotibus, vel alias status Ecclesiastici super-

superintendentibus, tunc ipsis creditur, & eorum epistolis, veluti conscriptis de Mandato Summi Pontificis vivæ vocis oraculo eis facto, ut sensit doctissimus Advocatus Consistorialis Vermigliolus *cons. Crimin.* 38. *num.* 2. Genua *de script. privat. lib.* 3. *de litter. Apostol. num.* 9 *&* 10. Gaitus *de credito, cap.* 3. *tit.* 3. *num.* 15. nec inde quidpiam derogatum censetur huic nostræ legi, immo potius corroboratur ejus dispositio, quia litterarum hujusmodi virtus suppletur ex motu proprio superintendentiæ generalis, in qua in specie datur facultas scribendi hujusmodi litteras, & eis eo robur additur, ac si ex speciali Mandato Pontificis, etiam vivæ vocis oraculo super singulis specialiter habito, fuissent conscriptæ; ut sic ea omnia in specie appareant Cardinali commissa ex amplissima facultate motus proprii prædicti, ut bene ratiocinatur Rota *coram Caf. de Graff. quæ ibi contraria voluit, decis. p. de præbend. & dignit. num.* 10. *& seqq. & decis.* 220 *num.* 6. *coram Penia, par. p.* Et simile exemplum nobis suppetit in Gubernatoribus Vrbis ex literis eorumdem deputationis, quarum exemplum nobis exhibet Pii V. Constitut. 107. *& Cherubinus in compend. Bullar. tom.* 2. *ad eandem constit. schol.* 1. Quod si tandem quæratur de cæteris Cardinalibus aliquid à summo Pontifice sibi commissum asserentibus, & iis creditur absque eo quod commissionem exhibeant. *Alex. cons.* 106. *num.* 18. *lib.* 2. *Cohel. notit. Cardinal. d. cap.* 16. *privil.* 29. *Farinac. qui de more plures cumulat, & de communi testatur. de test. quæst.* 63 *num.* 60. *Barbos. hic num.* 6. *Roman. cons.* 79 *num.* 6. *& ibi Mandos. litt. K. Rota decis.* 635. *num.* 1. *coram Bellamera. & decis.* 33 *num.* 1. *de probat. in antiqu.* nec inde violatur nostri textus dispositio, quia non indistincte dictum hoc verificatur, sed tantum ubi Papa est præsens, quia tunc ad ipsum facile potest recurri pro certificatione, & sic cognosci, an id revera Pontifex mandaverit; hinc enim præsumitur quod Cardinalis non

XXXVII. XXXVIII.

diceret mendacium, quod facile ob Principis præsentiam detegeretur: ut in generalibus terminis cujuslibet delegati,
XLIX. quod suam delegationem exequi possit, absque eo quod delegationem probet, quando sit in eodem loco, in quo delegans; post Romanum, Batrium, Imolam, Felinum, Iasonem, Decium, & alios, quos refert Menochius *præsumpt.* 15. *num.* 10. *lib.* 2. affirmat Mascardus *concl.* 317. *num.* 9. & plenissime Addens ad Bartolum *hic. lit. A.* & in præcisis hisce terminis nostræ quæstionis Rota *decis.* 630. quæ præterea decernit, quod materia debeat esse verosimilis, nec directe præjudicialis tertio. *part.* 4. *recent.* Duranus *decis.* 117. *num.* 6. Vermigliolus *cons. crim.* 38. *num.* 3. Barbosa *ad hunc text. num.* 7.

XL. Cæterum prædictis omnibus videtur obstare Bonifacii VIII constitutio, *inter extrav. lib.* 1. *de elect.* § *sane.* in qua juxta hujusce nostri textus dispositionem asseritur, quod *nec dicenti se Delegatum Sedis ejusdem* (hoc est Apostolicæ) *creditur, nisi de Mandato Apostolico fide doceat oculata.* Ea tamen dispositio Cardinales non complectitur, de quibus modo est quæstio: quia loquitur simpliciter de Iudice delegato, quem necesse est exhibere Mandatum ex dispositione Innocentii III
XLI. *in cap. cum in jure.* 31. *de off. & potest. deleg.* quæ non complectitur Cardinales, quia hic propter eorum Eminentiam sunt spectabili nota digni. *Cohel. ad bul. bon. regim. cap.* 16. *num.* 80. *Gonzal. ad reg.* 8. *gloss.* 24. *num.* 11. *Rota decis.* 464.
XLII. *num.* 1. *part.* 5. *recent. tom.* 2. Et si ad ipsos etiam porrigeret suas vires dispositio, quia ex prædictis est valde rationabilis: *Duran. decis.* 67. *num.* 7. *& seqq:* & ea ratione, quæ Cardinales ipsos etiam complectatur *Felin. cap. ad accres. de rescript. num.* 11. *Lotter. de re Benef. lib.* 7. *q.* 8. *num.* 85. *& seqq: Addens ad Buratt. decis.* 570. *num.* 13. *in fin. Seraph.*
XLIII. *decis.* 1144. *num.* 3. nec agitur de præjudicio inferendo Cardinali cuipiam respectu specialis indulti sibi concessi, *Rota de-*

ta decis. 464. *num.* 7. *part.* 5. *recent. tom.* 2. adhuc tamen constitutio Bonifacii non obesset his, quæ superius fuerunt deducta, quia *ibi* non asserebamus indistincte fidem præstandam esse Cardinalibus absque Mandatis, sed tunc tantum quando superius ponderatæ circumstantiæ nos certos reddant de Mandati ipsius existentia; Ideoque Cardinali XLIV. non applicabitur generalis illa dispositio, ratione specifici casus, quem in hac materia nobis ingerit dignitatis illius sublimitas, ut recte distinguebat post Gambajam *de off. leg. lib.* 4. *num.* 145. Rota *decis.* 452. *num.* 10. *p.* 5. *rec. t.* 2.

Sed si adeo caute cum Cardinalibus procedendum est, quid XLV. sane asserendum erit de Legatis Principum, quos, ex hoc eodem textu infert Laudensis, *de legat. Prin. quæst* 25. debere litteras suæ legationis exhibere: merenturne hi fidem, si Mandata Principum a quibus mittuntur non exhibeant? licebit forte suspicari nihil in jure Iustinianæo reperiri, per XLVI. quod præcise quæstio hæc determinetur: quamvis enim & apud veteres Romanos frequens esset hujusmodi legationum usus, dum apud eos Legati dicerentur, ne dum illi, quorum opera consilioque uterentur peregre Magistratus, sed præterea qui forent Nuntii Senatus aut Populi; *Varro de ling. Lat. lib.* 4. sic vocati, quod *ut publice mittantur, leguntur*, ut ait Varro *ibidem lib.* 5. nulla tamen de facili occurrit in Corpore Civili de jure legationum hujusmodi determinatio, forte quia ad differentiam legatorum provincialium & municipalium (de quibus infra *num.* 48. qui jure Civili reguntur, unde sunt in Corpore juris tituli Digestorum, & Codicis de Legationibus,) solo jure gentium ea determinantur, quæ ad veras legationes spectant, eas scilicet, quas inter se illi mittunt, qui summi Imperii sunt compotes: ut ideo non videantur petenda ex fontibus juris civilis, quod etsi in totum a jure gentium non recedit, per omnia ei non servit. *l. jus civile* 6. *ff. de just. & jur.* Cæterum tria tan-

E 3 tum

tum in Corpore juris observant legatorum genera Pratus, Weteranus, Hotomannus, & alii lexicographi, quos forsitan latuerunt juris hujusmodi legationes spectantis vestigia quædam, nec prorsus obscura, quæ in Corpore juris habentur *in l. fin. ff. de legation. & l. lege Iulia. 7. ff. ad leg. Iul. de vi publ. & l. à legatis gentium.* 8. *C. de vectigal.* ubi cum distinguat Imperator *loca propria* legatorum à *solo Romano*; sermo certe est de legatis exterarum gentium, ut erudite observat Mat-
XLVII. thæus *de auction. lib.* 2. *cap.* 7. *num.* 40. eorum scilicet legatorum Doctores modo laudat; primo meminerunt, qui in provincias, veluti Comites quidam expeditionis, & negotiorum adjutores unà cum Proconsulibus, & Proprætoribus mittebantur, ad instar forte illorum, qui olim comirabantur Consules, & Prætores, quorum munus, electionem, numerum, & jurisdictionem referunt Alexander *Gen. lib.* 6. *cap.* 3. & *ibi plenè* Tiraquellus; item ad instar illorum, qui in militaribus expeditionibus munia vicesgerentis, & locumtenentis quodammodo exercebant, ut observant Rosinus, *antiq. Rom. lib.* 10. *cap.* 7. & Alexander *d. cap.* 3. & hi aut à Senatu dati, aut ejus permissu ab ipsis Proconsulibus adsciti veluti Vicarii; lictoribus & fascibus utebantur; sed jurisdictionem tantum à Proconsule mandatam exercebant in privatis controversiis; cum hic publicarum quæstionum cognitionem iis delegare non posset, ut animadvertit Rosinus, qui fuse eorum munia enarrat *antiq. Rom. lib.* 8. *cap.* 84. & præterea *ibidem* disserit de decem legatis, quibus exercituum Duces in constituendis provinciis utebantur, de quibus plenius Sigonius *de antiq. jure prov. cap.* 1 § *hujus autem. lib.* 1. & hi legati proprium nihil habebant; sed ejus qui mandavit jurisdictione utebantur, *l. solent etiam.* 6. *l. legatus.* 12. *ff. de off. proconf. l. cum prætor.* 12. § *judicem. ff. de judic.* quæ sibi à Proconsule tantum demandabatur, quando provinciam esset ingressus. *l. observare.* 4. *fin. ff. de off. proconf.*

Alterum

Alterum Legatorum genus fuit eorum, qui à municipio XLVIII.
vel provincia electi, juxta formam plene traditam per Villadiego *part. 2. q. 1. per tot.* ad Principem mittebantur, quorum meminit Imperator *l. si quod. 5. & l. fin. C. de legation. lib.* 10. & hi revera non dicuntur Legati *Germon. de legat. Princ. lib. 1 cap. 7 num. 1. Cohel. ad bul. bon. reg. cap. 33. num. 5.* Ius quippe legationis, quod *externo comparatum esse* debere tradit Livius, *hist. lib. 6.* nonnisi in externis locum habere potest, & externus is tantum recte dicitur, qui extra ditionem ejus, respectu cujus externus esse dicitur, situs est, quemadmodum eleganter Regina illa apud Virgilium *Æneid. lib. 7.* ajebat:

— — Sceptris terram, quæ libera nostris
Dissidet, externam reor.

Adeo ut provinciarum hujusmodi legati cum sint, minime censeantur exempti à constitutionibus, & edictis ejus, ad quem mittuntur, &, uti à Civitatibus electi ad proponenda ei populorum desideria, *l. fin. C. Theodos. de legat. & decret. d. l. si quod. C. de legation.* potius *deputati* vocentur. *Frider. Marselaer. de legat. lib. 1. dissert. 2. § itaque in fin. Amaya. ad l. intervalla. 3. C. de mun. & hon. num. 32.* & de his nos alias, *in nostris de jure publico commentariis ad d. l. intervalla*, Deo dante tractabimus.

Postremum tandem Legatorum genus, quod in jure nostro XLIX.
consideratum fuisse censuerunt prædicti Doctores superius *num. 46.* laudati, continet Præsides, vel Correctores provinciæ, qui à Cæsare cum imperio & potestate mittebantur, nam hi quoque Legati appellabantur *l. 1. & l. legatus. 20. ff. de off. præsid. l. diem. 4 ff. de off. adsess. l. hos accusare. 12 ff. de accusat.* & à Proconsulibus distinguebantur *l. non est. 7 ff. de manumis. vindict.* habito tamen respectu ad eligentem, dum Proconsules à Senatu, Legati vero Cæsaris à Cæsare in provincias mittebantur, *Bullenger. de Imp. Rom. lib. 3. cap. 10.* & ab

his

his gubernatam Africam ſub Caligula, quam ſub Auguſto moderabantur Proconſules, prodit Tacitus *hiſt. lib.* 4. & partem Hiſpaniæ, memorat Strabo *Geograph. lib. 3. pag. 166.* & in hoc ſenſu acceptum apud priſcos Auctores, Aquitaniæ, Numidiæ, & Ciliciæ Legatum memorat Weteranus *in lexico juris verſ. legatorum genera tria.*

L. Tres hæ modo recenſitæ Legatorum ſpecies hic certe non ſunt conſiderandæ, niſi velimus in re clara dubitare; nam Legati municipales ad Principem ignorante Præſide non mittuntur, *l. ſi quis. 16. C. de Decurion. l. fin. C. de legation.* neque prioribus ſæculis mittebantur, ut Dionis teſtimonio comprobat Cohellius, qui peculiares etiam, per quas in ſtatu Eccleſiaſtico id ſancitur, recenſet Conſtitutiones *ad bull. bon. regim. cap. 33 à num. 7 ad* 14. Et Legati Proconſulum ſola jurisdictione ſibi demandata à Proconſule utebantur, quam is mandare debebat ſtatim ac fines provinciæ ingrederetur, *l. obſervare* 4. *§ fin. ff. de off. proconſ.* Nec unquam dubitari poterat de Proconſulum auctoritate, vel Legatorum Cæſaris, qui pari paſſu videntur ambulare, *d. l. non eſt. ff. de manumiſ. Vind.*

LI. quia unus eſt deceſſoris, & ſucceſſoris proconſulatus *l. meminiſſe.* 10 *ff. de off. proconſ.* nec Proconſul fines provinciæ ſibi

LII. decretæ ingreditur, quin antea deceſſori, qui eum expectare tenetur, litteras mittat, vel edicto utatur ad Provinciales *l. p. §. p. C. ut omn. jud. tam civ. quam milit.* cum quo ſignificet, qua die fines ingreſſurus ſit, ne forte inopinato adventu turbentur. *d. l. obſervare. §. proficiſci. & §. recte.* ſi igitur quæſtio ſit de legatis Principum vere & proprie acceptis, qui dicuntur etiam *Oratores:* unde apud Varronem *de ling. Lat. lib. 6* Ennius ait:

Orator ſine pace redit legique refert rem.

LIII. Et præterea appellantur Nuncii; licet hodie ea vocis antonomaſia indigitentur Romani Pontificis Oratores; *Marſelaer d. diſſert. 2. § fin.* qui olim Apocriſarii dicebantur, ſumpto vocabulo

vocabulo à verbo ἀποκρίνεσθαι, sive ἀπόκρισιν ποιεῖσθαι, *responsum dare*, *Vossius de vit. serm. latinobarb. lib. 3. cap. 1. V. apocrisarius.* & in his distinguendum erit, cum duo ut plurimum Mandatorum genera his Legatis dentur à Principibus; litteræ scilicet, quibus asseritur fides & auctoritas dictorum, factorumque Legati, quæ vulgo fidei & credentiæ dicuntur; & præterea Mandata, quæ eas res continent, quæ fieri vult, & præscribit Princeps, quorum aliqua sunt quadam ratione manifesta, aliqua vero occulta: Priores illas litteras exhiberi necessarium est, ut inde fides dictis Legati concilietur, *arg. tex. in l. si procuratorem 65. ff. de procurat.* ita ut alias sine his (quas fidei tesseram dicit Marselaer *de legat. lib. 2. dissert. 6. in princ.* ad instar hospitalis tesseræ cujus sculptam imaginem exhibet Casalius *de Vrb. & Rom. Imperii splendore, par. 2. cap.* 14.) nulla penes Legatos sit Mandatorum fides, immo favorabili illo jure, & privilegiis ab eo concessis, tunc ille non gaudeat; nisi enim litteræ prædictæ exhibeantur, præsumitur Princeps ignorare, an, is qui se Legatum asserit, re vera fuerit ab alio Principe destinatus Legatus, ut censent Rutlant *de Commissar. lib. 6. cap. 2. num.* 4. Pascalius *in tract. de Legato cap. 21. vers. Mandatis adduntur litteræ.* Villadiego *de Legato par. p. quæst. 6. num.* 15. Laudensis *d. quæst.* 25. Cohellius *in Comment. ad bull. bon. regimin. cap. 33. num.* 45. & Marselaer *de legato d. dissert. 6. § p.* qui monet has credentiæ litteras Legatis tradi, ne dum ut per eas illis fides concilietur, sed ut præterea per illas obligetur is qui mittit, immo qui admittit; sic enim qui mittit fidem obstringit, ratum penes se futurum quidquid Legatus egerit, & qui admittit, inde data pariter fide cogitur jus legationum semper salvum præstare, in colloquium, atque tractationem negociorum Legatum admittere, qui cum fide venit: ut hinc forte non injuria quererentur Legati Laconum ad Lygdamum missi, dum iis colloquium denegaretur eo prætextu quod is ægrotaret; dicebant enim illi se non ve-

LIV. LV. LVI.

nisse ut luctarentur. *Bullenger. de Imp. Rom. lib. 4. cap. 22. in fine.* Videtur quidem prima facie huic sententiæ obstare dictum Nicolai Pontificis, *in cap. nobilissimus. 3. distinct. 97.* de quo superius *hac eadem lege, num. 31.* qui asseruit *ibidem* Sedem Apostolicam Legatos sine litteris alias non consuevisse admittere, se tamen id non observavisse inspecta nobilitate, integritateque Legati & narratorum verisimilitudine. illud tamen, si recte attendatur, nihil officit, quia *ibi* Pontifex revera statuit Legatos sine litteris non esse acceptandos, & inde per additam *ibidem* exceptionem potius firmatam à nobis necessitatem dictarum litterarum confirmat. *vulg. l. nam*
LVII. *quod liquida 4. § fin. ff. de penu leg.* & litteræ hujusmodi fidem conciliant his, quæ per Legatum dicuntur, nedum si fuerint directæ ad Principem, ad quem destinatur legatio: verum etiam si ad Legatum ipsum qui mittitur, & eo casu tales litteræ inducunt speciem codicillorum, seu litterarum deputationis, quas nunc litteras patentes vocamus, & habent rationem veri Mandati, ut liquet ex illarum litterarum exemplo, quas Leo X tradidit Latino Iuvenali ejus familiari, quem ad componendas simultates exortas inter Maximilianum Mediolanensem Ducem, & Octavianum Ducem Genuensem, ac populum Helvetiorum, misit. *apud Bembum epist. Leon. X. lib. 10. ep. 31.*
LVIII. Exhibitis prædictis litteris per Legatum, in omnibus inde illi fides plene est adhibenda, absque eo quod alia exhibeat Mandata, ut videtur innuere glossa, *in cap. ad Apostolica 2. V. proponi de sent. & re jud.* quæ ait Imperatorem debuisse credere Legatis ad se missis ab Innocentio IV, *quia de legatione apparebat:* quam sequuntur Aretinus Felinus & alii relati per Farinacium *de tert. quæst. 63.* docentes Cardinali Legato plene credi in iis quæ nomine Papæ mittentis exponit Principi, ad quem fuit missus; Et ratio est, quia ex vi litterarum prius exhibitarum censentur in Mandatis ea singula contineri

neri quæ legatus asserit, ut bene ponderat Paschalius *de legat. cap. 59. in princ.* & satis demonstrat ipsa litterarum formula, quarum exemplar habemus in litteris per Theodorici Regis Legatos exhibitis Anastasio Imperatori, *apud Cassiodor. var. lib. p. Epist.* 1. in quibus, cum prius eos Legatos declarasset, addidit, *cætera vero per latores præsentium pietati vestræ verbo suggerenda commisimus, ut nec epistolaris sermo redderetur extensior, nec aliquid pro utilitatibus nostris prætermisisse videremur:* & in litteris Athalarici ad Iustinianum Imperatorem, in quarum calce legitur: *Quædam vero per supra scriptos Legatos nostros serenissimis sensibus verba insinuanda commisimus, quæ Clementia vestræ more ad effectum facite pervenire.* ut constat ex eodem Cassiodoro, *lib. 8. var. epist. 2.* qui recenset similes litteras Theodahadi Regis ad eundem Iustinianum *ibid. lib. 10. cap. 22.* cum alias iis non exhibitis omnia quæ dicuntur & aguntur suspecta sint, eo quia tunc is qui Legatum sine iis litteris misit, posset citra injuriam integra fide à conventis per suum Legatum discedere, ut animadvertit Marselaer *d. dissertation. 6. § ast pone:* qui ait incumbere quodam- LIX.
modo Principi Legatum urgere ad exhibendum litteras hujusmodi, nisi sponte proferat: & eas inde diligenter inspiciendas esse & expendendas, ne forte quid imposturæ adsit. *lib. 2.*

Quod si quispiam inde Legatum ad exhibenda etiam Man- LX.
data adigeret, inique simul & inepte facere videretur: quia verba Legati sunt Mandata ipsa ex prædictarum litterarum vi, quæ veri Mandati vim obtinent *l. p. § 1. ff. Mandati. l. 1. § procurator. & l. 1. procurator 65. ff. de procurat.* & mittentem obligant, ubi receptæ fuerint ab eo, ad quem dirigantur, LXI.
l. consensu. 2. § unde inter. ff. de action. & obligat. l. Titius 24. & ibi Bart. & Bald. ff. de const. pec. Gait. de Cred. cap. 2. num. 1102. & seqq. Genua de script. prin. lib. 3. cap. 1. num. 15. & seqq. præsertim quod à Principe prodeunt, cujus epistolas,

 non

non ſecus ac leges, eſſe obſervandas docent DD. congeſti
per Genuam *de ſcript. priv. lib. 3. cap. ult. num. 6. & ſeqq.*
Imo compellens legatum ad exhibenda mandata arcana, veluti vim inferens legationi, jus legationis violaret, *Paſchal. plene d. cap. 59.* & ſic violati juris gentium reus diceretur: eſt
enim *Legatorum jus*, ut ajebat *Verrina 3* Cicero, ***divino humanoque vallatum præſidio, cujus tam ſanctum & venerabile nomen eſſe debet, ut non modo inter ſociorum jura, ſed & hoſtium
tela incolume cenſeatur***, quod & monuit Pomponius *l. fin. ff.*
LXII. *de legation.* Plures tamen recenſet caſus, quos ex rerum geſtarum monumentis illuſtrat erudite Paſchalius, in quibus Legatum deceat ſua ſponte Mandata proferre: *de Leg. cap. 60.*
cum ſcilicet quid agitur tanti momenti, ut promiſſa dictaque
LXIII. que Legati firmanda ſint auctoritate Mandatorum: Cum res
LXIV. liquide ſciri non poteſt, niſi Mandatis inſpectis: Cum ea, quæ
hinc inde acta ſunt & pacta, ſcripto comprehendi, & ab iis
omnibus, quorum intereſt, debent ſubſcribi: ſic enim nulla
interjecta mora hinc inde contracta cenſebitur obligatio in
vim ſpecialis Mandati, quod Mandantem obliget, quamvis
fuiſſet medio tempore revocatum, ſi mandatarius contrahat
prius quam ſibi innoteſcat revocatio, *l. ſi Mandatum 15. ff.
Mand. Barboſ. cap. ex inſinuatione 3. num. 2. de procurat. Laurent. deciſ. Avenionenſ. 13. num. 3. Rota deciſ. 130. num. 8.*
LXV. *par. 6. rec.* Et illud idem præterea videtur faciendum, quando Legatus miſſus fuerit ad diſceptandum de controverſiis
inter quoſpiam; tum enim proferri oportet Mandata ipſa in
quibus juriſdictio hæc continetur, iis ex cauſis, quæ ſuperius
LXVI. fuerunt deductæ. Ac tandem quando odioſa ſit legatio, ut
non niſi ſimili oratione quaſi certa præſcripta formula edi
poſſit, congruum erit Mandatum edere, ut ſic magis forma
ſervetur, à qua nunquam recedendum ubi Mandatum eſt
certum, *l. ſi quis 46. ff. Mand.* & legatus pondus majeſtatis ora-
LXVII. tioni adjiciet, quia non tam ſuo ore quam Principis pectore
loqui

loqui videbitur, *Marselaer de leg. lib.2. dissert.5.* ut apud Homerum passim legimus; Legatos iisdem prorsus verbis Mandata referre, quibus acceperunt. Et quamvis alias ea sit Man- LXVIII.
dati religio, quod ejus fines sint ita custodiendi, ut si hos vel in minimo excedat qui Mandatum suscepit, Mandans non obligetur, *l. cum Mandati* 12. *C. Mand. l. diligenter* 5. *& ibi Gothofr. ff. eod. Dec. conf.* 493. *num.* 8. *Alex. conf.* 21. *num.* 4. *lib.7. Comitol. decis.*21. *n.*2. *Cavaler. decis.*612. *num.*19. Non tamen irritus redditur actus, quando Legatus quidpiam contra Mandata arcana paciscitur. Siquidem universa legationis ra- LXIX.
tio prioribus illis credentiæ litteris innititur, ut dictum est; per quas constat de voluntate Principis mittentis, & is obligatur ab eo qui generali Mandato præpositus est, agendo etiam contra voluntatem arcanam sibi soli significatam; quia LXX.
distincti sunt actus volendi: unus, quo se obligat Princeps ratum habiturum quicquid in legatione paciscatur ille, quem ipse misit; alter, quo Legatum sibi obligat, ne agat nisi ex præscripto sibi non aliis cognito, & hic postremus actus nequaquam reddit irrita ea, quæ Legatus promittit pro Principe ex vi prioris illius instrumenti generalis, licet excesserit arcana Mandata, ut observabat quidam magni nominis I C. & videtur innuisse Modestinus, dum *in l. si procuratorem* 65. *ff. de procuratoribus* docuit eum qui litteras abeuntis adprobavit, qui procuratorem constituit; *& si postea mutata voluntate procuratorem esse noluerit, tamen judicium quo quasi procurator expertus est, ratum esse debet:* Et inspecta summa fide, quam jus LXXI.
legationis exigit, quod sanctum inter hostes voluit antiquitas, *d. l. fin. ff. de legation.* omissa stricti Iuris ratione, cui non subjacet Legatio; semper æquitas est servanda, non secus ac in judiciis, *l. placuit* 8. *ff. de Iudic.* ut ideo sint attendendæ in legationis limine exhibitæ priores illæ litteræ, quibus summa potestas Legato demandata fuit, quamvis hæc inde clandestinis Mandatis coarctata fuisset, vel revocata: sicut in judiciis LXXII.

exercendis nihil obeſt res procuratoris judicialis clandeſtina revocatio, niſi illa per actorem ad Iudicis vel Rei notitiam deducatur; *cap. Mandato* 13. *de procurat. Felin. cap. ex parte* 3. *num.* 24 *de reſcript. Add. ad deciſ.* 2. *in* 2. *Addit. num.* 2. *de procurat. in novis. Merlin. deciſ.* 22. *num. ult.* quando, ut hic contingit, Mandatum generale fuerat ipſi reo, vel in actis exhibitum *glos. in cap. quamvis V. revocari de procurat. in* 6. *quam ſequitur poſt Imol. Felinus in cap. ex parte Decani* 33. *num.* 18. *V. fallit* 5. *Add. ad d. deciſ.* 2. *num.* 1. *de procur. Rota in Tiburtina Caſtri S. Angeli,* 18 *Iunii* 1646, § *non obſtat. in princ. coram Meltio.*

LEX SECVNDA.

Nemini licet in ſuis ſententiis adſcribere, ſe quid feciſſe juſſu Principis, certis tantum caſibus exceptis, qui in hoc textu recenſentur.

Impp. Iuſtinus & Iuſtinianus.

Sancimus, ut nullus glorioſiſſimorum magiſtratuum noſtrorum, ſive majores ſint, ſive minores, in ſuis ſententiis adſcribat, nos divino ore ſine ſcripto juſſiſſe, aliquem in jus deduci, aut exhiberi, aut quid aliud eorum, quæ apud ipſos fieri ſolent, decerni: excepta cauſa datorum judici collegarum: recte

Αὐτοκράτωρ Ἰουστῖνος καὶ Ἰουστινιανός.

Θεσπίζομεν, μηδένα τῶν ἐνδοξοτάτων ἀρχόντων ἡμῶν, μεγίστων ἢ μέσων, ταῖς οἰκείαις ἐγγράφειν ψήφοις, ὡς θείῳ ῥήματι προστάξαμεν ἀγώγιμον γενέσθαι τινὰ, ἢ διάξιμεν, ἢ ἄλλο τι ψηφίζεσθαι τῶν ὅσα πράττεται παρ' αὐτοῖς· πλὴν ὅσον ἐν ταῖς τῶν συνδικαστῶν δόσεσιν ὀρθῶς φέρεσθαι τὰς ψήφους. τὰς μνημονευούσας ἄγραφον ἡμετέραν γεγ-

recte enim lata sententia dicentur, qua meminerint divina jussionis nostra in literas non relata, qua certus judex datur, aut judici collega adjungitur. Similiterque gloriosissimus quastor sacri palatii nostri, & spectabiles referendarii pietatis nostra sacram jussionem sine scripto factam occasione eorum, qui principem adeunt, & judicem, vel collegam ei adjungi postulant, aut quid aliud eorum, qua ad lites spectant recte per depositionem relationemve insinuent, & notam faciant. In hoc enim tantum casu divina jussionis, qua sine scripto facta fuerit, mentionem fieri concedimus.

γεγενῆσθαι θείαν κέλευσιν τοῦ δικαστὴν, ἢ συνδικαστὴν διδοῦσαν. ὡσαύτως καὶ τὸν ἐνδοξότατον κοιέστωρα τοῦ θείου ἡμῶν παλατίου, καὶ τοὺς περιβλέπτους ῥεφερενδαρίους τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας, ὀρθῶς τὴν ἄγραφον θείαν κέλευσιν, τὴν γενομένην ἐπὶ τοῖς προσιοῦσι, καὶ δικαστὴν, ἤτοι συνδικαστὴν αἰτοῦσιν, ἢ ἄλλό τι τῶν εἰς τὰς δίκας τεινόντων διὰ καταθέσεως παρασκευάζειν γίνεσθαι φανεράν· ἐπὶ τούτῳ γὰρ δὴ καὶ μόνῳ τὴν τῆς θείας ἀγράφου κελεύσεως μνήμην γίνεσθαι συγχωροῦμεν.

I. L*Eges inviolabiliter observanda: limitatur. num.* II.

III. *Quando sint mutanda, & qua autoritate.*

IV. *Nemini permissum asserere, se quid fecisse jussu Principis, nisi id probet: fallit. num.* V, XIII, & XXIV.

V. *Cuiacius legem hanc primus Grace edidit, qua diversimode legitur Latina à diversis.*

VI. *Iudicium omne à Caio Basso dicitur divinatio.*

VII. *Clarissimi primo dicti Senatores, & inde cateri Magistratus.*

VIII. *Quid significetur per vocem ἀγόραμος & διάξιμος in hoc textu.*

IX. *Viva vocis oraculum ademptum judicibus à Iustiniano.*

X. *Per Constitutionem Gregorii XV. revocata concessiones facta viva vocis oraculo, non tamen Cardinalibus.*

XI. *Et inde ha pariter sublata per Vrbanum VIII. non tamen omnes. n.* XII.

XIV. *Commissarii tenentur exhibere literas, & Mandata, alias illis juste resistitur.*

XV. *Tenentur pariter exhibere Cursores: Qui gratiam sunt consequuti, vel absolutionem ab excommunicatione: Collectores: Gubernatores: & Episcopi. à num* XVI. *ad* XX. *fallit in Cardinalibus, & cur, num.* XXI.

XXII. *Notorium quid remissive.*

XXIII. *Relevat ab onere probandi in affirmativis.*

XXV. *Non omnium, qua à majoribus tradita sunt ratio reddi potest.*

XXVI. *Princeps dat judices extra ordinem ex justa causa. & tunc conceditur dilatio.*

XXVII. *Melius est judicari à pluribus.*

XXVIII. *Rota Romana Tribunal. & de eo remissive. num.* XXX.

XXIX. *Opiniones ejusdem reputantur communes, imo pravalent communibus.*

XXXI. Li-

I. Vmmam omnium, in legum observantia, religionem inesse oportere, ajebat Demosthenes apud Marcianum, *in l. nam & Demosthenes 2. ff. de legibus:* adeo ut lex ipsa naturæ speciem, cujus inviolabilis omnino vis est, *§. sed naturalia* 11. *Inst. de jure nat. gent. & civ.* haud absurde ferre & repræsentare videatur, *l. filio quem* 23. *ff. de lib. & posth.*
II. Verum quia natura nequaquam sui propositi usquequaque tenax est, quin interdum remissam in eo & quasi conniventem se præbeat, præsertim ubi de conservando communi rerum ordine, ac totius universitatis nexu quodam, ac specie retinenda tractatur; ut inde mirabiles illæ gravissimarum rerum in altum evectiones, descensionesque levissimarum existant, dum corpora hujusmodi contrarios peculiari suo ingenio motus induunt, ne vacuum, quod universali rerum constitutioni maxime contrarium est, oriatur, & alia sexcenta, in quibus admirabilis quædam œconomia naturæ singula quæque universis posthabentis appa-
III. ret. Ita prorsus in legibus nihil absurdum aut inconveniens videri debet, si à peculiari juris sanctionum religione interdum recedimus, sequuti ductum rationis diversa pro locorum, temporum, & personarum diversitate præcipientis, quæ com-

communis legum omnium virtus & fundamentum est, præsertim ubi populo in universum mutata aut etiam posthabita præsenti usui lege opus est: plerumque siquidem, teste *annalium lib.* 13. Tacito, *habet ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos utilitate publica rependitur.* Hæc autem nequaquam passim & sine maximo delectu facienda sunt. *l. si rebus.* 2. *ff. de Const. Princ. Soto de Iust. lib.* 1. *qu.* 7. *art.* 1. *vers. dum igitur.* Majoremque usitata ac vulgari prudentiam, auctoritatemque desiderant. *l. jus singulare, & ibi DD. ff. de legibus.* unde non alia magis in re boni & sapientis principis fructum capiunt subjectæ unius imperio civitates, quam quod cæcam & indocilem plerumque legum virtutem præsenti rerum usui temporumque rationi, pro ea quam obtinet potestate, accommodat. Et quia hujusmodi summi juris tem- IV.
peratio in provinciis per Mandata Principis præstari solebat, merito Imperator, postquam in præcedenti sanctione indistincte vetuerat fidem haberi Mandatis, quæ quis in dignitate quavis constitutus afferat se ex ore Principis habere, præceptum hoc certis quibusdam casibus limitat, prius tamen illud confirmans etiam in judiciis: Et hanc ob causam decernit, ne *quis Clarissimorum Magistratuum in suis sententiis adscribat*, Principem *jussisse* in jus exhiberi aut deduci aliquem, vel quid aliud fieri, nisi ea adferantur Mandata, quæ dant judicem certum aliquem, vel judici collegam adjungunt, vel acta edi, aut litem celeriter finiri jubent, ut anim- V.
advertit Cujacius *observat. lib.* 12. *cap.* 31. qui legem hanc Latine tantum editam in impressis voluminibus Codicis, & in MSS. quæ in Vaticana adservantur, primus omnium Græce edidit ex Basilicis, in quibus, nuper editis per Annibalem Fabrottum, habetur *lib.* 2. *sub tit. de Princip. & precibus Principi oblatis, & Constit. & rescript. eor.* § 19. cujus nos exemplum sequuti ex iisdem Basilicis & primam legem hujusce tituli nunc Græce edidimus. Non levis autem insurgit in

 asse-

assequenda Iustiniani mente difficultas, ex obscuritate textus Latini, variaque ejus lectione, dum aliter illum ediderit Dionysius Gotifredus, aliter Contii & Vulgata editio; & vix aliquis adsit, qui nobis facem præferat. Cum enim antiquissimi quique, magisque probati legum interpretes, quos quidem ego legerim, nulla ediderint commentaria in hanc legem; imo unicam legem, eam scilicet, quam modo explicabamus, sub hoc titulo positam existimasse visi sint, multum in attingenda hujus legis sententia nubis atque caliginis of-

VI. fendimus, ut jure cum Cajo Basso relato per A. Gellium *noct. Attic. lib.* 2. *cap.* 4. dubitare possimus, an omnis judicandi virtus quædam potius divinatio, quàm, consistentis in adinventæ veritatis intuitu mentis, actio dicenda sit. Non alienum igitur videtur ipsius Imperatoris, qui *in §. quia vero Novel. ut litig. jur.* legem hanc vel confirmat vel interpretatur, simulque Græci textus præsidium accire, ut facilius ex textuum collatione veritas colligatur.

VII. Ad Magistratus suam dirigit dispositionem Imperator, & hos *Clarissimos* nuncupat, quia licet hic titulus Senatoribus primo competeret, *l. feminæ.* 8. *ff. de Senator. l. speciosas.* 100. *& ibi Gotifred. de V. signif. l. differre.* 18. *ff. de jure fisci.* translato etiam hoc titulo ad eorum uxores, *l. curator.* 5. *ff. de curat. furiosi.* necnon ad viduas & filias, nisi plebeio nuberent: *d. l. fœminæ. ff. de Senator.* cum tamen postea summi Senatores, qui soli sententiam in Senatu dicebant, Illustres cœpissent nuncupari, Clarissimatus dignitas in solis minoribus Senatoribus perseveravit. *Pancirol. in not. Imper. cap.* 2. *& Bullenger. de Imper. Romano lib.* 2. *cap.* 19. à quibus inde ad provinciarum Magistratus fuit translata; hoc enim titulo decorantur Proconsules *in l. etsi severior.* 3. *C. de his qui not. infamia.* Præsides provinciarum, *l.* 1. *C. ut omnes jud.* Comites & Tribuni, *§. primo Novel. ut ab illustr.* Et tandem omnes qui per provincias sive militarem sive civilem gerunt admini-

stratio-

ſtrationem, Clariſſimi dicuntur, *l. unica. C. de annon.* Clariſſimis igitur hiſce Magiſtratibus quibuſlibet, ſive *Maximi* ſint, ſive *Medii*, (quibus vocibus quinam comprehendantur, inquiremus infra *in l. 3. in præfat. num. 27.*) expreſſe vetat, ne aliquo pacto audeant in propriis ſententiis affirmare Principum *divino verbo*, hoc eſt vivæ vocis oraculo *juſſiſſe aliquem fieri ἀγώγιμον, vel διάξιμον, vel quidpiam aliud decerni eorum, quæ ab ipſis fiunt:* & jure quidem; quia cum id ſit præjudiciale reo, debet per ſcripturam probari Mandatum Principis, ut via fraudibus præcludatur, ut dictum eſt *l. prima, num. 5.* Ἀγώγιμοι vero dicuntur *οἱ καταδεδικασμένοι*, id eſt judicati, aliique in quos jus eſt præhenſionis vel pro crimine, vel pro ære alieno, vel aliam ob cauſam, ut congeſtis Demoſthenis auctoritatibus probat Budæus *in Comment. linguæ Græcæ V. ἀγώγιμοι.* (De jure vero præhenſionis, & an hæc diſtingueretur à vocatione ex Varrone, Cicerone, & Gellio plene diſſerit Sigonius *de ant. jure civ. Rom. lib. 1. cap. 20. & de ant. jure provinc. lib. 3. cap. 5.*) Quid autem per *διάξιμον* intellexerit Imperator, difficile eſt decernere, cum penes nullum quantumvis diligentiſſimum Lexicographum, aliumve Græcum auctorem vocem hanc potuerim reperire: Si tamen meam liceat conjecturam referre; crederem Imperatorem hic loqui de iis, qui juſſu Præſidum de uno loco ad alium traducantur: & ad id aſſerendum moveor ex eo, quod vox hæc certe deducitur à verbo διάγω, quod ſignificat *traduco, tranſmitto:* videmus enim alias *in § fin. Novel. ut litig. jur.* ubi data opera hæc Lex confirmatur, exprimi actum illum de quo eſt ſermo per verbum διαχθῆναι, derivatum à dicta voce διάγω. Et litterali huic interpretationi aſſiſtit hujus vocis uſus in Rubrica Codicis *tit. de exhibendis & tranſmittendis reis*; & ſimul alia diſpoſitio ejuſdem Iuſtiniani *in Novel. de exhiben. & introducendis reis, in præfat.* in qua dixit pleroſque conqueri, quod ex Imperatoris juſſione aut judiciali-

VIII.

bus decretis fiant (adhibita voce de qua in hoc textu) *ἀγώγι-μοι, aut etiam in alias protrahuntur provincias.* ut ideo ex uniformi textuum dispositione congrua reddatur hæc interpretatio, à qua nec videtur dissentire Contius *in sua versione*, qui utitur verbis *ducendum esse aliquem ad deducendum:* Dionysius tamen Gottifredus vertit *induci aut exhiberi:* & Annibal Fabrotus *in d. § 19. in Basilic.* pariter *in jus deduci aut exhiberi:* Et si versioni huic placeat adhærere, favebit Valentiniani Decretum, *in l. fin. C. de exhib. reis*, per quod sancitur, neminem in judicio exhibendum, *nisi de cujus exhibitioni judex pronunciaverit:* inde enim cum necessario præexigatur judicis Decretum, congruum fuerat statuere, ne judex in eo
IX. exprimere possit, se id jussu Principis decrevisse. Hic igitur textus, quocumque modo illum interpretemur, vetat judicibus ne exprimant in sententiis, se quidquam jussu Principis fecisse, & ut forensi modo loquendi utar, judicibus quibuslibet *vivæ vocis oraculum* adimit, ad impediendos abusus, & injusta Decreta, quæ hinc manare poterant: eo ferè pacto,
X. quo videmus, Gregorium XV, ut nascentibus in dies abusibus occurreret, concessiones omnes revocasse vivæ vocis oraculo indultas, quæ tamen Cardinalibus ad ipsorum vel aliorum quorumcumque favorem concessæ non fuissent, *in Constitut.* 27. indeque has etiam postremas, quia plerumque minus Canonica interpretatione extendebantur, & in Ecclesiasticæ disciplinæ detrimentum perperam exequutioni
XI. demandabantur, revocavit Vrbanus VIII peculiari Constitutione, *quæ est Constit.* 121. quam plenis commentariis il-
XII. lustravit Giuniparus: qui Pontifex inde declaravit prædictas Constitutiones non comprehendere illos officiales, quibus ratione officii, antea de Summi Pontificis oraculo fides ha-
XIII. beri consueverat, *in Constit.* 141. § 3. Eum tamen Imperator excipit casum, in quo *de judicis adsessoris datione* ageretur: tunc quippe in Decretis exprimi permittit hunc assignatum fuisse,

fuisse, absque speciali rescripto, & sola voce Principis: quod idem indulget fieri, quando quis per supplices libellos petierit quidpiam à Principe demandari, per quod celerius lites expediantur; ita quod *his tantum casibus sine scripto aliquo jussioni* Principis fidem adhiberi velit, ac ideò cæteris omnibus casibus nulla fides sit adhibenda, nisi Mandata ipsa exhibeantur. Et hinc sua Mandata tenentur exhibere Com- XIV.
missarii: *Rutlant de commissar. lib. 6. cap. 2. num. 2.* adeo ut illis licite & sine pœna resisti possit, si ea non exhibeant. *Cohel. ad bul. boni regim. cap. 19. num. 53.* Sic nuncii seu cur- XV.
sores debent habere litteras judicum super præceptis quæ faciunt, *Alberic. hic num. 6.* ita pariter, qui gratiam à Principe XVI.
sunt consequuti, tenentur, eam probare, *Barbosa hic num. 4.*
prout absolutionem, qui asserunt se ab excommunicatione XVII.
fuisse absolutos. *Roman. cons. 387. num. 2.* ita quoque codicillos exhibere tenentur collectores à sede Apostolica de- XVIII.
putati. *Mascard. conclus. 317. de probat. n. p. & seqq.* quidquid in contrarium senserint aliqui, quorum sententiam rejecit Rota, ea optima ratione, quod cum habeant potestatem compescendi partes & contradictores, teneantur edere Mandatum ad differentiam simplicis administratoris, qui, cum careat jurisdictione, optime per testes suam probat facultatem. *decis. 10. de off. deleg. in nov.* Et ita pariter videmus lit- XIX.
teras deputationis, quæ in statu Ecclesiastico dantur Gubernatoribus, ab his exhiberi Magistratibus civitatum, qui idcirco nominatim recensentur in consueta formula eorum expeditionis: Et ut innumera, quæ passim occurrunt, omit- XX.
tam exempla, Bonifacius VIII sub gravibus pœnis injungit Prælatis quibuslibet in Romana curia promotis, ne ad sibi commissarum Ecclesiarum regimen accedant, nisi prius Apostolicas litteras ostenderent, suspendens à beneficiorum suorum præceptione Capitula & conventus Ecclesiarum, qui illos absque prædictis litteris ad regimen admitterent, &

irrita declarans ea omnia, quæ ab iis interim gererentur, *in*
XXI. *extravag. de elect. cap. p.* quam dispositionem in Cardinalibus locum non habere, quia illius Constitutionis ratio iis non est applicabilis, cum particulari privilegio à taxis officialium ibi consideratis sint immunes, censuerunt Bellincinus *de charitat. subsid. q. 66. num. 16.* Gonzalez *ad reg. Cancell. gloss. 21. n. 7.* Barbosa *de potest. Episc. p. p. cap. 4. num. 9.* & Garzias *de benefic. p. 5. cap. 4. num. 264.* quorum sententiam sequuta est Rota. *decis. 1148. n. p. & seqq. coram Seraphino. & decis. 62. num. 9. & 10. coram Durano.* Et eam præterea crediderim addi posse rationem vere congruam eidem Constitutioni, in qua principalium Mandatorum exemplum nominatim refertur, quod propter eorum summam dignitatem Cardinalibus, se Episcopos asserentibus, credendum sit absque litterarum exhibitione, ut alias in Legatis Principum observavit Pontifex *cap. nobilissimus. 3. dist. 97.* de quibus in præcedenti lege *num. 45. & seqq.* Eoque magis, quod ratione dignitatis, qua gaudent in Curia Romana, in qua supponit Constitutio Bonifacii factam fuisse provisionem, notoria præsumitur Cardinalis electio in Episcopum, & notorietas
XXII. (de qua plene post Antonium de Butrio & Benedictum Capram *in Tractatu de Notorio*, Farinacius *praxi crimin. q. 21.*)
XXIII. in actibus affirmativis relevat ab onere probandi. *cap. vestra de cohab. mul. & cleric. Gratian. cap. 596. num. 2.* quidquid sit in negativis, à quibus eam excludit Covarruvias *var. lib. 2.*
XXIV. *cap. 6. num. 7. vers. item satis. in fine.* Cur tamen ea dispositio, quæ in præcedenti textu generice fuit concepta, limitetur hic, ut locum non habeat, quando Princeps mandaverit judicem vel conjudicem quempiam assignari, aut civium controversias celerrimè dirimi, facile quispiam dubitaverit?
XXV. Non omnium, quæ à majoribus tradita sunt, rationem reddi posse monuit Iulianus *in l. non omnium. 20. ff. de legibus.* & veteribus Iurisconsultis satis plerumque fuisse ita respondere, obser-

observabat Cujacius. *lib.* 17. *observ.* 15. Posset tamen forte dici, id ideo statutum in judicis assignatione, quia nullum inde, vel saltem minimum, derivare poterat præjudicium his, qui in jus vocabantur: ut enim ex Paulo *sentent.* 5. *tit.* 15. *in princ.* observabat Ianus à Costa *ad tit. decretal. de rescript. § sed hac distinct.* Princeps equidem extra ordinem judices XXVI.
aliquando dabat, sed ex certis tantum & legitimis causis, ita ut numquam temerè juris ordinem mutaret. *l. juris ordinem. C. de jurisd. omn. jud.* & tunc sane illi, qui coram extraordinario judice vocabatur in judicium, ex rescripto Constantini *in l.* 2. *C. de dilat.* danda erat dilatio *ad improbanda precum mendacia, vel proferenda aliqua instrumenta vel testes, quoniam instructus esse non potuit, qui præter spem ad alienum judicium trahitur.* Dum vero plures judices à Principe assignan- XXVII.
tur, longe melius causarum merita perpenduntur: hos enim vix, vel numquam simul occupant inscitia, affectus, sordes, quæ unicum judicem non difficile expugnabunt. Et hinc XXVIII.
Tribunalium usus in universa penè Italia vigens, quæ è pluribus doctissimis viris constituta Rotas nuncupamus, ad instar supremi in Vrbe Tribunalis, in quo duodecim judices ex præcipuis Orbis Christiani partibus delecti, propterea quod antequam pronuncient super commissis sibi causis ex sedilibus in orbem positis, de earum meritis disputant, Rotæ Auditores vocantur. *Tholosan. syntagm. jur. univ. lib.* 15. *cap.* 42. *num.* 15. tantaque est eorum auctoritas, ut quod ipsis in judi- XXIX.
cando placuit, etiamsi quid alii sentiant, non appareat, communis opinio reputetur. *Garzias de benefic. in præfat. vers. Rotaque auctoritas. Rubeus sing. Rotæ p.* 2. *V. stylus. & observ. Rotæ n.* 4. *Gratian. cap.* 266. *num.* 23. *Ciarlin. controv. for.* 105. *num.* 129. imo sit majoris auctoritatis, quam communis Doctorum opinio. *Gomez. Felinus, Menoch. & alii relati per Ceval. in specul. com. opin. in præfat. num.* 25. *& seqq. Gratian. cap.* 104. *num.* 56. Verum de hoc Tribunali plene Tholo- XXX.

sanus

ſanus *d. cap.* 42. *num.* 13. *& ſeqq.* Marta *de Tribunal. urbis cap.* 3. Cohellius *in notitia Cardinalatus cap.* 19. Veſtrius *in praxi lib.* 2. *cap.* 17. Gomez *ad regul. Cancell. in proœm. tit.*
XXXI. *Rota mutatio.* Scaccia *de judic. lib. p. cap.* 26. Et eamdem ob cauſam jubet Imperator, quamvis ejus reſcriptum non intercedat, fidem præſtari Quæſtori, ac Referendariis lites celeriter expediri ex ejus Mandato jubentibus: debet quippe prudens legumlator, ut Nicoclem monebat Iſocrates, leges conſtituere *in univerſum æquas & utiles, & inter ſe conſentientes: atque etiam tales quæ & controverſias civium quam pauciſſimas, & compoſitiones quam fieri poteſt celerrimas efficiant:*
XXXII. *hæc enim ineſſe oportet omnia legibus bene conſtitutis.* Hinc certis tantum caſibus exceptis dilationes dari per judices vetue-
XXXIII. runt Imperatores, *l. p. & toto tit. C. de dilat.* & omnes dies juſſerunt eſſe juridicos, determinatis feriis conſtitutis: puta duobus menſibus ad vindemias & meſſes recolligendas deſtinatis; Kalendis Ianuarii; Natalitiis diebus novæ ac veteris Romæ; ſacris Paſchæ diebus, ac iis qui ſepteno numero præcedunt vel ſequuntur: Natalitiis, Epiphaniarum, Apoſtolicæ paſſionis & dominicis diebus; nec non illis, quibus Princeps vel natus, vel ad imperium promotus fuit. *l. omnes.* 7. *l. actus.* 8. *C. de dilat.* quibus tamen Honorius & Theodoſius contra latrones quæſtionem exerceri *in l. provinciarum.* 10. *C. de dilat.* ſtatuerunt, *ne differatur ſceleratorum proditio conſiliorum, quæ per latronum tormenta quærenda eſt, cum facillime & in hoc ſummi Numinis ſperetur venia, per quod multorum ſalus & incolumitas ſperatur.* Inde tamen vetitum fuit *cap. p. de fer.* neminem ad mortem vel ad pœnam judicari diebus feſtivis, quos Gregorius IX enumerat, *cap. fin. de feriis.* & noviſſime ad certum numerum redegit Vrbanus VIII *Conſtit.* 164.
XXXIV. Quæſtoris vero meminit Imperator in textu, dum caſus exprimeret, quibus Principis juſſioni, licet non ſcriptæ, fides eſt ad-

est adhibenda, quia ad illum spectabat Principis responsa dictare, ut innuit Imperator *in l. universa. 7. C. de divers. rescript.* qui illi injunxit, quod in quibuslibet rescriptis apponeret clausulam, *si preces veritate nitantur:* qua in re oculatior multo Summorum Pontificum providentia fuit, eam XXXV.
enim clausulam, etiam non appositam, de rescripti natura subintelligi ubique voluerunt, *cap. 2. & ibi glossa & DD. communiter de rescript.* ita quod semper obreptitie vel etiam XXXVI.
subreptitie obtenta (qui termini licet communiter à Doctoribus distinguantur, ut obreptio falsi narrationem, subreptio veri taciturnitatem indicet: *Abbas cap. cum dilecta. num. 7. & ibid. Add. num. 7. Decius cap. super litteris. num. 4. de rescript. Lotter. de re benefic. lib. 2. q. 54. num. 9.* videntur revera à Iurisconsulto confundi *in l. sed si hoc. 10. § patronum. 2. ff. de in jus voc. l. si fidejussor. 29. § si cum. ff. mand. & l. 1. C: si nupt. ex rescr. pet.* ut ingeniose observavit Menochius *de arbitr. casu 201. num. 10. & seqq.*) rescripta vitien- XXXVII.
tur, & prorsus irrita reddantur, juxta Decretalem Innocentii *in cap. super litteris de rescript.* quam erudite exornant Franciscus Florens *in tract. in novem priores tit. decretal. Gregorii,* qui celebrem illam Decretalem nuncupat, & quænam ad evitandam subreptionem narranda sint, *ibid. & in paratitl. ejusdem tit.* inquirit: Lotterius *de re benef. lib. 2. quæst. 54. num. 8. & seqq.* & Menochius *d. casu 201. num. 2. & seqq.* qui plene disserunt, an ipso jure, vel exceptionis ope gratia irritetur: Sperellus *decis. 173. num. 54.* & Rota *decis. 496. num. p. & 2. p. 5. recent. tom. 2.* Imo etiam gratiæ per Principem XXXVIII.
motu proprio concessæ, quamvis non subjaceant obreptionis vel subreptionis vitio, quod ad sui naturam partis petitionem desiderat, *cap. si motu proprio. 23. de præbend. in 6. Menoch. lib. 2. præs. 13. num. 10. & 11. Gabriel de clausul. concl. 2. num. p. Gonzal. ad reg. 8. glos. 26. num. 4. Rubeus singul. Rotæ p. 4. claus. 481. num. 3.* adeoque liberent impetrantem ab one- XXXIX.

 re ju-

re justificationis, *Barbosa clauf. 79. num. 29. Burat. decis. 938.*
XL. *num. 2. Seraphin. decis. 1498. num. 2.* tamen & ipsæ vitiantur ex defectu intentionis, quando causæ expressæ in motu proprio non sint veræ, hoc enim defectu probato, motus proprius nihil operatur. *Baldus in l. imperialis. § similes. C. de nupt. Gabr. d. concl. 2. num. 34. Paris. cons. 74. num. 32. vol. 4. Ruin. cons. 215. num. 19. vol. p. Rota dec. 451. num. 5. p. p. divers. dec. 318. n. 3. coram Merlino. & in Romana Beneficiatus S. Petri. 14 May 1655.*
XLI. *§. fin. coram Bevilaqua.* Et quamvis alias à Principe nefas sit appellare, quia ipse est qui appellatur, *l. p. § p. ff. à quib. appel. non lic.* permittitur tamen adversus rescriptum Principis appellatio, si quis profiteatur ea, quæ Principi exposita sunt, aliter se habere. *l. 2. C. de appellat. Matthæus de judic. disput. 12. num. 22.*

XLII. Referendariorum inde, (quos à Regerendariis longe differre comprobant Pancirolus *in Not. Imp. Orient. cap. 40. § scriniarii.* & Bullenger. *de Imperio lib. 4. cap. 19.* qui horum munera *ibi* recensent) pariter meminit Imperator, quia per hos interpellantium vota cognoscebat, & ipsis responsa reddebat, & ea quidem religione, quod Imperatoris sententiæ *tanta memoriæ cautela* erant *tenendæ, ut nihil minus additum esse videatur.* ut indicat formula Referendariorum, quam nobis exhibet Cassiodorus, *Var. lib. 6. cap. 17.* in quam si Ro-
XLIII. manæ Curiæ Referendariorum (quorum instituti munerisque & indultorum notitia traditur per Cohellium *in Notit. Cardinalat. cap. 57.*) colliment oculi, illi certe exactissimam ejus muneris, quo funguntur, ideam *ibidem* conspicient: Et jure quidem Quæstori & Referendariis fides circa Principis mandata indulgetur, & his relinquitur vivæ vocis oraculum in casibus hic expressis, quia ratione officii proprii, id sibi ipsis videbatur competere, ea ratione, qua Vrbanum VIII animadvertimus superius *hac eadem lege num. 12.* vivæ vocis oraculo noluisse privari officiales illos, quibus ex officii proprii instituto quodammodo debebatur. Spe-

Spectabilis titulo, qui potior est titulo Clarissimi, *l. p. in princ. C. de annon. & capitat.* Referendarios hic decorat Iustinianus, priscæ inhærens Imperatorum consuetudini, qui congruos unicuique dignitati & personarum conditioni titulos semper præponebant, cujus rei exempla passim in legibus occurrunt, ut mirum ideo non sit privatis etiam injunctum fuisse, quod eadem ratione titulos & honorifica nomina semper præmitterent & in colloquendo, & in scribendo, *l. singulari. 2. C. de off. diversf. jud.* alias mulcta imposita trium auri librarum, *l. fin. C. eod.* Et hunc titulum Referendariis congruere innuit Iustinianus *in novella de referendar.* quando jam constitutum certum numerum Referendariorum voluit *ibidem* ad octo viros arctari, ne dignitas illa præ multitudine vilesceret: imposita pœna librarum decem auri cuilibet, qui, eo munere impleto, peteret in collegium illud cooptari. Nostram hanc legem confirmavit Iustinianus *in § fin. Novel. ut litig. jurent.* habita ejus expressa mentione, ut *ibidem* animadvertit Gottifredus, *v. nostra.* Et *in ea* Spectabilibus Referendariis certa interminata pœna amissionis dignitatis injunxit, ut Imperatori referrent supplicantium desideria, & judicibus afferrent sacras jussiones, sive ex scripto, sive sine scripto emanatas, nec auderent aliquo pacto se immiscere causis, nec satisdationes exigere, vel ad pactionem aliquam aut transactionem adigere. Ea vero religione antiquitus observatum fuit, ut Princeps propriis Mandatis subscriberet; quod si aliquando contingeret illum analphabetum esse, & prorsus rudem litterarum, & tunc aliqua commenta excogitare fuerit necesse, quibus is propria jussa suo charactere posset munire, quod sane imperante Iustino videmus præstitum, tunc quippe *ut testimonium regiæ manus haberent*, tabellæ ligneæ, perpolitæ, forma quattuor litterarum, quæ legi Latine posset, fuit incisa, eaque libello imposita, calamus colore imbutus, quo scribere mos est Imperatoribus,

XLIV.
XLV.
XLVI.
XLVII.
XLVIII.
XLIX.

Iustino tradebatur in manum, quam alii prehensantes duce-
bant circumagebantque calamum per quattuor illas littera-
rum formas, nempe singulas tabellæ incisuras, Procopio te-
ste *in arcana historia*, & ita sacris apicibus decorata Principis
L. Mandata prodibant. Imo hoc idem observatum fuisse in iis
etiam Mandatis, quæ arcana alicui credebantur, abunde de-
monstrat elegans sane locus Herodiani: hic enim *histor.
lib. 3. cap. 38.* auctor est, Plautinianum, infausto quamvis exi-
tu, Saturnino Tribuno injunxisse, ut Severum Imperatorem
ferro transfoderet, & perfidæ illius cædis Mandata petenti
Tribuno in scriptis dedisse; & hanc facti hujus, quod stolide
nimis gestum facile existimari poterat, reddidit causam:
*quippe mos tyrannis, cum aliquem indemnatum occidi jubent, per
litteras potissimum injungere, ne dein cædis imperatæ nullum re-
linquatur argumentum.* Et hunc eumdem morem videtur
respexisse *in vita Tiberii cap. 52.* Suetonius, dum ait multos
arbitratos fuisse Gneum Pisonem mortis Germanici reum
LI. *Mandata prolaturum, nisi ea secreta obstarent.* Iis vero casibus
exceptis, qui in hoc textu proponuntur, ita abhorruit Iusti-
nianus à more usurpandi promiscue Principalis nominis ab
Officialibus, etiam quibus eminentior dignitas esset; ut cum
ex præscripto Theodosii & Valentiniani *in l. præcipimus. 32.
C. de appellat.* Præfectus Prætorii una cum Sacri Palatii
Quæstore appellationum causas cognosceret, & quasi Im-
perator ipse definire soleret, vetuerit inposterum ex Prin-
cipis persona quicquam tale proferri, adjecta perduellionis
pœna Præfectis Prætorii, si Principis nomen in propriis sen-
tentiis adscribere perseverassent. *§ quod de cætero. Novel.
exempl. sacra formæ de appellat.*

LEX

LEX TERTIA

seu

Novella Constitutio Decima septima.

Imp. Iustinianus Augustus Triboniano Quaestori sacri nostri palatii, & exconsuli.

PRÆFATIO LATINA.

Ex libris antiquis, qui jura Romani nominis continebant, non ignorat tua sublimitas, quanta de Mandatis Principum legumlatores in suo quisque volumine conscripserunt. Quia igitur Nobis reparantibus omnem vetustatem, jam deperditam ac diminutam, placuit, etiam omnibus judicibus nostris, qui minores vel medias administrationes gerunt, sive inter correctores, sive inter consulares, sive inter spectabiles ordinentur, non solum codicillos praestare, sed etiam Mandata dare, quibus inspectis omnia gubernare laudabiliter possint: ideo librum Mandatorum composuimus, qui subter per utramque linguam annexus est: ut detur administratoribus nostris, secundum locorum qualitatem, in quibus Romana vel Graeca lingua frequentatur, scire eorum sanctionem: ut nihil ex his audeant praeterire, sed saluberrimas dispositiones nostras observantes, in perpetuum nostras provincias, nostroque imperio subjectos gubernare festinent. Illustris igitur auctoritas tua, ad quam quaestoria pertinet censura, eadem Mandata & in libris legum transcribi, & in sacro laterculo deponi praecipiat: quatenus ex his una cum codicillis suscipiendis, administratores quemadmodum possint Reipublicae subvenire, non ignorent. Dat. xvi. Kalend. Maji, post consulatum Bilisarii, V. C. Cons.

I. *HÆc lex quo tempore fuerit edita, & ejus locus.*

II. *Authentica Codici inserta ab Imperatore approbata.*

III. *Ex libris Mandatorum plura in leges translata, & qua, num. IV. & seqq. usque ad XX.*

XVII. *Delicta Decurionum à quo cognoscantur.*

XIX. *Dardanarii qui remissive, & eorum pœna.*

XXI. *Sublimitatis titulus quibus competeret.*

XXII. *Romanum Imperium divisum in Diœceses, & à quibus Magistratibus hæ regerentur. & num. XXV.*

XXIII. *Omnes Provinciarum Rectores dicti Præsides.*

XXIV. *Proconsulares in quibus differant ab aliis Magistratibus.*

XXVI. *Præfectorum Prætorii hic nulla mentio, & cur.*

XXVII. *Administrationes in majores, medias, & minores distincta, & quænam hæ forent.*

XXVIII. *Codicilli vox explicatur.*

XXIX. *Quæstoris munus.*

XXX. *Mandata data Præsidibus una cum Codicillis.*

XXXI. *Laterculum alterum majus, alterum minus.*

XXXII. *Minus servabatur à Primicerio Notariorum.*

XXXIII. *Insignia Primicerii Notariorum quæ.*

I. Harondæ editio Novellam decimamseptimam præfatione tantum omissa, hic nobis obtrudit, tamquam legem tertiam decimisexti tituli primi Codicis libri: idemque facit editio Lugdunensis Rovilii anni 1571: Cum tamen in plurimis aliis exemplaribus Codicis Iustinianæi, & in iis præsertim, quæ habentur M. SS. in bibliotheca Vaticana, duæ tantum leges eo sub titulo legantur, satisque constet Novellam hanc, utpote post Belisarium Consulem editam, editione Codicis Iustinianæi posteriorem fuisse, ut placuit post Cujacium *in notis ad hunc titulum in editione Contii*, Gotifredo *ibid. l. 2.* Verum quia per eumdem Iustinianum in volumine Novellarum sub titulo de Mandatis Principum hæc recensetur, continetque præcepta, quibus Provinciarum Rectores de ratione sui muneris à Principibus admonentur, non incongruum visum est eam, huic nostro operi, Mandatorum Principalium materiam exequi professo, attexere, iisdemque Commentariis illustrandam curare, quibus duas superiores leges illustrare suscepimus, quandoquidem ab illis non alia, quam temporis,
II. ratione dissociata videtur. Nihilque à proposito nostro; neà severis quidem recti in scribendo ordinis exactoribus discedere

dere

dere existimandi sumus, quod hanc materiam ad prosequendum opus nostrum assumpserimus, dum alias Authenticarum inter leges Codicis insertionem, etsi initio ab Irnerio (seu quis alius è veteribus Iurisconsultis id fecit) privato consilio factam, nedum damnatam non fuisse, sed materiæ considerata similitudine laudatam, & publica Friderici Imperatoris auctoritate comprobatam testatur ex Balduino eruditissimus Vir Ioseph Maria Suaresius Episcopus Vasionensis, *in Notit. Basilicorum, eorum editioni præmissa. Vers. interpres iste.*

III. Cum igitur in hac Constitutione Iustinianus loquatur potissimum cum Triboniano sacri Palatii Quæstore, præfatur, affirmando non ignorare eumdem Tribonianum *ex libris antiquis qui jura Romani nominis continebant, quanta de Mandatis Principum legumlatores in suo quisque volumine conscripserunt.* Qui autem ignotum id esse poterat enucleatori veteris omnis jurisprudentiæ, cujus opus sunt plurima in Digestorum & Codicis libros conjecta legum capita, claram & elegantem Principalium Mandatorum mentionem facientia; cujusmodi sunt sanctiones illæ per quas monentur Præsides, IV.
ut malis hominibus provinciam purgent: *l. præses 3. ff. de Off. Præsid.* In interiorem familiaritatem provinciales non V.
admittant: *l. observandum 19. ff. de Off. Præsid.* Munera non VI.
accipiant, nec quid emant in provincia, nisi quotidiani victus causa: *l. solent 6. § 2. in fine. ff. de Off. Proconf.* Matrimo- VII.
nium in provincia non contrahant: *l. contra Mandata. 6. l. manifestum. 8. C. de nupt.* Mulctam, quando jus ita exigat, VIII.
indicant; *l. aliud. 131. § p. ff. de verb. sign.* Sacrilegos, la- IX.
trones, plagiarios, conquirant & puniant: *l. lege Iulia. 4. § Mandatis autem. 2. ff. ad l. Iul. pecul.* Latrones interrogent X.
de sociis & receptatoribus: *l. D. Adrianus. 6. § p. ff. de custod. & exhib. reor.* Querelas patronorum audiant: *l. D.* XI.
Vespasianus. 7. § Mandatis Imperatorum. ff. de jure patron. Manumissio-

XII. numissiones quasdam prohibeant: *l. servus. 2. C. qui manumit. non poss.* Vrbium ingressu interdicant servis, qui ea conditione fuerunt distracti, ne pomœrium civitatis incolerent: *l. cui pacto. 5. ff. de serv. exportand.* Incestas nuptias prohibeant: *l. qui contra. 4. C. de incest. nupt.* Celeriter, & sine causa solutos jubeant vinciri, indicta mulcta his qui eos solvissent: *l. ne quis. 10. ff. de custod. & exhib. reor.* Milites permittant testari, quomodo velint, & quomodo possint: *l p. ff. de milit. test.* Si delictum aliquod decuriones committant, ob quod videantur relegandi, adjecta propria sententia Imperatorem consulant: *l. Divi fratris 27. § de Decursionibus. ff. de pœnis.* & si delictum capitale fuerit, eosdem vinctos custodiant, dum Princeps consulitur. *ibid. § fin.* nisi forte patrem occidissent, quo casu Lege Cornelia statim sunt puniendi. *l. D. Adrianus. 15. ff. de pœn.* Collegia & sodalitia in provincia nullo pacto permittant. *l. p. ff. de colleg. & corpor.* Dardanarios (eos scilicet, qui annonam onerant & premunt, de quibus Paulus *in l. in Dardanarios. 37. ff. de pœn.* Turnebus *Adversar. lib. 9. cap. 17.* & Cujacius *observ. lib. 19. cap. 10.*) in quolibet mercium genere excludant, & annonas à locupletioribus emi inducendæ caritatis gratia omni conatu prohibeant; *l. annonam 6. ff. de extraord. crimin.* & certam rationem imponendi titulos in operibus publicis, viris privatis præscribant, qui publicæ pecuniæ propriam adjecissent: *l. fin. §. p. ff. de oper. publ.* Quæ quidem Principum & Iurisconsultorum sententiæ, plurimæque fortasse aliæ in Corpore juris contentæ, satis declarant summa cum ratione, Imperatorem ab eo quod diximus procemio nostram hanc de Mandatis Principum Constitutionem ad Tribonianum conscriptam inchoasse, affirmando eum non ignorare plurima *de Mandatis Principum legumlatores in* suis voluminibus conscripsisse: Vtitur autem idem Imperator, dum Tribonianum alloquitur, voce *tua sublimitas*, quia viri illustres, inter quos

Margin notes: XIII. XIV. XV. XVI. XVII. XVIII. XIX. XX. XXI.

quos Quæstor una cum Prætorii Præfecto recensentur. *l. præcipimus. 32. in princ. & § 4. C. de appellat.* Sublimitatis titulo ornabantur ab Imperatore, ut indicant Theodosius & Valentinianus, dum per verba *cum tua sublimitate* Præfectum Prætorii alloquuntur *in l. eo casu. 33. C. de appellat.*

Cum igitur ea fuerit Mandatorum auctoritas, ut inde juris recta ratio à legumlatoribus educeretur, ideo Iustiniano, reparanti *omnem vetustatem jam deperditam ac diminutam, placuit* Mandatorum usum revocare, & *omnibus judicibus, qui minores vel medias administrationes gerant, sive inter Correctores, sive inter Consulares, sive inter Spectabiles ordinentur, non solum codicillos præstare, sed etiam Mandata dare, quibus inspectis omnia gubernare laudabiliter possint.* Meminit vero *Correctorum, Consularium & Spectabilium*, ut omnes saltem gradus XXII. comprehenderet eorum Magistratuum, qui in provincias cum imperio mittebantur. Imperii scilicet Romani diœceses, quas singulas exhibent post Notitiam Imperii, Pancirolus *ibid. in suis Commentar.* Berterius *Pythan. p.* & Bullengerus *de Imperio Rom. lib. 2. cap. p. & 2.* peculiaribus quidem subjiciebantur Prætoriorum Præfectis, qui ibi vices Imperatoris gererent; in certas tamen Provincias dividebantur, ad quas regendas determinati Magistratus mittebantur, ut plurimum nuncupati Consulares, Correctores, vel Præsides, cum tamen aliqui, licet numero pauci, Proconsulares essent, vel aliud quodpiam vocabulum ferrent, qui *Spectabiles* in Notitia dicuntur, cum cœteri mox nominati *Clarissimi* titulo decorarentur: Omnes hi Magistratus generali Præsi- XXIII. dum nomine censebantur, *l. p. ff. de off. Præsid.* & re ipsa multis conveniebant, quæ recensentur per Pancirolum *in Not. Imper. Orient. cap. 119.* differebant tamen in fascium & securium, quas præmittebant, & Apparitorum numero, in Insignibus præterea, imo etiam in ornamenti forma, qua liber hic Mandatorum unicuique traditus decorabatur, & in facul-

tatibus etiam, quæ ipsis indulgebantur, ut facilè animadvertet, cuicumque etiam sit ea singula conferre, quæ de Proconsularibus, *in Notit. Imper. Orient, cap.* 100. 101. *&* 103. De Consularibus, *cap.* 156. de Præsidibus, *cap.* 157. & de eorum Officiis, *cap.* 158. tradidit Pancirolus. Vt igitur omnes Magi-
XXIV. stratus complecteretur Iustinianus hic, *Consularium* & *Correctorum* meminit, Præsidibus omissis; forte quia, ut inferiores Correctoribus, qui inter eos & Consulares medium locum tenebant, procul dubio lege cæteris indicta obligabantur: Addidit præterea *Spectabiles*: ut sic etiam Proconsulares, Præfectum Orientis, Præfectum Augustalem, & Vicarios hoc titulo *in l. præcipimus.* 32. *C. de appellat.* decoratos, complecteretur, aliosque Magistratus, qui ea prærogativa præfulgebant, quos instituere volebat, & in Novellis ipsis instituit.
XXV. Quod si Præfectorum prætorii, qui inter *Illustres* recensentur, hic non meminit; ea de causa facile id factum est, vel quod ab his Mandata Præsidibus traderentur, dum coram iis præsente Civitatis Episcopo, juramentum, de quo inferius *cap. seq. num.* 9. erit sermo, præstarent. *§ scriptum exemplar. Novel. ut judic. sine quoquo suffrag.* Vel quia hi plerumque in Comitatu Principis versabantur, ut testantur Theodosius & Valentinianus *in d. l. præcipimus. C. de appellat.* ut ideo inter provinciales Magistratus non connumerentur ab Imperatore. *l. prima. C. ut omn. jud.*
XXVI. Cæterum Magistratus omnes Provinciales hic à Iustiniano nequaquam considerari facilè cuipiam in mentem veniet, dum ille *Minores* tantum & *Medias* administrationes hic recenset, nulla *Majorum* habita mentione, cum tamen & Provincialium Magistratuum aliquos *Majores* dici suadeat Iustinianus ipse, dum una cum Iustino *in l.* 2. *C. hoc eod. tit.* Magistratus Provinciales distinguit in *Maximos* & *Medios*. Imo Anastasius *universæ Reipublicæ* administrationes in *Majores* & *Minores* divisit. *l. fin. C. si contra jus.* Hæc vocabula fuisse
ab Im-

ab Imperatoribus fortuitò prolata, & promiscue usurpata, asserere non ausim, cum videam inter judices certos dignitatis gradus fuisse constitutos. *l. potioris. 5. C. de off. Præsid.* & quidem adeo determinatos, ut minoribus vetitum fuerit *in l. singuli. 2. C. de off. diversf. jud.* celsiores viros *in proscriptionibus suis fratres nominare.* Ideoque asserendum arbitror juxta temporum diversitatem, diversos etiam dignitatum gradus fuisse constitutos, ut inde mirum non sit, unum ac eumdem Magistratum modò inter *Majores*, modo inter *Medias* administrationes fuisse collocatum. Prius enim quam Iustinianus solus imperaret, ad solos Præsides Provinciarum fortè habito respectu, administrationes distinguebantur in *Majores* & *Minores*, seu *Majores* & *Medias*, quasi *Minorum* denominatio relinqueretur Defensoribus, quibus etiam attribuitur à Iustiniano *§ fin. Novel. de non alien. aut permut. reb. Ecclesiæ.* Et de his erit sermo inferius *hac ead. lege. cap. 10. num. 12. & seqq.* Verum regnante Iustiniano, censeo *Majoris* seu *Maxime* administrationis appellationem fuisse inditam Præfecturæ XXVII.
Prætorii; & *Minoris* ac *Mediæ* dignitatis denominationem Provincialibus Magistratibus juxta eorum qualitatem fuisse attributam, ut scilicet illi qui forent ex ordine Spectabilium, *Medii*, cæteri vero sive Consulares, sive Correctores, sive Præsides nuncuparentur, *Minores* Magistratus dicerentur: Hanc sane sententiam suadere videtur diversa loquendi ratio à Zenone & Iustiniano observata: Dum enim ille singulos Provincialis administrationis gradus enumeraret, Spectabiles *in l. p. C. ut omni jud.* constituit inter *Majores* administrationes; ait enim: *Nemo ex viris Clarissimis Præsidibus provinciarum, vel Consularibus, aut Correctoribus, vel qui administrationis majoris infulas meruerint, id est Viri Spectabiles Proconsules, aut Præfectus Augustalis, aut Comes Orientis aut cujuslibet tractus Vicarius.* At Iustinianus cum Leonis Constitutionem, quæ alienationes rerum Ecclesiæ Constantino-

 politanæ

politanæ prohibens refertur, *cap. hoc jus.* 10. *q.* 2. & confirmatur, *cap. nulli.* 5. *de reb. Eccl. non alien.* ad omnes Ecclesias extendisset, *in Novel. de non alien. aut permut. reb. Eccles.* quod idem præstitit alias *in Novel. de alien. & emphytheus.* jussit dispositionem illam ab omnibus Magistratibus, & ab ipsis etiam Præfectis Prætorii inviolabiliter observari, & tunc quasi certam eorum graduum, quos in administrationibus volebat observari, nobis traditurus notitiam *in § fin. Novel. de non alien. aut permut. rebus Eccl.* ita disposuit. *Servabunt autem eam nihilominus & nostræ Reipublicæ Iudices majores & minores, civiles & militares, & præcipue per omnes diæceses constituti gloriosissimi Præfecti Sacrorum Prætoriorum, & Medias habentes administrationes, quos Spectabiles vocant: dicimus autem Augustales, & Proconsulares, & Spectabiles, Comites & alios Orientis, & qui post illos sunt Magistratus, hoc est Provinciarum Consulares, seu Præsides constituti, atque Defensores civitatum.* Vt ideo Magistratus omnes Provinciales in hac præfatione appareat modo ab Imperatore fuisse expressos,
XXVIII. quamvis *Medias* & *Minores* tantum administrationes recensuerit: Et his omnibus jubet Mandatorum librum tradi una cum *codicillis*, cum iis scilicet litteris Principis, per quas Provinciæ administratio confertur, ut innuit Quintilianus, sive quis alius auctor dialogi Tacito adscripti, *an sui sæculi orat. antiq. & quare conced.* dum *cap.* 7. gloriam artis oratoriæ extollebat ex eo, quod *nec in codicillis datur, nec cum gratia venit.* Græco vero & Romano idiomate conscriptum hunc Mandatorum librum mittit ad Tribonianum, *ut detur administratoribus secundum locorum qualitatem, in quibus Romana vel Græca Lingua frequentatur, scire eorum sanctionem: ut ni-*
XXIX. *hil ex his audeant præterire.* Et ut horum Mandatorum usus magis invalescat, Triboniano Sacri Palatii Quæstori mandat, ut *Mandata* hæc in *libris legum* curet *rescribi:* Ad Quæstorem enim spectabat Legibus à Principe promulgandis subscribere,

ſcribere, *Novel. ut divinæ juſſion.* juxta formulam traditam à Briſſonio: *de formul. lib.* 3. Imo eaſdem ordinare, ut Symmachi teſtimonio affirmant Broſſæus *ad epiſt.* 5. *Caſſiodori lib.* 6. *num.* 2. & Pancirolus *ad notit. Imper. Orient. cap.* 12. Hic quippe non eſt ſermo de Quæſtoribus, qui à Regibus creati à quærendo fuerunt ita denominati *l. prima in princ.* & *§ p. ff. de off. quæſt.* ſed de iis qui Principis epiſtolas & libellos in Senatu legebant. *d. l. p. § ex Quæſtoribus.* & *§ fin.* & *ibi Gottifred.* & *epiſtola. Sertorius Vrſatus Monument. Patavin. lib. p. ſect.* 2. *verſ. Quæſtor vero Cæſaris. Broſſæus ad d. epiſt. Caſſiod.* 5. *n. p.* ejus reſcripta dictabant: *l. univerſa. C. de diverſ. reſcript.* & vice ſacra judicabant, quando ipſis una cum Prætorii Præfecto illæ committebantur cauſæ, in quibus à Proconſulibus, vel Auguſtali, vel Comite Orientis, vel Vicariis appellaretur. *l. præcipimus.* 32. *C. de appellat. § quod de cætero. Novel. exemplum ſacræ formæ.* Hic vero ab Imperatoribus forte nuncupati fuere Quæſtores, quamvis nihil commune haberent cum antiquæ illius Quæſturæ munere, ne periculum eſſet, ut in hominem ignarum litterarum dignitas ea incideret, contra id quod ab eo exigi teſtatur Caſſiodorus, qui *ſcientia juris* præditum eſſe debere affirmat. *Var. lib.* 6. *epiſt.* 5. ac proinde, ut viro plebejo, ſed erudito demandari poſſet, & ſemper huic citra omnem difficultatem locus daretur in Senatu, quæſtoria dignitas eidem fuit attributa, qua patritii æque ac plebeii fungebantur, cum eſſet ingreſſus & quaſi primordium gerendorum honorum, & ſententiæ in Senatu dicendæ. *l. p. § hodieque obtinuit. ff. de offic. Quæſt.* Nedum vero li- XXX. bris legum Mandata hæc jubet inſeri Iuſtinianus, ſed præterea & in ſacro laterculo deponi: ut ita poſſint Provinciarum Præſidibus tradi una cum codicillis, quod obſervatum fuiſſe paſſim indicant Novellæ *§ ut autem de Præſide Piſidiæ. § fin. de Prætore Lycaoniæ: § ideoque,* & *§ fin. de Prætore Thraciæ. § fin. de Præt. Paphlagon. § p. de Moderat. Arabiæ.* Cum

XXXI. tamen duplex esset Laterculum, Minus scilicet, in quo continebatur notitia inferiorum quarumdam dignitatum, & præcipue militarium; & Majus, quod cæterarum dignitatum notitiam complectebatur, de quibus plene Bullengerus *de Imperio Romano lib. 2. cap. 12.* hic certe loquitur Imperator de posteriori hoc Laterculo, quia licet prioris illius cura Quæstori incumberet, *l. prima. & 2. C. de offic. Quæst.* cum tamen Imperator Mandata hæc dari jubeat una cum Codicillis, affir-
XXXII. mandum est, quod Laterculum Majus consideraverit, cum ex eo Codicilli depromerentur per Primicerium Notariorum, qui illud custodiebat, & qui crescente in dies novorum Magistratuum numero plura Mandatorum exemplaria cum Codicillis in armario in hunc usum præparato asservabat, cujus imaginem exhibet Pancirolus *in calce Notit. Imp. Orient.* ut ea, quibus opus esset, traderet Magistratibus, adjectis peculiaribus eorum nominibus, ut observavit Pancirolus *d. Not. Imp.*
XXXIII. *Orient. cap. 92.* qui præterea imaginem insignium Primicerii Notariorum *ibid.* apponit, inter quæ adest Laterculum Majus, simulque depinguntur fasciculi chartarum convolutarum repræsentantes Codicillos ab eo tradendos Magistratibus, & ulterius liber quidam clausus repræsentans librum Mandatorum, cujus dorso characteres hi leguntur inscripti: F. L. I. N. T. A. L L. CO. M. ORD. PR. quos Pancirolus ita interpretatur: *Felix liber injunctus Notariis Tribunis à laterculo continens Mandata ordine Principis*; cujus interpretationem cum Seldeno *in Mari Clauso lib. 2. cap. 6.* & ego unica immutata dictione sequerer, loco scilicet dictionis *ordine*, substituendo vocem *ordinaria.* Sunt enim revera hæc, Mandata ea ordinaria, quæ indistincte dabantur quibuslibet Præsidibus, ut dictum est: cum tamen eisdem arcana quædam aliquando traderentur, & præterea juxta propriam uniuscujusque provinciæ conditionem peculiaria alia darentur, quorum exempla suppetunt passim in Novellis *de Præside*

de Pysidiæ. Prat. Lycaoniæ, Moderat. Hellenop. Proconf. Cappad. Pratore Thrac. & pluribus aliis. Adeoque imago insignium Primicerii Notariorum per Pancirolum exhibita, in Mandatorum libro, Codicillis, & Laterculo Majore ea singula exprimit, quorum meminit Imperator in hac præfatione, quam Latinam tantummodo habemus, vel quia exemplar Græcum fuerit deperditum, vel quia ea non fuerit Græce conscripta, cum legis hujus tertiæ, seu Novellæ decimæseptimæ non esset pars, sed potius quædam ad Tribonianum Quæstorem epistola.

PROOEMIVM LEGIS III.

De juramento à Præsidibus præstando.

Ἐν ὀνόματι τοῦ δεσπότου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν, αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Φλάβιος Ἰουστινιανὸς, Ἀλαμανικὸς, Γοτθικὸς, Φραγγικὸς, Γερμανικὸς, Ἀντικὸς, Ἀλανικὸς, Βανδαλικὸς, Ἀφρικανὸς, εὐσεβὴς, εὐτυχὴς, ἔνδοξος, νικητὴς, τροπαιοῦχος, ἀεισέβαστος, αὔγουστος.

Ἤδη μὲν ἐν τῷ γενικῷ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας νόμῳ πάντα διηγόρευται, ἐφ' οἷς προσῆκόν ἐστι τοὺς τὰς ἀρχὰς παραλαμβάνοντας, ταύτας διοικεῖν, μεμνημένους τῶν ὅρκων ὧν ἐπὶ τούτοις παρέχουσιν. ἀναγκαῖον δὲ ὅμως ᾠήθημεν καὶ νῦν παραλαμβάνοντι σοι τὴν ἀρχὴν ἐπισκῆψαι τὰ πρέποντα, κατὰ

In nomine Domini Iesu Christi Dei nostri, Imperator Cæsar Flavius, Iustinianus, Alamannicus, Gotthicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, gloriosus, victor, triumphator, semper adorandus, Augustus.

Iam quidem in generali nostra pietatis lege omnia declarata sunt, in quibus conveniens est administrationes accipientes, eas gubernare, memorantes jusjurandum quod super his præstatur. Necessarium tamen existimavimus etiam nunc percipienti tibi administrationem,

nem, designare quod à genitoribus Reipublicæ nostræ adinventum est: qui ad administrationes directis certa præcepta dabant, Mandata principum ea vocantes, secundum quæ oporteret eos gubernare administrationes.

τοῦτο δὴ τὸ τοῖς προγόνοις τῆς πολιτείας ἡμῶν ἐξηυρημένον, οἱ τοῖς εἰς τὰς ἀρχὰς στελλομένοις ῥητὰ παρεῖχον παραγγέλματα, (*Mandata Principis* αὐτὰ καλοῦντες) καθάπερ ἐχρῆν αὐτοὺς διακυβερνᾶν τὰς ἀρχάς.

I. *IN mandatis his præscribitur modus administrandi Provinciam.*
II. *Novella octava laudatur.*
III. *Præsides debent curare, ut qui sunt in carceribus humaniter tractentur.*
IV. *Romani jurabant, dum Magistratum assumerent, & dum ab eo abirent.*
V. *Athenienses jurabant in Magistratus exordio, & quodnam eorum juramentum, remissive.*
VI. *Iurare tenentur omnes, qui assumunt Magistratus, & hujus juramenti formula, num.* IX.
VII. *Perjurium damnatur.*
VIII. *Præsides Mandata hæc non observantes puniuntur.*
X. *Iuramentum de observandis certis Constitutionibus in statu Ecclesiastico præstatur ab officialibus; & quænam sint illæ Constitutiones, num.* XX.
XI. *Ante præstitum juramentum Magistratus nequeunt administrationem exercere; & qua pœna puniantur. num.* XII.
XIII. *Qui sibi usurpat jura Magistratus, tenetur lege Iulia majestatis.*
XIV. *Prorogato officio juramentum non iteratur.*
XV. *Magistratus, quando tenentur jurare observantiam statutorum, possunt ab iis recedere ex causa publicæ utilitatis.*
XVI. *An tunc teneantur observare statuta, quæ postea eduntur, remissive.*
XVII. *Mandata dicebantur etiam consulta præsidialia.*
XVIII. *Cur dantur Præsidibus cum codicillis.*
XIX. *Iuramentum Senatus Romani.*
XX. *In officialibus Sedis Apostolicæ summa integritas exigitur.*

I.
T qui, vel Prætoris vel alia officia suscipiunt, cognoscant quo tandem modo provincias eos gubernare conveniat, visum esse sibi profitetur *in § ut autem. 6. Novel. de Præside Pisidiæ* Iustinianus, *non tantum signa eis præbere administrationis in codicillis, sed etiam modum præscribere, secundum quem provinciam administrent.* & is modus in hoc Mandatorum libro traditur, cujus nunc explicationem persequimur: & ut singulis, quæ in eo libro continentur, facilius pareant Præsides, præfatur Iustinianus se jam *generali* quadam *lege* ea omnia fuisse com-

complexum, quæ ad provincias recte administrandas observare necesse est; hæc autem lex generalis, quam *dignam Christiano Principe Sanctionem* appellat Baronius *Annal. tom. anno* 535. *num.* 11. & cujus alias sæpissime meminit Imperator, sed præsertim *in § oportet igitur. Novel. de Præsid. Pisid. § hac nos. Novel. de Moderatore Helespонti. & cap. 2. § in primis. in edict. de Magistrat. Phœniciæ Libanicæ.* Nunc legitur inter Novellas Iustiniani Constitutiones *sub titulo. ut Iud. sine quoquo suffrag. fiant.* & plurima continet ex iis, quæ in hoc mandatorum libro traduntur; eademque pariter habetur in Basilicis, *lib. 6. tit.* 3. ubi tamen *in §* 5. *&* 17. additur, quod *acta Præsidis clam confici non debent, sed præsente officio, aut majore parte ejus.* & quod *Præsides diebus Dominicis perquirant ab his, qui in custodia habentur, an custodes eos humaniter tractent, & victualem substantiam eis faciant ministrare, mulcta viginti librarum auri tam Præsidi, quam officialibus ejus constituta.* quod idem longe prius sanciverant Honorius, & Theodosius, *in l. judices. 9. C. de Episcopal. audien.* addentes præterea, quod *Antistitum Christianæ Religionis cura laudabilis ad observationem constituti Iudicis hanc ingerat monitionem.* Verum quia solemne fuit apud bene institutas gentes, quod illi, qui Magistratu fungi deberent, Iurejurando ad leges observandas & Iustitiam perpetuo custodiendam prius adigerentur; sic enim Romæ memorat *Hist. lib.* 31. *in fine*, Livius, quod nemini *Magistratum plus quinque dies, nisi qui jurasset in leges, non licebat gerere.* cum præterea & qui Magistratu abibant jurarent se *nihil contra leges fecisse*; ut ex Cicerone, & Plinio observat Brissonius *de formul. lib.* 8. & Athenienses pariter antequam Magistratus inirent jurare solitos fuisse ex Polluce & Plutarcho monuit Tholosanus *Syntagm. Iur. univ. p.* 3. *lib.* 50. *cap.* 8. *num.* 15. & ex Demosthene eorum Iurisjurandi formulam refert Sigonius *de Repub. Athenien. lib.* 3. *cap. de Iudic. Heliææ.* Horum itaque mores imitatus Iustinia-

II. III. IV. V. VI.

K nus,

nus, cum alias provinciarum Præsides jurare jussisset, se nihil pro accipienda administratione fuisse largitos, & quæcumque à legibus sibi præscribuntur, se esse observaturos; *§ sic igitur.7. § jusjurandum vero.14. Novel.ut Iud. sine quoque suffrag.* quod idem antea statuerunt Theodosius, & Valentinianus *in l. fin. C. ad Leg. Iul. repetund.* ante omnia eos hujusmodi Sacramenti sibi admonendos existimat, ut videlicet metu prædicti Iurisjurandi, quod super his præstatur, ab injuria magis abstineant: *Nemo* enim, ut *Rhetoric. ad Alexandr. cap.17.* ajebat Aristoteles, *certe pejerare vellet, cum divini supplicii metu, tum decoris apud homines;* cum præsertim sciat *latere suum scelus homines posse, Deos autem non posse.* Quod si occupante Præsidis animum avaritia, cæterisque cupiditatibus sese transversim agentibus, ad oblivionem Sacramenti processerit *(qui enim numquam, qui pecuniarum cupiditate ducitur, in eis accipiendis vel dandis jurisjurandi sanctitatem servabit, qui rursum, qui incontinens est aut timidus, in eodem constiterit?)* ajebat *ad secundum Pythagoræ carmen* Hierocles; ille certe violatæ Religionis pœnas dabit Deo, Principi, & Legi; *quemadmodum enim* (post renovatam prædictæ legis, ad jurisjurandi memoriam ita Præsidem quemlibet, *in § 2. Novel. de Præsid. Pisidiæ*, alloquebatur Iustinianus) *jurisdictionis argumento ipsum honoravimus, ita rursus, si præter intentionem, & opinionem nostram tradita eum administratione abuti deprehenderimus, competenti ipsum animadversione persequemur, tam Deo in hac subservientes, quam opem ferentes legibus, sive furta eum fecisse, sive gratia forte, aut inimicitiis superatum, sive leges nostras transgressum esse deprehenderimus.*

VII.

VIII.

IX. Hoc vero jusjurandum, cujus & particularis mentio habetur in Novellis *in cap. 3. § sed neque. Novel. de Præt. popul. § ideoq. 2. § fin. Novel. de Præt. Thraciæ. § fin. Novel. de Præt. Paphlagoniæ. § ut autem. 6. de Præsid. Pisidiæ. & Novel. de Proconf. Palestinæ in præfat. & passim alibi in Novellis*, à Præsidibus

dibus ipsis præstandum, in calce dictæ Novellæ octavæ *ut Iud. sine quoque suffr.* & præterea in Basilicis *lib. 6. sub eodem tit.* per hanc formulam *in* § 31. exhibetur. *Iuro ego per Deum omnipotentem, & Filium ejus unigenitum Dominum nostrum Iesum Christum, & Spiritum Sanctum, & per sanctam gloriosam Dei genitricem, & semper Virginem Mariam, & per quatuor Euangelia, quæ in manibus meis teneo, & per sanctos Archangelos Michaelem, & Gabrielem, puram conscientiam, germanumque servitium me servaturum sacratissimis nostris Dominis Iustiniano, & Theodoræ Conjugi ejus, occasione traditæ mihi ab eorum pietate administrationis: & omnem laborem, ac sudorem cum favore, sine dolo, & sine arte quacumque suscipio in commissa mihi ab eis administratione de eorum imperio, atque Republica; & Communicator sum sanctissimæ Dei Catholicæ, & Apostolicæ Ecclesiæ; & nullo modo, vel tempore adversabor ei: nec alium quemcumque permitto quantum possibilitatem habeo. Iuro quoque idem jusjurandum, quod nulli penitus neque dedi, neque dabo occasione mihi dati singuli, neque occasione patrocinii, neque promissi, neque professus sum de provincia mittere, neque mittam, neque occasione Dominici suffragii, neque famosissimis Præfectis administrationem habentibus, neque iis, qui circa eos sunt, neque alii hominum ulli; sed sicut sine suffragio percepi cingulum, sic etiam pure me exhibebo circa subjectos piissimorum nostrorum Dominorum, contentus iis, quæ statutæ sunt mihi de fisco, annonis. Et primum omne habebo studium, ut fiscalia vigilanter inspiciam, & in devotos quidem, & indigentes necessitate, cum omni exigam vehementia, nequaquam subinclinatus, neque ob hoc lucrum ipsum omnino considerans, aut per gratiam, vel odium exigens aliquem citra quam competit, aut concedam alicui: devotos autem paterne tractabo, & subjectos piissimorum nostrorum Dominorum illæsos undique, quantum possibilitatem habeo, custodiam. Et æquus in causis utrique parti, & in publicis disciplinis ero, nullique parti citra quam justum est præstabo; sed*

exequar universa delicta, & omnem æquitatem servabo secundum quod mihi visum fuerit iustum: & eos quidem qui innoxii sunt, undique innoxios illæsosque conservabo: noxiis autem imponam supplicium secundum legem, & omnem justitiam (sicut jam dictum est) in publicis, & privatis contractibus eis servabo: & si comperero fiscum injustitiam pati, non ego solum hoc ago, sed etiam semper mihi assidentem talem studebo assumere, & circa me omnes, ut non ego purus quidem sim, qui vero circa me sunt, furentur, & delinquant. Si quis autem inveniatur circa me talis, & quod sit ab eo me sanare, & eum expellere. Si vero non hæc omnia ita servavero, recipiam hic, & in futuro sæculo in terribili judicio magni Domini Dei & Salvatoris nostri Iesu Christi: & habeam partem cum Iuda, & lepra Giezi, & tremore Cain, insuper & pœnis, quæ lege eorum pietatis continentur, ero subjectus.

X. Ea vero est conditio prædicti vel cujuspiam alterius similis juramenti (quale est illud, quod in statu Ecclesiastico, de observandis quibusdam Summorum Pontificum Constitutionibus, de quibus plene inferius *num.* 20. à Magistratibus exigi tradit Cohelius *ad bul. bon. reg. cap.* 19. *num.* 38. *vers. quid*
XI. *autem. & num.* 46.) ut ad illud præstandum publici quicumque officiales ante susceptam administrationem compellantur. *Aviles Prætor in proœm.* § *ult. num.* 1. *Avendan. de Mand. exequ. cap.* 2. *num.* 1. *Mastril. de Magistrat. lib.* 2. *cap.* 2. *Paris de Put. de syndic. V. juramentum. num.* 1. nec ante illius emissionem, quamvis nominati fuerint, vel etiam recepti, nullam sortiantur potestatem exercendi muneris sibi destinati; & si forte tunc illud auderent exercere, expellendi sint, quinimo puniendi. *Aviles d.* § *ult. num.* 1. *Xammar. de off. jud. & advoc. p. p. q.* 24. *num.* 152. *Cancer. var. p.* 2. *cap.* 8.
XII. *n.* 123. & quidem tamquam rei læsæ Majestatis, quia adhuc revera privati sibi Magistratus jura usurpaverint, si velimus assentiri sententiæ Lucæ de Penna *in l. hac sanctione. C.*

de

de diverſ. off. Avendani *d. cap.* 2. *num.* 2. *verſ. quinimo.* Paridis de Puteo *d. V. juramentum. num.* 1. & Xammar. *d. n.* 152. in quod crimen quicumque inciderit, proculdubio lege Iulia Majeſtatis tenetur. *l. lex.* 3. *ff. ad leg. Iul. Majeſt.* at ſi juramentum in Magiſtratus limine præſtiterint, prorogato officio cenſetur adhuc illud ſuas vires exercere, ideoque illud amplius iterari neceſſe non eſt, *Surd. conſ.* 262. *num.* 17. Ad ſimilitudinem hujus diſpoſitionis tenentur præterea peculiaribus quibuſdam in locis Magiſtratus jurare, ſe obſervaturos eſſe eorum privilegia, ſtatuta, & conſuetudines. *Cancer. var. p.* 3. *cap.* 13. *numer.* 328. *Gail. obſerv. lib.* 1. *obſ.* 36. *n.* 14. *Maſtril. de Magiſtr. lib.* 2. *cap.* 2. *num.* 52. Sed tunc ſi ex juſta vel evidenti cauſa utilitatis publicæ ea non ſervaverint, in ſyndicatu nequeunt puniri: *Paris de Put. de ſyndic. V. juramentum, num.* 3. & ad ea tantum obſervanda obligantur, quæ ſunt in uſu. *Aviles. d. § fin. num.* 10. *Paris de Put. d. V. juramentum. num.* 6. an vero ſtatutis poſt præſtitum juramentum editis ligentur. diſputat idem Aviles. *d. § fin. num.* 3. *& ſeqq.* XIII. XIV. XV. XVI.

Sic igitur prædicti juramenti, quod in Novella octava continetur, renovata memoria, & ſimul eorum præceptorum, quæ ibidem traduntur, ſubdit Imperator ſequendo, *quod à progenitoribus Reipublicæ adinventum eſt, qui adminiſtrationes directis certa præcepta dabant, Mandata principum ea vocantes, ſecundum quæ oportet eos gubernare adminiſtrationes*, ſe *nunc* Præſidi *percipienti adminiſtrationem* illud totum velle *deſignare:* hæc autem Mandata, quæ etiam *Conſulta præſidialia* appellantur, *§ ut autem.* 6. *de Præſ. Piſidiæ.* una cum Codicillis ipſis dabantur, ut dictum eſt, *in præfat. hujus Conſtitutionis num.* 30. Ne forte ignorantiam contentorum in his Mandatis prætendere quandoque poſſent; Præterea ad excludendam etiam oblivionis excuſationem expreſſe illis injungitur, ut Mandata ſibi cum Codicillis tradita perlegant aſſiduè, *§ fin. Novel. de proconſ. Cappadoc.* & *ad hæc intentis oculis pro-* XVII. XVIII.

priam dirigant administrationem, perque hanc omni ex parte subditis prosint. juxta Imperatoris præceptum *in § ut au-*
XIX. *tem. 6. Novel. de Præsid. Pisid.* adeoque impleto Magistratu, instar Romani Senatus apud Tacitum *hist.* 4. *cap.* 41. non tamen trepidi & verba jurisjurandi per varias artes mutantes, possint Deum testem advocare, *nihil ope sua factum, quo cujusquam salus læderetur, neque se præmium aut honorem ex calamitate civium cepisse.*

XX. Non dissimili ratione Paulus II, volens *pluribus abusibus providere, & per officiales, & Ministros Apostolicæ Sedis omnem integritatem munditiamque servari*, peculiarem edidit Constitutionem. 3. per quam illos munera quælibet vetuit accipere, (de qua in cap. seq. num.68.) & jussit Cardinales antequam Legationis munus obirent coram Pontifice promittere, reliquos vero officiales inferiores in Camera Apostolica jurare, se eam ad unguem observaturos; *in* §. 1. Quam Constitutionem eodem adjecto jurisjurandi onere confirmavit Sixtus IV. *Constit.* 15. § 3. & inde Paulus V. inhærendo alteri Constitutioni Sixti V. *num.* 93. per Clementem VIII. confirmatæ *in ejus Constit.* 5. per quam pœnas, & confiscationes exigendi, ac distribuendi certus modus præscribebatur. Sancivit à Præsidibus, & officialibus quibuslibet in officii ingressu juramentum exhiberi de observanda sibi circa hujusmodi exactiones præscripta formula *in Constitut.* 88. § 4.

Vt

Vt gratis creati Magiſtratus, gratuitas quoque manus ſervent erga Deum, Imperatorem, & Legem.

CAPVT PRIMVM.

Oportet igitur te pure ſumentem adminiſtrationem, & ſine omni ſuffragio, præ omnibus aliis mundas ſervare Deo nobiſque, & legi manus; & nullum contingere lucrum, neque maius neque minus; neque captioſum quiddam contra ſubjectos facere negotiatione: ſed contentum eſſe ſolis à fiſco tibi miniſtratis, & tam per te, quam per eos qui circa te ſunt, purum eis undique ſervare jus: & feſtinare. Primum quidem fiſcalia tributa exigi vigilanter, nihil diminuens, circa publicam curam requirere, ne forte fiſcus inde minuatur, & ſalvare ei undique quæ propria ſunt. ſicut enim privatos injuſtitiam paſſos adjuvamus, ſic & publicum illæſum manere volumus. Collatores namque omni alia calumnia liberi conſervati, facile & in promptu ſolvent tributa: & qui

Δεῖ τοίνυν σε καθαρῶς παραλαμβάνοντα τὴν ἀρχὴν, καὶ δόσεως ἁπάσης χωρὶς παρὰ τῶν ἄλλων ἁπάντων καθαρὰς φυλάττειν θεῷ τε καὶ ἡμῖν καὶ τῷ νόμῳ τὰς χεῖρας, καὶ μηδενὸς ἅπτεσθαι κέρδους, μήτε μείζονος, μήτε ἐλάττονος. μηδὲ σεσοφισμένην ὤνα ποιεῖσθαι κατὰ τῶν ὑπηκόων ἐμπορίαν, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι μόνοις τοῖς παρὰ τοῦ δημοσίου σοι χορηγουμένοις. καὶ διά τε σαυτοῦ διά τε τῶν περὶ σε καθαρὸν αὐτοῖς πανταχόθεν φυλάττειν τὸ δίκαιον· καὶ σπεύδειν πρῶτον μὲν τοὺς δημοσίους φόρους ἀπαιτεῖν ἀγρύπνως, μηδὲν ἐλλείποντα τῆς περὶ τὸ δημόσιον προνοίας, ἀναζητοῦντα μή τι τὸ δημόσιον ἠλαττῶσθαι, καὶ περιποιεῖν αὐτῷ πανταχόθεν τὰ οἰκεῖα. ὥσπερ γὰρ τοῖς ἰδιώταις ἀδικουμένοις βοηθοῦμεν, οὕτω καὶ τὸ δημόσιον ἀνεπηρέαστον μένειν βουλόμεθα. εἰ γὰρ δὴ συντελεσταὶ, πάσης ἄλλης ἐπηρείας ἐλεύθεροι φυλαττόμενοι, ῥαδίως τε καὶ ἐκ προχείρου καταθήσουσι τοὺς φόρους

qui in furta prius dantes, manebant debentes adhuc fiscalia, ex nunc ipsis fiscalibus exsolventes, liberabunt facile se tributis.	ρυς· ϗ ἅπερ εἰς κλοπὰς πρότερον διδόντες, ἔμθμον ἐποφείλοντες ἐπὶ τὰ δημόσια, ταῦτα νῦν αὐτοῖς τοῖς δημοσίοις τιθέντες, ἀπαλλαγήσον) ῥᾳδίως τ᾽ ἐπὶ τοῖς φόροις ὀφλημάτων.

Paulo

Paulo II: LXVIII. *Sixto IV*: *Pio V*. LXIX. *Gregorio XIII*: LXX. *Clemente VIII*: LXXV. *Paulo V*: LXXI. *& novissime à S. D. N. Alexandro VII*: LXXII.

LXXIII. *Xenia consueta permittuntur, & quæ, num.* LXVIII. XCII.

LXXIV. *Constitutiones enumeratæ num.* LXIII. *quibus in locis procedant* LXXVII.

LXXV. *Clementis VIII Constitutio laudata num.* LXIII. *declaratur.*

LXXVI. *Ejusdem Chirographo Iudices criminales in Vrbe prohibentur munera accipere sub pœna capitis, etiam esculenta.*

LXXVII. *Munera recipere ob gratiam vel justitiam, vetitum apud plures nationes.*

LXXVIII. *Otani Tribunal.*

LXXIX. *Constitutio S. D. N. Alexandri dispositioni juris communis est conformis* LXXXI. *& seqq. usque ad* XCV.

LXXX. *A legislatoris mente desumenda legis interpretatio.*

LXXXII. *Vitia eo deteriora, quo insunt dignioribus.*

LXXXIV. *Injustissimum omnium est justitiam vendere.*

XCI. *Stipendia congrua recipere cuique permissum.*

XCIV. *Pravi actus non excusantur consuetudine.*

XCV. *Stipendia certa Magistratibus antiquitus constituta.*

XCVI. *Adsessores, & alii Ministri, & Officiales prohibentur munera recipere.*

XCVII *Vxorem in provinciam ducere Præsidi an licuerit.*

XCVIII. *Magistratus vera laus est Officialium integritas.*

XCIX. *Tributorum exactio Præsidi præ omnibus commendatur.*

C. *Necessitas Tributorum* CXI.

CI. *Romæ pro urina, & umbra arborum, soluta vectigalia.*

CII. *A Romanis qua ratione Tributa indicta, & exacta.*

CIII. *Onere Tributorum prægravatæ Civitates qua ratione antiquitus liberarentur.*

CIV. *Vis exequutiva competit pro exactione Tributorum.*

CV. *Præses non augere debet Tributa, sed ea diligenter exigere.*

CVI. *Fisci nunquam mala causa nisi sub bono Principe.*

CVII. *Præsides sint patres populorum, non fures.*

CVIII. *Exactor Tributorum diligens sit, non insolens.*

CIX. *Populorum & Principum inopia oritur ex Præsidum furtis, & avaritia.*

CX. *Qui divites recedunt ab officio, quod pauperes accepere, ex publica pecunia præsumuntur ditati.*

EXperientia per omnem præteritorum temporum memoria repetita, compertum est, nihil in creandis Magistratibus utilius esse, nihilque salutarius, quam si ea observentur, quæ in ordinandis sacerdotibus observanda monebant Leo & Anthemius Imperatores: *in l. si quemquam, C. de Episc. & Cleric.* quod scilicet I.
quantum quisque mereatur, non quantum dare sufficiat æstimetur: meritoque severæ illæ pœnæ legesque adversus ambi- II.
tum in veteri Republica comparatæ sunt, enumeratæ per Alexandrum ab Alexandro *gen. dier. lib. 3. cap. 17.* & Rosinum *Antiqu. Rom. lib. 8. cap. 29.* quas renovatas & auctas per Iulium Cæsarem, *Sueton. in vita Cæsar. cap. 43.* latis-

sime amplificavit successor ejus Augustus. *Sueton. in vita Aug. cap.* 34. *Dio hist. l.* 54. earumque præsidio, rerum Romanarum incolumitati per aliquot secula consultum haud dubie est; donec à populi studiis omni tribuendorum honorum potestate ad Principis curam translata, nullus amplius locus auxilio adversus multitudinis avaritiam inducto in subjecta unius arbitrio Republica esse cœpit. *l. unica ff. ad L. Iul. amb.* Deinde cum alii, ut fit, homines potius, quam alii mores Romanum Imperium excepissent, eadem sub diversis vocabulis vitia à campo & comitiis in aulas & atria migravere,
III. factumque est, ut pessima hæc Civitatum lues, quæ (ut de Mathematicis Tacitus *lib. p. hist. cap.* 22. ajebat) & *vetabitur semper & retinebitur*, primo in Imperii Ministros, deinde in ipsos Imperatores suum virus diffunderet; adeo ut de Provinciarum regimine *singulis fere annis nova auctio instituebatur, neque tamen dabatur sub eodem manere cauponatore, sed per modica intervalla nunc hujus, nunc illius potestati subdebantur*, ut deplorabat Iustinianus § 4. *Novel. de Moderat. Helen.* Magnum hinc Imperatori ipsi: *Novel. ut Iud. sine*
IV. *quoquo suffrag. in præfat.* Magnum & aulicis compendium: maxima tamen populis incommoda ac detrimenta. nec aliunde fœcundior malorum omnium quibus civitates affligi solent origo, quæ ad vivum à Iustiniano *in D. præfat. § p.* per hæc verba expressa unusquisque intueatur: *An certe non omnibus manifestum est, quoniam qui aurum dat, & ita administrationem emit, non dat hoc solum quantum occasione adinventum est suffragiorum, sed & aliud extrinsecus addit amplius, occasione commodi, administrationem aut dantibus aut spondentibus? & sic uno principio illicito dato, plurimas necesse est manus circumire eum qui donationem facit, & hoc non de suo forte præbere, sed mutuatum, & ut mutuare posset damnificatum: & computare apud se, quia convenit eum tantum ex provincia percipere, quantum liberet quidem ei debita, sortes, & usuras, & damna*

damna pro ipso mutuo: computabit autem & in medio expensas largiores, jam & judici & qui circa ipsum sunt convenientes: & quendam etiam sibimet recondet quæstum in tempore sequenti, in quo non administrabit. Quapropter ejus quod ab eo datum est, triplum, magis autem si oportet verius dici, decuplum erit, quod à subjectis nostris exigitur: & ex hoc etiam fiscus imminuitur. Nam ea quæ oportebat in fiscum inferri, eo quod administrationem habet puris utentem manibus: hoc ad propriam utilitatem redigens, qui administrationem habet, & inopem faciens nobis collatorem, inopiam ipsius, quæ per ipsum agitur, nobis reputat; & quanta impie talia fiunt ad horum furtorum merito relata occasionem? administrationes namque habentes provinciales ad hanc acceptionem respicientes multos quidem reorum dimittunt, vendentes eis delictum, plurimos autem innoxiorum condemnant, ut noxiis præstent; & hoc non solum in pecuniariis causis agitur; sed & in criminalibus, ubi de anima est periculum. Fugæque fiunt ex provinciis, & confluunt huc omnes ingemiscentes, sacerdotes, & Curiales, & Officiales, & possessores, & populi, & Agricolæ, Iudicum furta merito & injustitias accusantes; & hæc non fiunt sola, sed etiam Civitatum seditiones, & publicæ turbæ, plerumque pecuniæ causa fiunt, atque sedantur; & omnino una quædam est hæc omnium occasio malorum, & accipere suffragium à judicibus totius nequitiæ est principium & terminus: est quoque sacrorum eloquiorum mirabile, & verum, quod avaritia omnium sit mater malorum, maximè quando non privatorum, sed Iudicum inhæret animabus; quis enim sine periculo non furetur, quis non latrocinabitur sine reatu, ad administratorem respiciens? illum namque videns omnia auro vendentem, & præsumens, quia quidquid egerit illicitum, hoc pecunias dando redimet: hinc homicidium, & adulterium, & invasiones, & vulnera, & raptus virginum, & commerciorum confusio, & contemptus legum & Iudicum, omnibus hæc venalia proposita esse putantibus tanquam aliquod vilium mancipiorum.

V. Ad imperium evectus Iustinianus hanc Deo referendam gratiam sibi putavit, ut sublata quacumque largitione pro quærendis Magistratibus subditos à tot incommodis liberaret. § 4. *Novel. de Moder. Helenop.* & Novella constitutione edita *sub titulo Vt Iudices sine quoquo suffrag.* prohibuit *ibid.* § *p.* omnibus, qui ad Magistratus cujuscumque generis everherentur, *dare aliquod suffragium, neque pro administratione quamlibet donationem, neque Iudici ulli, neque eorum qui circa administrationem sunt alicui, neque alteri per occasionem patrocinii, sed gratis sumere administrationes, pauca vero præbere occasione eorum, quæ pro cingulis dantur & chartis.* Quorum occasione ne rursus irreperent largitiones, certum modum mercedis officio Præfecti Prætorio & Primicerii Notariorum persolvendæ *in calce ejusdem Novellæ* præscripsit: aurum danti, ut *accipiat administrationem, confiscationem, & exilium, & in corpus verbera, atque supplicium*, pœna adjiciens *in eadem Novella in* § 8. maxima item mala *ibidem* illis minatur, qui avaritiæ hujusmodi labe infecti reperiantur: quadrupli siquidem condemnationi & Magistratus amissioni subjiciuntur *Basilic. lib. 6. tit. 3.* § 3.

VI. Ad prædictas igitur sanctiones hic respiciens Iustinianus, jure monet Præsides quoslibet, ut sicut *pure* & *sine omni* largitione Magistratus acceperunt; ita *puras servent manus Deo*, Principi, & *legi:* & hoc est primum & præcipuum Mandatorum caput, quod à Iustiniano videmus in Constitutione uniuscujusque Magistratus repetitum: *in Novel. de Præst.pop. cap. 3.* § *p. de Præt. Lycaon.* § *3. de Com. Isaur.* § *p. & alibi sæpius*: quod scilicet provinciarum Præsides à sordibus abstineant, ideoque *nullum* contingant *lucrum, neque majus, neque minus, neque captiosum quiddam contra subjectos faciant negotiatione*; Vt enim ad Q. fratrem scribebat *Epistola prima* Cicero, *præclarum est summo cum Imperio fuisse in Asia triennium, sic ut nullum te signum, nulla pictura, nullum vas, nulla vestis,*

vestis, nullum mancipium, nulla forma cujusquam, nulla conditio pecuniæ, quibus rebus abundat ista provincia, ab summa integritate continentiaque deduxerit: Negotiationis autem voce, VII.
quæ de sui natura quamcunque contractus speciem propria universalitate complectitur, *Mattienzo de relator. par. 3. Dialog. 27. in princ. & seq. Caldas Pereira de empt. cap. 8. num. 47.*
hic consulto usus est Imperator, quia Provinciarum Rectoribus non modo quidquam emere in provincia, cui præerant, vetitum erat, *l. qui officii 62. ff. de contrahend. empt. Aviles Prator. cap. 2. verb. heredad. n. p.* verum etiam ædificare, *l. aufertur 46. §. quod à Præside ff. de Iur. Fisc. Bobadilla politicor. lib. 2. cap. 12. n. 34. & 57. Mattienzo d. cap. 27. n. 3. Paris de Puteo de Syndic. V. Officialis n. p.* per donationem ac- IX.
quirere, *l. unica C. de contract. Iud.* ne remuneratoriam quidem, *ut post Alciat. Caldas d. cap. 8. n. 47.* nisi tamen probetur merita officium præcessisse, *Avilas d. cap. 2. V. de Mercaderia n. 26. Barbosa l. unica, n. 25. C. de contract. Iud. Paris de Puteo de synd. V. Officialis n. 5.* (ubi quod ex hoc tantum capite con- X.
cedi potest à privato habitatio, quæ alias non posset à Præsidibus acceptari, cum hi nequeant privatorum ædificia incolere: *l. fin. C. de Offic. Rect. Prov. Aviles Prator. cap. 2. V. Casas, n. p.*) adeoque à donationibus, quæ fiunt Præsidi, ab- XI.
horrent jura, ut, quomodo in re furtiva excluditur usucapio, quoad usque vitium purgetur, *Amaya observ. lib. 2. cap. 7. per tot. Mella de usucap. p. p. cap. 5.* ita in hujusmodi donationibus excludatur. *l. quod contra, 8. ff. ad l. Iuliam repetundarum.* vetitum est præterea Præsidibus propria etiam bona XII.
vendere, cum & hac ratione possint plus æquo ditari, & subditis violentiam inferre; ut reprobata Donelli sententia observat Caldas *de empt. cap. 8. n. 49.* imo etiam matrimonia XIII.
contrahere in provincia, vel filiis contrahentibus consentire: *l. qui in provincia ff. de rit. nup. Carleval. de Iudic. lib. p. tit. p. disput. 2. n. 68. Paris de Puteo de syndicat. V. contrahere*

*n.*4. vel filias in matrimonium collocare: *Leo Imp. in Const.* 23. *sub. rubr. ne Præsid. in provinc. suis dom. spons. contrahant.* Et tandem quemlibet omnino contractum celebrare: *l. unica C. de contrac. Iud. & ibid. Barbosa, qui innumeros allegat n.* 6. *Cancer. Var. par.* 3. *cap. p. n.* 97. *Natta conf.* 50. *n.* 13. *Caldas*
XV. *d. cap.* 8. *n.* 47. Nedum per se ipsos, verum etiam per interpositas personas. *d. l. unica. § hæc autem. & ibid. Barbos. n.* 7. *l. non licet.* 46. *ff. de contrahend. empt. Aviles d. cap.* 2. *V. heredad. & V. de Mercaderia n. p. Bobadilla d. cap.* 12. *n.* 34. Et jure quidem, quia tunc major inest fraudis suspicio, Imo legi ipsi fraus infertur. *l. si per impressionem.* 11. *& ibi Gottifred. V. nihilo. C. de his quæ vi metusve caus. l. milites.* 13. *ff. de re mili-*
XVI. *tar. l. p. l. pupillus.* 5. *§ fin. ff. de auth. tutor.* Quæ quidem omnia de lectoribus Provinciarum disposita ad omnes Officiales tam majores quam minores porrecta intelliguntur; *l. principalibus.* 33. *ff. de reb. cred. Barbos. d. l. unica n.* 8. *Avi-*
XVII. *les d. V. heredad. n.* 2. etiam si Præses id illis expresse permitteret. *Paris de Puteo de syndicat. V. contrahere n.*70. quod idem
XVIII. observatur in exactoribus publicorum redditũum. *Ioan. de Platea l. missi opinatores. C. de Exact. Tribut. n.* 3. *Aviles d.*
XIX. *cap.* 2. *V. de Mercaderia. no.* 7. Procedere tamen prædicta in temporaneis Rectoribus provinciarum, secus vero in perpetuis, censent Cancerius *Var. par.* 3. *cap. p. n.* 98. Paris de Puteo *d. V. contrahere. n.p.* & Molinus *decis.*506. *n.*28. *&* 29. *&* 32. qui tamen ait limitationem hanc à plerisque impugnari, nec prorsus irrationabiliter, quia Officialis perpetuus est magis formidabilis quam temporaneus, qui brevi est removendus, & syndicatus censuræ obnoxius est. *n.*30. *&* 31. Et hac de causa posteriorem hanc sententiam sequuntur Natta *cons.* 50. *n.* 13. qui addit quod ut plurimum hi declinant in tyrannidem. Barbosa. *d. l. unica n.* 10. Caldas qui plene articulum examinat & distinguit inter Præsides & cæteros Officiales. *de empt. cap.*8. *n.* 61. *& seqq.* & Bobadilla *d. cap.* 12. *n.* 36. *& seqq.* Ea

Ea vero fuit arctissimæ hujus prohibitionis ratio, ne privatis hisce commerciis intenti Præsides publicæ rei curam omitterent. *arg. tex. in l. milites.* 13. *ff. de re milit. Paris d. V. contrahere. n. 6. Bobadilla d. cap.* 12. *n.* 34. *Aviles prætor. cap.* 2. *§ heredad. n. p.* vel potius quia hi facile officii potestate freti metum incuterent subditis. *Mastril. de Magistr. lib. 6. cap.* 10. *n.* 11. *Natta cons.* 50. *n.* 13. *Bobadilla d. n.* 34. *Merlin. decis.* 506. *n.* 6. quam ob causam tales contractus semper censentur metu initi, ideoque ipso jure nulli; vel saltem subditi metu reverentiali adacti, non vero sponte, præsumuntur cum Præsidibus commercia exercere. *arg. tex. in l. unica. C. si rector. prov. Cancer. Var. par.* 3. *cap. p. n.* 97. *Merlin. d. decis.* 506. *n.* 15. Et sane absurdum omnino foret, per vim contrahere Præsides, quibus præcipue injuncta est cura violenter initos contractus rescindendi. *l. illicitas. 6. ff. de Off. Præsid.* Et hinc forte leges, quæ alias voluerunt per actionem quod metus causa ita restitutionem obtineri, quod unusquisque jus suum recipiat, puta venditor rem venditam una cum fructibus, & emptor pretium: hoc casu contractum ita rescindi decreverunt, ut Præses, qui emit, pretium amittat, *Cujac. observ.* 13. *lib.* 16. quod fisco quæritur: *l. aufertur. 46. § quod à Præside ff. de Iur. fisci.* & ex hoc eodem fonte Decretum emanavit, quod nec ex Rescripto quidem Principis Provinciales Iudices, ad differentiam Vrbanorum, contractus possent inire, vel jam initos ratos habere, neque *si quinquennale tempus post depositam administrationem excesserit, vel consensus donatoris vel venditoris post eandem administrationem adjectus sit. l. unica. § provincias. C. de contract. Iudic. Paris de Puteo de Syndicatu V. Officiales. non possunt. n. p. Scac. de Camb. § p. quæst. 7. par. 3. limit.* 17. *n.* 16. *Caldas de empt. cap. 8. n.* 57. *Bobadil. d. cap.* 12. *n.* 35. *Aviles Prætor. V. de Mercaderia. n.* 6. XX.

XXI.

XXII.

In his tamen, quæ ad alimenta, vel vestitum pertinent, Præsidibus, eorumque Officialibus contractus nequaquam pro- XXIII.

prohibentur, cum eorum maxime urgens & quotidiana necessitas sit, *d. l. unica §. Provincias, C. de contract. Iudic. Paris de Puteo d. V. contrahere, n. p. & 2. Scac. de Camb. d. limit. 7. n. 16. vers. imo Provincias. Bobadil. d. cap. 12. n. 48. Avilas*
XXIV. *Prator. d. V. de Mercaderia n.* 8. Et hinc etiam equos emere, & mulas, iisdem permissum est: *Paris de Puteo d. V. contrahere n. 3. Bobadil. d. cap. 12. n. 53. Aviles d. cap. 2. V. heredad. n.* 10.
XXV. Nam ubi agitur de Viro Nobili, hæc etiam alimentorum nomine continentur; ut sicut in his taxandis habetur ratio habitationis: *Minsingher. centur. 3. observ. 12. num. 2. Roland. cons. 22. n. p. Duran. decis.* 148. *n. 6.* Medicamentorum, *Baris de successione lib. 9. cap. de Legat. alimentor. n. 4. Rebuf. ad Const. de Provisionibus art. p. glos. 4. num. p. & 2. Roland. d. cons. 22. n. 3. Duran. decis.* 148. *n. ult.* Et famulorum: *Cancer. Var. lib. p. cap. 16. n. 23. Surd. de aliment. tit. 4. quæst. 18. n. 9. &* 10. *Carleval. de Iudic. lib. p. tit. 3. disput. 30. n.* 14. Ita pariter habenda sit sumptuum, qui pro equis & vehiculis necessarii sunt. *Baris d. cap. de Legat. aliment. n. 4. Surd. de Aliment. tit. 4. quæst. 8. n. 5.*
XXVI. Indulsit præterea lex Provinciarum Præsidibus, ut, ratione præsumptæ cujusdam affectionis, possent res paternas & familiæ emere, quas fisco addici contingeret. *l. qui officii 62. ff. de contrahend. empt. Caldas de empt. cap. 8. n. 50. & seqq. Bobadil. d. cap. 12. n. 46. & 47. Aviles d. V. heredad. n. 3. & V. de Mercaderia n. 25.* vel aliis venditas retrahere: *Gomez ad l. Tauri 70. n. 12. Barbos. d. l. unica n. 21. & seqq.* Et quia
XXVII. metus suspicio cessat in eo, qui morti naturali sit proximus, Præsidibus ex ultimis voluntatibus permissum est acquirere, *Caldas d. cap. 8. n. 49. Bobadilla d. cap. 12. n. 45. Aviles d. V. de*
XXVIII. *Mercaderia n. 28.* Militum & decurionum exemplo, qui recte in hæreditate & conductione succedunt, quas alias ipsi acquirere & contrahere vetabantur, *Tiraquel de retr. lignag. §. p. glos. 9. n. 169.* quod idem moribus Romanorum fuisse

rece-

receptum comprobat Cicero *in Orat. pro L. Flacco n.* 84. *& seqq.* In reliquis vero ea ſervanda ſunt, quæ modo diceba- XXIX.
mus, eo tamen tempore, quo durat officium: *Avendan. de exequen. Mand. cap.* 2. *n.* 22. *in princ. Aviles d. V. heredad. n.* 4. Et Officialis juriſdictionem exercet: *Franc. de Ponte* XXX.
*conſ.*49. *n.*52. *&* 54. *Bobadill. d. c.*12. *n.* 41. *Merlin. deciſ.* 506. *n.*25. Et ſi originarius loci non ſit: *Avendan. dicto c.* 2. *n.*22. XXXI.
verſ. ex quo deducitur. Aviles d. V. en Mercadere. n. 20. *Paris d. V. contrahere. n.*6. *Stracca de Mercat. p.*3. *n.* 17. *Caldas, qui de communi d. cap.* 8. *n.* 59. Et ſi contrahat cum provinciali- XXXII.
bus, vel peregrinis intra provinciam degentibus: *Cancer. Var. par.* 3. *cap. p. n.* 104. *Bobadilla d. cap.* 12. *n.* 54. *Aviles d. cap.*2. *V. de Mercaderia, n.*22. *Barboſ. d. l. unica, n.* 18. Etiam ſi provinciales forent potentes, quia licet ratione potentiæ Officialem non metuant, *Merlin. deciſ.*506. *n.*24. tamen Præſidis benevolentia in plerìſque indigent. *Bobadilla, qui contrariis reſpondet & de magis communi teſtatur, d. cap.* 12. *n.* 35.
Et contractus hujuſmodi Præſidum & Officialium adeo ex XXXIII.
ſui natura irritantur, ut ad eorum ſuſtentationem bona fides, nec alterius Iudicis auctoritas ſufficiat. *Peregrin. de Iur. Fiſc. lib.* 4. *tit.* 7. *Bobadill. d. n.* 35. *qui de communi & in notis lit. f. Aviles d. V. de Mercaderia, n.* 27. *Barboſ. d. l. unica, n.*12. *C. de contract. Iud.* Nec juramentum; propterea quod ratione XXXIV.
præſumpti metus cenſetur defeciſſe conſenſus, ut cenſent Cancerius *d. cap p. n.*104. Bobadilla *d. cap.*12. *n.*60. & Rota *deciſ.* 507. *n. ult. coram Merlino.* Nec renunciatio cuilibet XXXV.
legum diſpoſitioni & auxilio, *Bobadilla d. cap.*12. *n.*35. *Merlin. d. deciſ.* 506. *n.* 20. Adeoque ad reſtitutionem indę quæ- XXXVI.
ſitorum in foro conſcientiæ Præſides obligentur, quia contra expreſſam legis prohibitionem contraxerunt, *Bobadilla d. cap.* 12. *n.* 39. Et quoniam prædicta jura comprehendunt XXXVII
perſonas dumtaxat in provinciis agentes, poteritne Præſes cum exteris mercimonia exercere, ex eo quod cum Regentis

emolumento conjuncta plerumque sit publica provinciæ utilitas, ob multarum rerum copiam, quæ hujusmodi cum exteris commercia sequi consuevit? Quamvis Præsides ac eorum Ministros & Officiales à mercatura excludens Stracca meminerit nominatim subditorum: *de mercatura par. 3. num.* 17. & ita ad hos coarctare videatur dispositionem textus *in l. principalibus* 33. *ff. de reb. cred.* Imo rationem utilitatis quæ Provinciæ potest accedere, mercaturam Officiali esse permissam asserat Paris de Puteo, *de synd. § Officiales non possunt, num. p. & 2.* Tamen indistincte prohibitam esse mercaturam Præsidibus eorumque Officialibus arbitrarer, prout innuere videtur Guilielmus de Benedictis *in cap. Rainutius V. duas. n.* 50. *de testam.* qui indistincte loquitur, & clarius Perez *ad tit. C. de contract. Iudic.* qui ait, nec in alia Provincia Præsidi contrahere permitti, quia venditores in illa degentes forte possunt esse subjecti emptori: *num.* 4. quod certe continget, inspecta rationum connexione, quæ inter mercatores finitimarum vel etiam diversarum provinciarum intercedit: Videntur autem excludendi Præsides à mercatura, ob infinita damna, quibus subditos affici necesse est, qui ab exercendo simili mercaturæ genere deterrerentur; qua ratione licet alias mercimonium serici in quibusdam Hispaniarum provinciis permitteretur, fuisse tamen exinde vetitum, ratione damni, quod subditis inferrebatur, monet Bobadilla, *d. cap.* 12. *num.* 40. Et præterea Magistratus mercaturæ deditos, adeoque spe lucri allectos, contingeret à publicis negotiis distrahi; illi quippe privatis mercimoniis intenti publica negotia negligerent, *l. milites* 31. *C. de loc. & conduc. Bobadilla d. cap.* 12. *num.* 54. *&* 55. Ac tandem læderetur inde & imminueretur Majestas Magistratus & obsequium, *Larea alleg.*
XXXVIII. *fiscal,* 104. *num. ult. par.* 2. ob quam causam affirmat Scaccia, Officialibus & Prælatis Curiæ Romanæ non licere mercaturam Romæ exercere, quamvis in propria civitate hæc unicuique

cuique permittatur, & Roma sit Patria communis, *de commerc. § p. quæst. 7. par. 3. limit. 17. num. 17.* Est vero quammaxime necessarium, quod maximè æstimentur à populis Præsides ipsi, dum vel Princeps eos honorare consueverit, al- XXXIX.
quantulum assurgendo: *Angel. l. p. ad med. vers. in textu ibi processisset. Gratian. cap. 284. num. 11. & 12. ubi quod quasi sacrilegii reus est, qui Magistratui honorem non exhibet, num. 13.* Imo quia populis præsunt, Principes dicantur. *l. spadonum 15.* XL.
§ 9. ibi, si Civitatis Princeps, id est Magistratus, ff. de excusat. tutor. Scanarola de Visitat. carcerat. lib. 2. § 35. num. 23. Et XLI.
hanc forte ob causam, quia scilicet navium usus peculiaris est pro convehendis mercibus ab extraneis provinciis, vetitum fuit Præsidibus navem ædificare, vel ædificatam emere, *l. aufertur 46. § quod à Præside, ff. de jur. fisc. Aviles Prætor cap. 2. § hæres dad. num. p.* sicut olim Senatoribus Romanis navem XLII.
magnam retinere prohibitum fuisse, quia *quæstus omnis patribus indecorus visus est*, memorant Livius *histor. lib. 21.* & Cicero *Verrina. 5. cap. 44. & 45.* Et prædicta videntur confirmari ex Sanctione Imperatorum Honorii & Theodosii, qui *in l. nobiliores 3. C. de commer.* prohibuerunt *Nobiliores natalibus, & honorum luce conspicuos & patrimonio ditiores, perniciosum Urbibus mercimonium exercere, ut inter plebeios & negotiatores facilius sit emendi vendendique commercium.* Nec quidquam obstat prædictis ea utilitas, quam civitati accedere ex mercibus, quæ in provinciam inveherentur asserebamus superius *num. 37.* Quia illa procurari potest etiam cum majori publicorum vectigalium utilitate ab ipsis provincialibus, quinimo ab ipso Præside, si merces ipsas civitatis nomine curet comparari; ille scilicet, quamvis nequeat contrahere nomine proprio, potest tamen pro Republica & ad ejus utilitatem contractus celebrare, *arg. l. Cajus 11. ff. de usur. Bobadilla Polit. lib. 2. d. cap. 12. num. 44.* Et jure quidem singula hæc à legumlatoribus sancita fuerunt, & à Iurisprudentibus

M 2 defi-

definita: ut enim acute Cicero *Verrina Sexta cap.* 10. monebat, *putabant ereptionem esse non emptionem, cum venditori suo arbitratu vendere non liceret: in provinciis intelligebant, si is qui esset cum imperio & potestate, quod apud quemcumque esset emere vellet, idque ei liceret, fore uti quod quisque vellet, sive*
XLIII. *esset venale, sive non esset, quanti vellet, auferret*: Nec solum mercimonia exercere, sed multo magis munera recipere in hoc textu Præsides prohiberi, observant Bobadilla *Polit. lib.* 2. *cap.* 11. *in addit. ad num.* 17. *in princ.* Aviles *Prætor. cap. p. V. Daduias, num.* 4. & Petrus Gregorius *syntagm. jur. par.* 3. *lib.* 36. *cap.* 28. *num.* 4. qui fuse, *ibid. num. seqq.* materiam hanc pertractantes, singulos casus diligenter enumerant, quibus Doctores senserunt Præsidibus quidquam accipere quocunque prætextu omnino vetari: quod idem præstant scribentes communiter *ad tit. ff. & C. ad l. Iul. repetund.* & Avendano *de exequend. mand. par. p. cap.* 12. *num.* 4. *& seqq.* Farinacius *prax. Crim. quæst.* 111. *art.* 10. 11. 12. *&* 13. Decianus, *tract. Crim. lib.* 8. *à cap.* 34. *ad* 40. Cohellius *ad Bul. bon. regim.* § 14. *cap.* 36. Paris de Puteo *de Syndic.* § *corruptio, & duobus seqq.* Xammar *de offic. Iudic. & Advoc. p. p. quæst.* 20. &
XLIV. innumeris congestis Historicorum ac Philosophorum testimoniis Larca *alleg. fiscal.* 47. Nihil certe in jure nostro hac prohibitione antiquius est, quando vel ipsæ duodecim tabularum leges apud Gellium *noct. Attic. lib.* 20. *cap. p.* puniverunt *judicem arbitrumve jure datum, qui ob rem dicendam pecuniam accepisse convictus est*, & jure quidem, quia *caput est in omni procuratione negotii, & muneris publici, ut avaritiæ pellatur etiam minimæ suspicio*, ut monuit Cicero *de off.* 2. *cap.* 75. Siluerunt autem judicia per aliquot secula in coercendis hujusce legis transgressoribus, donec nova rogatione de repetundis pecuniis contra legem in provinciis acceptis hoc morbo jam laborare incipienti Reipublicæ consuluit L. Piso, quam inde in-
XLV. valescente indies peccantium copia plures leges ac plurima

Sena-

Senatus Consulta sequuta sunt, quæ post Decianum *d. lib.* 8. *cap.* 34. *num.* 2. *& seqq.* recenset Bobadilla, *d. cap.* 11. *num.* 5. ajebat enim *d. cap.*75. Cicero, *Nondum centum & decem anni sunt, cum de pecuniis repetundis à L. Pisone lata est lex, nulla antea cum fuisset. At vero postea tot leges, & proximæ quæque duriores, tot rei, tot damnati:* Antea scilicet non pœnis deter- XLVI.
rebatur Romana virtus, sed præmiis & honoribus excitabatur: *continentiæ scilicet*, ut ait, *memorabil. lib.*2. *num.* 8. Valerius Maximus, *tantum tribuebatur, ut multorum æs alienum, quia provincias sincere administraverant, à Senatu persolutum sit: Nam quorum opera publicam auctoritatem splendorem suum procul obtinuisse viderant, eorum dignitatem domi collabi indignum, sibique deforme esse arbitrabantur.* Cum tamen adhuc Romani cives sociorum fortunas diriperent, pessimo sane exemplo, dum *habere quæstui rempublicam non modo turpe est, sed sceleratum etiam & nefarium*, teste Cicerone *de off. lib.*2. *cap.*77. & naturæ juribus repugnat, rebus suis homines à Præsidibus spoliari, qui duce natura congregati, spe custodiæ rerum suarum, urbium præsidia quæsiverunt. *Arist. polit. lib.* 1. XLVII.
cap. 2. Sequuta est lex Iulia, quæ à repetendis pecuniis ablatis, addita etiam certa mulcta, nomen sibi vendicavit *repetundarum:* quod imponi solet etiam cuilibet repetitioni civili: *Cujac. ad tit. C. ad leg. Iul. repet.* Pertinebat hæc lex ad eas pecunias, quas quis in Magistratu, potestate, ratione, Legatione, vel quo alio officio, munere, ministeriove publico cepit, vel cum cohorte, cujus eorum est: *l.* 1. *& l. in comites.* 5. *ff. ad leg. Iul. repet.* quas tamen ab uxore, sobrinis, propioreve gradu cognatis licebat accipere: *d. l.* 1. § 1. & quidem in infinitum: *l. lex Iulia.* 7. § 1. *ff. eod.* legis hujus pœna etiam in hæredes transmissa; *l. fin. ff. ad leg. Iul. pecul.* intra annum tamen à morte ejus qui arguebatur dumtaxat exigenda: *l. datur.* 2. *ff. ad leg. Iul. repet.* Et hac lege tenebantur, qui, cum aliquam potestatem haberent, pecuniam ob judican-

 dum,

dum, decernendumve accepissent *l. lege Iulia* 3. *ff. eod.* vel
quo magis, aut minus quid ex officio suo facerent *l. vel
quo.* 4. *ff. eod.* vel ob denunciandum, vel non denunciandum
testimonium, militem legendum, mittendumve, ob sen-
tentiam in Senatu, consiliove publico dicendam, ob accu-
sandum, vel non accusandum, *l. eadem lege.* 6. *in princ. &*
§ 2. *ff. eod.* ob Iudicem arbitrumve dandum, mutandum, ju-
bendumve, vel ob non dandum, non mutandum, non ju-
bendum, ut judicet, vel hominem in vincula publica con-
jiciendum, vinciendum, vincirive jubendum, exui vincu-
lis dimittendum, vel litem æstimandam, judiciumve capi-
tis pecuniæve faciendum, vel non faciendum, *l. lex Iulia.* 7.
ff. eod. Tenebantur pariter qui in acceptum ferrent opus
publicum faciendum, frumentum publice dandum, præ-
bendum, *adprehendendum,* (non vero ut legit Budæus, *appen-
dendum,* sed potius ut Cujacius, *approbandum, lib.* 11. *cap.* 22.
obser.) sarta tecta tuenda antequam perfecta, probata, præ-
stita lege erunt. *d. l. lex Iulia.* 7. § *illud quoque ff. ad leg. Iul.*
XLVIII. *repetund.* frequentissime post hanc legem editam exercita
fuisse Romæ repetundarum judicia, ea demonstrant exem-
pla, quæ passim apud Tacitum occurrunt, maxime vero
Principatu Domitiani; ut ideo Magistratus urbicos, & pro-
vinciarum Præsides neque modestiores unquam, neque ju-
stiores extitisse, auctor sit Suetonius, *in ejus vita cap.* 9. Et
ea quidem religione id videtur observatum, quod inter reos
XLIX. collocari debere Iulium Bassum censuerit Plinius *epist.* 9.
lib. 4. si constasset *ipsum sola munuscula dumtaxat natali suo,
aut Saturnalibus accepisse.* Hanc inde Legem, quæ juxta de-
L. licti modum durius, vel mitius puniebat, *d. l.* 7. § *fin.* & cui
congruebat Plebiscitum, cujus meminit post Modestinum
in l. plebiscito. 18. *ff. de off. Præsid.* Cujacius, *observ. lib.* 6.
cap. 18. per quod cautum fuit, ne quis Præsidum munera
vel dona caperet, nisi esculenta poculentave, quæ intra dies
proxi-

proximos prodigantur, & quæ toto vertente anno summam aureorum centum non excederent: *d. l. eadem lege. § fin. ff. ad leg. Iul. repet.* videntur innovasse Gratianus, Valentinianus, Theodosius, & Arcadius, qui id totum, quod à provincialibus Præses sustulisset, imo ejus domesticus, manipularius, & minister, in quadruplum voluerunt exsolvi: *l. 1. & l. fin. C. ad leg. Iul. repet.* & eadem Lege Iulia plenius confirmata *in l. 2. 3. 4. & 5. C. eodem.* sanciverunt ad regendas provincias quempiam non ambitione, vel pretio, sed probatæ vitæ testimonio promoveri, & antea jurari se *pro administrationibus sortiendis neque dedisse quidpiam, neque daturos unquam postmodum fore; sive per se, sive per interpositam personam, in fraudem Legis, sacramentive; aut venditionis, donationisve titulo, aut alio velamento cujuscumque contractus, & ob hoc, exceptis solis salariis, nihil penitus tam in administratione positos, quam post depositum officium pro aliquo præstito beneficio tempore administrationis, quam gratuito meruerunt, accepturos.* & indulserunt unicuique facultatem accusandi, velut crimen publicum *l. fin. C. eod.* LI. LII.

In Mandatis inde, quæ Principis jussu Magistratui in provincias proficiscenti tradi consueverunt, præscribebatur, *ne donum, vel munus ipse Proconsul, vel qui in alio officio erat, accipiat*; quæ verba, monuit Vlpianus, *in l. solet. 6. § fin. ff. de off. Procons. & Leg.* non pertinere *ad Xeniola, sed ad ea, quæ eduliorum excedant usum; sed nec Xenia producenda ad munerum qualitatem.* Et ne, quid nomine Xeniorum, quæ sunt munuscula illa, quæ advenienti hospiti in gratiam, & testificationem læti adventus dantur, *Faber. ibid. in rational.* intelligeretur, quispiam dubitet; Idem Vlpianus juxta Severi, & Antonini sententiam, *ibid. § non vero.* ita disseruit. *non vero in totum Xeniis abstinere debebit Proconsul, sed modum adjicere; neque morose in totum abstineat, neque avare modum Xeniorum excedat; quam rem Divus Severus, & Imp. Antoninus elegantissime* LIII. LIV. LV.

tissime epistola sunt moderati, cujus epistolæ verba hæc sunt. quantum ad Xenia pertinet, audi quid sentimus: vetus proverbium est, οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων: id est, neque omnia, neque quovis tempore, neque ab omnibus; nam valde inhumanum est à nemine accipere, sed passim vilissimum est, & omnia avarissimum. quod idem repetit Scholiastes Græcus *Basilic. lib. 6. tit. 3.* Verum quia, ut *in Verrem lib. 2. num. 139.* dicebat Cicero, *qui legem metuerit, qua non tenebatur, quoniam creatus lege non erat: aut animadversionem, cum id, quod emerat, vendidisset?* in desuetudinem abierunt hæ leges, quia cœperunt Imperatores velle aliquod emolumentum ex proventu Iudicum capere, & hos sequuti sunt Præfecti Prætorio, unde omnia mala originem duxerunt, ut dicitur *in Novel. ut*
LVI. *Ind. sine quoquo suffr. in præf.* Hinc igitur statuit Iustinianus *ibidem* § 1. electos Præsides non amplius *dare aliquod suffragium, neque pro administratione quamlibet donationem, sed gratis quidem sumere administrationes, pauca vero præbere occasione eorum, quæ pro cingulis dantur & chartis.* & inde quacumque ratione quidpiam à Provincialibus accipi prohibuit *ibid.* §§ *seqq.* quod fusius prosequitur in his, quæ modo exponimus, Mandatis.

LVII. Legis Iuliæ præcepta juri Canonico invexit inde Gratianus, qui à se confectæ Decretorum collectioni ad verbum inseruit, *in can. sancimus 26. 1. q. 7.* eam Theodosii, & Valentiniani sanctionem, quam nobis exhibet Codex Iustinianæus *in l. fin. C. ad leg. Iul. repetund.* Non tamen inde lex hæc inter canones adnumeranda, cum Gratiani collectioni num-
LVIII. quam accesserit Apostolica confirmatio, ut præter plurimos errores, quibus illa scatet, adnotatos per Antonium Augusti-
LIX. num *in dialog. de emend. Grat.* & nuper consideratos per Cæsarem Rasponum in suo elegantissimo & erudito Commentario de Basilica Lateranensi *lib. 2. cap. 11.* satis ostendit Florens *ad lib. 1. Decretal. in præfat.* § *nunc de Gratiani.* Suarez *de*

de legib. lib. 4. *cap.* 11. *num.* 15. Malvetius *de Canonizat. sanct. dub.* 1. *num.* 24. Guttierez *Canonic. quæst. lib.* 1. *cap.* 21. *num.* 32. Menochius *de adipisc. Remed.* 4. *num.* 842. *&* 843. & Rota *decis.* 480. *num.* 18. *coram Penia.* Nisi forte ad illam genericam approbationem placeat confugere, per quam ad LX.
instar Iustiniani, qui *vicem legum obtinere sanctas Ecclesiasticas regulas* voluit, § 1. *Novel. de Eccles. tit. &* § *si vero*, *Novel. ut cler. apud propr. Epis.* & leges Imperiales, in his tamen in qui- LXI.
bus Canonicum jus aliter non disponit, in foro Ecclesiastico observandas esse sanxerunt Summi Pontifices, *in cap.* 1. *de Iuram. calumn. cap.* 1. *de op. nov. nunciat. cap. ut inquisitionis* 18. *de hæret. in* 6. quam tamen approbationem Pontificiam nec leges postea latas, nec peculiaria civitatum statuta complecti, post Hostiensem *in cap. fin. num.* 11. *de solut.* Rebuffum, Surdum, & Vasquium, sensit Rota *in Bononien. successionis de Lanis.* 9. *Decembris.* 1654. § *his, & aliis in fine. Coram Bichio.*
Non desunt tamen plurima Patrum placita, & Summorum LXII.
Pontificum Decreta, quæ cum Imperialibus sanctionibus, imo arctiori, ut par est, disciplina conveniant: Iustum quippe Virum manus suas non à munere simpliciter, sed ab *omni munere*, & eum *qui recte judicat, & præmium inde remunerationis expectat*, fraudem in Deum perpetrare, & acceptionem nummorum prævaricationem veritatis esse, monuit Gregorius *can. sunt nonnulli.* 114. 1. *q.* 1. *& can. qui recte* 66. 11. *q.* 3. nec licere Iudici justum judicium vendere dixit Augustinus *can. non licet.* 71. *ead. q.* 3. & glossa *ibid.* ea tantum permittit Xenia, quæ judicantis animum non immutent, *V. justum. vers. modica tamen.*

Rescripsit Prælatis & Clericis Lombardiæ Innocen- LXIII.
tius III. ne more sæcularium judicia tractarent, sed ab *exactionibus de cætero abstinentes, vigorem judiciarium gratis litigantibus impertiri* studerent: nec etiam *adsessorum nomine* quidquam exigerent, ut in ejus Decretali epistola *relata in*

cap. cum ab omni. 10. *de vit. honest. cler.* quam integram edidit Antonius Augustinus *in Collect.* 3. *lib.* 3. *sub eodem tit. cap. p.*

LXIV. Iussit inde Bonifacius VIII coram Iudicibus Delegatis *gratis, & cum animi puritate judicium procedere: nullum munus, vel quidquid aliud (nisi forsan esculentum vel poculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis consumi possit diebus: vel nisi cum ipsum propter causam sibi commissam contingerit extra suum domicilium proficisci moderatas expensas) recipere:* & in ipsis *expensis, modum nequaquam* excedere: Et *ubi causæ sibi commissæ utilitas, vel necessitas non exegerit, occasionem propter habendas expensas, proficiscendi extra domicilium, non* assumere: Et *ubi notabiliter fuerint pauperes litigantes, etiam pro expensis nil prorsus ab eisdem* exigere *cap. statuimus* 11. § *insuper de rescr. in 6.* Et si forte quidpiam contra hujusmodi prohibitionem receperint, id totum prorsus voluit *ibid. in* §. si quid autem Iudicem Delegatum restituere; *nulla eorum, quibus restitutio*

LXV. *facienda fuerit, remissione, ullatenus profutura.* Quæ Sanctio, licet munera recipere Iudicibus Delegatis prohibeat, ordinarios etiam, imo multo fortius complectetur, quibus certa salaria sunt assignata, ex quorum defectu Delegatis indulgetur tenuia munera recipere: Iudices enim certum habentes stipendium ex rescripto Iustiniani § *scriptum est, in fin. Novel. Vt Ind. sine quoquo suffrag.* nihil præsumant à subjectis accipere, nisi secundum quod administrat Respublica, & si sibi *non est aliquod publicum solatium, quantum inculpabilis antiquitas definivit, ut à spontaneis ipsis magis quam ab invitis accipiant, & hoc parum, & quantum eis ad mediocrem sufficit vitæ gubernationem:* hoc idem asseruit Bobadilla *politic. lib.* 2.

LXVI. *cap.* 11. *n.* 72. qui addit, Iudicem ordinarium munera inique accipere eo prætextu, quod tenue nimis sit stipendium sibi statutum, imputet enim sibi si officium illud acceptavit, cujus tenuitatem certe prænovit, vel saltem prænoscere debuit: & post Angelum, Paridem de Puteo, Rondinellum, Menochium,

chium, Mascardum, & alios, Farinacius *prax. Crim. quæst.* 111. *num.* 241. & Avendano *de exequend. Mand. cap.* 2. *num.* 5. Verum quia Bonifacii hæc Decretalis judices tantum ipsos respiciebat, nec pœnis à sordibus deterrebat, aliam successive LXVII.
idem Pontifex evulgavit Constitutionem, quam inter extravagantes communes *sub tit. de sentent. excommunicat. cap. p.* collocatam Commentariis illustravit Ioannes Monacus, & in illa vinculo excommunicationis, à qua solus Pontifex Romanus absolveret, Clericos Religiosos & Laicos innodavit, qui *aliquod pactum fuerint, seu aliquod parvum vel magnum promiserint, vel promissionem receperint, aut ex pacto sive promissione occulta vel manifesta facta, vel generalibus, & plenarie non expressis, sive specialibus & expressis verbis quidquam dederint, aut receperint, magnum, vel parvum, vel promissionem de quacunque re, aut utilitate propter hoc consequenda fecerint, vel receperint pro aliqua justitia sive gratia pro se aut pro alio in causis vel judiciis quibuscunque modis apud sedem Apostolicam obtinenda*: Et eidem pœnæ subjecit *promittentes, & acceptantes, dantes, & recipientes, illos quoque qui aliquem sciverint culpabilem in prædictis*, & summo Pontifici *intra trium dierum spatium non retulerint, vel alicui per quem ad* illum *verbum fideliter perferatur: Declaravitque justitiam sive gratiam sic obtentam nullius prorsus esse momenti, omnique carere effectu & robore firmitatis, & scienter utentes ipsis simili sententia excommunicationis adstringi.*

Constitutionem hanc à Bonifacio editam, seu potius, cum quidam ejus scriptor in eam diceretur incidisse, innovatam, ut refert Ioannes Monacus *d. cap. p. in princ.* Clemens V. revocavit, prout Paludani, Angeli, Silvestri, & Cajetani testimonio refert Navarrus *de dat. & promis. num. p. vers.* 2. *quia*: sed inde animadvertens Paulus II. illum vere LXVIII.
prædicari beatum, *qui post aurum non abiit nec argentum, & qui excutit manus suas ab omni munere*: idque *omnes facere*

convenire, *tum maxime servare* oportere *Apostolicos Legatos & Gubernatores Provinciarum, Civitatum atque Terrarum Rom. Ecclesiæ subditarum, quos decet cæteris secularibus Magistratibus justitiæ & integritatis exempla præbere*, prohibuit *ne quisquam deinceps Rectorum, aut quorumcunque officialium Romanæ Ecclesiæ, vel etiam Legatorum de Latere à provinciis & terris quibus præsunt, nec à singularibus suæ Legationi, vel regimini suppositis aliquod genus muneris, nec aurum, nec argentum, aut vestem, aut equum, vel aliquod cujuslibet speciei munus accipere, præter esculenta & poculenta, quæ brevi tempore consumi possunt, & breve hoc tempus ad biduum* coarctavit, indicta *excommunicationis* pœna *ipso facto* incurrendæ tam dantibus, quam accipientibus, quos *omne id quod acceperint & alíud tantumdem reddere* voluit: *Constit.* 3. § *p.* Hancque Constitutionem, quam ipse *ibid.* § 7. jussit *in insignioribus Romanæ Ecclesiæ Civitatibus* semper *in adventu novi Legati* LXIX. *seu Gubernatoris solemniter publicari*, approbavit Sixtus IV. *in Constit.* 15. § 3.

Inde Pius V. *in Constitut.* 140. singulis legibus & decretis, *tam à jure civili quam à sacris canonibus factis*, inhærendo, per quæ *Iudices aliosque justitiæ administratores sine quoquo suffragio fieri* statuitur, *confiscationis bonorum, degradationis, & amissionis tam privilegii doctoratus, quam quorumcunque officiorum, & ultimi supplicii* pœnam imposuit iis, qui *mediante pecunia, vel solutione, & traditione, & promissione aliarum rerum, etiam per interpositas personas, dignitates & officia, exercitium, & jurisdictionis administrationem habentia, procurarent vel obtinerent. Et hac eadem pœna omnes & quoscunque cujusvis dignitatis, gradus, conditionis, ac praeminentiæ existant, qui pro hujusmodi officiis, Iurisdictionis administrationem habentibus, conferendis, pecunias vel alias res receperint,* & *mediatores & interpositas personas* voluit puniri, *in Addit. ad eandem Constitut. facta, & post illam immediate apposita in Bullario.*

Suc-

Successive Gregorius XIII Bonifacii Constitutionem LXX.
laudatam, *numero 67.* innovavit *cum suis censuris & pœnis omnibus: easdemque* extendit *ad audentes qualecunque* prædictorum *facinorum, dantesque illis. auxilium, consilium, vel favorem. Quin etiam eos omnes omni beneficio, & officio Ecclesiastico & seculari, sive temporali, ipso jure* privavit: & præterea voluit, *infamiæ subjectos perpetuo ac inhabiles ad illa & alia esse à quibus etiam, prout quæque res erit, tales pœnæ exigantur, quæ cæteris sint exemplo*; impunitate concessa illis, *qui rem adhuc incognitam complicesque fautores, & socios retexerint:* ut plenius ejusdem Pontificis continet Constitutio 24. quam plenis commentariis eodem vivente illustravit Martinus de Azpilcueta Navarus, & plurimis declarationibus exornarunt Boccacius *de pactis:* & Farinacius *quæst. Criminal. III. art.* 13. & Io. Maria Novarius *in summa Bullarum par. p. tit. de dat. & promiss. pro justitia num. p. & seqq. & par. 2. tit. de dato & promis. pro justitia vel gratia. num. p. & seqq.* Hanc Gregorii LXXI.
Constitut. subinde innovavit Paulus V. *Constitut. 71. cap. communia judicum. § fin.* & cum variæ prodiissent interpretationes, quæ prædictarum Constitutionum *rigorem non sinè earum utilitatis diminutione, & boni publici detrimento nimium relaxant,* non secus ac olim factum esse animadvertit Iustinianus, cum per interpretantium sententias totum penè jus conturbatum est, *l.p. C.de vet.jur. enucl.* Sanctissimus Pontifex LXXII.
Alexander VII. inter cætera præclara, quibus sui seculi mores emendare pergit, prædictas Bonifacii & Gregorii Constitut. *sublata tamen revelandi obligatione* innovavit, & in illis comprehendi declaravit *casus in quibus aliquid promittitur, datur, & accipitur, vel deponitur pro justitia vel gratia, sive in spiritualibus, sive in temporalibus, & mixtis apud Sedem Apostolicam, & non solum ab ipso Romano Pontifice, verum etiam à quibuscunque ejus ministris, judicibus, & officialibus, etiam S. R. E. Cardinalibus, & alia qualibet Ecclesiastica, vel*

mundana dignitate, & auctoritate præditis & fungentibus, aut ab ipsis gratia vel favore pollentibus, etiam eidem Summo Pontifici consanguinitatis seu affinitatis gradu quocunque conjunctis, seu attinentibus, etiam Laicis, obtinenda in Alma Vrbe, aut in alio quocunque loco in quo Curiam esse contigerit: Prædictasque Constitutiones Apostolicas declaravit *non tantum in actionibus jure naturali & divino prohibitis, quia malæ sunt, sed etiam in aliis, quæ ideo malæ sunt, quia jure humano* & Pontificio interdicuntur, locum habere; simulque comprehendere *mediatores, sive immediatos, sive mediatos, quotquot, & quicunque sint, & quavis dignitate & praeminentia, auctoritate, favore, consanguinitate, atque affinitate, ut præmissum est, polleant & præfulgeant: Ac etiam promissiones seu verba promissoria, dationes, & receptiones factas ob bonum finem,* & *in casibus in quibus cesset suspicio mali:* Nec non illos *qui pro aliorum justitia, vel gratia quomodolibet impedienda vel differenda aliquid dant & recipiunt, vel deponunt, promittunt, seu pollicentur, unde aliis damnum, vexatio, vel molestia quomodocunque inferri vel resultare posset, & mediatores quoscunque immediatos sive mediatos:* Decrevit insuper ab iisdem Constitutionibus prohiberi *quæcunque verba seu signa etiam æquivoca quovis modo apta inducere quamcumque obligationem justitiæ aut fidelitatis in principali seu mediatore, etiam sub titulo remunerationis vel gratitudinis;* Nec licere *quicquam promittere, dare, vel accipere quibuscunque Iudicibus, Ministris, Officialibus, & aliis auctoritatem aut potestatem habentibus, nec quibuscunq; mediatoribus, pro defensione juris quæsiti, sive assecuratione quærendi, etiam ad redimendam injustam vexationem:* Interdictas esse *dationes, promissiones, & acceptiones pro Guberniis vel aliis quibuscunque officiis & muneribus etiam minoribus obtinendis, sive pro unica vice sive in singulos annos aut menses, vel aliter* quomodocunque. *Neque judicibus, ministris, ac officialibus pro gratia vel justitia obtinenda, etiam in his quæ depen-*

dependent ab eorum arbitrio, & ad quæ obligatione justitiæ non tenentur, quicquam dare, aut promittere, nec ipsis accipere licere: neque permissum esse Officialibus, vel ministris Sedis Apostolicæ in provisionibus, seu earum occasione, quorumcumque officiorum etiam jurisdictionem, vel ejus exercitium annexum non habentium, imponere pensionem ullam, responsionem, præstationem, vel onus seu partem aliquam commodi vel emolumenti, ad sui vel alterius cujuscunque favorem reservare, absque expressa & speciali in singulis casibus Romani Pontificis pro tempore existentis licentia in scriptis in singulis casibus ab utraque parte obtinenda. Declaravit insuper, *exigentes à partibus vel aliis interesse habentibus, seu agentibus, ac mediatoribus quibuscunque pollicitationes, promissiones, pacta, vel recipientes aliquid, sub assertione quod Iudicum, ministrorum, officialium, aut magnatum, seu aliorum quorumcunque operam, auctoritatem, vel officia pretio, vel muneribus, aut promissionibus comparaverint, seu quæsiverint; nec non pollicitantes, promittentes, offerentes, ac tradere tentantes, licet pollicitatio, promissio, & oblatio non fuerint acceptatæ, neque traditio sequuta, nullumque habuerint effectum, ac etiam illos, qui ex eo quod gratias, & favores ipsis ob familiaritatem, obsequia, ac servitia propriis Dominis, vel aliis præstita debitos, seu ab ipsis speratos, in aliorum cum propria ejusmodi juris vel spei jactura, commodum, & beneficium transferunt & impendunt pro gratia, seu justitia pro eis obtinenda aliquid recipiunt, sub memoratis constitutionibus contineri, illarumque pænis, & censuris subjectos esse.* Et *pro actuali labore circa expeditionem impetratorum non licere Officialibus, Curialibus, & aliis quibuscunque recipere, nec illis polliceri, promittere, vel cum eis pacisci, nisi mercedem labori convenientem.* Neque *judicibus, officialibus, & ministris quibuscunque, quibus incumbit expeditio gratiæ, vel justitiæ, minime permitti quidquam recipere, neque illis polliceri, promittere, vel cum eis pacisci ultra taxas præscriptas, etiam ratione celerioris,*

aut

aut facilioris expeditionis : quin illicitum esse quidquam magnum, vel parvum Iudicibus ac Ministris quibuslibet offerre, promittere, pacisci, seu polliceri, dare, vel ipsis recipere, mediate, vel immediate, etiam quod eorum animum movere non possit pro gratia, vel justitia obtinenda: præfatasque Constitutiones ac censuras, & pœnas in eis contentas ad omnes & singulos casus supra expressos extendi, & omnino eos comprehendere, *qui in aliis locis Status Ecclesiastici, & cujusvis alterius partis mundi existentes pollicentur, promittunt, paciscuntur, mittunt, vel dari faciunt per litteras, vel mediatores, vel aliter quomodocumque, & qui ab eis recipiunt contra dictarum Constitutionum dispositionem quidquam magnum, vel parvum pro justitia, vel gratia apud Sedem Apostolicam obtinenda.* & complecti, *quoad censuras* tamen, quoslibet *in quacumque quamtumvis sublimi & speciali nota digna constitutos dignitate*: Et harum *Constitutionum dispositionem, censuras, & pœnas non censeri abolitas vel sublatas ob scientiam, patientiam, seu tolerantiam Romani Pontificis, per quemcumque etiam longissimi temporis cursum, nisi speciali licentia, vel indulto in unoquoque casu à singulis partibus inscriptis particulariter obtinendo fuerint expresse remissa*, ut fusius in ejus Constitutione, *edita die 2. Maii anno 1656.* in qua ad instar Imperialis epistolæ Severi & Antonini, de qua superius hic num. 55. decrevit,

LXXIII. *Xenia solita, esculenta, & poculenta, quæ Iudicibus, Ministris, & Officialibus Romanæ Curiæ exhiberi consueverunt, minime prohibita fuisse, nec prohiberi.*

LXXIV. Respiciunt quidem Constitutiones hæ, si earum dispositionem spectemus, Gratiam vel Iustitiam tantummodo apud
LXXV. Sedem Apostolicam obtinendam: Verum Clemens VIII *in ejus Constit.* 10. prædictas Bonifacii & Gregorii constitutiones extendit etiam ad promissa, data, & accepta pro obtinenda gratia in quocumque tribunali aut judicio etiam sæculari, in quacumque provincia, civitate, aut loco Status Eccle-

Ecclesiastici *in* § 22. quod tamen non est indistincte accipiendum, ut videtur sentire Farinacius *in prax. crim. q.* 111. *n.* 343. sed tantum ***quoad bona communitatum***, ut declaravit in mox laudata Constitutione Sanctissimus Pontifex Alexander VII. *in § praeterea easdem.* Et quamvis extraditionem Pontificiam, imo extra Curiam Romanam, excepto casu, in quo de bonis Communitatum ageretur, dispositio praefatarum Constitutionum nequaquam se extendat; cum & in Chirographo Clementis VIII, anno 1595 edito, in quo LXXVI. Iudicibus criminalibus munera recipientibus pœna capitis, & confiscationis bonorum infligitur, soli Iudices criminales ordinarii in Vrbe degentes comprehendantur, ut monet idem Farinacius *prax. crim. q.* 111. *num.* 240. qui iis etiam esculenta, & poculenta recipere in minima quantitate ibidem prohiberi affirmat, *d. q.* 111. *num.* 254. Non tamen LXXVII. actus per eas Constitutiones vetiti censentur extra Curiam permissi: sunt quippe ut plurimum de se mali, & idcirco ubique terrarum prohibiti, & in utroque foro puniendi, ut plene probat Navarus *in comment. de dat. & accept. num.* 4. 6. 16. & 45. & Farinacius *q. crim.* 111. *num.* 344. Et hinc nedum Romanorum legibus superius recensitis *num.* 44, actus illi puniuntur, verum etiam apud Gallos, Hispanosque idem servatum, peculiaribus recensitis legibus, monent Bobadilla *d. cap.* 11. *n.* 50. & Tholosanus *Syntagm. jur. univ. lib.* 36. *num.* 12. qui illud idem apud Athenienses statutum observat: *num.* 4. quod & à Persis praestitum docuit Brissonius *de Regno Pers. lib.* 1. *§ jurabant autem.* Et praeclaro sane exem- LXXVIII. plo testatur celebre illud Otani tribunal ex Sisamnis parentis, qui inique ob pecuniam judicaverat, corio confectum, cujus meminit Herodotus: *hist. lib.* 5. Quin imo vetiti sunt LXXIX. à jure communi omnes fere illi actus, quos novissima Sanctissimi Pontificis Constitutio complectitur; praecipue si le- LXXX. gumlatorum mentem intueamur; à qua semper certa legis

 de-

desumitur interpretatio. *Sperel. decis.* 162. *num.* 62. *Vasquez*
LXXXI. *de success. lib.* 1. *§* 2. *num.* 9. *&* 11. *Burat. decis.* 188. *num.* 5. Vetitis enim largitionibus per legem Iuliam, promissiones, quæ æque mortalium animos ad peccandum invitant, sunt pariter vetitæ. *Aviles prætor. cap.* 1. *V. promissa. num.* 2. 8. *& seqq. Bobadilla d. capit.* 11. *num.* 41. *Larea alleg. fiscal.* 47. *num.* 15. *& seqq.* Si enim pecuniaria sit causa, Iudex duplum illius, quod sibi promissum est, persolvit, & dignitatem amittit; si vero sit criminalis, exilio mulctatur, bonis fisco addi-
LXXXII. ctis. *§ siquis.* 2. *Novel. ut litig. jur.* Et quavis dignitate præfulgeat, qui contra prædictas leges peccat, legum pœnæ subjicitur, cum illæ sint rationabili judicio subnixæ. ad tradita superius *l.* 1. *num.* 41. & honestiori cuique sint magis in oculis; cum vix, imo nec vix quidem, concipi possit, illustrium virorum animos pessima hac labe occupari. *Bocac. de pact. par. p. num.* 13. *Farinac. quæst.* 111. *num.* 307. *Decian. tract. crim. lib.* 8. *cap.* 36. *num* 22. quando, ut eleganter cecinit Iuvenalis *Satyra* 8,

Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto major qui peccat habetur.

LXXXIII. Iure communi pariter vetitas censent prudentes Iuriscon-
LXXXIV. sulti pactiones & promissiones quaslibet, quæ à prava intentione non emanaverint, sed factæ tantum fuerint vel ad redimendam vexationem, & conciliandum Iudicis animum, alias aversum, ut *arg. tex. in l. devotum* 5. *C. de met. & epidem. & post Puteum, Menochium, Balduinum, Nevizanum, Plateam, Mattienzo, & Petrum Gregorium, Bobadilla d. cap.* 11. *num.* 33. *vers. Aunque Menchaca. lib.* 2. Vel pro consequenda justitia; ad hanc quippe Iudex à proprio munere invitatur: ut enim *p. de leg.* dicebat Cicero, *injustissimum est, justitia mercedem quærere*; adeoque pessimi criminis reus est, qui justitiam, quæ, res sacra cum sit, æstimationem non accipit, venalem reddit, *cap. non licet.* 71. 11. *quæst.* 3. *l. ut puta* 2. *§ fin. ff. de condict.*

condict. ob turp. cauſ. Perez ad tit. Cod. ad l. Iul. repet. num. 4. *Larea allegat. fiſcal.* 47. *num.* 19. *Boccac. de pact. par.* 3. *num.* 96. *Decian. tract. Crim. lib.* 8. *cap.* 35. *num.* 8. *Bobadilla d. cap.* 11. *num.* 37. *Aviles Prætor cap. p. V. donacion. num.* 10. Punit LXXXV.
quoque jus commune eum, qui det, polliceatur, ſeu accipiat quidpiam pro expedienda cauſa: *Avil. d. num.* 10. *ubi post Iaſ. ex hoc ſolo cauſam amitti: Bobadil. d. cap.* 11. *num.* 39. *Boerius deciſ.* 153. *num.* 2. Vel pro ejus expeditione differenda *Cajetan. in ſumma. V. judex. verſ. quintum eſt. Navar. de dat. & accept. num.* 19. *Boccac. de pact. par.* 3. *num.* 77. *Decian. d. cap.* 35. *num.* 13. *&* 47. Vel pro Magiſtratu ac officio tribuendo, LXXXVI.
aut conſequendo, penſione aliqua unica vice, vel menſtrua, vel annua aſſignata, ſeu promiſſa. *§ p. & § ſic igitur. Novel. ut Iudic. ſine quoquo ſuffr. l. fin. C. ad l. Iul. repet. Decian. tract. Crim. l.* 8. *d. cap.* 35. *num.* 2. *& cap.* 36. *num.* 27. Prohibet LXXXVII.
quinimo quælibet pactionum ac promiſſionum genera, etiam ſi non expreſſe fiant, ſed tacite: *arg. tex. in l. Labeo* 2. *& l. jam quia* 4. *ff. de pact. Farinac. quæſt.* 111. *num.* 317. *& ſeqq. Navar. de dat. & accept. num.* 23. *ad fin.* (quarum exempla congerit Farinacius *d. quæſt.* 111. *num.* 325.) Vel etiam LXXXVIII
mediate, *arg. tex. in § item lex Iulia peculatus* 9. *Inſt. de public. Iudic. Alex. conſ.* 206. *num.* 7. *vol.* 2. *Bobadill. d. cap.* 11. *num.* 61. *per tot.* licet nulla ſit ſequuta traditio, *Larea d. alleg.* 47. *num.* 12. *& ſeqq. Avil. d. cap. p. V. donation. num.* 12. *Navar. de dat. & accept. num.* 13. *Decian. d. cap.* 35. *num.* 11. Mi- LXXXIX.
nuſve, per Officialem impleta promiſſio, *Bobadilla d. cap.* 11. *num.* 42. Vel pactiones fuerint de minimis, *Aviles d. cap. p. V. Deduias. num.* 12. *Farinac. d. quæſt.* 111. *num.* 251. *Avendan. de exequend. mand. par. p. cap.* 2. *num.* 4. *V. & quod. & num.* 5. præſertim ſi ſint in pecunia, tunc quippe puniuntur etiam ſi forent de unico nummo, *Alex. conſ.* 206. *num.* 6. *&* 11. *Decian. cap.* 35. *n.* 9. *Farinac. d. quæſt.* 111. *num.* 238. Vel con- XC.
ventæ fuerint cum aſſerentibus ſe Officialium gratiam & fa-

vorem quæsituros: *Farinac. quæst.* 111. *art.* 12. *per tot.* etiam si hi Iudicem non essent alloquuti, *Farinac. ibid. num.* 290. *Bobadill. d. cap.* 11. *num.* 65. *Aviles d. V. donacion. num.* 20.
XCI. *Decian. d. cap.* 35. *num.* 41. Nisi tum hæc pacta & promissiones respicerent stipendia vel taxas quæ Curialibus & Officialibus debentur, quæ permittuntur, nisi congruam laboris mercedem superent & formam à Principe præscriptam. *Farinac. d. quæst.* 111. *n.* 354. *& seqq. Navar. de dat. & accept. n.* 40. *Decian. d. cap.* 35. *n.* 46. *Bobadilla d. cap.* 11. *n.* 55. *&* 63.
XCII. *Mastril. de Magistr. lib. p. cap.* 21. *n.* 11. *&* 12. Vel ageretur de Xeniis esculentis & poculentis, quæ, ubi sint modica, boni viri arbitrio & consueta permittuntur, *Navar. de dat. n.* 35. *&* 36. *Farin. qui fuse materiam exornat quæst.* 111. *n.* 250. 255. *ad* 261. *&* 337. *Xammar de off. jud. & adv. p. p. q.* 20. *n.* 29.
XCIII. *& seqq.* Vel Principis venia intercessisset: *Bobadill. d.*
XCIV. *cap.* 11. *num.* 74. In cæteris vero ea est vetantium legum vis, quod nulla quantumvis inveterata consuetudine possit elidi, *Bobadill. d. cap.* 11. *num.* 64. Quis enim in hoc crimine, à quo certum pendet Reipublicæ excidium, ut *ad tit. Cod. ad l. Iuliam repetund. num.* 5. animadvertit Perez, *Non ex jure, non ex æquitate, non ex lege, non ex eo quod oportuerit, non ex eo quod licuerit, sed ex eo quod aliquis fecerit id quod reprehenditur recte factum esse defendet?* Quemadmodum Hortensio ad consuetudinis vim in delictis similibus confugienti respondebat Cicero *Verrina* 3. *cap.* 205.

Quas vero nuperrime voluit Integerrimus Pontifex præcavere interpretationes, quibus Apostolicarum Constitutionum vis eluderetur, vel elideretur, in hoc textu pariter exclusurus Imperator, ut prorsus Præsides retrahat ab extorquenda à subditis pecunia per varias artes, iis præcipit, ut contenti
XCV. sint stipendiis sibi à fisco ministratis ratione Magistratus, quæ certa & varia, juxta varios gradus dignitatum, quibuslibet Magistratibus, imo & eorum adsessoribus erant delegata: *l. unica.*

l. unica. C. de annon. & capit. l. p. C. de annon. & tribut. & Nos ibi Materiam hanc plene examinabimus. Et annonarum hujusmodi exempla occurrunt *in Novel. de Prat. Thraciæ § fin.* ubi quolibet alio excluso lucro, eas solum permittit accipi Iustinianus *in Novel. de Com. Isaur. in fin. & Novel. de Proconf. Cappad. cap. 6. § fin.* Potuissent tamen adhuc subditos infestare rapaces Præsides propriis comitibus vel saltem adsessoribus eas injungentes rapinas, quas sibi videbant interdictas: præscribit ideo Imperator, quod puræ pariter sint manus eorum, qui circa Præsides sunt, ut latius infra *cap. 5. § 1. & 2.* dicetur, quod idem clarius, certa indicta pœna, decrevit Imperator *Auth. de Præsid. provinc. cap. p.* injungens Præsidibus, *ut neque per se, neque per adsessores suos, aut Cancellarios, domesticosve, aut quempiam eorum qui ad ipsos pertinent, quidquam à subditis accipiant, nisi quadruplum velint quod ab ipsis acceptum est rependere, sed contenti his sunt quæ lege ipsis deputata sunt è publico:* hic vero Assessores specifice non nominavit Imperator, nec alios Officiales, sed usus est generali formula, *eos qui circa te sunt,* apta omnes etiam servos, etiam domesticos complecti, imo & uxores ipsas: pro his enim, si munera recipiant, imo etiam pro matribus, Iudices tenentur. *Xammar de off. Ind. & Adv. p.p. q. 24. num. 52. Aviles Prat. cap. 1. V. Mugeres. num. 4.* Et has prohibendas esse, ne viros, quibus provincia obvenisset, comitarentur aliquando licet frustra senatui persuadere contendebat Cecinna apud Tacitum *Annal. 3. cap. 33.* inter alia referens *quoties repetundarum aliqui arguerentur, plura uxoribus objectari: his statim adhærescere deterrimum quemque provincialium, ab his negotia suscipi, transigi;* ut Iure cecinerit Iuvenalis *Satyra 8.*

XCVI. XCVII.

Si tibi sancta cohors comitum, si nemo tribunal XCVIII.
Vendit acersecomes, si nullum in conjuge crimen,
Nec per conventus, nec cuncta per oppida curvis
Vnguibus ire parat nummos raptura Celæno:

Tunc licet à Pico numeres genus, altaque ſi te
Nomina delectant, omnem Tytanida pugnam
Inter majores, ipſumque Promethea ponas,
De quocunque voles, proavum tibi ſumito libro.

Ita vetitis furtis, ſordibus, & mercatura quibus ſubdito-
XCIX. rum facultates exhauriuntur, primum onus, quod injungitur provinciæ Præſidi, eſt tributorum exactio & fiſcalium jurium (quæ plene recenſentur per Peregrinum *de jure fiſci lib.* 1. *cap.* 1.) conſervatio: *Edicto Iuſtiniani* 4. *cap.* 2. § 1.
C. Et jure quidem, nam *neque quies gentium ſine armis, neque arma ſine ſtipendiis, neque ſtipendia ſine tributis haberi queunt.* ut bene pro Romanis diſſerebat Petilius Cerealis apud Tacitum *hiſt. lib.* 4. & fiſcales reditus ſunt quaſi ſtipendia quædam laboris, Principi conceſſa pro tuitione Imperii, & populorum bono regimine, ut obſervavit Peregrinus *d. cap.* 1.
CI. *num.* 8. Hæc igitur tributa, (quibus, prout & vectigalibus, plurimum Romanorum abundavit Imperium, dum nec urina, *Sueton. in Veſpaſ. cap.* 23. *Dio hiſt. lib.* 66. imo nec arborum umbra ab his prorſus fuerit immunis. *Plin. hiſt. nat. lib.* 12.
CII. *cap.* 2.) Præfecti Prætoriorum in ſuis diœceſibus indicebant provinciarum Præſidibus, qui ea inde diligentiſſime exigerent: Vbi enim Imperator Præfectis Prætoriorum ſignificaviſſet, quanam pecunia ſibi opus foret anno ſequenti; hi facta ejus congrua diviſione inter populos, menſe Iulio vel Auguſto apud acta ſcribebant, quid unaquæque provincia ſive civitas tam in ſpecie, quam in auro, ſequenti anno ſolvere deberet; ſimulque indicabant ſpecierum æſtimationem, juxta cujuslibet loci menſuram, quæ ubique publice aſſervabatur. *l. modios.* 9. *C. de ſuſcept.* Et diſpoſitiones has initio cujuſque indictionis ad Præſides provinciarum transmittebant, qui eas publice in civitatibus, ſub earum juriſdictione conſtitutis, intra Septembrem, aut Octobrem proponebant: Quod ſi Præfectus, vel Præſes prædictam diſpoſitionem

tionem congruo tempore non edidissent, ille triginta, hic decem auri librarum pœna mulctabatur, & Magistratum amittebat. *§ 1. novel. de Collator. l. fin. C. de indiction. l. fin. C. de canon. largit. l. 1. C. de milit. veste:* Sequuta vero hac indictione Præsides exigebant tributa tripertito; Kalendis scilicet Ianuariis, Majis, & in fine indictionis: *l. fin. C. de annon. & trib.* & quidem proprio periculo, nam si quid minus fuisset exactum, id totum de proprio sarciebant, *cap. 10. § 2. Novel. ut Iud. sine quoquo suffr. & in edict. Iustin. 13. cap. 8.*
Et si provincia vel civitas aliqua annalis functionis relevationem, vel inspectorem, aut peræquatorem petiisset; à Præside ad Præfectum Prætorii referebatur petitio, à quo tamen nulla prodibant mandata, quousque is ea singula, quæ sibi liberet prius non quæsiisset ab eo, qui juratus prædictam relevationem petierat; indeque ad Principem retulisset: tunc enim juxta Principis voluntatem sacra forma & mandata certa à Præfecto proferebantur, quæ ad unguem erant observanda. *l. fin. C. de annon. & tribut.* Ex his igitur cum scirent Præsides vigili studio tributorum & fiscalium jurium exactioni incumbendum esse, (quam ob causam eisdem viam executivam competere ex hoc textu inferebat Guttierez, qui plures Doctores laudat, *de Gabell.q.164. num.4. & 5.*) Ne forte inde sumpta occasione ad rapinas & furta novo prætextu irruerent, monet Imperator eorum munus non esse redditus promovere vel tributa augere, sed curare *ne fiscus minuatur, & salvare ei undique quæ propria sunt:* ut pari passu ambulet cum privatis, quos injustitiam pati est iniquum. Est tamen etiam iniquum, quod privati alios injuria afficiant, quod & in fisco pariter observandum innuit Plinius, dum *in Panegyrico* sic Trajanum alloqueretur: *Quæ præcipua tua gloria est, sæpius vincitur fiscus, cujus mala causa numquam est nisi sub bono Principe: ingens hoc meritum; majus illud, quod eos procuratores habes, ut plerumque cives tui non alios*

CIII. CIV. CV. CVI.

alios Iudices malint. quem Plinii locum laudat, & sequitur Rota *in Sarsinaten. Feudi.* 22 *Iunii* 1645. *§ denique visum est. coram Dunozet.* ideoque hinc docemur quid revera exigat justus Princeps à ministris fisci & Præsidibus provinciarum; hic enim compellit Præsides, ut in ingressu Magi-
CVII. stratus jurent, quod subditos *devotos paterne* tractabunt, & *illæsos undique* custodient, ut dictum est præcedenti capite *num.* 9. & vehementer exoptat *in cap.*10. *§* 1. *in fine. Novel. ut Iud. sine quoquo suffrag.* populos in adventu Præsidum *patres suscipere magis quam fures & sollicitatores, & eorum substantiis insidiantes.* Docemur pariter quid Princeps exigat ab his, qui fiscalia jura, & ejus patrimonium administrant;
CVIII. expetit scilicet, ut hi sedulo curent ne quidquam detrahatur ab aliis, & detineatur quod ad fiscum spectet, *§* 7. *Novel. de Proconſ. Cappad.* dolet tamen, & acriter conqueritur, quando intelligit, *quanta cum insolentia* hi aliquando *observent, ut stipatores illis inserviant, ut non ferenda hominum multitudo*
CIX. *ipsos sequatur, ut impudenter omnes latrocinentur. ibid. cap. ipsi.* 5. § 1. Conscius scilicet fuit Iustinianus, quam sit utilis futurus Principi Minister, qui puris manibus & pura mente illi inserviat: ab ejus enim rapinis liberati populi ditiores fient, & facilius, ac promptius tributa Principi conferent, etiam voluntaria, si ita publica necessitas exposcat: hæc enim unica dicitur à Iustiniano subditorum opulentia, & medela. *§* 2. *Novel. de provinc. Præs.* ubi illum audiant, & imitentur provinciarum Præsides sic loquentem: *Vna hæc res potentiæ nostræ studio est, ut provinciæ & bonis gubernentur legibus, & tuto inhabitentur, neque non ex Præsidum justitia fructum capiant, & tributa publica sine querela inferantur: neque enim aliter conservare licet Rempublicam, nisi pientissimæ præstationes importentur in publicum, ex quibus & militares nutriuntur copiæ, ut resistatur hostibus, & per agros ac urbes agantur excubiæ: perfruuntur item reliqui ordines attributis sibi*

sibi salariis, reparantur quoque muri, & urbes, denique omnia alia proveniunt quæ communem subditorum utilitatem concernunt. Et simul iidem meminerint, quod ab æquis Principibus semper punientur, quando subditorum substantiæ fuerint insidiati; si enim accusatores desint, satis eos adaucta res familiaris accusabit. Illi enim qui divites recedunt ab officio, quod pauperes accepere, ex publicis pecuniis præsumuntur ditati. CX. *Bald. l. cum oportet. num. 13. C. de bon. quæ lib. Roman. cons. 159. num. 5. & cons. 346. num. 19. Paschal. de jur. pat. potest. part. 3. cap. 9. num. 36.* Sic igitur fiscalia Præses administret, quod fisco servet, *quæ propria sunt: & sicut privatos injustitiam passos adjuvat, sic & publicum illæsum manere* velit, ut inde Princeps sibi, & populis possit consulere; CXI. quæ tamen fisci non sunt, fisco non tribuat: & Iustinum apud Corippum *lib.2.* sic loquentem, audiat:

Quod fisci est, nullus rapiat: cognoscite fiscum
Ventris habere locum, per quem omnia membra cibantur.
Venter alit corpus; fuerit si venter inanis
Omnia deficiunt, tenuantur robore membra,
Et contracta rigent arentibus ossa medullis.
Omnibus sufficiunt sacrati commoda fisci;
Ex quibus est commune bonum, commune levamen.
Tutetur fiscus, justorum nemine læso;
Quæ sua sunt capiat, quæ sunt privata relinquat;
Iustitiam colimus, justos veneramur, amamus,
Hanc commendamus, hanc vos retinere jubemus.

CAPVT SECVNDVM.

Vt caveant Magistratus, ne quæ seditiones excitentur, & quieti publicæ omnium ordinum invigilent.

Deinde conveniens est te providere, ut nulli populi civitatum alterutris seditiones faciant, sed omnem pacem esse Dei civitatibus, dum æquitas etiam hinc nostris subjectis servatur, & neque lucri neque passionis alicujus causa ad aliquam partium declinatur.

Ἔπειτα προσῆκόν ἐστί σε προνοεῖν τοῦ μὴ τοὺς δήμους τῶν πόλεων ἐν ἀλλήλοις στασιάζειν, ἀλλὰ πᾶσαν εἰρήνην εἶναι ταῖς πόλεσιν, ἐκ τοῦ τὴν ἰσότητα κἀνταῦθα τοῖς ἡμετέροις ὑπηκόοις φυλάττειν. καὶ μήτε κέρδους, μήτε πάθους τινὸς ἕνεκεν πρός τι τῶν μερῶν ἀποκλίνειν.

I. *Seditionum auctores omnium gentium legibus puniti, & qua pœna. num.* III. *& qua ratione. num.* XV. *&* XVI.
II. *Convocans homines ad seditiones est reus læsæ Majestatis.*
IV. *Constantini Constitutione Crucis supplicium sublatum.*
V. *Salvator noster cur Cruci à Iudæis affixus.*
VI. *Seditio est crimen sacrilegio proximum.*
VII. *Pœnæ quibus puniuntur seditiosi remissive. & num.* XIII.
VIII. *Origines seditionum removendæ. & num.* XV.
IX. *Triumphus delatus illis qui seditiones pacavissent.*
X. *Concordia inter civitates vicinas procuranda.*
XI. *Humanitas desideratur in præside.*
XII. *Magistratuum avaritia ut plurimum origo seditionum.*
XIII. *Seditionum causæ, incommoda, & remedia, remissive.*
XIV. *Factiones civium comprimendæ, & seditiosi urbe expellendi.*
XVII. *Priusquam puniantur seditiosi, quid inspiciendum.*
XVIII. *Magistratus tenentur leges observare, licet duras. & num.* XXV. *&* XXVII.
XIX. *Æquitas non scripta excluditur à judiciis. limitatur. num.* XX. *&* XXI. *declaratur. num.* XXV.
XXII. *Æquum quid revera censeatur. & num.* XXVI.
XXIII. *Æquitas, vel naturalis ratio quando habeant vim legis.*
XXIV. *Vbi diversæ sunt leges, quomodo decidendæ sint controversiæ.*
XXVII. *In puniendis reis quid considerandum.*
XXVIII. *Delinquentes extra territorium puniuntur, si laborent infamia plurium delictorum.*
XXIX. *Æqualitas à Præsidibus servanda. Ampliatur num.* XXX. XXXI. XXXII. *&* XXXIII.
XXXIV. *Non servata seditiones parit.*
XXXV. *Prima pars æquitatis est æqualitas.*

XXXVI.

XXXVI. *Procul à lucro & passionibus sint qui provincias regunt.* | XXXVII. *Leges sunt Reipublicæ parentes.*

NVsquam severiorem legum suarum custodem, exigendisque ab eorum transgressoribus pœnis atque suppliciis magis intentum Principem populus experitur, quàm ubi ad seditiones turbasque civiles prolabitur, quemadmodum omnium gentium per omnes ætates traditæ memoriæ exemplo sunt: laudatumque hujusmodi, & publicæ securitati otioque pernecessarium morem hodie quoque diligentissimè custoditum videmus,& omnium legum, quarum prudentiæ nomen aliquod aut honos in terris est, auctoritate judicioque firmatum. Siquidem Theodorici Regis edicto *cap.* 107. auctores seditionum ultricibus flammis: per Longobardorum leges, *lib.* 1. *tit.p. cap.* 5. *& tit.* 18. *cap.p.* capite & bonorum amissione; jure Visigotorum *lib.* 8. *tit.p. cap.* 3. flagellatione & infamia puniuntur: & anathemate per Decretum Alexii Patriarchæ Constantinopolitani, quod refertur à Constantino Porphyrogeneta *Novel.* 1. ac tandem illum, cujus opera, dolo, vel consilio *homines ad seditionem convocantur*, lex Iulia Majestatis reum constituit. *l.p. § p. ff. ad l. Iul. Majest.* & quoslibet quacumque ratione seditionibus, vel etiam tumultuosis clamoribus incumbentes acerbis pœnis plectendos sanciverunt Imperatores *in l.prima. C. de seditios.* & vetustissima Decreta contra illos lata renovaverunt, *ibid. l.* 2. per quæ *auctores seditionis & tumultus concitato populo, pro qualitate dignitatis aut in crucem tolluntur, aut bestiis objiciuntur, aut in insulam deportantur,* ut monuit Iulius Paulus: *recept. sent. lib.* 5. *tit.* 22. *in princ.* quod idem legitur in Caroli & Ludovici capitularibus. *lib.* 7. *cap.* 286. & hanc eamdem sententiam legimus à Triboniano in Pandectas translatam: *in l. si quis.* 38. *§ actores.* 2. *ff. de pœnis.* ubi tamen non *crucem* sed *furcam* recensuit, quia jam Constantini constitutione, cujus meminit Ba-

I. (beside line 1) II. (beside "Novel. 1.") III. (beside "illos lata renovaverunt") IV. (beside last line)

ronius *ad an.* 325. *num.* 205. Crucis supplicium penitus fuerat sublatum, ut post Cujacium *ad d. Iulii Pauli locum* § *fin.* notat Gotifredus. *l. capitalium.* 28. § *furcam. ff. de pœn.* indeque verba Pauli & aliorum de hac materia pertractantia ad eam sententiam à Triboniano in Pandectas accommodata
V. fuisse monet Lipsius *de Cruce lib.* 3. *cap.* 7. qui ea de causa Christum Servatorem Cruci affixum fuisse arbitratur, *ibid. lib.* 2. *cap.* 14. quod seditionis criminis arguebatur, quasi gentem Iudæorum subverteret, ac tributa dari Cæsari prohi-
VI. beret. *apud Lucam cap.* 23. Hinc igitur Iustinianus, qui juxta placitum Vlpiani *in l. p. ff. ad l. Iul. Majest.* asserentis, *proximum sacrilegio crimen est, quod Majestas dicitur.* seditionem sacrilegii quamdam speciem esse indicaverat, dum in Codice post titulum de crimine sacrilegii, titulum de seditiosis collocavit, pluribus pœnis seditionum auctores, imo seditiosos
VII. quoslibet puniendos esse cum decrevisset (quas abunde recensent Perez *ad tit. Codic. de seditios.* Tholosanus *syntagm. jur. univers. lib.* 35. *cap.* 6. Farinacius *quæst.* 113. *num.* 176. *& seqq.* Et Decianus *tract. Crimin. lib.* 7. *cap.* 7. *num.* 16. *& seqq.* qui seditiones, quæ Romam variis temporibus turbaverunt, enumerat. *num.* 17.) curam ejus rei Magistratibus per
VIII. hunc textum attribuit, qui in id potissimum vigilare debeant, ut turbarum origines auferant, obstando principiis; infirma namque talium initia esse solent, sed addito spatio repente valescere: *Perez ad tit. C. de seditios. num. ult.* & ut jam ortas seditiones confestim compescant; non enim minoris virtutis esse ab enascente eo malo urbes liberare, quam ipsas ex-
IX. pugnare, innuit Augustus, apud quem illi qui *seditiones urbium pacassent, triumphum ausi sunt petere*, impetratumque
X. duxere, teste Dione *histor. lib.* 54. & hac de causa Præsidibus injungit, ut curent, ne plures illæ civitates, quæ sibi obediunt, se invicem excitatis seditionibus offendant, quod præceptum Pisidiæ Præsidi & Arabiæ Moderatori injungebat Iustinianus,

§ 4.

§ 4. *Novel. de Praes. Pisid.* & § 2. *de Moderat. Arab.* & pariter Proconsuli Cappadociae, § *p. Novel. de Proconf. Cappad.* & Lycaoniae Praesidi § 4. *Novel. de Pratore Lycaon:* idque facili negotio *ibid.* fieri monebat, si *Praeses ex omni parte aequitatem conservans, summo studio prospiciat, ne nimium subditis indulgeat, & fraena relaxet*, ita tamen quod benignitatem & humanitatem non abdicet, sed *harmoniam animi sui nunc acutioribus & intentis, nunc lenioribus & remissis sonis contemperet. ibid. cap. 2. §. p.* Sed quaeret aliquis, cur cavendum monet Imperator, ne *populi civitatum alterutris seditiones faciant*, de seditionibus vero quae facilius videntur oriri posse in quaque civitate nihil differit? Praescripserat Iustinianus Praesidibus, quod à furtis, sordibus, & mercatura abstinerent, omnemque injuriam in exigendis tributis prohibuerat; propterea nullum arbitrabatur seditionis periculum amplius superesse: Vt plurimum enim hujus pestis potissima penes avaritiam Magistratuum origo est. *Conrad. Brun. de sedition. lib. 2. cap. 2. num. p.* Quia, ut dicebat *polit. 5. cap. 3. in princ.* Aristoteles, *superbia & avaritia eorum qui gubernant homines provocant contra se, & contra statum ejus Reipublicae, quae ista fieri patitur.* Inde scilicet injuriae in subditos, è quibus desperatio, quae furentes multitudinis animos ad extrema impellit: *Omnes enim populi tributa, delectus, & injuncta imperii munera impigre obeunt, si injuria absint, has aegre tolerant, jam domiti ut pareant, nondum ut serviant:* ut de Britannis dicebat Tacitus *in vita Agricolae.* Caeteras omnes seditionum causas ab Aristotele, ac ejus interpretibus examinatas *polit. 5. cap. 2. 3. & 4.* secundum praxim juris nostri consideravit, & juxta juridica principia examinavit Conradus Brunus *de sedition. lib. 2. p. tot.* enumeratis etiam incommodis, quae hinc in Rempublicam derivantur, *ibid. libro 3.* remediis, *lib. 4. & 6.* & poenis, *lib. 5.* Quod idem pariter ultra auctores superius laudatos *num. 7.* licet non ita fuse, praestitit Boerius

XI. XII. XIII.

 in tract.

in tract. de seditiosis per totum, &c, petitis ex selectissimis au-
XIV. ctoribus sententiis, Lipsius *polit. lib.* 6. *cap.* 4. Meminerit tamen Præses, ad procurandam quietem publicam quammaxime oportunum remedium illud esse, si factiones civium comprimat & ad concordiam redigat, *§p. Novel. de Proconſ. Cappadoc.* simulque turbulentos cives expellat. *Avendan. de exequ. mand. p.* 2. *cap.* 6. *num.* 13. quales erant illi qui se *Iuvenes* antiquitus appellabant, quorum meminit Callistratus *in*
XV. *l. capitalium.* 28. *§ solent quidam.* 3. *ff. de pœnis.* & quandocumque motus civiles orituros animadverterit, illis ab initio omni conatu, ut dicebatur *num.* 8. prudenti tamen festinatione occurrat: *oriuntur* enim, dicebat *politic.* 5. *cap.* 3. Philosophus, *seditiones non pro parvis rebus, sed ex parvis ad magna proveniunt: quamobrem ab istis principiis cavendum est diligenter; in principio enim peccatur; principium autem dicitur esse dimidium totius: itaque parvum in principio erratum correspondens est ad alias partes.* & sæpe *modicis remediis primos motus consedisse* observat Tacitus *annal. lib.* 14. *cap.* 61. & tunc facile amotis principibus sedantur tumultus, qui alias sola civitatum ruina possunt opprimi. *Brun. de sedition. lib.* 4. *cap.* 4.
XVI. *Besoldus synopſ. polit. lib.* 4. *cap.* 30. accelerata etiam exactione pœnarum. *l. constitutiones.* 16. *ff. de appellat. Angel. in l. qui cædem.* 16. *ff. ad l. Cornel. de Sicar. Tholosan. syntagm. jur. univ. lib.* 35. *cap.* 6. *num.* 17. ideoque neglecto ordine judiciario. *Aviles Prætor. cap. p. V. derechiamente. num.* 14. *&* 15. Si, ut distinguebat Brunus, *de seditioſ. lib.* 5. *cap.* 12. *num.* 2. *in fine.*
XVII. *& num.* 3. in notoriis versemur. *Hoc tamen crimen*, inquit *in l. famosi.* 7. *§ hoc.* 3. *ff. ad l. Iul. Majest.* Modestinus, *à judicibus non in occasionem ob principalis Majestatis venerationem habendum est, sed in veritate, nam & personam spectandam esse, an potuerit facere, & an ante quid fecerit, & an cogitaverit, & an sanæ mentis fuerit, nec lubricum linguæ ad pœnam facile trahendum est; quamquam enim temerarii digni pœna sint, tamen*

men ut insanis illis parcendum est, si non tale sit delictum, quod vel ex scriptura legis descendit, vel ad exemplum legis vindicandum est.

Vetitis seditionibus, inde monet Imperator ea, quæ à Præside observanda sunt, ne illæ oriantur; quæ ad duo capita prudentissimus legislator revocat, quorum primum est, quod *æquitas subjectis servetur:* alterum, quod *neque lucri, neque passionis alicujus causa ad aliquam partium declinetur.* Nemo XVIII. autem hic Præsides ab Imperatore ad illud æquitatis genus invitari putet, quod juri contrarium esse, ejusque regulas immutare vulgus existimat: hos quippe ad observandas leges ipsas adigit primo solemne juramentum, cujus meminimus superius *in proœm. hujus legis. num.* 9. impellit inde Vlpiani responsum *in l. prospexit.* 12. *§ p. ff. qui & à quib. manumiss.* exclamantis, *quod quidem perquam durum est, sed ita lex prospexit:* & tandem jubet Imperator, æquitatem non scriptam XIX. à judiciis procul abesse, dum *in l. p. C. de leg. & constit.* edixit: *inter æquitatem, jusque interpositam interpretationem nobis solis & oportet & licet inspicere.* Debet equidem judex æquitatem ante oculos habere: XX. *l. quod si.* 4. *§ p. in fine. ff. de eo quod cert. loco.* sed ubi simus in arbitrariis; *Menoch. de arbitr. lib. p. q.* 51. *num.* 7. qualem esse actionem in eo textu consideratam, monet Vlpianus *eod. § p. in princ.* cum Caio: *in l. ideo.* 3. *ff. eod.* Et generaliter, ubi *jure deficiamur*, ut innuit Paulus *in* XXI. *l.* 2. *§ item Varus. ff. de aqu. pluv. arc.* quo casu, æquum cen- XXII. setur, non quidquid judex comminiscitur, *Thoming. decis.* 16. *num.* 17. *Gratian. cap.* 639. *num.* 25. sed id cujus contrarium est absurdum. *arg. text. in l. ita vulneratus.* 51. *§ æstimatio. ff. ad l. Aquil. Cancer. var. p. p. cap.* 7. *num.* 80. Et sane ubi lex XXIII. deficit, semper ipsa æquitas vim legis sibi vindicat. *Rota decis.* 194. *num.* 45. *p.* 7. *recent. & in Neapolitana pecuniaria,* 22 *Jun.* 1648. *§ fin. coram Melcio*: quod idem, ne umquam lege dicamur destitui, operatur ipsa ratio naturalis. *Butr. cap.* 3. *de*

de præbend. Surd. de alim. tit. p. q.28. num.7.8. & 9. Et quando scripta lex adest, quæ palam rem ipsam non definiat, ex diversarum legum sententia, quarum altera stricti juris, altera sit æquitatis plena, argumentum ad facti controversi decisionem inde deducendum est, æquitate semper prælata: *Gotifred. ad l. p. V. solu. C. de leg. & constit.* sed ubi adest lex scripta, quælibet æquitatis imago excluditur; & vel juris scripti acerrimus rigor præfertur, ne alias ad imaginariam, & abusivam æquitatem, prout judicum affectus appeteret, justitia declinet. *Merenda controv. tom. p. lib.5. cap.47. num.10. Gaill. observ. 23. num.26. lib. 2. Gratian. cap.639. num. 25. Thoming. decis.16. num.18. & seqq. Rota decis. 243. n. 22. p.5. & decis.172. à num. 56. ad 62. p.7. recent.* adeo ut tunc nullo pacto liceat à lege statutas pœnas immutare. *l. p. §. quorum alterutrum. 4. in fine. ff. ad S. C. Turpill.* & plene Tiraquellus materiam prosequitur *num. p. & seqq. in præfat. de pæn. temper.* qui eamdem vim consuetudini tribuit in arbitrariis. *num. 4. & seqq.* cum Menochio *de arbitr. lib. p. q. 14. num.7.*

XXV. (marginal, beside line "fred. ad l. p. ...")

XXVI. Atque hæc ipsi æquitati, si ejus naturam interius attendas, congruere videntur; nam ea numquam immutare consuevit illa, quæ à certis legum principiis sunt definita, sed ea decernit singularia, ad quæ legumlatoris mens aciem propriam ad commune bonum intentam non potuit dirigere: *Quando* enim dicebat *& hic.5. cap. 10.* Aristoteles, *lex in universum dixerit, & præter universale postea quidpiam contigerit, tunc recte se habet, si qua legislator omisit, absoluteque aut simpliciter loquendo peccavit, corrigatur defectus: id quod legislator etiam ipse, si adesset, dixisset, & si scivisset præscribentem legem instituisset:* quod idem nobis aperte exhibet æquitatis definitio, ab eodem Aristotele tradita, *magn. moral.2. cap. p.* Cum igitur juri scripto non æquitati, ubique certe ut innuit Leonis & Alexandri Constitutio, de qua *cap. seq. num. 40.* sed tunc præsertim, quando de seditionibus sit sermo, quas pecu-

peculiaribus legibus punitas fuisse monuimus, Præsidum judicia debeant inniti: *æquitatis* nomen hic, non in prædicta & vulgari significatione est accipiendum, sed pro *æqualitate:* ut scilicet mandetur Præsidibus, quod æqua lance & citra XXVII.
omnem personarum acceptionem jus dicant unicuique, juxta eam rationem, & formam, quam leges præscribunt, adauctis præterea pœnis, quandocumque id exigat frequens peccandi consuetudo, *l. capitalium. 28. § solent. 3. ff. de pœnis. Cabal. resol. crimin. casu 99. num. 51. & seqq. Scanarol. de visit. carcerat. lib. p. § 15. cap. p. num. 10. Farinac. prax. crim. q. 23. per tot.* quam acerrime puniendam esse, etiamsi extra terri- XXVIII.
torium peccare consuevisset is, qui multorum delictorum infamia laborat, sensit Carlevalius: *de judic. lib. p. tit. p. disput. 2. q. 7. sect. p. num. 744.* vel etiam cessante frequentia, si ita suadeant aliæ facti circumstantiæ per Iurisconsultum relatæ. *in l. aut facta. 16. ff. de pœn.* & per nos inferius examinandæ: *hac ead. lege 3. cap. 5. n. 22. & seqq.* has enim adeo per Iudicem considerandas esse in decernendis pœnis, censuit Covaruvias, ut talionis pœnam in bene instituta Republica congruam non esse asseruerit, quia in ea meri facti ratio habetur. *var. lib. 2. cap. 9. num. p. & seqq.* Hanc vero fuisse Iusti- XXIX.
niani mentem, quod scilicet hic Præsidi non æquitas, sed potius æqualitas commendetur, suadent verba textus Græci, in quo non ἐπιεικείαν, qua voce *æquitas* ab Aristotele exprimitur, sed ἰσότητα legimus, per quam *æqualitas* denotatur: Imo sic principiis juris civilis melius hæc Mandata respondebunt, illud quippe æqualitatem hanc semper & ubique exoptat, sive in judiciis versemur; *l. in sacris. 12. § fin. C. de prox. sacr.* XXX.
scrin. Rota Bonon. divers. dec. 14. num. 82. Rota dec. 193. n. 16. p. 6. recent. & dec. 40. & 315. num. 4. coram Burato. sive in facultate appellandi, *cap. prudentiam. 2. de mut. pet. Rota de-* XXXI.
cis. 323. num. 16. p. 4. tom. 2. & decis. 315. num. 4. coram Burat. sive in taxandis litium expensis; *l. fin. C. de fruct. & lit. expens.* XXXII.

XXXIII. sive in sexcentis aliis, quæ ad propositum ponderant Tholosanus *syntagm. jur. univ. lib.* 46. *cap.* 8. *num. ult.* & Beltraminus *ad decis. Gregorii* 581. *à num.* 7. *ad* 12. Nec alia re magis
XXXIV. animi subditorum irritari solent, quam inæqualitate erga se animi Principis, quem paribus obsequiis, iisdem tributis conciliant, & plerumque non minus aliorum commodis, quam propria contumelia homines commoventur, ut monuit Aristoteles *politic.* 5. *cap.* 2. ad instar Gallicarum illarum urbium, quæ apud Tacitum *histor. lib. p. cap.* 18. seditionibus inhiabant, quia *non eodem honore habitæ pari dolore commoda aliena ac suas injurias metiebantur*: Et idcirco hic jure æqualitatis mentio ab Imperatore habetur, qui hisce mandatis inhærens Thraciæ & Paphlagoniæ Prætori, *ut omnem æqualitatem subditis tam publice quam privatim exhibeat, & litigantibus, & inter se contrahentibus*, injunxit. *§ circa autem.* 4. *Novel. de Prætor. Thrac. & § præterea.* 3. *Novel. de Prætor. Paphlagon.* Quod si æquitatem Præsidibus hic injunctam fuisse pertinacius quam par esset quis vellet asserere, nec tunc æqualita-
XXXV. tem excludi sciat, quando ut eleganter *epist.* 30. Seneca, *pri-*
XXXVI. *ma pars æquitatis est æqualitas.* hanc vero æqualitatem ita Præsidis animo adhærere vult Iustinianus, ut ab eo nullo *lucri*, cujusve alterius *passionis* impetu possit avelli: oportet sane eum, qui populos regat, proprios affectus primo moderari, & ut de se ipso dicebat *lib.* 4. M. Antoninus, *esse similem promontorii, ad quod assidue fluctus alliduntur, ipsum autem stat immotum, fluctus autem circa se æstuantes componit & compescit.* Et tandem Præses provinciæ is, Iustiniano teste, *§ oportet igitur.* 2. *Novel. de Præsid. Pisid.* optimus erit, qui *juste & pure cum quadam asperitate humaniter se erga subditos gerat*, & *omne maleficium provincia expellat, & qui deliquerint secundum leges puniat; neminem præterea maleficorum revereatur, etsi de potentioribus sit, neque his se submittat, qui nullam de se utilitatem, at bene nefarias de se occasiones præbere possunt: sed per omnia*

omnia jus ipsum tueatur, & ad nostras leges respiciat, & secundum eas judicet, & ut subditi nostri secundum illas vitam suaque studia instituant efficiat; insuper ad Deum quoque & nostri timorem respiciat, neque praeterea quidquam in animo cogitet. Sit à te procul ò Præses avaritia, sit procul superbia, & vitiorum reliqua phalanges, quæ regentium animos plerumque obsidet; nec dubita, quin in tuum obsequium sint ruituri certatim populi, & super subditorum reverentiam filiorum erga te pietatem exhibituri; non labori, non substantiæ, non vitæ pro te effundendæ parsuri: adeoque à turbis omnibus & seditionibus securos somnos ducere poteris, siquidem

— — — peragit tranquilla potestas Claud. de Manl. Theod. Consul.
Quod violenta nequit, mandataque fortius urget
Imperiosa quies. idem prædurus iniquas
Accepisse preces: rursus quæ digna petitu
Largitor facilis, nec quæ comitatur honores
Ausa tuam leviter tentare superbia mentem,
Frons privata manet. non se meruisse fatetur
Qui crevisse putat: rigidi sed plena pudoris
Elucet gravitas fastu jucunda remoto.
Quæ non seditio, quæ non insania vulgi,
Te viso lenita cadat? quæ dissona ritu
Barbaries Medi, quam non reverentia frangat?

Sunt *leges*, ut ajebat *in constitut.* 105. Leo Imperator, *revera Reipublicæ parentes*; & hujus Parens sit Præses, qui eam per leges moderatur. XXXVII

CAPUT TERTIUM

Vt breviores, & viliores causæ sine scripto decidantur, & sportularum modus servetur.

Sit tibi quoque tertium studium, lites cum omni æquitate audire, & omnes quidem breviores, & quæcunque maxime vilium sunt, ex non scripto decidere, & judicare, & liberare omnes alterna contentione, & non permittere nihil ultra quam continetur sacra nostra Constitutione, occasione causalium expensarum damnificari, si tamen sufficientes in datione consistant: alioqui etiam gratis lites audire, & non permittere ex negligentia de provincia alicujus Præsidis quemquam ad hanc currere felicissimam civitatem, & nobis molestum esse. Scito namque, quia si quis veniat, & aditionem nobis faciat, & à nobis interrogatus si prius te adiit, deinde te dicat adiisse, & quod justum est non impetrasse, & hoc verum inveniamus: in te indignationem convertemus. Si vero cum te non adierit, venire ad hanc regiam præ-

Ἔστω σοὶ καὶ τρίτον σπούδασμα, τὸ τῶν δικῶν μετὰ πάσης ἰσότητος ἀκροᾶσθαι, καὶ τὰς μὲν βραχυτέρας, καὶ ὅσαι μάλιστα τῶν εὐτελεστέρων εἰσὶν, ἀγράφως τέμνειν τε καὶ κρίνειν, καὶ ἀπαλλάττειν ἀνθρώπους τῆς πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίας, καὶ μὴ συγχωρεῖν αὐτοὺς μηδὲν περαιτέρω τῶν περιεχομένων τῇ θείᾳ ἡμῶν διατάξει, προφάσει δικαστικῶν δαπανημάτων, ζημιοῦσθαι· εἴγε ὅλως ἱκανοὶ πρὸς δόσιν καθεστᾶσιν. ἐπείτοιγε καὶ προῖκα τῶν δικῶν ἀκροάσασθαι, καὶ μὴ συγχωρεῖν ἐκ ῥᾳθυμίας τοὺς τῆς ἐπαρχίας, ἧς ἄρχεις, εἰς ταύτην τρέχειν τὴν εὐδαίμονα πόλιν, καὶ ἡμᾶς ἐνοχλεῖν. ἴσθι γὰρ ὡς εἴ τις ἔλθοι καὶ προσέλευσιν ἡμῖν ποιήσοιτο, καὶ παρ' ἡμῶν ἐρωτώμενος εἰ πρότερόν σοι προσῆλθεν, εἶτα φήσειε καὶ προσελθεῖν καὶ τοῦ δικαίου μὴ τυχεῖν, καὶ τοῦτο ἀληθὲς εὕροιμεν, εἰς σὲ τὴν ἀγανάκτησιν τρέψομεν. εἰ μέντοι μὴ προσελθὼν σοι, παραγίνεσθαι τῇ βασιλίδι ταύτῃ θαρρήσειε πόλει, καὶ ἀντιπέμψομεν αὐτὸν σὺν ἐπι-

τιμή-

præsumpserit civitatem, & remittemus eum cum omni correctione, & responsum non dabimus.

τιμήσει πάσῃ, καὶ ἀποκρίσεως οὐ μεταδώσομεν.

I. *Litium diuturnitas, & in his impensarum magnitudo damnantur. & num.* V. *&* XIII.
III. *In causis miserabilium personarum proceditur sola facti veritate inspecta, & quænam hæ sint remissive. num.* II.
IV. *Cum æquitate lites audiat Præses.*
V. *Causæ maxime vilium quæ.*
VI. *Sententiæ ex scripto recitandæ. limitatur. num* VIII. *&* IX.
VII. *Rubrica C. de Sent. ex breviculo recitandis diversimode lecta à DD.*
VIII. *Breviores causæ, quæ: remissive.*
IX. *Tempus certum finiendis litibus quibuslibet determinatum. & quod.*
X. *Causæ criminales cur celerius expediendæ, quam civiles.*
XI. *Carcer reorum mansio, non pœna.*
XII. *Actor compellendus prosequi litem.*
XIV. *Præsides gratis debent justitiam ministrare.*
XV. *Certa quantitas sportularum per Græcam Constitutionem Iustiniani definita, & quæ: omnino servanda. num.* XIX.
XVI. *Apparitores, & Iudices pedanei qui, remissive.*
XVII. *Sportulæ unde dictæ.*
XVIII. *Fratres sportulantes qui.*
XX. *Sportulæ à pauperibus non persolvendæ, & num.* XXIII.
XXI. *Paupertas quomodo probetur, & numer.* XXII.
XXIII. *Pauperum privilegia in judiciis quæ, remissive.*
XXIV. *Causæ pauperum prius expediendæ quam divitum.*
XXV. *Iudices non possunt repetere expensas à pauperibus.*
XXVI. *Notarii tenentur gratis conficere instrumenta Pauperum.*
XXVII. *Pauperibus debent gratis patrocinari Advocati, & Procuratores.*
XXVIII. *Pauperi Carcerato tam ex causa criminali, quam civili alimenta sunt præstanda, & à quibus.*
XXIX. *Alimenta, & fructus litis præstantur collitiganti, ampliatur. num.* XXX. *declaratur num* XXXI. *&* XXXII.
XXXIII. *Advocatis olim vetitum quidpiam recipere, certus inde modus definitus.*
XXXIV. *Munera largiri vetitum litigantibus.*
XXXV. *Iudex corruptus qua pœna puniatur, remissive.*
XXXVII. *Princeps non potest appellari omissis mediis. fallit in summo Pontifice. num.* XXXVIII.
XL. *Iudex debet semper juxta leges judicare ex Constitutione Leonis, & Alexandri.*
XLI. *An liceat ex causa pœnas à legibus statutas augere, vel moderari.*

DVplici potissimum ratione Iudicia læduntur, diuturnitate videlicet litium, & sumptuum magnitudine, quibus ita litigantes atteruntur, ut plerumque longe utilius sit rem amittere, quam judicio persequi, etiam ubi explorata victoriæ spes adsit: Vtrique huic malo opportuna remedia Imperatorum providentia alias exhibuit, dum certo præscripto termino *ne lites fiant* I.

 pene

pene immortales, & vitæ hominum modum excedant, conſuluerunt, *in l. properandum.* 13. *C. de Iudic.* & ſportularum, ac ſumptuum certum modum ſtatuerunt. *in l.* 1. *& tot. tit. C. de*
II. *ſportul. & ſumpt. indict. jud. facien.* quæ ſane Decreta fortius obſervanda ſunt, ubi agitantur controverſiæ miſerabilium perſonarum, quas enumerant Novarius *in prax. privil. miſerab. perſon. in præludi. num.* 4. *& ſeqq.* & Carlevalius *de Iudic.*
III. *lib.* 1. *tit.* 1. *diſp.* 2. *q.* 6. *ſect.* 7. *à num.* 529. *ad* 576. In his enim ſola facti veritate inſpecta ſummarie, & juris civilis ſolemnitatibus omiſſis, proceditur, *ut plenè Novar. in d. prax. privil.* 11. *per tot.*

Huc igitur reſpiciens Iuſtinianus tertium addit Mandato-
IV. rum caput, per quod Præſidibus injungit modum juris dicendi: quod idem præſtatur etiam alibi: *in cap.* 5. § 3. *Novel. de Prætore Licaon.* § 3. *Novel. de Præt. Thrac.* § 5. *de Moderat. Helenop. & in Baſilic. lib.* 6. *tit.* 3. § 25. & jubet eos publicas, & privatas controverſias *cum omni æquitate* (legendum *æqualitate*, ut cap. præcedenti *num.* 29. monuimus) audire, hoc eſt nullo habito perſonarum diſcrimine: bonus ſiquidem Præſes, ut alias ſanxit *in § juri.* 9. *Novel. de Proc. Cappad.* Imperator *Iuri dicundo cum ſumma animi intentione & cura incum-*
V. *bet, neque ruſticanos homines ſinet injuriis opprimi.* Mandatque præterea Præſidem *ex non ſcripto decidere lites breviores, & quæcumque maxime vilium ſunt.* idque ſive *vilitas* hæc conſideretur ratione rerum, quæ in controverſiam veniunt, ſive ratione perſonarum, *Auth. niſi breviores. C. de ſent. ex peric. recit.* quibus & adnumerari homines idiotas vel alias in litibus non exercitatos *hic* ex Ferando obſervat Gotifredus. Has vero controverſias *maxime vilium* mandat *ſine ſcripto* judicari, ut viles ac miſeræ perſonæ celerius liberentur *alterna contentione.*

Ὤρη γάρ τ' ὀλίγη πέλεται νεικέων τ' ἀγορέων τε,
Ὧι τινι μὴ βίος ἔνδον ἐπηετανὸς κατάκειται.

Pa-

Parum enim ei temporis est quod litibus
Et Foris impendat, cui non est victus domi.

Vt canebat Hesiodus *in Oper. & Die.* Injunctum equidem VI. alias fuerat indistincte Iudicibus provinciarum, ut habita prius matura deliberatione sententias efformarent, & eas deinde ex scripto legerent, & publicarent, *l. hac lege. 2. l. sta-* VII. *tutis. 3. C. de sententiis ex breviculo recitand. seu, ut legit Cujacius observ. lib. 5. cap. 25. cui videtur ibidem adhærere Gotifred. ex periculo; & plenissime Scaccia qui materiam fuse examinat de sentent. gloss. 12. per totam.* Nunc tamen Impera- VIII. tor, ut celeri expeditione miserabilibus personis succurrat, jubet, quod causæ breviores (quæ quales sint docet Carocius *de loc. & cond. rubr. bon. quæ lib. q. 7. num. 57.*) & tenuiores IX. sine scriptis terminentur: quod idem observandum est, quoties Episcopus cognoscat, inter subditos, *Auth. nisi breves. C. de sent. ex peric. recit. gloss. cap. ult. V. illustrium. de senten. & re jud. in 6. Scac. de sent. & re Iud. gloss. 12. num. 23.* vel alii emergant casus, plene per eundem Scacciam *ibidem* considerati, *num. 12. & seqq.* Et quamvis brevitatem in certis quibusdam controversiis definiendis observari hic præscripserit Iustinianus, non tamen cæteras in longum tempus vult protrahi, quasi ab eodem permittantur

——————— *longo vexatæ Iudice lites.*

In quas etiam ea mala, quæ Deus gentibus immittit pie referebat egregius Philomusus *carm. 12.* siquidem alias civilibus causis terminandis tempus triennale, criminalibus vero biennium præfinitur. *d. l. properandum. 13. C. de Iudic. l. fin. C. ut intra cert. temp.* nisi forte in causis fiscalibus, quæ intra sex; vel munerum civilium, quæ intra tres menses post litem contestatam judicandæ sunt: *l. fin. C. de jur. fisc. l. generali. 54. C. de Decurion.* vel contra Præsides in Syndicatu sint institutæ controversiæ, quæ intra quinquaginta dies, & his elapsis intra alios viginti omnino sunt definiendæ. *cap. 1.*

§ præ-

X. § *præterea. Novel. de provinc. Præsid.* & jure quidem brevior terminus criminalibus causis præfigitur, vel quia civiles causæ sunt obscuriores, ideoque longiorem exoptant discussionem, ut placet Cujacio *lib.* 7. *obs.* 23. vel quia Reipublicæ interest crimina statim puniri, nec diu squallore carceris reos
XI. affligi: cum carcer potius mansio, quam reorum pœna esse debeat, *Matthæus de Iudic. disp.* 5. *num.* 18. Et ne forte quis maligne legum decretis oblectandi ansam caperet, recusando judicium exercere post propositam actionem, quasi nemo invitus agere cogatur, *juxta regulam l. unic. C. ut nemo invit.*
XII. idcirco decrevit Iustinianus eo casu Actorem compellendum esse ad terminandam litem; & quando ille sileret, tunc anno elapso, veritate subtilius requisita per Iudicem definitivam sententiam proferri, § 3. *Novel. de litigios.* Et ita abhorruit à litium longitudine Iustinianus, ut animadvertens plerosque Iudices aliquando tergiversari, & celare suas dilationes specie sacrarum jussionum sibi supervenientium, secundum quas oporteat judicare, harum formarum usum aboleverit, & juxta antiquas leges generales omnino lites decidi mandaverit. § 1. *& seqq. Novel. in medio litis non fieri sacras formas.*

XIII. Verum quia non sola litium diuturnitas, sed ulterius immanes sumptus, qui in illis adhibentur, & contra legum præscripta plerumque ab Officialibus extorquentur, plurimis incommodis litigantes conflictant; huic etiam morbo oportunam medelam adhibiturus Imperator monet Præsides, ne permittant *occasione causalium expensarum* populos *damnificari ultra quam contineatur* in ejus *sacra constitutione*, cujus & alias meminit § 6. *Novel. ut Iudic. sine quoquo suffrag.* prohibens *ibi* Iudices sinere plus sportularum percipi, quam ejus Constitutione fuisset determinatum: Hinc patet, non esse
XIV. hic sermonem de sportulis, quæ Præsidibus deberentur ob jus redditum; cum enim hi propria stipendia haberent à Pu-

Publico, justitiam gratis debebant administrare. *Gaill. Pract. lib. 1. observ. 151. num. 8. Costa de ration. ratæ. quæst. 87. n. 2. Scac. de sentent. glos. 7. quæst. 4. spec. 3. num. 29.* Sed potius de iis sportulis, quæ exequutoribus & ministris Iudicum pro eorum labore præbebantur. *l. p. & l. fin. C. de sport. & sumpt. in divers. judic. faciend. & cap. 7. Novell. de Iudicibus.* Certam XV.
enim harum quantitatem definivit Iustinianus in Constitutione quadam Græca, quam modo desiderari animadvertit Perez, *ad tit. Cod. de sportulis, num. 3. & 4.* cujus tamen argumentum aliquod præbet Theophilus, *instit. de action. § in triplum*, qui *ibi* innuit fuisse hujusmodi sportulas definitas pro modo petitæ quantitatis: ut scilicet apparitoribus (de quibus XVI.
erit sermo in cæteris nostris de jure publico commentariis *ad lib. 12. Cod. à tit. 53. ad 58.*) dimidium aurei daretur in centenos aureos, & hoc idem servaretur in pædaneis judicibus à Iustiniano in Codice consideratis, *lib. 3. tit. de pædan. Iudic.* Et certe huic mercedi Iudicibus, aliisve Officialibus XVII.
debitæ, *sportulæ* nomen inditum fuit, desumpta similitudine à sportulis illis per quas antiquitus à Romanis tenuiorum amicorum angustiæ sublevabantur, erantque loco cœnæ, ad quam eos primum invitare mos erat, quæ propterea ad sportularum distinctionem recta appellabatur, ut ex Iuvenal. Plinio & Suetonio observat Budæus *ad l. si mulier ff. de donat. inter Vir. & Vxor. & ad rubr. ff. de off. Quæst.* è qua victus portiuncula fuit inde sportulæ nomen translatum ad certam quamlibet portionem, quæ pro victu dabatur; unde Clerici XVIII.
illi, qui non communem victum, sed propria stipendia separatim recipiebant, *fratres sportulantes* dicti fuerunt à Cypriano *epist. 9. lib. 1.* ut bene ex eodem *epist. 5. lib. 4.* ponderat Cironius *in paratitl. decretal. ad tit. de præbend. & dignit.* & de sportulis hujuscemodi plene disserunt Guttierus *de Officiis domus Augustæ lib. 2. cap. 17.* & Bulenger. *de Imper. Rom. lib. 5. cap. 34.*

R A le-

XIX. A legibus igitur ſtatutus modus in harum ſportularum exactione eſt obſervandus, & adeo diligens, ut litigantes extra illarum præſcriptum nihil omnino ſolvere eo nomine teneantur, ne ſi ſacræ quidem juſſiones contrarium præcipientes proferantur, § 3. *Novel. ut litig. jur.* Et *ibid.* quadrupli pœna puniantur exequutores illi, qui amplius quidquam audeant exigere; quibus tunc impune reſiſtere poſſunt Provinciales, ſi Præſides recuſent eos compeſcere; & prætérea iidem Præſides exceſſivas haſce ſportulas exigi permittentes compelluntur de proprio eaſdem reſtituere his, qui da-
XX. mnum paſſi ſunt. *Baſilic. lib. 6. tit. 3. § 6.* Imo ne forte per has ſportulas à lege definitas contingeret miſerabiles perſonas ſubſtantiis propriis aliquando ſpoliari, mandat Iuſtinianus eas tantum exigi, ſi litigantes *ſufficientes in datione conſi-*
XXI. *ſtant, alioqui etiam gratis lites audire* Iudices, quorum arbitrio, ubi agitur de aliorum præjudicio, ſemper relinquitur paupertatis æſtimatio: *Bart. in l. ſi conſtante 25. num. 14. ff. ſolut. matrim. Menoch. de arbitr. caſ. 65. num. 7. & ſeqq. Benincaſ. de paupert. quæſt. 6. num. 17. ubi de communi, & ſeqq. Scanarol. de viſitat. cancerat. lib. 2. cap. 7. num. 1. Rota de-*
XXII. *ciſ. 448. num. 1. penes Poſtium de manutent.* quæ alias probatur per familiares, & vicinos deponentes aliquem non poſſidere bona, vel tantum quædam per eas expreſſa, adjecta tamen clauſula, quod ſi forte plura alia bona is poſſideret, ipſi certo ſcirent, *gloſſ. in l. 1. V. annon. in fin. ff. de itinere actuque privat. Covar. Var. lib. 2. cap. 6. num. 8. Roman. conſ. 245. num. ult. Gratian. cap. 660. num. 1. & ſeqq. Maſcard. de probat. concluſ. 1159. num. 23. & ſeqq. Novar. in prax. miſer. per-*
XXIII. *ſon. privileg. 73. num. ult. in fin.* Vt hinc inter privilegia, quibus pauperes gaudent in Iudiciis (enumerata per Benincaſam *de paupert. quæſt. 7. per tot.*) & hoc ſit recenſendum,
XXIV. quod in eorum cauſis, quas tenentur prius expedire quam cauſas divitum, *Roman. in l. ſi vero 64. § de viro. num. 48. ff. ſolu-*

soluto matrim. Bobadil. polit. lib. 2. cap. 12. num. 39. in fine. Iudices nequeant sportulas percipere, ut sentiunt Mastrillus *de Magistrat. lib. 1 cap. 22.* & Carocius, *de locat. & conduct. d. quæst. 7. num.* 49. Qui testatur de communi sententia, & addit, mirum non esse, Iudices nostri temporis, quia id minime observant, propria bona ad tertium hæredem sanguinis nequaquam transmittere, *num.* 52. & 53. Cum præterea ne- XXV.
queant Iudices, nec etiam necessarias expensas à pauperibus exigere, quando eorum causa per provinciam proficiscuntur, *cap. statutum* 11. § *insuper in fine de rescript. in* 6. Quod idem XXVI.
procedit ex hoc textu in Apparitoribus, & præterea de Iure in Notariis ipsis, qui ubi conficiunt instrumentum de aliquo actu, vel contractu pauperis, ab eo nihil prorsus possunt accipere, *Iason in l. nec quicquam 9. num. 2. ff. de off. Proconf. Benincas. de paupert. quæst.* 7. *special.* 1. *num.* 13. & 14. *Mastril. d. cap.* 22. *num.* 21. quod à Notariis Auditorum Sacræ Rotæ inviolabiliter observandum esse decrevit eadem Rota, *decis. 2. de Constit. in antiqu.* Et hæc tandem dispositio ad Ad- XXVII.
vocatos extenditur, qui dum pauperibus consulunt & patrocinantur (ad quod opus quando teneantur, plene differit Soto *de Iust. & Iure, lib.* 5. *quæst.* 8. *art.* 1. Et Xammar *de off. jud. & advoc. p.* 2. *q.* 3. *num.* 9. & *seqq.*) Nihil debent ab illis exigere, juxta sententiam Baldi *in l. si furiosi, num.* 6. & *ibi Ad. Lit. D. C. de nupt.* Ias. *in d. l. ne quisquam*, qui dicit, in foro conscientiæ peccare Advocatum, si quidquam capiat à paupere, *d. num.* 2. *in fine.* Alberici *in l.* 1. *C. de suffrag.* & Benincasii *d. quæst.* 7. *special.* 1. *num.* 9. & *seqq.* qui id extendit etiam ad Procuratores, *num.* 13. & 14. eos scilicet, qui ex fa-
cto causas instruunt, de quibus eleganter differit Vestrius *in* XXVIII.
praxi lib. 2. *cap.* 19. & Gravatius *ibid. in adnotat.* Debent præterea pauperibus, qui in carcere detinentur ob crimina, ministrari alimenta à Iudicibus, *l. Iudices 9. ubi Gotifredus quantitatem debitam inquirit, C. de Episc. aud.* Et à Credito-

ribus iis, qui ob debita carceri fuerint addicti, juxta sententiam Glossæ *in l. jubemus V. agnoscere C. de erog. milit. annon.* quam sequitur Scanarola *de Visitat. Carcerat. lib.3. § 5. num.2.* qui requisita ad id necessaria enumerat *ibid. cap. 1. per tot.*
XXIX. Prout etiam in cæteris controversiis civilibus eadem præstant una cum sumptibus litis illi, cum quibus lis agitatur, etiamsi controversia sit cum fisco, *Surd. de aliment. tit. 1. quæst. 120. num. 15.* juxta quantitatem arbitrio judicis decernendam, *l. fin. C. de ord. cognit. Rota in Bononien. alimentorum. 4 Martii. 1654. § quo vero, coram Albergato. & dec. 166. n.5. p.4. recent.2.* qui eam juxta facultates, conditionem personarum, dubium litis eventum, & valorem rei in judicium deductæ præscribit. *Gratian. cap.55. num. ult. Surd. de alim. tit.4. quæst. 21.*
XXX. *num. 41. Ad. ad Burat. decis. 15. num. 8.* Etiam usque ad quartam partem fructuum seu interesse, *Covar. pract. cap.6. num.7. vers. solet tamen. Surd. de aliment. tit. 4. quæst. 23. num. 41.*
XXXI. *vers. est verum.* quando tamen cum paupertate concludenter probata concurrat præsumptio boni juris, *Covaruv. d. c.6. num. 5. Marchesan. de Commiss. appellat. in caus. alim. p. 1. § 1. num. 129. Rota decis. 548. num.1. par. 4. rec. decis. 189. num.1. coram Gregorio* XV. *decis. 15. num. 1. & ibi ad. Lit. A. coram Buratto, & in Spoletana hæreditatis, 26. Novembris 1646. & 11 Februarii 1647. coram Verospio,* quæ deducatur à non levibus argumentis, *Rota decis. 39. num. 4. par. 7. rec.* vel à sententia favorabili jam reportata, quamvis per appellationem suspensa, *l. si instituta. § de inofficioso. ff. de inoff. test. Surd. de alim. tit. 1. quæst. 120. num. 11. Rota decis. 748. num. 2. par. 2. rec. & decis. 7. num. p. coram Merlino. & decis. 906. num. 6.*
XXXII. *coram Buratto.* Et pauper petat universam aliquam hæreditatem, vel majorem ejus partem; secus vero si personali actione experiretur pro credito proprio, seu pro quapiam singulari re, quam sibi deberi arbitraretur, *sup. cap. per vestras. § 39. ampl. 18. num. 3. vers. imo quod. de donat. inter vir. & uxor.*
Gratian.

Gratian. cap. 55. *num.* 50. *Surd. de aliment. tit.* 1. *quæst.* 120. *num.* 14. quibus etiam casibus Basilius Imperator *in Novel. de Iudic. § fin.* alimenta iisdem ordinavit, *ne inopia coacti litibus renunciarent.*

Ex quo tamen tenentur Advocati gratis consulere pauperibus, nequaquam propterea arbitrentur sibi licere in divites debacchari, & ab his repetere quod pauperibus remittunt: Quamvis enim lex Titia, quæ ob causam orandam munera recipi vetabat, cujus meminit Ausonius, dum contra Iurisconsultum indictum, qui uxorem habebat adulteram, canebat *epigr.* 88. XXXIII.

Iurisconsulto, cui vivit adultera conjux,
Papia lex placuit, Iulia displicuit.
Quæritis unde hæc sit distantia? semivir ipse
Scatiniam metuens non metuit Titiam.

Et lex Cincia illud idem vetans, à M. Cincio lata *Liv. hist. lib.* 34. *cap.* 4. saltem contrario usu videantur abrogatæ: *ad l. de quibus* 32. § 1. *in fine ff. de leg.* Non tamen inde licuit ultra modum pecunias à clientibus extorquere; nam Claudius usque ad dena sestertia tantummodo permisit capi, quem modum egressi repetundarum tenerentur, *Tacit. annal. lib.* 11. *cap.* 7. & Trajano imperante Nepos Prætor edixit omnes, prius quam agerent, jurare debere nihil se ob advocationem cuiquam dedisse, promisisse, cavisse, sed peractis tantummodo negotiis permittebantur pecuniam, dumtaxat decem millium, dare, *Plin. epist. ult. lib.* 5. Minusve Iustinianæis legibus permissum id est, dum Præsidi provinciæ, ut *pro modo litis, proque advocati facundia & fori consuetudine, & judicii, æstimationem adhibeat,* injunctum est, *l. p. § in honorariis,* 10. *ff. de extraord. cognit.* & est *ibidem* definitum, quod si post actam causam caveatur honoraria summa, etiam nomine palmarii, id quod datum est, cum eo quod debetur compositum, nequeat licitam summam excedere, *§ si cui* 11. Quæ

ibid. in fine definitur pro singulis causis ad centum aureos, quos cum moneta nostri sæculi conferebat Alciatus, *dispunct. lib. 3. cap. 9.* Imo ultra modum pecuniam extorquentes Advocatos lethaliter peccare, docet Soto *de Iust. & Iure lib. 5. quæst. 8. art. 4. conclus. 2.* Verum de hac re fusius infra *cap. 13. num. 23. & seqq.* ubi de Advocatis super quota litis cum Cliente paciscentibus erit sermo.

XXXIV. Quæ tamen de muneribus & donis in ordine ad Iudices *præced. cap.* tradita fuerunt, etiam hic repetenda sunt quoad eos qui lites agitant: jussit quippe Iustinianus *in Auth. ut litigantes jurent cap. p.* eos in litis exordio, coram Iudicibus, tactis sacris Euangeliis, jurare *quod nihil penitus judicibus aut patrocinii causa ipsi vel alii cuicumque personæ pro hac causa quomodolibet dederunt, aut promiserunt, aut postea dabunt vel per se vel per aliam quamcunque mediam personam, exceptis iis, quæ propriis Advocatis pro patrocinio præstant aliisque personis*
XXXV. *quibus leges dari disposuerunt*: Qua vero pœna puniatur judex sordium & acceptæ ob rem judicatam pecuniæ convictus, itemque is, à quo pecuniam accepisset, plene disserit Farinacius *praxi. Crim. quæst. 111. num. 36. & 37. & à n. 59. ad 234.*

XXXVI. Nec prædictis contentus Imperator, ita vult populis jura reddi à Præsidibus, ut justitiam subditis exposcentibus ad supremum Principem confugere non sit opus: qua quidem in re adeo studiosus ac diligens est, ut, si unquam contigerit preces sibi porrigi à provincialibus, se non appellato Præside adeuntibus, aperte denunciet, nemini aditum ad se futurum, nec dignas ejusmodi preces existimandas, quibus ullo rescripto respondeatur: Quod si illi assererent se Præsidem primo adiisse, ab hoc autem justitiam consequi non potuisse; tunc facta diligenti perquisitione, (non enim *statim reus, qui accusari potuit, existimetur, ne subjectam innocentiam feriamus*, ut dixerunt Honor. & Theodos. *l. fin. C. de accusat.*) si accusationem veram comperiet, indignationem propriam in

Præ-

Præsides ipsos acriter convertet: & hoc idem alias rescripsit *Novel. de Præsid. Pisid. cap. 2. Novel. de Prætore Lycaoniæ, cap. 3. Novel. de Prætore Thraciæ, cap. 3. § p.* & præsertim Proconsuli Cappadociæ, *Novel. de Proconf. Cappad.* § *9.* per hæc verba: *Nam si quem huc advenientem viderimus, qui non prius apud ipsum calamitates suas lamentando explicuerit, hunc nos denuo cum increpatione mittemus in Provinciam, propterea quod relicto Magistratu Provinciæ continuo ad nos decurrit. Si vero cum eos, qui injuriam intulerunt, convenirent, ipsi comessationibus deditus, & luxuria perditus, illorum se orationibus non accommodaverit, sed supplices plorare permiserit, iique ad nos cogantur decurrere, & maxime si mulieres sint, nosque edocti fuerimus, quod ibidem adierint, ille vero injuriam ultus non est, protinus negotium ut suspectum habebimus, quasi propter lucrum, vel per gratiam, vel aliquorum obsequium factum.*

Hinc deducit Gotifredus *in l. Imperatores 21. V. recto ff. de appellat. & relat.* Principem mediis omissis non appellari, juxta Constitutionem Imperatorum Antonini & Veri *in d. l. Imperatores, in princ. & in § p.* cui concors est dictum Honorii III. *in cap. dilecti 66. de appellat.* & assentiuntur DD. relati per Scacciam *de appellat. quæst. 7. ubi materiam fuse pertractat*, quod tamen à Summo Pontifice nequaquam obser- XXXVIII. vatur: hic quippe, velut Ordinarius Ordinariorum, omisso medio recte appellatur. *can. si quis vestrum. can. omnes Episcopi. can. ad Romanam. can. si quis putaverit, 2. quæst. 6. can. Metropolitanum. & ibi glos. V. Metropolitanum, 45. quæst. 7.* & cum relatis textibus conveniunt Conciliorum Canones & Pontificum Decreta congesta per Antonium Augustinum *in juris Pontificii epitome lib. p. tit. 15. cap. p. & seqq.* Cironium *in paratitl. ad Decretales, tit. de appellat. § aliis etiam.* Scacciam *d. quæst. 7. num. 46. & seqq.* Barbosam *in Collect. ad dictum cap. dilecti, num. 3. de appellat.* Buratum *decis. 170. num. 11.* Abhorruit sane vehementer Imperator ab incommodis subdi- XXXIX. torum

(Margin, beside "Hinc deducit Gotifredus": XXXVII.)

torum à propriis patriis litium causa discedentium, injustisque sportularum oneribus gravatorum: Ideoque non contentus legum, quas mox retulimus, remediis, novum edictum, *in Novel. ut differ. jud. audire interpell. allegat. cog.* per quod singula ea, quæ in hoc capite præscribuntur, confirmavit, id potissimum expetens, ut *in præfat.* ipse testatur, *ne occasione litium & aliorum quorundam discedere cogantur à propria patria, & in peregrinis affligi:* Ibi scilicet decrevit, in unaquaque causa, sive civili, sive criminali, à populis primo interpellandum esse provinciæ judicem, qui *secundum leges examinet ea quæ proponunt, & unicuique justitiam servet:* & hoc negante justitiam ministrare, adeundum esse proprium Episcopum, qui Præsidem moneat, ut jus dicat petenti, eoque adhuc renuente, det litteras ad Imperatorem, ut is ideo Præsidem proprio muneri non vacantem debita animadversione coerceat. § *primo:* Et si forte actori vel reo suspectus sit provinciæ judex, ne eam ob causam cogantur subjecti à propria patria recedere, una cum Præside controversiam dirimat Episcopus. § *si vero.* 2. Qui solus, eandem ob causam, illam cognoscet, quam forte inter Præsidem & Provinciales oriri contingeret, § *si tamen* 4. Quod si propriis commodis adversarii damna quis præferat, & his neglectis Imperatorem adeat absque Episcopi litteris, illis confestim subjicientur pœnis, quas judex sustineret, si, interpellatus ab eo, jus dicere recusavisset. § *si quis.* 3. Et ea quæ statuuntur in Præside per defensores civitatum (de quibus infra *cap.* 10. *num.* 13.) voluit observari in locis illis, in quibus Præsides non sint, § *in civitatibus* 7. Vetuitque *ibid.* Imperator unicuique sportularum nomine quidquam amplius accipere, quam sacris Constitutionibus definitum est; onere imposito Præsidi, ut *periculo proprio hoc vindicare* debeat: & si is non vindicaverit, ab Episcopo Principem moneri exoptavit, ut judex Imperatoris jussionem despiciens; & ille qui talia præsumpsisset

psisset congrua pœna plecterentur, § *sed etiam* 5. *&* § *fin. d. Novel. ut differ. jud.* Vt autem judices sciant quanta cum re- XL.
ligione legum præscripto sibi adhærendum sit, (ut *hic & præced. cap.* observabam) & ab ea licentia abstineant, quam stolide nonnunquam & impie sub falsa arbitrii specie usurpant; Leonis & Alexandri Augustorum in *Novel. de Iudic.* severitatem accipiant in hæc verba: *existimo equidem, eorum neminem, qui judiciario funguntur munere, eo unquam stuporis aut inscitiæ prorupturum, ut aliter quam ex præscripto legum judicium, sententiamve ferre audeat: quod si quis in tantam evaserit dementiam, reus peractus eas rependit pœnas, quæ legibus sunt irrogatæ. Sin forte nos effugerit, pervigilem tamen illum atque insomnem oculum, cui nihil non, quamlibet occultum sit, patere potest, effugere non poterit. Tametsi id ipsum imprecationibus quoque dirisque execrationibus stabilire ac firmare non ab re alienum censuimus. Inveniat itaque iste & Deum & cælestes omnes atque incorporeas potestates sibi nunquam non adversantes. Immature ex hac vita excidat potius, quam excedat. Incommodis insuper efficiatur perpetuis. ipsius ædium fundamenta ignis tandem devoret, & posteritas eo redigatur inopiæ, ut panem ostiatim quæritet. atque hac Iure sane optimo, propterea quod leges, quas liberrimas esse oportuit, servas quodammodo atque captivas effecit fictorum pravorumque judiciorum:* An XLI.
vero ex causa liceat quandoque pœnas à lege sancitas imminuere vel augere, definiemus inferius *capite* 5. *num.* 22. *& seqq.*

S C A-

CAPVT QVARTVM.

Ne Præsides permittant executores aut Magisterianos aliquid formarum & portuum causa exigere.

Deinde competens est te etiam hinc venientes: sive ex magisteriano, sive ex quolibet foro, non permittere lædere, nec superexigere subjectos nostros. Sed si quis adierit tale aliquid questus: hoc & exequi, & indemnitatem ei procurari, & neque permittere alicui proferenti præcepta cujuscunque fori, hæc videlicet quæ solenniter diriguntur, formarum etiam aquæ causa, & portuum, & itinerum sternendorum, & imaginum, & murorum, & domuum destructionis tanquam in publico factæ, & aliorum talium, damnificare nostros subjectos. Non enim volumus nec per talem causam ullum eis inferri damnum. Ipse vero omnium horum providebis sine damno omni gestum. Si quis autem cui tale aliquid jussum est, veniat: omnino non respicias eum, nisi sacram nostram pragmaticam ostendat formam pro

Ἔπειτα προσῆκόν ἐστί σε, καὶ τοὺς ἐντεῦθεν φοιτῶντας, εἴτε μαγιστριανοὺς, εἴτε ἐξ οἱουδήποτε δικαστηρίου, μὴ συγχωρεῖν ἀδικεῖν, μηδὲ ὑπερπράττειν τοὺς ἡμετέρους ὑπηκόους. ἀλλ' εἴ τις προσέλθοι τοιοῦτό τι μεμφόμενος, τοῦτο καὶ ἐπεξιέναι, καὶ τὸ ἀζήμιον αὐτοῖς περιποιεῖν. καὶ μηδὲ συγχωρεῖν τινὶ προτεινομένῳ προστάξεις οἱουδήποτε δικαστηρίου (ταύτας δὴ τὰς ἐξ ἔθους φοιτώσας, ὁλκῶν τε ὕδατος ἕνεκεν, καὶ λιμένων καὶ ὁδοστρωσιῶν, καὶ γεφυρῶν, καὶ εἰκόνων, καὶ τειχῶν, καὶ οἰκημάτων καταστροφῆς, ὡς ἐν δημοσίῳ τόπῳ γινομένων, καὶ ἑτέρων τοιούτων) ζημιοῦν τοὺς ἡμετέρους ὑπηκόους. οὐ γὰρ βουλόμεθα, οὐδὲ κατὰ τοιαύτην πρόφασιν, οὐδεμίαν αὐτοῖς ἐπάγεσθαι ζημίαν. αὐτὸς δὲ ἁπάντων τούτων προνοήσεις, ζημίας ἅπαντα πράττειν χωρίς. εἰ δέ τις τοιοῦτό τι προστεταγμένος ἔλθοι, παντελῶς οὐ προσέξεις αὐτῷ, πλὴν εἰ μὴ θεῖον ἡμέτερον πραγματικὸν δείκνυσι τύπον ὑπὲρ τούτων

pro hoc scriptam. tunc suscipiens quidem talem formam: non autem aliquid agens ex ea antequam ad nos nuncians, secundam præceptionem nostram suscipias.

τούτων γεγραμμένον. καὶ τότε γεμὴν δέξῃ μετὰ τὸν τοιοῦτον τύπον, οὐ μήν τι πράξεις ἐξ αὐτοῦ, πρὶν ἂν εἰς ἡμᾶς μηνύσαις, δεύτερον ὑπὲρ τούτων ἐπιτροπὴν ἡμετέραν προσλάβοις.

I. P*Vblicanorum avaritia. & num.* III. & IV.
II. *Omnia vectigalia abolere voluit Nero.*
V. *Exigendorum vectigalium ratio ab Imperatoribus præscripta. & num.* VII.
VI. *Magisteriani qui.*
VII. *Probata trina solutione tributorum, reliqua præcedentes præsumuntur. Ampliatur. num.* VIII. IX. X. XI. XII. XIII. *Declaratur. num.* XIV. XV. & XVI.
XVII. *Varii tributorum exactores olim Romæ.*
XVIII. *His plura vetita.*
XIX. *Puniuntur quid exigentes contra formam præscriptam, una cum Præsidibus id permittentibus.*
XX. *Superexactiones prohibitæ, & quæ pœna.*
XXI. *Operum publicorum occasione fiunt furta à Magistratibus. & num.* XXV. *quæ prohibentur. num.* XXVI.
XXII. *Horum cura peculiaribus Magistratibus Romæ demandata, & quibus.*
XXIII. *Idem in Græcia & in Provinciis Romano Imperio subjectis observatum.*
XXIV. *In provinciis ad instar Romanæ urbis, Senatus, Magistratus & Capitolium.*
XXVII. *Litteris Principis, si juri vel utilitati publicæ repugnent, non statim pareat Præses, sed ad Principem rescribat.*
XXVIII. *Princeps legibus solutus.*
XXIX. *Principis mandata nullius roboris erant, nisi forent à Quæstore subscripta.*
XXX. *Litteræ Apostolicæ irritæ sunt, nisi ab Abbreviatoribus deputatis fuerint subscriptæ.*

PRisci populi Romani mores non intacti omnino I.
ab avaritia, communi gentis humanæ, vitio fuere; quod quidem, in cæteros civitatis ordines paulatim cum irrepsisset, publicanorum animos impotenter obsederat, unde seditionum, turbarumque potissima origo, qualis fuisse traditur Augusti temporibus. *Dio. hist. lib.* 48. Nec postea Populus umquam desiit crebris flagita- II.
tionibus eorum immodestiam arguere, quibus adductum Neronem dubitasse affirmat *annal. lib.* 13. *cap.* 50. Tacitus, *an cuncta vectigalia omitti juberet, idque pulcherrimum donum mortalium generi daret.* Verum quia ipsa vectigalia communi saluti omnino necessaria, sed acerbitates & fraudes ea exercentium, lucraque & quæstus indebitos inde petentium damnandæ sunt, *impetum ejus, multum prius laudata magnitudine*

dine animi, attinuere Senatores, dissolutionem Imperii docendo, si fructus, quibus res publica sustineretur, diminuerentur. Addentes, *temperandas planè publicanorum cupidines, ne per tot annos sine querela tolerata novis acerbitatibus ad invidiam verterent.* Quæ, quando absint, potius Magistratuum benignitate sustentandum publicanorum ordinem, populi Romani exemplo docet Cicero *in orat. de Provinc. Consul. cap.* 10.

III. Eo tamen subsequutis sæculis provecta est publicanorum audacia, ut *carcerem, plumbatarumque verbera, aut pondera, aliaque ab insolentia judicum reperta supplicia* adhiberent, dum in miseros debitores fiscales desævirent, & quidem adeo frequenter, ut speciali constitutione atroces hujusmodi pœnas prohibere coactus fuerit Constantinus *in l. nemo,* 2. *C. de exaction. tribut.* quarum diversa genere erudite exponit Amaya.

IV. *ibid. num.* 2. *& seqq.* Verum quia si minus sævitia, eorumdem certe immoderata cupiditas perdurabat, nec sane mirum: Est enim, ut ait *apud Bullenger. de Imp. Rom. lib.* 9. *cap.* 3. *§ sed ut ad publicanos. & Amaya. d. l.* 2. *num.* 7. Laurentius Mediolanensis Episcopus, *immanior furibus publicanus, fur namque vel metuens furatur, hic autem delinquit confidenter; fur laqueos tegit, timet; hic quidquid fecerit, legem putat: lex furem deterret ab illicitis, hic ad iniquum malitiæ suæ compendium legem trahit: quis eo iniquior, qui verbis justitiæ justitiam damnat.* Hinc Anastasius exactorum multitudinem sustulit, jubens unicum tantum Canonicarium (palatinum scilicet illum, qui mittitur in provincias ex scrinio canonum ad exigendos solemnes titulos fiscales, ut *ex Novell.* 30. observat Cujacius *Novel.* 128. *vers. Canonicarii.*) in singulas provincias mitti ad exigendos titulos fiscales, quem post mensem à die quo solvi debuit sequeretur compulsor. *l. fin. C. de exact. tribut.* & cum improbitas compulsorum populos nimis urgeret, hos amplius in provincias mitti prohibuit Iusti-

V. nianus *§ & hoc.* 6. *Novel. de collator.* Ad repellendas igitur omnes

omnes exactorum fraudes, hic quartum subnectitur Mandatorum caput, continens præcepta adversus frequentes variasque molestias, quas populi per speciem exactionis tributorum quotidie summa cum acerbitate sustinebant. Et mandat Imperator Præsidibus, ne per ministros *ex Magisteriano sive ex alio quolibet foro venientes* subditos lædi permittant, vel ab iis quidquam superexigi: Appellatione vero *Magisterianorum* VI.
hic intelligi Agentes in rebus, de quibus adsunt tituli Codicis *libro 12. de agent. in reb. De præposit. agent. in reb. & De princip. agent. in reb.* ubi materiam examinabimus, censent Gotifredus *hic*, Bullengerus *de Imp. Rom. lib. 6. cap. 42. § ult.* & Meursius *in Glossar. Græcobarbaro. V. μαγιστεριανός*. Et jure quidem hic eorum mentio habetur, ubi agitur de exactione tributorum, cum hæc consuevisset fieri per ducenarios & centenarios, sive sexagenarios, *l. p. C. de exact. tribut.* qui censebantur in schola agentium in rebus. *l. matriculam. 3. l. fin. C. de agent. in reb. l. p. C. de offic. magistri offic.* & in ea dignitates exercebant, ut cum Cujacio observat Gotifredus *ad d. l. p. C. de exact. tribut.* qui eos ita appellatos à numero pecuniarum ipsis commissarum *ibidem* arbitrantur. His scilicet tabularius civitatis, omnium qui tributum solvere debebant nomina scribebat. *d. l. p. C. de exact. tribut.* qui inde tributum exigebant, & exactam summam susceptori (de quo agitur in Codice *l. p. & toto tit. de susceptoribus, præpos. & arcar.*) dabant, *l. apparitores. 5. C. eod.* qui solventibus, ut tuti essent, apocham faciebat, in qua dies, consul, mensis, causa, & summa comprehendebatur. *l. p. C. de apoch. publ.* cui tanta fides præ- VII
stabatur, ut profitenti trium cohærentium annorum apochas, superiorum temporum solutiones probandi onus amplius non incumberet. *l. quicumque. 3. C. de apoch. publ.* quod quidem ea optima ratione factum est, quod verisimile non sit, exactores tributorum alioquin nimis diligentes nulla adhibita reservatione vel protestatione, quæ excluderet hanc legis præ-

ſumptionem, *gloſſ. ibid. V. cautiones. & Lucas de Pen. col. 2. in princ. Cravet. conſ.* 313. *n.* 5. *in princ. Cencius de cenſ. quæſt.* 87. *num.* 40. recepturos fuiſſe ſolutionem poſteriorum trium annorum, ut ratiocinabatur Menochius, *præſ.* 139. *lib.* 3.
VIII. *num.* 2. *&* 3. qui prædictæ legis diſpoſitionem de tributariis loquentem extendit ad emphyteutas, cenſuarios, colonos, penſionarios, collectarum, oblationumque, vel cujuſvis alterius rationis debitores, *à num.* 5. *ad* 10. cum Gabriele *de præſumpt. concl.* 11. *num.* 2. *& ſeqq.* & Cencio *de cenſ. q.* 87.
IX. *num.* 26. *verſu & licet.* Et juris hæc validiſſima præſumptio viget etiam ubi ſolutionum diſtributio facta fuerit per ſemeſtria. *Bald. d. l. quicumque. num.* 9. *Menoch. d. præſ.* 139. *n.* 13. *Gabriel. d. concl.* 11. *num.* 14. *V. contrarium. Buratus deciſ.* 582.
X. *num. p.* vel trimeſtria, ſeu bimeſtria, par enim ubique ratio militat. *Gratian. qui teſtatur de veriori cap.* 716. *n.* 12. *&* 13.
XI. vel etiam quis ad ſolvendum ſe obligaverit in forma Cameræ. *Cenc. d. quaſt.* 87. *num.* 26. *in fine. Ad. ad Burat. deciſ.* 582. *num.* 11. *Gratian. d. cap.* 716. *num.* 16. *Rota deciſ.* 92. *num. p.*
XII. *& ult. p. p. diverſ.* imo & cum juramento, *Gratus conſ.* 121.
XIII. *num.* 9. *vol.* 2. *Gabriel. de præſumpt. concl.* 11. *num.* 8. vel etiam forte debitor poſt triplicem illam ſolutionem quidquam am-
XIV. plius non ſolviſſet. *Menoch. d. præſumpt.* 139. *num.* 14. dummodo tamen trinæ illæ ſolutiones interpolatæ non ſint, ſed cohæreant: *d. l. quicumque. C. de apoch. Soc. Sen. conſ.* 118. *num.* 6. *& ſeqq. Menoch. d. præſ.* 139. *num.* 5. *Cravet. conſil.* 318.
XV. *num.* 3. *verſ. quarto textus.* Et factæ fuerint diverſis temporibus. *Bald. d. l. quicumque. num.* 3. *cum aliis alleg. per Menoch.*
XVI. *d. præſ.* 139. *num.* 24. & probentur adeo concludenter, quod indubitanter conſtet eas factas fuiſſe in cauſam, in quam alleguntur. *Cenc. de cenſ. d. q.* 87. *num.* 31. *Ad. ad Burat. dec.* 582. *num.* 12. *Rot. deciſ.* 332. *num.* 10. *penes eumdem. Cenc. de cenſ.*
XVII. Hic vero nedum Magiſterianorum meminit Imperator, ſed præterea cujuſlibet alterius fori, eo quia aliunde etiam confluebant

fluebant exactores, puta pro militari annona Opinatores *l. missi. 6. C. de exact. l. opinator. 11. C. de erog. milit. annon.* & aliis ex causis palatini, vel illustrium virorum apparitores. *l. p. 2. & 3. C. de exec. & exact.* A quocumque tamen foro exactores hujusmodi emitterentur, Imperator ab iis subditos lædi prohibuit, ideoque jussit tributorum occasione ab insolentia judi- XVIII. cum reperta supplicia nihil prorsus expavescere. *l. nemo. 2. C. de exact. tribut.* Ευδομαλικὰ omnino sustulit, *l. fin. § p. C. eod.* ea scilicet munera, quæ exactor extorquebat, quo aliquid de exigendi severitate remitteret, ut interpretatur Gotifredus *ibidem:* Vel potius, ut ego arbitrarer, ea dona quæ à subditis differendæ solutionis gratia præbebantur: simulque prohibuit exactores per divisas provinciarum partes vagari. *l. p. C. de exactor.* præter mandata curiæ suæ quidpiam exequi, ultra annum in provinciam commorari, regionis visceribus insidiantes, & alterius possessionem pro alienis debitis publicis vel privatis convenire, *l. 2. 3. & 4. C. de exact.* Quod si ali- XIX. quam exactionem contra legum præscripta temerario ausu intentarent, correptos voluit puniri, & provincialibus temeritatem illam repellere permisit, *l. contra. 5. & l. fin. C. de execut.* comminata etiam gravi pœna provinciarum Præsidibus, nisi eos punirent, *§ fin. Novel. ut differ. judic.* Et eamdem ob XX. causam superexactiones quaslibet prohibuit, mandans confestim reddi provincialibus quidquid ultra debitum ab iis foret expressum, capitali imposita pœna exactoribus, quoties in illo scelere perseveravissent. *l. unica. C. de superexact.* tunc enim sunt hi furti, & quidem atrocis rei, *Amaya d. l. p. n. 18. & 19. C. de exact.* Subsequutis inde temporibus prædictam capitis pœnam lenivit Leo Imperator, ad duplum condemnans illum, qui semel aliquid superexegisset, & in quadruplum si perseveraret, addita officii privatione cum ignominia. *constitut. 61.* Et jure quidem gravibus etiam indictis pœnis ea singula, quæ hac lege præscribuntur, Magistratibus indicuntur,

dicuntur, cum ipsis eorumque ministris sublata fuerit omnis occasio in subditorum fortunas grassandi, ex eo quod in concedendis Magistratibus vetita fuit quælibet vel minima largitionis species. § 3. & 4. *Novel. de Proconsf. Cappadoc.* quando enim ut ajebat Cicero *Verrina* 2. § 139. quis *umquam metuat animadversionem tuam, cum id quod abs te emerat vendidisset?*

XXI. Et quia vetitis superexactionibus plures adhuc Magistratibus improbis supererant viæ insidiandi bonis subditorum, eas singulas hic præcludit Iustinianus: earum speciosissimam præbebat operum publicorum cura, quorum certe summa Romæ majestas, dum hanc, Halicarnassæo teste *histor. lib.* 3. ad vivum testarentur vel ipsi *aquæductus, viarum munitiones, cloacarum structura*, de quibus plura eruditissime congessit Lipsius *de magnit. Romana lib.* 3. *cap.* 10. 11. & 12. Singula hæc exquisitam curam exposcebant, ut conservarentur, ut

XXII. ideo Augustus plerosque præfecerit custodiæ viarum, aquarum, alvei Tiberis, & aliorum hujusmodi operum, *Sueton. in Augusto. cap.* 28. & 37. Et inde sub dispositione viri illustris Præfecti Vrbis inter alios fuerunt constituti Comites formarum, qui reparandis aquæductuum formis operam dabant, Comites riparum & alvei Tiberis & cloacarum, Comes portus, Consularis aquarum, Curator operum maximorum, ædificiorum scilicet magnificorum, Curator operum publicorum, Curator statuarum, & Tribunus rerum nitentium, cui incumbebat onus curandi ne loca publica sordibus vitiarentur, sed nitescerent, de quibus plene Pancirolus *in not. Imp. occident. cap.* 7. 8. 9. 13. 14. 15. 16. & 19. & Bullengerus *de*

XXIII. *Imp. Rom. lib.* 5. *cap.*17.18.20. & 22. Magnificis hisce operibus & referta Græcia, quæ ibidem non impari diligentia custodiebantur, ut monet Sigonius *de Rep. Athenien lib.* 4. Iis-

XXIV. dem etiam operibus erant refertæ Provinciæ, imo civitates universæ, quæ Romano parebant Imperio, in quibus, sicuti

ad

ad exemplum Romani Senatus institutæ fuerunt Curiæ *Novel. de decurion. in princ.* ita ad instar Romanorum Magistratuum novæ dignitates excogitatæ. *Bertherius Pithanon diatr. p. cap.* 10. & pariter Capitolia fuerunt erecta. *d. diatrib. p. cap. p.* Consueverant igitur Præfecti Prætoriis, aliive Magistratus rapinis & fraudibus intenti, qui XXV.

Criminibus debent hortos, prætoria, mensas,
Argentum vetus, & stantem extra pocula caprum.

(ut cecinit Iuvenalis *Satyra prima.*) hinc sumpta occasione, exactores per provincias mittere, qui *jussiones adferrent, ad subversionem eorum, qui mediocriter vitam instituerant, nunc injungentes murorum reparationes, nunc curam itinerum, nunc imaginum, pontium, portuum, aquæductuum publicorum renovationes, locorum publicorum ablationes, & ædium quasi in solo non justo exædificatorum demolitiones, & id genus alia magis ad nectendas calumnias expedita*, ut animadvertit Iustinianus *in cap.* 4. § 2. *Novel. de Prætore Lycaon.* Ipse igitur considerans, XXVI. quod *ut ibidem dicitur* his gravissimis oneribus sublatis, *aliquando respirabunt subditi, denuo essorescent civitates, qui eas incolunt magnum incrementum capient, neque de patriis sedibus diffugient, rerum suarum incolatum propter Præsidum improbitatem, quasi terriculamentum aliquod, metuentes*, prohibet in hoc textu sub his prætextibus amplius molestias subditis inferri, & nullius esse momenti in hac materia à quocumquè foro emanata præcepta, quæ congrua quidem eloquutione *solitas negociationes* Præsidum nuncupavit. § 3. *Novel. de Præsid. Pisid.* jubetque ministros deferentes hujusmodi jussiones expelli, nec iis permitti, quod eas insinuent, vel inde lucrum aliquod capiant. § 8. *Novel. de Proconf. Cappad. l. de his.* 26. § *nemini. C. de Episcop. Aud.* Verum quia nequaquam satis cautum erat indemnitati populorum hac prohibitione, quia poterat adhuc aliquis à Principe aliis negociis intento extorquere litteras in hanc rem scriptas, & inde urbes ipsas

deprædari, quemadmodum fecisse dicitur Ioannes quidam scriniarius per Hellespontum; hic enim cum sibi ratiociniorum civilium nomine commissæ fuissent formæ, civitates illas adeo populatus est, ut *ipse quidem auro abundaverit, Hellespontiorum vero regioni omnem, summamque paupertatem reliquerit*, ut recenset idem Iustinianus *edicto* 12. *de Hellesponto. in præfat.* huic etiam malo, ut occurrat Iustinianus, Ana-
XXVII. stasium imitatus, qui Iudices monuit, ut irritum ducerent omne rescriptum, quod juri, vel utilitati publicæ adversaretur, *l. fin. C. si contra jus.* Præsides quoslibet monet, ne pareant ejus litteris, quando hujusmodi onera populis injungunt, sed iis susceptis ad Principem rescribant, quid fieri velit, ab eo petentes, nec prius Mandata exequantur, quam iteratas jussiones acceperint, prout etiam sancivit in alio edicto 12. *cap. primo.* in quo præterea decrevit, Præsides, qui id observare negligant, ex propriis bonis resarcire debere damna omnia, quæ subditis inde provenerint, imposita prætereà pœna privationis Magistratus, & facultatum, *ibid.*
XXVIII. *cap.* 2. Nec miretur quispiam Principem, cui *& ipsas Deus leges subjecit, legem animatam eum mittens hominibus*, ideoque solutum legibus. *§ fin. Novel. de Consul.* etiam propriis jussionibus permittere resisti; illius enim animus maximis impli-
XXIX. catus negotiis non potest singula rimari, videmusque ideo sancivisse, nullam ipsius jussionem attendi, cui Quæstoris subjecta non fuerit adnotatio. *cap. p. Novel. ut divinæ jussion. unde desumpta est Authentica, Gloriosissimi. C. de divers. rescript.*
XXX. quod idem statuitur in Basilicis *lib.* 6. *tit.* 3. *§* 9. ea fere ratione, qua Apostolicas litteras irritas declaravit Leo X, quæ non forent ab Abbreviatoribus ad id deputatis subscriptæ, *constitut.* 14. § 2. Qua vero ratione publica hæc opera reparare parentur, in sequenti § definietur.

C A-

CAPVT IV. § I.

Annonæ & operum publicorum cura Præsidibus demandatur.

SEd etiam pro ubertate necessariorum, & operum civitatum diligentiam habebis, procurans ex civilibus pecuniis patres, quæ valde necessaria sunt operum facere, & pontium, similiter & viarum, & portuum, in quibus omnino sunt locis provinciæ cui Præsides: portuumque & murorum curam habebis: & quicquid omnino est publico, & civitatibus utile, & cogitabis, & facies, & nunciabis.

Ἀλλὰ καὶ τῆς ἀφθονίας τῶν ἐπιτηδείων καὶ τῶν ἔργων τῶν πόλεων ἐπιμελήσῃ, παρασκευάζων ἐκ τῶν πολιτικῶν χρημάτων αὐτοὺς, ἅτε πατέρας, τὰ ἀναγκαιότατα τῶν ἔργων ποιεῖν. καὶ γεφυρῶν ὁμοίως καὶ ὁδῶν, καὶ λιμένων (ἐν οἷς ὅλως εἰσὶ τόποις τῆς ἐπαρχίας, ἧς ἄρχεις, λιμένες) καὶ τειχῶν ἐπιμελεῖσθαι. καὶ εἴτι ὅλως ἐστὶ τῷ δημοσίῳ καὶ ταῖς πόλεσι συμφέρον, βουλεύσῃ τε καὶ πράξεις καὶ μηνύσεις.

I. *ANnonæ abundantia præ omnibus procuranda.*

II. *Ejus cura Magistratibus Municipalibus demandata.*

III. *Hujus cura apud Romanos cui incumberet.*

IV. *Ejus procurandæ modus penes eosdem.*

V. *Frumenti extractiones vetitæ sunt etiam per Constit. Apostolicas num.* VII. *&* XIV.
Declaratur num. VII.
Ampliatur num. VIII. XVIII.
Limitatur num. XIII.

IX. *Ius tractarum est de regalibus, nec cadit sub generali concessione earum.*

X. *Baronibus non permittitur prohibere extractionem frumenti è propriis feudis. limitatur num.* XI. *declaratur num.* XII.

XV. *Vbi maxima sit abundantia interdicitur ingressus frumenti exterorum. Declaratur numer.* XVI.

XVII. *Pretium pro permittenda extractione debet esse moderatum, & in eo abusus: num.* VI.

XIX. *Annonæ charitatis tempore quomodo populis consulendum sit, divites compellendi vendere frumentum, num.* XXII. *& mutuare pecuniam pro emptione, num.* XXIII.

XX. *Annonæ procurandæ quis præficiendus.*

XXI. *Frumento corrupto an admiscendum recens.*

XXIV. *Mercatorum fraudes puniendæ sunt; & quænam sint, remissive, num.* XXV. *& quæ pœna,* XXVI.

XXVII. *Monopolia vetita: limitatur. numer.* XXXIII. XXXIV. *&* XXXV.

XXVIII. *Qui de his agant, remissive.*

XXIX. *Fraudes.*

XXX. *Artificum mercedibus modus à Iustiniano impositus.*

XXXI. *Imperator jurat se exclusurum Monopolia.*

XXXII. *A Torneamentis excluduntur nobiles*

1 Non alia sane pars Reipublicæ præsentiore Principis consilio, opeque firmiore indiget, quam quæ ad rem frumentariam constituendam, annonæque rationem gubernandam spectat; cum enim ejus varietas non ab una dumtaxat anni fœcunditate proficiscatur, sed ex multis tum naturæ, tum etiam fortunæ casibus pendeat, ejusque copia populis ante omnia curæ sit, merito qui in ea recte suo muneri respondent, callidi regnandi, & sapientes judicantur: id quod acerrimam Augusti mentem minime olim fugisse Tacitus *annal. primo* est auctor, qui inter cætera instrumenta quærendæ ac retinendæ dominationis, illud in primis sibi comparandum putavit, ut non magis *militem donis* quam *populum annona* pelliceret, sibique devinctum atque obnoxium haberet. Quamobrem in hoc textu Imperator mandat Præsidibus provinciarum, ut pro *ubertate necessariorum* laborent, quod idem Præsidi Pisidiæ injunxit § 3. *Novel. de Præf. Pisid.* jubens, eum nedum ad ea prospicere, quæ superius dicta sunt, verum etiam curare,

rare, *ut affluens rerum copia sit in urbibus, ne quid cives deficiat.* Modum hic procurandæ annonæ non describit Iustinianus, forte quia munus id Magistratibus municipalibus potis- II.
simum incumbebat, pænes quos constituebantur curatores annonæ, quibus scilicet emendi frumenti, olei, & harum specierum cura demandabatur, *l. fin. § cura quoque. 5. ff. de muner. & honor.* & præterea Episcopi, illi scilicet qui præerant pani, & cæteris venalibus rebus, quæ ad quotidianum victum usui sunt. *d. l. fin. § Irenarchæ. & ibi Gotifred. in V. Episcopus,* & de his plene Pancirolus *de Magistr. Municip. cap. 12. & 13.* Nec rationem ubertatis hujus procurandæ à Romanis III.
licet expetere: Quamvis enim hi maximam annonæ curam gererent, ut in id Magistratus tam ordinarios quam extraordinarios constituerint, ut observavit Decianus *tract. Crimin. lib. 7. cap. 22. n. 8.* puta duos Ædiles, qui frumento præessent, Cereales dictos, & Præfectum annonæ, *l. 2. § capta deinde 32. & § hæc omnia 33. ff. de orig. jur.* qui proprios apparitores habebat, *l. p. & tot. tit. C. de apparit. Præfect. annonæ*, & cum Præfecto Vrbis civilem annonam curabat *l. p. C. de Off. Præf. Vrb.* Cum tamen plurimis provinciis imperarent, inde IV.
maximam rei frumentariæ copiam consequebantur, & quidem adeo multiplici ac diverso exactionum genere, ut aliquando opportunum fuerit, subvectiones has temperare. *Tacit. Annal. 13. cap. 51.* nam ultra frumentum decumanum, & æstimatum, emptum etiam à provinciis expetebant, quod Romam ad alendum populum à Magistratu Romano mittebatur, ut indicant Ciceronis loca in id congesta per Sigonium *de antiquo Iure provinc. lib. p. cap. p. & lib. 2. cap. 5.* & Bulengerum *de Imper. Rom. lib. 9. cap. 8. & 9.* cujus tributi vestigium aliquod exhibent Valentinianus, Theodosius, & Arcadius, dum *in l. modios 9. C. de suscept. præpos. & arcar.* provinciales jusserunt frumenti quinquagesimam, hordei quadragesimam, vini & laridi vigesimam dare susceptoribus:

Et præterea sola Ægyptus ad alendam Vrbem satis esse videbatur, *superbiebat* videlicet *ventosa & insolens ratio, quod victorem quidem populum pasceret tamen; quodque in suo flumine, in suis manibus vel abundantia nostra vel fames esset. Plin. in Panegyr.* Ideoque cum Præsidibus unius Provinciæ regimini destinatis facultas hæc annonæ ita de facili procurandæ non suppetat, quæ tunc auxilium non

Claud. de Laud. Stilic. lib. 3.

—————— modo præbuit Vrbi,
Sed fuit indicio quantum tibi Roma liceret;
Admonuit Domina gentes, instarque trophæi
Rettulit ignotum gelidis vectigal ab oris.

V. Prima Præsidum cura sit juxta rationem traditam ab Imperatore, *l. unica. C. de lit. & itin. custodia,* diligenter cavere, ne frumenta à provincia ad alienas regiones importentur: non
VI. quidem ut servetur iniqua praxis quorundam Præsidum damnata per Bossium *tit. de pœnis num.* 20. nempe vendendi veniam talis legis instituto vectigali exportationis à se prohibitæ, sed ut inde annonæ caritas evitetur, vetita cuilibet facultate extrahendi, *Io. de Platea l. si quis per divinam C. de aquæd. in fine. Ponté de potest. Proreg. tit.* 5. *num.* 5. *Cancer. Var. par.* 3. *cap.* 13. *num.* 162. est enim (ut de fontibus rescripsit Imp. Claudius Prisco Provinciæ Præsidi *in l. præses. 6. C. de servit. & aqua.*) nimis *durum & crudelitati proximum, ex tuis prædiis aquæ agmen ortum, sitientibus agris tuis, ad alio-*
VII. *rum usum vicinorum injuria propagari.* Hinc videmus in ditione Pontificia per Constitutionem 50. Gregorii XIII; à Clemente VIII *in Constit.* 49. & Paulo V *Constit.* 10. innovatam, vetitam esse frumenti & cæterarum frugum extractionem; imo in tota Italia, ut testantur Caballus *resolut. Crimin.* 129. *num.* 12. & Clarus *prax. Crim. quæst.* 82. *stat.* 7.
VIII. *num.* 2. qui ideo ignorantiæ prætextu *ibidem* asserunt, neminem quantumvis forensem excusari à pœnis statutariis de
IX. hac materia tractantibus: Hinc etiam facultates extrahendi

fru-

frumentum, quas tractas appellamus, censentur de regalibus, *Curte de jure feud. V. redeundo igitur, num.56. & seqq. Cancer. d. cap.* 13. *num.* 264. & adeo stricte, ut in regalium qualicunque concessione comprehendi nequaquam intelligantur, si de eis expressa mentio non fiat, *juxta cons.* 24. *Loffred. Mastril. de Magistr. cap.* 2. *num.* 37.

X. Et quamvis alias dubitari possit, an proclamata Baronum, qui tempore messis sub certa pœna Vasallis prohibent ne frumenta extrahant ex territorio sui castri, sustineantur; ea scilicet ratione, quod resistat jus gentium, permittens cuique liberam rerum suarum administrationem, & ut plurimum hæc edicta fiant in solam utilitatem Dominorum & deductis per Laurentium *decis. Avenionen.* 40. *num.* 3. *& seqq.* & Cancerium *Var. par.* 3. *cap.* 13. *num.* 255. *& seqq.* XI. Tamen ubi adsit penuria aliave justa causa, & sic publica necessitas vel utilitas concurrat, proclamata hujusmodi sustinebuntur, ut bene distinguendo Cancerius *d. cap.* 13. *num.* 259. XII. qui tamen monet, ubi Dominus hujusmodi prohibitionem juste fecerit, non posse quidquam petere pro licentia extrahendi, *num.* 259. *Marcus decis.* 155. *n.* 1. *p.* 1. *Roland. à Valle cons.* 3. *num.* 16. *vol.* 2.

XIII. Quæ tamen dicta sunt de prohibendis hujusmodi extractionibus, solo tempore penuriæ videntur observanda: ubi enim provincia frumento abundet, tunc extractiones hujusmodi de facili sunt concedendæ, *Cancer. d. cap.* 13. *num.* 264. Nam *alienis partibus debet impendi quod superest, & tunc de exteris cogitandum, cum se ratio propria necessitatis expleverit*, ut ait Cassiodorus *Var. lib. p. Epist.* 34. XIV. inde scilicet ad agriculturam magis provinciales excitantur; ideoque artem illam dum multis ornaret privilegiis in statu Ecclesiastico Clemens VIII agrum Romanum colentibus, ubi abundet messis, permisit quartam partem frumenti recollecti extrahere, *Constit.* 72. § 2. quam inde ad quintam redegit Paulus

lus V. *Constit.* 70. § 10. Et præterea ex permissa extractione, ubi frumentum abundet, maxima provinciæ utilitas accedit, ex ea pecuniarum copia, quæ hanc ob causam ab exteris locis in provinciam infertur; simulque provinciales congruo pretio frumenta vendunt, quæ alias vilius distraherentur, *Mastril. d. cap. 9. num.* 38. *&* 39. & quidem cum maximo eorum incommodo, cui ut occurratur, consuevit etiam ali-
XV. quando propter nimiam in loco copiam interdici ingressus frumenti, quod ex aliena provincia advehitur: quam consuetudinem probabilem judicat Aviles, quem in puncto se-
XVI. quitur Cancerius. *num.* 260. *in fine. d. cap.* 13. Sint tamen cauti Præsides ne inopes opprimant, dum divitibus consulere intendunt: & priusquam cuipiam frumenta extrahere permittant, diligenter inspiciant, an victu necessario abundet provincia, ut post Lucam de Penna, & Plateam observat Mastrillus *d. cap. 9. num.* 40. *& seqq.* qui addit, quod notitia hæc semper à Viris probis quærenda est, non vero à Mercatoribus, qui ut plurimum ratione propriæ utilitatis Præsi-
XVII. des decipiunt, *num.* 44. Et præterea caveant Præsides, uti pretium, quod pro obtinenda extractione persolvitur, sit moderatum, ut hac ratione exteri facilius alliciantur ad emptionem, & provinciales utilius vendendo magis reddantur addicti agriculturæ, *Mastril. d. cap.* 9. *num.* 45. *& seqq.*
XVIII. *Ponte de potest. Proregis tit.* 5. *num.* 5. Quod si forte post concessam extractionem frugum inopia detegatur, illa rursus erit revocanda, cum semper tacitam hanc includat conditionem, si provincia ipsa abundet, *Mastril. d. cap.* 9. *num.* 56.
XIX. *Ponte d. tit.* 5. *num.* 9. *& seqq.* At si annonæ caritas succedat, tunc paterna prorsus vigilantia Præses undequaque populis alimenta conquirat, & sedulo curet ut

——— Vel Massilla Ceres, vel Gallica prosit
Fertilitas, messesque ferat nunc humidus Auster,
Nunc Aquilo, cunctis ditescant horrea ventis.

Tunc

Tunc scilicet in externas provincias destinandus curator, XX.
qui optima fide frumenta emat. *l. cum in civitate. 3. C. ut nemini lic.* & frumentum sic conquisitum eo pretio distrahatur, quo fuit emptum, imputatis tamen omnibus dispendiis, quæ ea occasione passa est Respublica: cum etiam tunc cogi possint incolæ ad illius emptionem, etiam si ob supervenientem abundantiam pretium factum fuerit vilius, ut sensit Perez *eod. tit. num.* 12. imo, ut civitas minori damno afficiatur, *si* XXI.
forte vetusta species ita corrupta sit, ut per semet erogari sine querela non possit, eidem ex nova portione misceatur, cujus adjectione corruptio velata damnum fisco non faciat, ut monuerunt Valentinianus & Valens *l. 1. C. de cond. in publ. horr.* qui ad excludendas fraudes, quibus tunc patet via, jusserunt, quod *ad istud negotium nobilis, prudens, fidelis, optime sibi conscius pro integritate mentis apponatur custos* Præsidis arbitratu: & plene Ponte *de potest Proreg. tit. 2. num.* 17. *& seqq.* Cohellius *ad bull. bon. regimin. cap.* 21. *num.* 10. Superveniente quinimo XXII.
annonæ caritate, poterit Præses cogere Dominos frumenti ad illius venditionem, justo tamen pretio, ut senserunt de Ponte *tit. 2. num.* 2. ubi addit, tunc imo posse taxari viliori pretio, Amaya qui plene articulum discutit *l. quoties C. ut nemin. lic. num.* 24. *ubi de veriori & seqq. & ibid.* Perez *n.* 9. Gratianus *cap.* 149. *num.* 40. *& seqq.* & Covaruvias *Var. lib.* 3. *cap.* 14. *num.* 6. *vers. tertio mihi*, qui refert Canonem quintum Turonensis Concilii in hæc verba: *Vt unaquaque civitas pauperes & egenos incolas alimentis congruentibus pascat secundum vires, & tam vicini prasbiteri, quam cives omnes suum pauperem pascant, quo fiet ut ipsi pauperes per civitates alienas non fatigentur*, & Avendaño *de exequ. mand. par.* 1. *cap.* 19. *num.* 33. Et tunc posse divitibus onus imponi mutuandi pe- XXIII.
cuniam pro comparatione frumenti, ne tam ipsi quam pauperes fame pereant, asserunt Amaya *d. l. quoties num.* 31. de Ponte *d. tit. 2. num. 6.* qui ait id fieri posse in quibuslibet

publicis necessitatibus & Avendaño *d. cap.* 19. *num.* 34. ut enim apud Cassiodorum *Var. lib.* 2. *Epist.* 20. scribebat Theodoricus jubens naves jam frumento oneratas ad exercitum mitti. *Omnes decet gratanter impendere quod publicas vident utilitates posse respicere, quando necesse est hoc membra sentire quod corporis summa sentitur:* Et singula hæc de frumento definita, sunt pariter observanda, quando vini ac cæterarum omnium rerum contingat inopia quæ ad victum & vestitum sunt necessariæ, *Amaya d. l. quoties. num.* 22. *C. ut nemini lic.*
XXIV. *Perez num.* 8. *C. eod.* in quibus omnibus præterea curandum est, ne vaferrimis mercatorum artibus corruptæ merces veluti probæ, vel eædem probis mercibus commixtæ populo obtrudantur, vel aliæ fiant fraudolentæ rerum quæ venduntur commixtiones; tunc quippe corruptis mercibus projectis vel concrematis, aliisque, si saluti humanæ nocere nequeant, in pauperes distributis, extra ordinem infestissimi hi
XXV. artifices puniuntur, ut plerisque enumeratis pistorum, cauponum, piscatorum aliorumque hujusmodi fraudibus docet Avendaño *de exequen. mand. p. p. cap.* 19. *num.* 30. *per tot.* &
XXVI. Ponte *de pot. Proreg. tit.* 2. *num.* 21. illique omnes, ad instar publicæ pacis violatorum, plectendi sunt, si ultra præscripta pretia vendant cibaria penuriæ tempore. *Alberic. in l. qui metu. § miles ff. de re milit. Avendaño d. cap.* 19. *num.* 36. *vers. item contra vendentes carius*, vel falsis ponderibus utantur, *De-*
XXVII. *cian. tract. Crim. lib.* 7. *cap.* 22. *num.* 20. Et longe omnium certissima procurandæ ubertatis ratio ea est, si vigili cura & acribus pœnis monopolia arceantur: Hæc priscis Senatusconsultis vetita fuisse observat Cujacius *ad tit. Cod. de Mono-*
XXVIII. *pol.* & ubique prohibenda, præter scribentes *ibidem*, docent Doctores, qui de eorum incommodis ex professo scripsere, quorum octo supra viginti enumerat Barbosa *ad d. tit. de Monopol.* imo crimen hoc odiosum adeo fuit Romanis, quorum peculiare munus regere imperio populos, ut illud Latina

tina voce dignati non ſint, ut ideo Tiberius apud Suetonium *in ejus vita cap.* 71. nominaturus Monopolium *prius veniam poſtulaverit, quod ſibi verbo peregrino utendum eſſet:* Eo tamen peſſimus hic vitas hominum licitandi modus proceſſit, quod ubi uni non liceret alios impedire, quin idem mercimonium exercerent, is facta cum cæteris conſpiratione, paciſcebatur, ne minoris quam inter ſe ſtatuiſſent, fieret venditio, aliaſque hujuſmodi illicitas pactiones inibat: hinc Zeno auream, quæ ſequitur, edidit Conſtitutionem, quam Iuſtinianæo Codici inſertam *in l. unica C. de Monopol.* curent Præſides obſervari: ille ſcilicet ita ſcripſit ad Conſtantinum PP. *Iubemus, ne quis cujuſcunque veſtis vel piſcis, vel pectinum, aut echini, vel cujuslibet alterius ad victum, vel ad quemcunque uſum pertinentis ſpeciei, vel cujuslibet materiæ, pro ſua authoritate, vel ſacro jam elicito, aut impoſterum eliciendo reſcripto, aut pragmatica ſanctione, vel ſacra noſtræ pietatis adnotatione, Monopolium audeat exercere: neve quis illicitis habitis conventionibus conjuret, aut paciſcatur, ut ſpecies diverſorum corporum negotiationis non minoris quam inter ſe ſtatuerint, venumdentur. Ædificiorum quoque artifices, vel ergo labi, aliorumque diverſorum operum profeſſores, & balneatores penitus arceantur pacta inter ſe componere, ut ne quis, quod alteri commiſſum ſit, opus impleat, aut injunctam alteri ſollicitudinem alter intercipiat; data licentia unicuique ab altero inchoatum, & derelictum opus per alterum ſine aliquo timore diſpendii implere, omniaque hujuſmodi facinora denunciandi ſine ulla formidine, & ſine judiciariis ſumptibus. Si quis autem Monopolium auſus fuerit exercere, bonis propriis expoliatus perpetuitate damnetur exilii. Cæterarum præterea profeſſionum primates, ſi impoſterum aut ſuper taxandis rerum pretiis, aut ſuper quibuslibet illicitis placitis auſi fuerint convenientes hujuſmodi ſeſe pactis conſtringere, quadraginta librarum auri ſolutione percelli decernimus: officio tuæ ſedis quin-* XXIX.

quaginta librarum auri condemnatione multando, si in prohibitis Monopoliis, & interdictis corporum actionibus commissas forte, si hoc evenerit, saluberrimæ nostræ dispositionis condemnationes, venalitate interdum, aut dissimulatione, vel quolibet
XXX. *vitio minus fuerit exequutum.* Et animadvertens inde Iustinianus, lucri cupiditati nimis deditos artifices duplicia tripliciaque pretia ac mercedes præter veterem consuetudinem aliquando requirere, sub gravibus pœnis edixit, *ne quis cujuscunque disciplinæ aut artis magister, qualiscunque etiam negotiationis negotiator, qualiscunque demum agriculturæ agricola, quam vetus consuetudo ferat plus pretii mercedisve nomine exigat:* ita pariter *ædificiorum & colendæ terræ aliorumque operum mensores nihil amplius operariis imputent, & illis antiquam consuetudinem conservent*, quod sane observare tenentur & *qui qualiacunque opera demandant, & qui aliqua redimunt: siquidem nec ipsis amplius, quam more constitutum sit,*
XXXI. *dare* permittitur. *Novel.* 122. § *p.* Et ita publicæ utilitati damnosus est Monopoliorum usus, quod inter articulos obligationis per electum Romanorum regem & Imperatorem præstandæ Principibus Electoribus 16. *artic.* Imperatori injungitur, *Quomodo mercatorum Monopolia, valde perniciosa Germaniæ, coerceri debeant, rationem ineat cum Electoribus, ac rem sæpe deliberatam ad exitum perducat.* Nec existimet Præses vetita artificibus Monopolia permitti Nobilibus: ab his enim, veluti potentioribus, cum majore populorum incommodo exercerentur: ideoque etiam his per Zenonis constitutionem generice loquentem censentur prohibita, eoque magis, quod inde Nobilitati maculam inuri
XXXII. satis innuit Henricus I, cognomento Auceps, dum statuit in legibus hastiludialibus, sive de Torneamentis, *cap.* 2. ut quisquis à stirpe Nobilis *negotiaretur augendi patrimonii causa, coemptisque frugibus, vino aut aliis speciebus, rebusque annonam flagellaret, ludis equestribus is prohibeatur, aut si decurrere*

rere aliorum exemplo præsumeret, equo mulctatus septa inscendere compellatur.

Hinc equidem excluduntur Monopolia, quæ privatus quispiam publico cum detrimento vellet exercere, hoc enim *turpe lucrum* dixit Iulius Pontifex, *can. quicunque 9. 14. quæst. 4.* sed alias Monopolia illa nunquam censentur vetita, quibus publica utilitas sit annexa, qualia sunt ea quæ à Communitatibus ipsis in publicam utilitatem plerisque in locis exercentur; dum uni tantum permittunt carnes, panem, oleum, aliudve quidpiam vendere, certa persoluta pensione annua in publicam utilitatem refusa: quam consuetudinem, uti quam maxime rationabilem, post Innocentium, Abbatem, & Scribentes communiter *in cap. significante de appellat.* approbat Avendaño *d. cap. 19. n. 35. vers. & apud nos.* Vel ubi civitates ipsæ mercem aliquam à quibuslibet vili pretio emptam cum maximo inde populi emolumento vendunt, vetita privatis civibus venditione, ut sic inopi populo succurratur. *Perez. ad tit. Cod. de Monopol. tit. 3.* cujus rei exempla suppetunt penes Aristotelem *œconom. 2. c. 16. 17. & 36.* Ita pariter privato cuipiam aliquando Princeps, ejusque jussu Præses indulget, ut sibi solis liceat genus aliquod mercium invehere & vendere: & jure, ubi justa concurrat causa, puta quia alias nemo merces illas inveheret ratione impensæ gravis; vel quod inde Princeps pecuniam bono publico destinatam conflaret: tunc enim, certo tamen constituto pretio, utile esse Monopolium exerceri, censuit Lessius, *de just. & jur. lib. 2. cap. 21. dubit. ult. n. 148.* qui tamen addit, certum pretium iis mercibus statuendum, quæ civium victui, secus vero his quæ delitiis & luxui tantum inserviunt, in quibus nulla Principi suadet causa, ut immodica statui pretia prohibeat: *n. 149.* cum potius honestissimum vectigalium genus, quod rebus hujusmodi imponitur, quæ ad corrumpendos civium mores spectant, ac Deo gratissimum

XXXIII. XXXIV. XXXV. XXXVI. XXXVII.

dixerit Matthæus *de Auction. lib. 2. cap. 12. § ex omnibus.*

XXXVIII. Verum quia ex quo in hoc textu Jusserat Imperator ne Operum publicorum prætextu subditorum bona raperentur, facile præses omnem illorum curam omisisset (qui tamen *ædes sacras & opera publica circumire inspiciendi gratia an sarta tectaque sint, vel an aliqua refectione indigeant, & si qua cœpta sunt, ut consummentur, prout vires ejus Reipublicæ permittunt, curare debet*, juxta placitum Vlpiani *in l. si in aliam 7. §p. ff. de Off. Proconf.*) id circo mandat Iustinianus, ut *operum Civitatum diligentiam* habeat *procurans quæ valde*
XXXIX. *necessaria sunt operum facere Patres*, illos scilicet cives, qui amplioribus suæ quisque civitatis honoribus usi sunt, puta Decurionatu, nulla imminente necessitate, sed sua sponte. *l. qui conditioni. 3. C. de his qui sponte publ. num. sub.* Nam ex horum numero, qui pro suo amore in patriam decoram hoc nomen promeruerunt, eligendi sunt curatores operum publicorum. *l. si in aliam § p. ff. de Off. Proconf.* qui vias, portus, muros Civitatis, aliaque hujusmodi opera construant,
XL. vel constructa conservent ex pecuniis civilibus, ex iis scilicet reditibus & fructibus, qui in hæc opera destinati à Civitatibus percipiuntur, inter quos connumeratur tertia pars reddituum fundorum Reipublicæ, *l. ne splendidissimæ 11. C. de oper. publ.* Et ne hujusmodi pecuniæ minus diligenter aut
XLI. fideliter administrentur, jussit Iustinianus *in l. de his 26. C. de Episc. Aud.* in unum convenire quotannis Episcopum Civitatis, ac tres cives bonæ existimationis, qui auctoritate ac dignatione cæteris præstent, qui *singulis annis inspiciant opera facta, & curent ut & metiantur, & rationem conficiant qui ea administrant, aut qui administraverunt, & in monumentorum gestione ostendant impletionem operum, aut administrationem sitonicarum, aut balneariarum pecuniarum, sive quæ in viis muniendis, & aquæductibus aut aliis rebus consumuntur:* Eisque facultatem indulsit inquirendi de aquarum distributione, ne quis

quis videlicet majorem minoremve debita sibi partem habeat *in d. l. de his. § iidem inquirant* 5. Verum quia contingit XLII.
aliquando civiles illos reditus tot sumptibus pares non esse, tunc Præsidibus injungitur, ut ad Principem referant, ut partim ex civilibus reditibus, partimque ejus liberalitate publica opera reparentur. § 4. *Novel. de Prat. Lycaon.* § 4. *de* XLIII.
Prat. Thraciæ. Quod si ne Principis quidem liberalitas adhæc se possit extendere; præscriptæ sunt Præsidi certæ rationes, quibus citra subditorum injuriam publicorum operum conservationi succurratur, hoc onere in eos, ad quos attinet, congrue distributo. Siquidem viarum publicarum munitio ita spectat ad singulos incolas, qui bona possideant, quod intra Civitatem debeat unusquisque munire ante domum suam *l. Ædiles. § construant. ff. de via publica. Bart. in l. rescripto. § sciendum. n. 2. ff. de muner. & honor. Cyriac. cap. 125. n. 9.* sicut & in Civitatis burgis. *Perez ad tit. Cod. de public. muner. n. 3. Capol. de servit. rust. præd. cap. 3. n. 47.* etiam si is, XLIV.
qui domum incolit, non sit dominus, sed inquilinus, cui tamen tunc competit repetitio, vel compensatio cum pensione. *d. l. ædiles. § quicunque. ff. de via publ. Sperel. decis. 45. n. 18. de Ponte de pot. Proreg. tit. 2. § 6. n. 22.* ad differentiam usufructuarii, qui de proprio tenetur sternere viam, ut post Vlpianum *in l. si pendentes 27. § si quid. ff. de usufr. & quem adm.* Senserunt Iacobus de Arena *in l. neque stipendium 13. ff. de impens. in reb. dotal. fact.* qui asserit, & ad hoc onus teneri virum pro rebus dotalibus, Riminaldus Iunior *cons. 45. n. 66.* & Cyriacus *controv. 125. n. 6. & seqq.* si vero XLV.
via publica constituta sit extra Civitatem, illius munitio spectat ad quoslibet proportionaliter pro quantitate patrimonii *l. per Bythiniam & ibi Gotifred. lit. l. C. de immunit. nem. conced. Corset. singular. V. munitio n. p. Amaya l. 2. C. de immunit. nem. conced. n. 5.* eademque ratio viget in purgatione viarum. *arg. Tex. in l. unica § p. ff. de via publ. & itin. publ. reficien. Bero cons.*

conf. 152. *n.* 10. *vol.*3. quæ semper ab omni sordium genere conservandæ sunt prorsus mundæ, adeo ut nemini liceat in iis stercora, aliave immunda jacere, *d. l. unica § fin.* vel artes fœtidas exercere, ne pravus odor transeuntibus sit infestus.
XLVI. *Avendaño de exequen. Mand. cap.*19. *n.*38. *p. p.* Nec aliquod hominum genus à prædicto onere muniendæ & sternendæ viæ excusatur, *l. omnes C. de oper. publ. in Cod. Theodosiano tot. Tit. de itin. muniend. & in Basilicis lib.* 56. *Tit.* 15. § 4. *Bero conf.*152. *n.*10. *vol. p. Amaya d. l.* 2. *n.* 5. cum connumeretur inter munera sordida, ea scilicet, in quibus corporalis labor impenditur, *l. absit. C. de privil. Dom. Augustæ. n.* 2.
XLVII. Adeo quod ab hoc onere nullum liberet privilegium, nulla dignitas, *l. ab his oneribus. ff. de vacat. & excusat. l. munerum § hujusmodi. ff. de muner. & honor. Bart. in l. fin. n.* 35. *C. de mulier. & in quo loco. Amaya d. l.*2. *n.*5. *Bero d. conf.*152. *n.*10.
XLVIII. cum nec etiam Augusta domus sit immunis. *l. absit C. de privil. Dom. Aug. & ibi Perez. n.* 4. *& Lucas de Penna n.* 1. *l. ad instructiones C. de sacrosanct. Ecclesf. l. emphyteuticarii. C. de*
XLIX. *collat. fund. patrim.* immo nec ipsa Ecclesia. *l. nec ad instructionem. C. de sacros. Ecclesiis. § adhæc. Avol. de Ecclesiast. tit. Bart. l. fin. § patrimoniorum. n.* 3. *ff. de muner. & honor. Cepol.*
L. *d. n.* 47. *in fine. Bero d. conf.* 152. *n.*10. Quæ tamen ad Viarum munitionem coguntur ab Episcopo, *Roland. conf.* 2. *n.* 3. Et jure quidem cuilibet onus prædictum incumbit, cum spectet ad publicam utilitatem, *Amaya plenissime in l.* 2. *C. de immunit. nem. conced. n.*6. *& observationum. lib.* 3. *cap.*4. *n.*42.
LI. cui nunquam per quodlibet privilegium censetur derogatum. *Roman. conf.* 436. *n.* 10. *& ibi Ad. lit. E. Alex. conf.*218. *n.* 27. *vol.* 2. *Mundius de muner. & honor. cap. p. n.* 265. *Roland. conf.*76. *n.*8. *&* 9. *vol.*2. *Mynsinger. observ.*70. *n.*2. *&* 3.
LII. *cent.* 4. & hinc ad consequendam ab hoc onere immunitatem Principis beneficium & privilegium requiritur. *l. sunt munera* 11. *ff. de vacat. & excusat. muner.* & quidem tale, quod

quod specificam ejus oneris præ se ferat mentionem. *Bart. in d. l. sunt munera. & in l. munerum. § patrimoniorum. ff. de muner. & honor. Platea l. p. n. p. C. de collat. fund. patrim. Bursat. cons.* 16. *n.* 51. *Paris. cons.* 68. *n.* 14. *vol. p. Mundius d. cap. p. n.* 251. cum alias potiùs immunitas genericè concessa LIII.
coarctetur, ex quo redundat in publicæ utilitatis dispendium, *Amaya l. p. de immunit. nem. conced. n.* 20. *&* 21. *Pinel. l.* 3. *de bon. matern. n.* 23. *Bald. cons.* 112. *n. ult. vol. p. Surd. cons.* 140. *n. p.* 2. *&* 49. *Bero. cons.* 172. *n.* 67. *vol. p. Cephal. d. cons.* 58. *n.* 4. *Bellon. Iun. cons.* 69. *n.* 18. *&* 19. ut ideo omni rejecta interpretatione in his tantum, in quibus nominatim disponit, locum habeat, etiamsi in majoribus fuerit expressa, *ut arg. tex. in l. non tantum* 17. *§ non omnia. cum quo videtur convenire Tex. in l. spadonum § qui accepit ff. de excusat. tut. dixit Lucas de Penna in l. qui immunitatem. n.* 2. *C. de muner. patrimon.* Et quoad prædicta, par est ratio constructionis, LIV.
vel reparationis pontium; qui tamen sint super fluminibus LV.
publicis, qualia censentur ea quæ sunt perennia. *l. p. § fluminum* 3. *ff. de flumin. Peregr. de Iur. fisci lib.* 8. *n.* 44. *Menoch. de retinen. remed.* 6. *n.* 53. Quando enim pontes hi non inserviant pro custodia civitatis, quo casu ad Principem spectat eorum conservatio, utpote influens in conservatione dominii. *Capol. de servit. urb. præd. cap.* 70. *n.* 4. ad eam tenentur omnes cujuscunque sint dignitatis, *Perez ad tit. Cod. de oper. publ. n.* 10. ex universa quidem civitate, si omnibus de civitate; & ex vicinia tantum, si uni viciniæ inserviant. *Capol. d. n.* 4. *Avendaño de exequ. Mand. cap.* 3. *n.* 8. *vers. ad fabricam, & vers. seq. par.* 2. eandemque rationem observandam esse in publicis fontibus, & puteis, censet Avendaño *d. cap.* 8. *n.* 9. & quidem ita, quod ad eorum reparationem LVI.
tenetur etiam vicinus ille, qui nunquam iis utitur. *Gail. observat.* 56. *n.* 6. *lib.* 2. vel renuntiare vellet commoditati imposterum utendi; *Roman. singul.* 68. cum in his quæ spectant

ad plures, ut universos, quod major pars velit, omnes cen-
LVII. seantur voluisse, *l. quod major 19. ff. ad municipal.* Ita pariter cætera opera publica, puta portus, aquæductus, muri civitatis, & alia hujusmodi, quoties ad id certi reditus non fuerint destinati, ab omnibus factâ collatione conservantur, nemine excepto, *l. ad portus 7. C. de oper. publ. Perez. ibid. n. 10. Avendaño de exeq. Mand. cap. 13. par. 2. n. 3.* Servata tamen in murorum reparatione forma præscripta. *in l. omnes 12. C. de oper. publ.* Et illis, per quorum finis formarum meatus transeunt, onus incumbit ductus à sordibus mundandi, qui inde hujus oneris intuitu ab extraordinariis oneribus sunt
LVIII. immunes, *l. p. C. de aquæduct.* Curet tamen provinciæ Præses, si ædificia hæc sint construenda, ut hujusce constructionis locatio fiat sub hasta, juxta morem quam à Romanis servatum fuisse, ex Polybio, Plutarcho, Cicerone & aliis obser-
LIX. vat Matthæus, *de auction. lib. 2. cap. 1. n. 1. & seqq.* & ita, quod artificis opera non conducatur dietim pro certo stipendio,
LX. sed pro integra ædificii constructione; alias ad operis conservationem per annos quindecim, (quam ædificiis publicis indulsit Imperator *l. omnes 8. C. de oper. publ.*) is minime teneretur, *Roman. singular. 3. n. 1. Avendaño de exeq. Mand. cap. 13. n. 2. lib. 2.*

LXI. Ne tamen in dies novorum ædificiorum occasione populi graventur, & rapinis via speciosa aperiatur, vetuerunt Arcadius & Honorius, inconsulto Principe nova opera inchoari, exceptis horreis, & stabulis publicis, ne dum Romæ, & Constantinopoli, *l. intra urbem 5. C. de oper. publ.* verum
LXII. etiam in provinciis. *l. nemo Iudicum 13. C. eod.* Et quando etiam Principis venia accesserit, Præsidi non licebit privatorum domos demoliri inchoandæ publicæ fabricæ gratia, si quinquaginta librarum argenti pretium excedat æstimatio.
LXIII. *l. si quando 9. C. de oper. publ.* quæ & tunc è publico solvenda est domino, qui semper tenetur vendere rem propriam, ubi publica

publica utilitas id expoſcat, ut ſentiunt Perez *ad tit. C. de oper. publ. n.* 4. Avendaño *de exequen. Mand. cap.* 19. *n.* 39. Gailius *obſerv.* 56. *n.* 2. *& ſeqq.* qui plenè *ibid.* decernit, an, rebus privatorum ob publicam utilitatem ablatis, teneatur Princeps ad ſolutionem juſti pretii, *à num.* 8. *ad finem.* Et ea LXIV.
tandem quæ ad hujuſmodi onera ſpectant pulcherrimo hoc clauduntur monito per Iuſtinianum, quod Præſes *quicquid omnino eſt Publico & Civitatibus utile, & cogitabit, & faciet, & nunciabit:* ut ſic, ne dum opera, at cogitationes præterea in hanc ſolam curam intendat, & ea, quæ populis profutura arbitratur, Principi repræſentet, adeoque Præſidi cuique injunctum modo videtur id quod apud Claudianum *de quarto Conſ. Honor.* Pater Honorio edicebat:

Tu civem, patremque geras, tu conſule cunctis,
Nec tibi; nec tua te moveant, ſed publica vota.

CAPVT IV. § II.

Præſidum juriſdictioni milites ſubduntur.

Habebis autem obedientes tibi & qui in provincia ſunt milites, in quibus eorum opus habueris ad miniſterium juſtum. Quod ſi delinquentes inveneris: ſub omni caſtigatione decenti, inſuper ex emolumentis eorum ſatisfieri læſis procurabis.

Ἕξεις δὲ ὑπακούοντάς σοι καὶ τοὺς κατὰ τὴν ἐπαρχίαν στρατιώτας, ἐν οἷς ἂν αὐτῶν χρήζοις εἰς ὑπηρεσίαν δικαίαν, οὓς εἰ πλημμελοῦντας εὕροις, ὑποθήσεις σωφρονισμῷ πρέποντι. καὶ πρόσγε ἐκ τῶν σιτήσεων αὐτῶν τὸ ἱκανὸν γίνεσθαι τοῖς ἠδικημένοις παρασκευάσεις.

I. *Plura ab Auguſto officia cur inſtituta.*
II. *Præfectorum Prætorii munus, auctoritas, numerus.*
III. *Milites quibus Magiſtratibus olim ſubjecti. & num.* XI.
IV. *Apud Romanos idem Magiſtratus civilis & militaris.*
V. *Civili Magiſtratui ſubjecti Milites. & num.* VII. *Declaratur. num.* VI. *Ampliatur. num.* X.

I. INter cætera honorum vocabula, & officia, quæ
constituendæ Reipublicæ, & remunerandorum
belli sociorum causa Augustus excogitavit, præci-
II. pua fuit Præfectura cohortium Prætorianorum, in
duos ex ordine equestri initio divisa, *Dio hist. lib.* 55. & pro-
pter dispersas per Urbem cohortes non magnæ admodum
dignationis; mox Ælii Sejani apud Tiberium gratia, qui
eam solus exercuit, *Dio. hist. lib.* 57. *Tacit. annal. lib.* 4. *cap.* 2.
castrorumque prætorianorum extra Urbem ædificatione, vi-
suque, & fiducia inter se militum, in tantam excrevit magni-
tudinem, ut ipsi Cæsarum fastigio vix cedere videretur, plu-
rimaque extent exempla Præfectorum hujusmodi, qui tam
eminentis fortunæ indulgentia adeo corrupti sunt, ut priva-
tæ conditionis impatientes, potestate sibi ad unam Princi-
pum tutelam tradita, ad eosdem evertendos, insidiisque &
conjurationibus circumveniendos abuterentur, quamvis à
plerisque Imperatorum infringendæ tantæ auctoritatis causa
III. rursus in plures divisam esse constet. Quamobrem Constan-
tinus in perpetuum ei incommodo occursurus, quatuor Præ-
fectos Prætorio in posterum esse voluit, omnemque eis admi-
nistrationem rei militaris adimendam, inque Magistros equi-
tum, peditumque ad id ipsum institutos, transferendam judi-
cavit, teste Zozimo *histor. lib.* 2. Hinc igitur subjecti proprio
Magistratui milites non amplius Præsidibus, qui parebant
Præfectis Prætorio, subjiciebantur, indeque duplici in pluri-
bus provinciis Magistratu destinato, neuter ad plenum sua
sorte

ſorte contentus erat, & civilis ac militaris Magiſtratus inter ſe ut plurimum rixabantur, unde plurima in populos incommoda redundabant, § 1. *Novel. de Præſ. Piſidiæ.* idcirco conſiderans Iuſtinianus *in Novel. de Prat. Lycaon. in præfat.* quod IV.
olim apud Romanos, Magiſtratus ex civili & militari erat *contemperatus, præ ſe ferens, & oſtentans tam in inſtituenda acie robur, quam in ferendis legibus rectum & decentem ordinem:* pluribus provinciis, in quibus & militaris & civilis reſidebat Magiſtratus, utrumque munus conjunxit, ut in Præſide Piſidiæ, § 1. *Novel. de Præſ. Piſid.* in Prætore Lycaoniæ, *Novel. de Præt. Lycaon. in præfat. ad § p.* & in Prætore Thraciæ, *Novel. de Præt. Thrac. in præfat. & § 1.* & in aliis plurimis. imo univerſalem ſancivit legem, per quam ubique ſubjecit Præſidi- V.
bus milites in provinciis conſtitutos, his mandans, ut Præſidibus auxilia præberent; quod ſi recuſarent, emolumentis, & militia privati corporea etiam pœna plecterentur, *cap. 12. § 1. Novel. ut jud. ſine quoquo. ſuffr.* Hanc igitur Sanctionem, cum ubique in Mandatis reſpiciat Iuſtinianus, monet Præſides, quod habebunt ſibi *obedientes, qui ſunt in provincia milites, in quibus eorum opus* habuerint, *ad miniſterium juſtum:* ut ſic VI.
appareat, ne dum Præſidem, ubi opus fuerit, uti poſſe cohortibus quibuſdam ſibi ſubjectis, ut arbitratur Coteræus *de jur. mil. lib. 2. cap. 6. verſ. habent quoque.* Sed indiſtincte Milites omnes in provincia degentes ejus imperium ſequi debere, in his tamen, quorum miniſterio ipſe indigeat ad procurandam provinciæ quietem & utilitatem; & ſane par eſt Prin- VII.
cipem, adeoque Præſidem, qui ejus vices in provincia gerit, aliqua militari manu ſuffultum eſſe, qua turbantes Rempublicam coercere, obedientes, ſi opus ſit, melius ab aliorum inſidiis & violentiis tutari, & neceſſarium publicæ ſecuritati obſequium vel ab invitis extorqueri poſſit. *Quis* enim ita Præſidem *non revereatur, ſimul in unum leges & arma coire ſpectans, & indidem conditione propoſita, ut aut legibus obtem-*

 peret,

peret, si bono esse animo, & servari velit, aut vel primo statim intuitu pereat, armis in proximo leges corroborantibus. § 1. *de Præs.*
VIII. *Pisid. in fin.* Violentia siquidem, quæ homini privato adeo vetita est, ut ne pro recuperandis quidem rebus propriis ea uti possimus; soli Principi ejusque vicem obtinenti Præsidi,
IX. tanquam legum custodibus permittitur; in quibus propterea solis residere dicitur ea vis, quæ coactiva à Scholasticis appellatur, ut subditos à malo cohibere possint, & in bonum dirigere. *Soto de Iust. & jur. lib.* 5. *q.* 3. *art.* 5. § 2. *& seqq.* adeoque æquum est, ut media his suppetant, quibus illam possint exercere ea semper ratione, quam juris forma præscribit. *Ita enim* (ut § 1. *de Præs. Pisid.* dicitur) *dignitate plenus erit; ita latrocinia exercentibus terribilis, ita injustis inevitabilis, si majore cum potestate omnia conficiat:* Et propterea *per copias militum vehemens, & robustus, per legem lenis & mansuetus sit: & per hanc causam maleficis quidem vehementiorem, probioribus vero civi-*
X. *liorem se & moderatiorem exhibeat.* § 1. *de Præt. Lycaon.* Ne vero milites dicto Præsidis audientes non sint, sancitur hic, quod *si delinquentes illos invenerit, castigationi decenti* eosdem subjiciat. Alias quippe Militaribus Magistratibus sicuti omnis adempta est potestas in provinciales, ita indulta est in milites, *l.* 1. *C. de Off. Magistr. milit.* ut scilicet Magistro Officiorum
XI. (de quo Pancirolus *in not. Imp. Orient. cap.* 62. *& in not. Imp. Occid. cap.* 30.) onus incumberet, quotannis Imperatori significare quomodo se haberet militum numerus, castrorumque ac clausurarum (seu potius clusuriarum, ut monuit Cujacius *obs.* 24. *lib.* 3.) cura. *l. cura* 4. *C. de off. magistr. offic.* & Duces exercitus, tam civiles quam criminales militum causas cognoscerent, juxta Constitutionem Anastasii *in l. fin. C. de re milit.* cum qua consentiunt textus *in l.* 1. *&* 2. *C. de off. magistr. mil. & in l. magisteriæ* 6. *C. de jurisd. omn. jud.* & plene Vegetii relato testimonio, & historiarum auctoritatibus comprobat Coteræus *de jur. mil. lib.* 2. *cap.* 6. Cum igitur hinc militum

militum delicta Præsides non cognoscerent, possent tamen eos sub custodia constituere, si in eorum provincia delinquerent, *l. nemo.* 13. *§ fin. C. de re mil. l.* 1. *C. de exhib. reis.* & inde ad Magistrum militum referre, & eos remittere. *l. de militibus.* 9. *ff. de custod. & exhib. reor. d. l.* 1. *C. de exhib. reis.* hic ideo forte Iustinianus non jussit Præsidibus delinquentes milites punire, sed *castigationi decenti subjicere:* ut scilicet, juxta prædictas leges, eos sub custodia constituerent, si iis indulta non fuisset auctoritas imperandi militibus, quam superius Præsidi Lycaoniæ & Pisidiæ concessam animadvertimus: *numero.* 9. vel omnino punirent, quando iis utraque hæc facultas fuisset indulta. Ne tamen provinciæ Præses in administratione turbetur, inter ipsum & Iudicem militarem ea videtur servanda moderatio, quam innuit glossa *in l. magisteriæ. V. etiam civilium quæstionum. C. de jurisdict. omn. jud.* adeo ut in militaribus delictis, quæ enumerantur per Modestinum *in l. desertorem.* 7. *ff. de re milit.* & explicantur per Decianum *tractat. Crimin. lib.* 7. *cap.* 15. solus Iudex militaris cognitionem habeat, & coercitionem; si vero miles crimen non militare commiserit, & id sit mediocre, cognitionem habeat Præses, coercitionem Magister militum: & si grave sit delictum, tunc, quia inde militiæ privilegia miles amittit, *arg. tex. in l. Iudices.* 12. *C. de dignit.* Præsidi cognitio competit & coercitio: & sententiam glossæ sequitur Perez, *ad tit. C. de re mil. num.* 52. qui addit, desertionis crimen à Præside cognosci, & à Magistro militum puniri: & pluribus relatis auctoribus Bobadilla *politic. lib.* 4. *cap.* 2. *num.* 67. *&* 68. qui monet ita servandum, nisi aliter peculiaribus Constitutionibus caveretur, quod idem animadvertit Mastrillus, *de Magistrat. lib.* 5. *cap.* 15. *num.* 19. XII. XIII. XIV.

Verum quia prædicta *decens castigatio* militis personam respicit, indeque nullum læsis provincialibus emergit emolumentum, quibus longe utilius foret impunito milite resarciri damna, XV.

damna, quæ ob licentiam militarem sunt perpessi. Et huic malo consulit omnibus intentus legumlatoris animus, & jubet, ex militum, qui damna inferre sunt ausi, *emolumentis satisfieri læsis:* optimo sane præcepto, quod si observetur, militarem cohibebit licentiam; nec illud pigeat observare; est
XVI. enim levissima pœnarum, quæ militi infliguntur, pecuniaria, si eas libeat animadvertere, quas recenset Modestinus *in d. l. desertorem 3. § 1. ff. de re milit.* & fuse examinat Cote-
XVII. ræus *de jure militum lib. 3. à cap. 13. ad 19.* Et videmus Arcadium & Honorium graviori pœna mulctasse illos milites, qui majorem partem hospitii, quam par esset, occupassent; cum enim decrevissent domum quamlibet hospitiis destinatam in tres partes dividi, quarum primam Dominus domus sibi eligeret, alteram vero miles, postrema eidem Domino relicta; & si illustribus militibus in dignitate constitutis hospitium destinaretur, non quidem tertia domus pars, sed dimidia assignaretur, hac tamen conditione, quod alter eligat, alter æquis partibus dividat: *l. 2. C. de Metat. & Epidemet.* Statuerunt, *ibidem*, quod si quis illustriorum majorem partem occupavisset, quam par foret, triginta librarum auri pœna mul-
XVIII. ctaretur, cæteri vero militia privarentur: Eaque fuit Iustiniani cura, ne à militibus, qui ad tuendas civitates & provincias conscribuntur, aliquod damnum subditis inferretur; quod *primum, & maximum statum esse Reipublicæ, ut inculpabiliter exercitus in itineribus conversetur, & innoxietas, atque indemnitas collatoribus custodiatur* arbitratus fuerit; ideoque ad singula damna, quæ provinciis transitus militum consueverunt inferre, prorsus evitanda, certas leges prudentissime statuerit: *ead. Novel. § 1. & seqq.* de qua re pertractabimus
XIX. inferius *cap. 10. num. 22. & seqq.* Nec militarem licentiam quis jactet legibus his frustra cohiberi, quasi leges armorum strepitu deterritæ inter arma sileant; sed meminerit *pomiferam arborem, quam in pede castrorum fuerat complexa metatio,*

poster

postero die abeunte exercitu intactis fructibus relictam, dum hic sub M. Scauro mereret, apud Frontinum *Stratagemat. lib. 4. cap. 3. & 12.*

CAPVT QVINTVM.

Crimina puniri jubet.

NOn permittas privilegiis aliquibus uti nocentes: sed illud solum eis in auxilium observabis, ut undique puri horum quæ eis inferuntur, & innoxii videantur. Homicidia autem, & adulteria, virginumque direptiones, & invasiones, & oppressiones, ita cum vehementia corrige, puniens delinquentes secundum nostras leges, ut paulatim supplicium alios omnes faciat salvos.

ΟΥ συγχωρήσεις δὲ προνομίοις ποτὲ χρῆσθαι τοὺς ἀδικοῦντας. ἀλλ' ἐκεῖνο μόνον αὐτοῖς εἰς βοήθειαν φυλάξεις, τὸ πανταχόθεν καθαροὺς τῶν ἐπαγομένων καὶ ἀνευθύνους φανῆναι. φόνους δὲ καὶ μοιχείας καὶ παρθένων ἁρπαγὰς καὶ ἐφόδους καὶ ἀδικίας οὕτω μετὰ σφοδρότητος μετελεύσῃ, κολάζων τοὺς ἁμαρτάνοντας, κατὰ τοὺς ἡμετέρους νόμους, ὡς τῇ καθ' ὀλίγον τιμωρίᾳ τοὺς ἄλλους ἅπαντας σώζειν.

I. *PVpilli & viduæ habent electionem fori.*
II. *Miserabiles personæ quæ, remissive.*
III. *Certos judices habent in civilibus coloni Cæsaris & Collegia.*
IV. *In criminalibus, Patritii, aliique Principis & Augustæ officiales à solo Principe judicantur.*
V. *Studiosi conveniuntur coram Magistro vel Episcopo. Declaratur. num.* VI.
VII. *Milites à quibus judicentur.*
VIII. *Clericus non potest renunciare privilegio fori: ampliatur num.* IX.
XI. *Fori privilegia ablata nocentibus. limitatur num.* XII.
XIII. *In sola innocentia sit reorum fiducia.*
XIV. *Quæ delicta severe punienda. & numer.* XVI.
XV. *Delicta circa injustitiam versantur, & hujus gradus, & num.* XL. XLI.
XVII. *Cujus finis gratia delicta puniantur.*
XVIII. *An possit Præses pœnas à lege statutas augere vel moderari.*
XIX. *Dicta Rhetorum & Poëtarum allegare permittitur Iurisconsulto.*
XX. *Delicta puniri publice interest.*
XXI. *Quibus pœnis subjiciatur judex, qui à legum præscripto recedit.*
XXII. *Iudex potest ex causa recedere à pœna per leges præscripta. Ampliatur num.* XXIII. *Limitatur num.* LI. *Declaratur num.* XXIV. XXV. XXVI. XXVII. XLIX. & L. *Et quænam sint hæ causæ, latissime. num.* XXVIII. XXX. XXXII. XXXIV. XXXVII. XXXIX. XLII. & XLIV.

I. INnocentiæ professio est, ut ait Cassiodorus *var. lib.*4. *epist.* 9. *Principis elegisse præsentiam, ubi nec violentiæ locus datur, nec avaritiæ vitia formidantur.* Hinc Præsidum aliorumque Magistratuum forum in civilibus causis declinare, & Principem adire pupillis, viduis, cæterisque miserabilibus personis (quas enume-
II. rant Novarius *in tract. de privileg. miserab. personar.* Barbosa *ad l. unicam. num.* 6. *& seqq. C. quando Imperat.* Menochius *de arbitrar. casu.* 66. Carlevalius *de judic. lib. p. tit. p. disp.* 2. *à num.*529. *ad* 576. & Paschalis *de vir. patr. potest. lib.*2. *cap.*2. *num.* 91. *& seqq.*) à Constantino permissum; *in l. unica C. quando Imper. inter pup. & vid.* quasi principis, eodem Cassiodoro teste *d. epist.*9. *lib.*4. illi *mereantur præsidium, à quibus se*
III. *calliditas non abstinet improborum.* Non dissimilia privilegia, quod scilicet coram certis tantummodo judicibus possent conveniri, sunt translata ad colonos, inquilinos, & servos domorum Imperatoris: *l. si quis.*6. *l. dominicis.*7. *& l. fin. C. ubi causæ fiscales.* & ad collegia: *l. fin. C. de jurisd. omn. judic.*
IV. eademque ratio videtur in criminalibus causis usurpata, quod scilicet in his plerique à jurisdictione Præsidum subtraherentur; nam patritii, expatritii, consulares viri, & alii officio prætoris quæstorisve functi, aut sacro cubiculo Principis, vel thesauris, aut privatæ rei, vel etiam Augustæ præpositi, à solo Principe, vel ab eo, cui is per sacros apices injunxisset judica-

judicabantur: *l. fin. C. ubi Senat. vel Clariss. Matthæus de judiciis. disput.* 4. *num.* 36. Agentes quoque in rebus peculiares judices ut plurimum sortiebantur: *l. unica. C. in quib. caus. milit.* Et pari ratione scholares coram magistro suo tantum, V.
aut Episcopo loci, prout ipsi hunc vel illum eligerent, conveniebantur, ex Constitutione Friderici *in Auth. habita. C. ne fil. pro patre:* si tamen vere studiosi essent, non vero desi- VI.
diosi: ut observaverunt Matthæus *de judic. d. disput.* 4. *n.* 44. & Gailius *observ.* 118. *lib.* 2. *num.* 8. Horum instar, privile- VII.
gium hoc armatæ militiæ milites potissimum sibi vindicabant, quod sicuti olim auctoritate Præfecti legionis judicabantur; *Vegetius. lib.* 2. *cap.* 9. ita inde cogi non possent respondere in judicio civili aut criminali coram alio judice, quam Magistro militum, ut dictum est præcedenti capite, § 2. *num.* 12. nisi forte proprio privilegio renunciavissent. *l. si quis.* 29. *C. de pact.* (ad differentiam clericorum, qui nec VIII.
voluntarie possunt se subdere sæcularis judicis jurisdictioni. *cap. si diligenti.* 12. *& ibi glos. V. pacto privatorum. de foro compet. Ponte de potest. proreg. tit.* 7. § 7. *num.* 16. *Borcholt. de feud. cap.* 10. *num.* 23. *Crassus, qui plene materiam pertractat de effect. cleric. tract. p. num.* 43. *& seqq. Barbosa in cap. decernimus.* 2. *num.* 4. *ubi id procedere etiamsi Episcopus id permitte-* IX.
ret. de judic. Rota decis. 44. *num.* 12. *p.* 7. *recent.)* Vel per de- X.
sertionem se indignos eo privilegio reddidissent. *Perez ad tit. Cod. in quib. caus. milit. num.* 2. Verum quia per hujusmodi privilegia delictis via aperiebatur; *plurimorum namque alii quidem litteras sacras, alii privilegia, alii pragmaticas formas, alii præcepta judicum, quidam alias ex aliis adinvenientes occasiones sibi peragunt peccandi.* ut animadvertit Imperator, *Novel. ut omnes obed. judic. in præfat.* huic morbo ut occurreret Iustinianus, in Constitutione illa, ad quam relative concepta sunt Mandata, *in novella, scilicet, ut jud. sine quoquo suffrag.* § 6. sancivit *omnibus judicibus provinciarum omnes sub-*

 di;

di; privatos quidem, secundum quod cinguli proprium præmium est in omnibus causis, & universis pecuniariis & criminalibus occasionibus; qui vero in militiis constituti sunt, & propriis judicibus deputati, etiam istos nihilominus occasione fiscalium, & criminalium subdi omnibus eis modis: indeque perpendens quantæ utilitatis futura foret hujusmodi determinatio, quasi metuens, ne satis aperte per præcedentia verba fuisset expressa, ut magis omnibus fieret clara, *ibid.* § 12. subdidit: *sancimus, clarissimos subjectarum provinciarum administratores citra omne factos pecuniarum suffragium, & ab his dati jusjurandi memores habere, & hanc à nobis licentiam, ut nulla sit ulli apud eos penitus fori præscriptio, neque in iis quæ committuntur ab aliquibus violentis, neque in criminibus, & quæ hinc oriuntur læsionibus, neque in seditionibus publicis, neque in publicorum tributorum exactionibus, sed omnes similiter subjacere horum jurisdictioni, non expectantium neque præcepta suscipere à judici-*
XI. *bus quibus subjecti sunt, neque nunciare ad eos.* Huic igitur Constitutioni nunc inhærendo, provinciarum Præsidibus injungit, ne permittant *privilegiis aliquibus uti nocentes*, idemque alias decrevit *in Novella ut omn. obed. judic. provinc. per totam. ex qua deprompta est celebris Authentica Quæ in provincia. C. ubi de crim. agi oport.* Quod sanè in iis tantum procedit casibus, qui per Imperatorem *in d. Novel. ut judices.* § 6. *&* 12. fuerunt expressi: hic enim constituens Proconsulem Palestinæ, distinctum à spectabili ejusdem loci Duce, qui ibi limitaneis fœderatis, & armatæ militiæ imperaret, *in Novel. de procons. Palæst. cap.* 3. *§ p.* ait, *certe publicorum tributorum nomine, aut per causam motæ in populo seditionis, nemo prorsus à*
XII. *spectabilis proconsulis jurisdictione eximetur.* Submotis igitur privilegiis declinationis fori, (cujus aliqua, quæ his temporibus occurrunt exempla recensent Iulius Clarus *senten. lib.* 5. *§ fin. q.* 35. Rudolfinus *in prax. judic. p. p. cap.* 7. *num.* 35. *& seqq.* Gratianus *cap.* 340. *n. p. & seqq.* & Iordanus *elucubrat. divers.*

diverſ. volum. 3. lib. 13. tit. 8. de foro compet. per tot.) in ſola innocentia à reis ſpem eſſe collocandam determinat Imperator: optime ſcilicet populorum quieti ſecuritatique conſultum erit, ſi, qui de peccando deliberant, nihil in emendicatis hiſce confugiis, nihil in judicantium ſordibus ſibi præſidii poſitum eſſe intelligant, ſed unicum hoc noverint ſibi ſupereſſe auxilium, ſi *undique puri horum, quæ eis inferuntur, & innoxii videantur:* tunc quippe improbus à delictis abſtinebit, cum *eo ſolo ſe ipſum* certo ſciet *noxa* liberandum, *& ſupplicio,* ſi non delinquat. *cap. 3. §. p. in fine de Proconſ. Palæſt.* Idcirco jubet corrigi *homicidia, adulteria, virginumque direptiones, & invaſiones, & oppreſſiones,* quibus certe, *ſi quid ejuſmodi delictorum eſt, oportet adnectere,* ut dicitur *in § adulteria. 12. in princ. Novel. de Cappadoc.* Et ita Imperator tria complectitur capita injuſtitiæ, circa quam omnia verſantur delicta: & quidem ordinatè, dum injuſtitia illa cenſetur maxima, quæ vitam; proxima, quæ familiam; ac poſtrema, quæ res proximi ſpectat, ut ex ſerie præceptorum Decalogi evincitur. Hæc autem delicta mandat *cum vehementia* puniri, adeo quod plectantur *delinquentes ſecundum leges, ut paulatim ſupplicium alios omnes faciat ſalvos.* Quam vehementiam in puniendis cæteris haud expetit, ſed potius vult, quod Præſes *cæteros maleficos, ſiquidem incurabili morbo laborant, citra exceptionem puniat; ſi vero mediocriter, ad meliorem frugem tranſponat.* nullo diſcrimine caſtigans *improbe agentium* quemlibet, *etſi dives, etſi majore aliqua dignitate præditus* ſit. *cap. 2. § 2. Novel. de Præt. Lycaon. & § cura autem. 3. Novel. de Præt. Thrac.* Quod ſi textus hos cum præcedentis capitis poſterioribus verbis placeat conjungere, in quibus jubebat Imperator conſuli parti læſæ ex ſtipendiis militum lædentium, utique veri illi fines, quorum gratia pœnas irrogari volunt legumlatores, Præſidi ante oculos objiciuntur: cum enim punitio delictorum utilitatis alicujus gratia fuerit inſtituta;

XIII. XIV. XV. XVI. XVII.

tuta; illius scilicet, qui peccavit; vel ejus in quem peccatum est; vel universi populi: *Tholosanus syntagm. univ. jur. lib. 30. cap. 2. num. 8. & seqq. Less. de just. & jure lib. 2. cap. 47. dub. 4. num. 21.* peccantis correctionem præ oculis habuit certe Iustinianus, dum ad *meliorem frugem* transponi reos desideravit: *d. § 2. de Prat. Lycaon.* utilitatem pariter illius qui læsus fuit *in calce praced. cap.* consideravit, dum illi damna illata voluit reparari; & in hoc textu tandem perfectissimum finem pœnalis sanctionis innuit, dum pœnas voluit exerceri, ut exemplo populus à sceleribus deterreatur: quos fines duo nobis philosophiæ lumina jamdiu ostenderant, dum Aristoteles *rhetor. primo.* pœnam aliam statuit *ejus gratia qui patitur*, ut scilicet corrigatur, aliam vero *ejus qui facit* (hoc est qui eam expetit, ut *d. cap. 2, num.* 8. animadvertit Tholosanus) *ut impleatur.* & Plato præterea *in Gorgia* utilitatem, quæ derivatur ab exemplo, consideravit, dicens, *convenit omnem, qui ab aliquo recte punitur, vel ipsum fieri meliorem, utilitatemque percipere, vel cæteris exempla dare, ut illi pœnas aspicientes meliores efficiantur.*

XVIII. Verum quia non simpliciter delicta puniri jubet Imperator, sed *secundum nostras leges*; eritne Præses adeo alligatus legibus, ut ab iis præscriptas pœnas umquam possit augere vel temperare? Contrarium sanè innuit Tiraquellus, qui doctissimum opus conscripsit *de pœnis temperandis aut remittendis:* innuit pariter Claudius Saturninus, dum sive facta, sive dicta, sive scripta, sive consilia forent, punienda, voluit considerari causam, personam, locum, tempus, qualitatem, quantitatem, aut eventum. *l. aut facta. 16. ff. de pœn.* eaque
XIX. singula §§ *seqq.* prosequitur, & propria dicta Demosthenis & Homeri testimoniis confirmat. *§ qualitatem. 6. & § eventu.* 8. ut nos certe ita excuset, si extra Iurisconsultorum castra præsidia aliquando nostræ quærimus interpretationi.

Non

Non remitti pœnam facilè, publicè interest, ne temere ad maleficia quisquam prosiliat. *l. si operis.* 14. *C. de pæn. l. ita vulneratus.* 51. *ff. ad l. Aquil. Thoming. decis.* 39. *num.* 6. ideoque à legum præscripto recedens judex in decernendis pœnis, conscius criminis præsumitur, indeque infamis declaratur, ac eadem pœna punitur, qua reus ipse puniendus fuisset. *Farinac. prax. Crim. q.* 17. *num.* 6. *Menoch. de arbitr. lib. p. quæst.* 96. *num.* 10. 11. *&* 12. *Tiraquel. de temper. pæn. in præfat. num.* 9. *& seqq.* Verum ubi quæpiam legitima accedat causa, tunc, quasi deficiat ratio, quæ legislatorem movit ad hanc potius quam aliam pœnam statuendam, judicis arbitrio permissum est recedere à pœna per leges imposita: *Clarus sentent. lib.* 5. *§ fin. quæst.* 85. *num.* 10. *qui de communi. Bobadil. polit. lib.* 4. *cap.* 5. *num.* 62. *in fine. Tiraquel. d. præfat. num.* 16. *Menoch. de arbitr. lib. p. q.* 96. *num.* 14. *& seqq. Farinac. d. q.* 17. *num.* 7. *ubi innumeros recenset auctores, & de communi testatur. & seqq.* sive illa à jure communi, sive à statutis, sive à consuetudine fuerit definita. *Menoch. d. quæst.* 96. *num.* 16. *Farinac. d. q.* 17. *num.* 11. *& seqq. Clarus qui de communi & magis communi. d. q.* 85. *num.* 10. Si tamen judex sit ex ordinariis majoribus, quales sunt Præsides & Prætores, vel ex delegatis à principe, aut supremo Magistratu. *Menoch. d. quæst.* 96. *num.* 14. *& à num.* 18. *ad finem. Farinac. d. q.* 18. *num.* 66. *&* 67. Causam ex qua movetur ad pœnam imminuendam in sententia saltem genericè exprimat. *Tiraquel. d. præfat. num.* 53. *& seqq. Farin. d. quæst.* 17. *n.* 64. *&* 65. *Clarus prax. Crim. lib.* 5. *q.* 85. *num.* 10. *vers. prætereaque debet judex.* Neque agatur de pœna, quæ damnum passo, vel alteri cuipiam, cui ex delicto jus quæsitum sit, veniat applicanda. *Avendan. de exequ. mand. lib. p. cap.* 7. *num.* 7. *Bobadil. polit. lib.* 2. *cap.* 16. *num.* 99. *qui hoc idem in Baronibus statuit. Menoch. d. q.* 96. *in princ. Farinac. d. q.* 17. *num.* 71. *Suarez de legib. lib.* 5. *cap.* 11. *num.* 6. & tandem pœna immutetur in actu

XX. XXI. XXII. XXIII. XXIV. XXV. XXVI. XXVII.

actu ferendæ sententiæ, non verò post eam latam; tunc quippe, nisi Principis beneficium accedat, omnis Præsidi minuendæ pœnæ facultas adempta est. *l. divi.* 27. *ff. de pœn. l. pœnam.* 15. *C. eod. Clarus. d. q.* 85. *num.* 10. *vers. scies etiam.* Et parem vigere rationem in augendis pœnis, post glossam *in can. si quem* 8. *v. volunt.* 2. *q.* 4. & Archidiaconum *in can. qui bona. col.* 6. *vers. & hac vera.* 17. *q. p.* monuit Tiraquellus *de pœn. temp. in præfat. n.* 18. & Suarez *de legibus. lib.* 5. *cap.* 11. *num.* 5. *in princ.*

XXVIII. Quæ tamen sint hæ causæ, ex quibus judices majores jure pœnam remittant, mutent, vel minuant, dubitatur, & Doctores duodecim materiam pertractantes enumerat Farinacius: *d. q.* 17. *num.* 10. Ad septem capita materiam hanc revocat Claudius Saturninus, causam scilicet, personam, locum, tempus, qualitatem, quantitatem, & eventum. *l. aut facta.* 16. *ff. de pœn.* Quatuor tantum consideranda in pœnarum auctione & diminutione sensit Glossa *in can. si quem.* 8. *§ notandum. v. voluntati.* 2. *q.* 4. causam scilicet, personam, ætatem, & rationem scandali: Et latissimè se effundens Tiraquellus, causas quatuor supra sexaginta recenset: *in tract. de pœn. temp. aut remit.* Et plures pariter assignat Clarus *sentent. lib.* 5. *q.* 60. *& ibi* Giacharius, & Bajardus: *in addit. pariter. q.* 60. *per tot.* Et plurimos casus individuos recenset Felinus. *ad cap. p. num.* 49. *de Constit.* Ea tamen singula, quæ Doctores prædicti, & communiter scribentes præsertim ad titulos Digestorum & Codicis *de pœnis*, in hac materia edocent, ingeniosa sane methodo recentioris cujusdam Iurisconsulti monitu ad certa quædam capita revocantur, quæ, si cum legalis, moralisque sapientiæ principiis mecum placeat conferre, apparebunt quam maximè congrua, & indicantis animum intra justitiæ terminos haud difficile continebunt. Si igitur causa liberandi à pœna legis inquiratur, hæc in intrinsecam distinguitur & extrinsecam: illa est, quando si non inju-

injusta, dura tamen pœna est, ad factum comparata: extrinseca desumitur ex spe magnæ in posterum utilitatis, *l. ad bestias.* 31. *ff. de pœn. Bajard. ad Clar. q.* 60. *num.* 97. vel ex merito aliquo, vel quapiam alia re commendante, qualis est anteactæ vitæ innocentia, *Tiraquel. de pœn. temp. causa* 51. *Bajard. d. q.* 60. *num.* 97. Natalium dignitas, juncta præsertim insignibus erga Rempublicam meritis ipsius delinquentis, vel ejus majorum: *Bajard. d. q.* 60. *num.* 99. *Tiraquel. de pœn. causa.* 31. *&* 49. *per tot.* & prædictæ causæ tunc potissimum idoneæ censentur, quando ratio legis saltem peculiariter cessat in facto de quo agitur; tunc enim lex facilius & minore cum damno solvitur. *Tiraquel. in tract. cess. causa à num.* 130. *ad num.* 179. quod idem maxime usuvenit in iis delictis, quæ perpetrantur ex ignorantia, quamvis omni culpa non carente. *l. quicumque* 4. *C. de serv. fugitiv. Baiard. ad Clar. q.* 60. *num.* 44. *&* 46. *Gabriel. de reg. jur. Concl.* 6. *num. p. &* 2. *Suarez de leg. lib.* 5. *cap.* 12. *per tot.* vel ex animi infirmitate, superabili forte, sed difficulter: ut de temulento qui Principi maledixit rescripserunt Imperatores, *l. unica. C. si quis Imp. maled.* & de his plene inferius *num.* 34. Et hæ sunt causæ justæ solvendæ leges, & tollendæ pœnæ.

Sin vero de pœnarum commutatione tractatur, spectanda potissimum est causa propter quam irrogantur, culpa videlicet delinquentis, item finis ad quem irrogatio hujusmodi ordinatur, publica scilicet utilitas, quæ ex pœna accedit, de qua modo *num.* 17. Et quoad hanc, judici permittitur pœnas moderari vel augere, quando id conducat utilitati ejus qui peccavit, vel ejus cujus intererat peccatum non esse, vel populi. Et hinc, inspecta peccantis utilitate, is, quem statim pœnituit, mitius punitur, *Tiraquel. de pœn. temp. causa* 28. *&* 60. & ex opposito atrocius ille, qui alias correctus in eadem temeritate propositi perseveravit: *l. capitalium* 28. *§ solent.* 3. *ff. de pœn.* Sic habito respectu ad eum qui læsus fuit puniuntur latrones XXIX.

famosi, *d. l. capitalium. § famosos.* 15. & quidem in locis ubi grassati sunt, ut *solatio sit cognatis & adfinibus interemptorum,*
XXX. *eodem loco pœna reddita, in quo homicidia fecissent:* aliæque ut plurimum à legibus & statuentibus adjiciuntur pœnæ, per quas certo aliquo emolumento damnum læsæ partis rependatur, quod tollere vetitum est judici, ut dicebatur *num. 26.* imo etiam Principi, si audire placeat Menochium. *de arbitr. lib. p. quæst. 96. num. p.* Publica pariter utilitas pœnas imminui aliquando exposcit. *arg. text. in l. ad bestias 31. ff. de pœn. Lucas de Penna l. p. column. 13. vers. verum est tamen. C. de desertor. Tiraquel. de pœn. causa. 50. num. 1. in fine.* & ex opposito pœnarum rigorem intendi quandoque exigit, ut exemplari punitione delictorum frequentia cohibeatur: ita scilicet videmus *in l. p. ff. de abigeis* puniri abigeos *durissime non*
XXXI. *ubique, sed ubi frequentius est id genus maleficii*, & famosos latrones *in d. § famosos. 15. l. capitalium. ff. de pœn.* eo loco puniri, in quo grassati sint, *ut conspectu deterreantur alii ab iisdem facinoribus:* & juxta placitum Saturnini *in l. aut facta. 16. § fin. ff. de pœn.* semper evenit ut *maleficiorum supplicia exacerbentur, quoties nimium multis personis grassantibus exemplo opus sit.*

XXXII. Quo verò ad merita ejus qui deliquit; cum neminem ultra merita puniri par sit, hæc sedulo examinanda sunt, & juxta facti circumstantias ad juris trutinam revocanda: *d. l. aut facta. ff. de pœn.* quod præstare cum nequeat lex ipsa, justi judicis partes erunt, huc aciem mentis omni affectu secluso dirigere, quam ob causam forte judex ab Aristotele *Ethic. 5. cap. 4.* dicitur *jus quoddam animatum.* Et sane in meritis considerantur causa quæ impulit, causa quæ retrahere debuit; & personæ idoneitas ad utrumque hoc causarum genus.

XXXIII. Quod autem spectat ad causam impellentem, omissa disputatione de illo peccantium genere, quos peccata ipsa sua sponte delectant, quique ab Aristotele *magn. mor. lib. 2. cap. 6.*

cap. 6. censentur *ultra modum humanum processisse, ut ipsos non homines sed feras esse dicamus, sicut & vitium ipsum feritatem.* quorum facta, ut dicitur *Eth. 5. cap. 9. in fine*, cum prodeant XXXIV.
ex affectu neque naturali, neque humano, venia digna minime sunt. Pars hominum multo maxima ad vitia, impetu quodam corruptæ & in malum suo se ferentis pondere naturæ, duci solet, id quod unico verbo appetitum vocamus, quatenus nisum etiam quemdam naturæ complectitur, quo ad declinanda impellimur ea, quæ noxia nobis futura putamus, quem motum naturæ omnium validissimum esse constat; & hinc prima occasio judici sese offert honeste recedendi à pœnis per leges præscriptis, diligenter tamen examinata appetitus conditione, cujus cæco impetu ad peccandum quis fuit impulsus: hinc scilicet excusatione non carent ea quæ contra leges fiunt, mortis, doloris, carceris, summæ egestatis, cujusve alterius magni mali evitandi causa. *Bajard. ad Clar. quæst.* 60. *n.* 57. *Tholosan. syntagm. jur. univers. lib.* 30. *cap.* 5. *n.* 4. *&* 5. *Tiraquel. de pœn. caus.* 33. ad instar eorum, quæ fiunt ab invitis & coactis. *l.* 1. *§ removet.* 6. *ff. de postul. Tiraquel. de pœnis. causa.* 35. *&* 36. quibus adnecti possunt ea singula, ad quæ nativi affectus vehementia peccantem urget, sive ille sit amor, *Tiraquel. causa.* 4. *num.* 3. *Bajard. d. q.* 60. *num.* 37. sive iracundia, *l. si non convicii.* 5. *C. de injur. Tiraquel. de pœn. causa p. Bajard. d. q.* 60. *num.* 36. sive alia similis affectus species ex
iis, quas recenset Aristoteles. *Eth.* 2. *cap.* 5. licet enim, apud XXXV.
eumdem *Ethic.* 5. *cap.* 8. is qui *invitus facit, neque injuste, neque juste agere censendus est*, & qui naturali quopiam affectu ductus delinquit, injuste agat, non tamen ille ab Aristotele
d. cap. 8. censetur injustus, *cum cognoscens quidem, sed sine ta-* XXXVI.
men præconsultatione agit quispiam, injuste factum est, ut sunt quæ ex ira fiunt aliisque affectibus, qui necessarii naturalesque hominibus accidunt; qui in his enim lædunt & peccant, injustè quidem agunt, suntque hæc injuste facta, nondum tamen injusti ob

ob hæc neque pravi ipsi homines habentur, quippe cum læsio ipsa ex pravitate minime evenerit, nam cum ex electione læserit quispiam, tunc demum injustus ac pravus est.

XXXVII Quod attinet ad causas, quæ delinquentem debuissent retrahere; omnium potissima est injustitia, quæ pœnam mere-
XXXVIII. tur congruam damno, quod alteri infertur: ideoque cogitationis pœnam, quia inde nemo læditur, nemo patitur. *l. cogi-*
XXXIX. *tationis. 18. ff. de pœnis.* Sed tantum delicti consummati, vel saltem intentati, & ita, quod priorem obtineant consummata delicta, posteriorem ea quæ ad actus aliquos, non vero ad ultimum processerunt, quæ eo gravius puniuntur, quo ulterius quis processit. *l. p. § fin. ff. de extraordin. Crim. l. aut facta. § eventus. 8. ff. de pæn. Tiraquel. de pæn. causa.* 37. 38. 39. *&* 40.
XL. & in utroque genere ea eminet injustitia, quæ communem ordinem perturbat, & proinde plurimis nocet, ut in hac ideo vel sola consilia puniantur; *l. p. l. cujusque 4. ff. ad l. Iul. Majest.* & ob metum publici periculi ac scandali legis liceat, imo oporteat, transgredi. *glos. in can. si quem. 8. V. voluntati. 2. q. 4. Felin. cap. canonum statuta. num. 49. in princ. de constitut.*
XLI. *Mynsing. observ. 54. num. 3. cent. 2.* Ea inde injustitia proxime sequitur, quæ singulos tangit, primo quo ad vitam, inde quo ad familiam, & postremo quo ad res, ut dictum est superius *num.* 15. & cum mali habitus sint deteriores actibus, in his major apparet pravitas, si quis sæpius deliquit: *l. p. ff. de abigeis. d. l. capitalium. §. 8. ff. de pæn. Farinac. prax. Crimin. quæst. 23. num. 1. & seqq. Tholosan. d. lib. 31. cap. 2. num. 11.* & causis quæ retrahere deberent à delictis adnumerari potest locus, cujus intuitu eidem delicto diversa pœna imponitur, ut pluribus consideratis rationibus ostendit Aristoteles *sect. 29. problem.* 14. & quidem adeo diversa, quod idem furtum capite luendum sit, vel minore supplicio ex loci diversa conditione. *d. l. aut facta. 16. § locus. 4. ff. de pæn. quam eleganter examinat Cujacius observ. 19. lib. 13.*

Perso-

Personæ tandem aptitudo ad considerandas causas avertentes, vel suscipiendos affectus incitantes, perpendi consuevit in corporis habitu, sexu, educatione, aliisque actus circumstantiis ex sententia Claudii Saturnini & Glossæ, de qua superius *num.* 28. Nam ex diversa corporis temperie magis proclives ad diversos affectus homines constituuntur. *Arist. physiognom. cap. p.* liciti & illiciti discrimina minus habent cognita pueri. *l. aut facta.* 16. *§ persona.* 3. *ff. de pœn. l. auxilium.* 37. *§ in delictis ff. de min. l. infans.* 12. *ff. ad l. Cornel. de sicar. Tiraquel. de pœn. causa* 7. Mulieres. *l. sacrilegii.* 6. *ff. ad l. Iul. pecul. Tiraquel. de pœn. causa* 9. crassi ingenii homines, ac male educati, & alias ignari. *Tiraquel. causa* 10. 11. 13. 14. *&* 43. & hi in quibus bilis prævalet, iracundi sunt; in quibus sanguis, ad Venerem proni; tùm vero illi propendet senectus, huic juventus, ut liquet ex senum & juvenum moribus eleganter descriptis per Aristotelem *Rhetor.* 2. *cap.* 12. *&* 13. Et senectus etiam à gravi delictorum pœna aliquando liberat. *l. si quis.* 3. *§ ignoscitur.* 7. *ff. ad S. C. Syllan. Tiraquel. de pœn. causa* 8. Metum excitat mali imminentis cogitatio, & iracundiam recens ac nedum sedatus dolor, ita ut rationem audiri vix sinant, unde excusandi occasio, & quidem adeo vehemens, quod minuatur pœna, etiamsi delictum quis committat, ut consulat amico, affini, vel etiam vicino. *Tiraquel. de pœn. causa* 20. 21. 22. *&* 23. suntque delicta ex iis affectibus derivata minus odiosa, quam ea quæ ex voluptatis nascuntur desiderio, quod & minus efficaciter movet, & differri, aliamque sibi materiam sine injuria quærere facilius potest. *Aristotel. ethic. lib.* 7. *cap.* 6. ac proinde illa magis excitant ad temperandas pœnas, nam quo magis animi eligentis judicium, & quo magis naturalibus causis impeditur, semper id quod delinquitur, minoris censetur. *l. perspiciendum.* 11. *§ delinquitur.* 2. *ff. de pœn. l. absentem. § fin. ff. eod.* adeoque semper ubi aliqua ex recensitis causis occurrat, illa diligenter

XLII. XLIII. XLIV.

XLV. per judicem est ponderanda, & inde æstimandum est meritum intra quod pœna consistat, ut pro diversa delicti ratione, geometrica quadam proportione, ut dicetur *num. seq.* puniantur delinquentes; quibus si aliquando ob imparia peccata par pœna, mortis scilicet, infligitur; id contingit, quia nihil morte gravius est, & hinc intra eam necessario, etiam
XLVI. in maximis delictis, consistitur: adduntur tamen interdum pro merito cruciatus, indeque diversa mortis genera irrogantur. *l. pœna. 9. ff. ad l. Pompej. de parricid. l. aut damnum.* 8. *§ p. & 2. ff. de pœn.* cadaverum sepultura denegatur. *Gotifred. ad l. p. littera D. ff. de cadaver. punit. Felin. d. cap. canonum. num.* 49. *vers. unde dicit glossa. de constit.* & crimen aliquando morte non extinguitur: *l. fin. ff. ad l. Iul. Majest.* imo ut pœnæ delictis congrue adæquentur, impari genere pœnarum, (quas singulas enumerat Iurisconsultus *in l. si quis.6. § fin. l. aut damnum.* 8. *§ p. & seqq. l. moris est. 9. l. capitalium.* 28. *ff. de pœn.* & exemplis illustrat Tholosanus *syntagm. jur. univers. lib.* 31. *à cap.* 5. *ad finem.)* paria delicta puniuntur, ut pœnæ magnitudo non tantum nude spectetur, sed cum respectu ad patientem. *l. sacrilegii. 6. ff. ad l. Iul. pecul. Tholosan. lib.*30. *cap.*5. *num.*2. nam mulcta, quæ pauperem onerat, divitem non onerabit; & homini vili ignominia leve erit malum, & honesto grave: ideoque diversa puniuntur ratione pauper ac dives, *l. p. § fin. ff. de pœn. Tiraquel. de pœn. causa* 32. liber homo ac servus. *l. in servorum.* 10. *l. capita-*
XLVII. *lium.* 28. *§ fin. ff. de pœn.* Sed intra concessum modum semper ad minimum ducit ejus charitas, qui punitur, *l. interpre-*
XLVIII. *tatione.* 42. *ff. de pœn.* nisi plurium justior charitas aliud suadeat ob causam extrinsecam, quæ interdum est ingens periculum ab eo qui deliquit, (ut in seditiosis contingit ex traditis superius *cap.* 2. *num.* 6. *& seqq.*) & plerumque est necessitas exempli *hoc eod. cap. num.* 17. Et extrinseca hæc causa nasci solet ut plurimum ex generalibus invitamentis ad peccandum,

candum, inter quæ præcipua ſunt, facilitas peccandi, & conſuetudo, quæ acribus remediis eſt reprimenda, nam *idem ſæpius peccare permagnum* eſt. *Ariſt. Rhetor. p. cap.* 14. Numquam tamen recedat Præſes à pœnis per leges ſtatutis, niſi prius *adhibita diligenti conſideratione,* quemadmodum in neceſſaria canonum diſpenſatione monebat Pontifex: *in can. neceſſaria.6. p. q.7.* Et quando legitima cauſa ſuadeat, ut pœnas per leges ſtatutas adaugeat vel moderetur, *perſpiciendum eſt judicanti, ne quid aut durius aut remiſſius conſtituatur, quam cauſa depoſcit; nec enim aut ſeveritatis, aut clementiæ gloria affectanda eſt, ſed perpenſo judicio prout quæque res expoſtulat, ſtatuendum eſt. Plane in levioribus cauſis proniores ad levitatem judices eſſe debent, in gravioribus pœnis ſeveritatem legum cum aliquo temperamento benignitatis ſubſequi.* ut monuit Marcianus *in l. perſpiciendum.* 11. *ff. de pæn.* Tutius eſt tamen, quod ubi pœnas moderari ſuadet æquitas, tunc Principi facti circumſtantias referat Præſes, ut is perpenſis omnibus jubeat an æquitati vel potius legi ſit parendum, Symmachi Vrbis Præf. exemplo; cum enim nemini permiſſum eſſet temere in alieni capitis diſcrimen irruere, niſi ſe idem prius pœnæ ſponſione vinciret, & tamen Africanus quidam Hygino violentiæ crimen objectum nullo pacto probaviſſet, foretque ideo condemnandus: ille militia pariter atque incauta Africani adoleſcentia ad leniendas pœnas excitatus, Valentinianum, Theodoſium & Arcadium *epiſt.*70. *lib.*10. facti enarrata ſerie voluit conſulere, eam ob cauſam, quod ſit *alia conditio Magiſtratuum, quorum corruptæ videntur eſſe ſententiæ, ſi ſint legibus mitiores: alia Dominorum Principum poteſtas, quos decet acrimoniam ſeveri juris inflectere.* Dicta ſint tamen de Præſidibus ea ſingula quæ de temperandis vel augendis pœnis dicebamus, non vero de Principibus, iis enim nullum pœnales leges vinculum injiciunt, & adhuc omnes pœnæ ſunt arbitrariæ. *Bald. l. cunctos populos. C. de ſum. Trin. num.*48.

XLIX. L. LI.

Boer.

Boer. dec. 254. *n.* 2. *Tholosan. synt. jur. univ. lib.* 36. *cap.* 21. *n.* 5. *Bobadil. polit. lib.* 2. *cap.* 16. *n.* 99. *Avendan. de exeq. Mand. p. p. cap.* 7. *num.* 10. præsertim ubi concurrant causæ consideratæ per Suarez *de leg. lib.* 5. *cap.* 11. *num.* 9. aliamque ideo Themistius *orat.* 5. monebat *Regis ac judicis virtutem esse: huic sequendas leges, illi interdum etiam corrigendas, earumque severitatem ac duritatem esse declarandam, utpote qui viva spiransque lex sit, non in fixis atque immobilibus litteris posita. hac enim causa videtur esse ob quam regia potestas à Deo in terris è calo transmissa sit, ut ab immota constantique lege ad spirantem atque vivam hominibus esset perfugium constitutum.* Sciant autem tam Præsides, quam ipsi Principes, gravissimo lethalis noxæ vinculo se obstringi, quoties ad hujusmodi pœnarum relaxationem vel immutationem sine rationabili causa descendunt, ex sententia doctissimi Cardinalis Cajetani: En, *in summa, V. judex,* illius verba: *Quartum quasi extrajudiciale est injusta remissio pœna; quando scilicet Iudex, etiamsi Princeps fuerit, relaxat pœnam homicidii, mutilationis, latrocinii, & hujusmodi in damnum Reipublica aut partis. Magnum siquidem Reipublica nocumentum communiter infertur, cum mali impune evadant, quia crescunt mali, & qui sunt mali aut ad malum proni audent perturbare, vulnerare, occidere, &c. Nec excusat commutatio pœna in pecuniariam, nec pax à parte habita, quoniam Princeps est custos justi, ita quod absque rationabili causa utens hujusmodi vocatis clementiis peccatum mortalissimum incurrit, imo reus est homicidiorum, &c. consequentium.* Sic ille; Si ad quos spectat ejus sententiam examinent, pro qua plurima congerit testimonia Mastrillus *de Magistrat. lib.* 3. *cap.* 7. *n.* 6. *& seqq.* ego nec laudo nec vitupero: solum dictum Aristo-
LII. telis *ethic.* 10. *cap.* 9. recensebo: quod scilicet vulgus *non ita natum est, ut pudori obsequatur, sed ut metui; nec ut abstineat à pravis ob turpitudinem, sed ob supplicia & pœnam.*

LIII. Ante legem pœnalem constitutam, est etiam aliquando pœnæ

pœnæ locus, quia naturaliter qui deliquit in eo ſtatu eſt ut puniri licite poſſit, cum à juſto aberraverit, quod apud Ariſtotelem *Rhetor. p. cap.* 13. etiam in plurimis *eſt, præter legem ſcriptam, idque accidit partim volentibus, partim invitis legislatoribus: invitis quidem, cum ſe effugère: volentibus autem & cum nequeant determinare, ſed neceſſe ſit univerſaliter dicere, & cum determinatio propter infinitatem facilis non ſit.* idque nobis eleganter ſane innuit Cicero, *lib. 2. de legib.* dum ait: *nec ſi regnante L. Tarquinio nulla erat Romæ ſcripta lex de ſtupris, idcirco non contra illam legem ſempiternam Sextus Tarquinius vim Lucretiæ Tricipitini filiæ attulit: erat enim ratio profecta à rerum natura, & ad recte faciendum impellens, & à delicto avocans, quæ non tunc incipit lex eſſe, cum ſcripta eſt, ſed tunc cum orta eſt; orta eſt autem ſimul cum mente divina.* Et LIV.
juxta ea quæ mox decernebantur in pœna legali, ſervata quadam proportione eſt procedendum; benigniori tamen ſemper adhibita interpretatione, cum longe minores ſufficiant cauſæ ante latam legem, quia tunc legis auctoritas, quam ſervari publice intereſt, ad cauſas puniendi non acceſſit.

CAPUT V. § I.

Officiales cohibeat Præſes, ne ſubditos deprædentur.

PRæcipue vero officiales tuos retinebis, non permittens eis ſubjectos noſtros deprædari: neque ut illi officiales videantur quidem ſubjecti tibi, pro veritate autem tuæ præſint voluntati.

Μάλιστα δὲ τῶν ταξεωτῶν τῶν σαυτοῦ κρατήσεις, οὐκ ἐφιεὶς αὐτοῖς τοὺς ὑπηκόους τοὺς ἡμετέρους λεηλατεῖν, οὐδὲ δοκεῖν μὲν ἄρχεσθαι παρὰ σοῦ, τῇ ἀληθείᾳ δὲ σῆς ἄρχειν γνώμης.

 I. *Pri-*

I.
EA esse omnis bene institutæ civitatis prima veluti elementa, docebat Isocrates in Oratione, quam ad Nicoclem Salaminium *de boni Principis officio* conscripsit, si *optimi quidem dignitates consequantur, cæteri vero nulla injuria afficiantur.* Sapienter interpretatus, nihil ad perpetuam humanæ societatis felicitatem defuturum, ubi suus virtuti honos, sua prave factis supplicia deesse non soleant: Iure igitur optimo Iustinianus, postquam § *superiore*, diversorum criminum pœnas est persequutus, quibus mali à peccatis deterrentur, orationem convertit ad honores ac Magistratus, quorum cupiditas ad retinendum in officio optimi cujusque animum efficacissima est; præcipien-
II. do Rectoribus provinciarum, ut in assumendis Consiliariis, & officialibus, non gratia, sed hominum meritis ducantur, eosque à rapinis, & damnis subditorum cohibeant, nec sociorum fortunas quæstui, & prædæ habere permittant: circumspiciendum enim diligenter esse, scribebat Cicero Q. Fratri *epist. p.* ut *in hac custodia provinciæ non te unum, sed omnes ministros Imperii, sociis Civibus, & Reipublicæ præstare videare:* sine horum enim integritate, ipsorum Præsidum conti-

continentia Reipublicæ inutilis est; nec facile civibus imperaret, qui domesticos habere in potestate nescit. His igitur ex causis Præses non quidem Chinensium instar domesticos domo publico sigillo clausa, ne largitiones procurent, coerceat, *Trigaut. de Regn. Chinensi cap. 6.* sed officialium, & familiarium crimina diligenter inquirat; & si quos invenerit reos, acriter ipse puniat, &, ut *reliqui exemplo deterriti minus delinquant,* successori non servet. *l. si quis. 6. § 1. ff. de pœnis.* & hac ratione ab illis ita se vindicet calumniis, quibus ex familiæ gestis subjicitur; ut enim Augustum monebat apud Dionem *hist. lib. 52.* Mæcenas, *nulli amicorum, aut officialium tuorum nimia indulgenda est potentia; sed ita iis moderandum, ut ne te in culpam aut repræhensionem conjiciant: quidquid enim recte vel sequius egerint, id vero tibi adscribetur, talemque te cuncti censebunt, qualia eos facta exercere permiseris.* III.

Quod si quem à nimia erga familiares indulgentia, virorum, quos diximus, auctoritas non deterret, saltem pœnis, quæ adversus eam comparatæ sunt, moneatur: quamvis IV. enim ita pœna proprios teneat auctores, *l. crimen. 26. ff. de pœnis.* uti *propinquos, notos, familiares* procul ab omni calumnia submoverint Imperatores, *in l. sancimus. 22. C. de pœnis.* & ab omni præsumptione delicti liberaverit Menochius *præsumpt. 27. per totam, lib. 5.* ubi tamen agitur de iis, qui V. publicas res administrant, in puniendo non solum propriæ cujusque culpæ, verum etiam domesticorum habenda est ratio; ne dum quando hi repetundarum, *l. 1. C. ad leg. Iul. repetund.* verum etiam si aliorum criminum rei constituantur. *Felin. cap. Petrus. 17. num. 8. de homicid. Menoch. de arbitr. cas. 345. num. 4. Farinac. prax. Crim. quæst. 24. num. 53. Conrad. templ. Iud. lib. 1. cap. 1. § 3. V. pro Officialibus. num. 2. Sbrozz. de Vicar. Episc. lib. 3. q. 30. num. 1. & seqq. Serafin. decis. 527. num. 1.* adeo ut ad restitutionem damnorum Præ- VI.

 ses

ſes teneatur; *Farinac. d. q.* 24. *num.* 53. *in fine. Rota deciſ.* 6.
VII. *num.* 1. *de Off. Vicarii, in antiq. & nov.* Si tamen Officiales illos ipſe elegerit, non vero à Principe acceperit, *Felin. d. cap.*
VIII. *Petrus. num.* 11. *V. declara.* & hi ratione officii deliquerint, *Roman. conſ.* 11. *num.* 3. *Sbrozz. d. quaſt.* 30. *num.* 4. *Roland. conſ.* 95. *num.* 12. *vol.* 2. *Cephal. conſ.* 372. *n.* 27. *Farinac. conſ.* 5. *num.* 1. *& d. q.* 24. *num.* 56. *Rota deciſ.* 379. *num.* 1.
IX. *part.* 4. *diverſ.* quod tunc dicuntur præſtare, quando favore, prætextu, contemplatione, vel calore officii delinquunt, ut reprobata ſententia Franciſci Marci, qui *deciſ.* 425. *num.* 7. *p.* 1. credidit Cubicularium, & quemlibet alium familiarem recipientem pecunias, ut rogaret Dominum, non peccare ratione officii; ſenſerunt Caravita *ſuper ritibus magnæ Curiæ, rit.* 49. *colum. fin. V. unum tamen adverte.* Farinacius *d. q.* 24. *num.* 58. *&* 59. & Rota *in Romana Notariatus apud Farinac. conſ.* 5. *num.* 11. *vol.* 1. *& deciſ.* 233. *num.* 6. *coram Gregor.* &
X. jure quidem, tam dura conditio Præſidibus imponitur, quia debent viros probos ad miniſterium eligere, *l. cum. ſi.* 3. *ff. de publican. & vectig. l. fin. § hac autem* 4. *ff. naut. caupon. &*
XI. *ſtabul.* quos ſi elegiſſent, & quidem ex communi opinione integerrimos, nequaquam ex eorum delictis tenerentur. *Felin. d. cap. Petrus. num.* 11. *Sbrozz. de Off. Vic. lib.* 3. *q.* 29. *num.* 7. *Seraphin. deciſ.* 527. *n.* 1. *ubi additio marginalis concordantes allegat. lit. A. Greg. deciſ.* 233. *num.* 5. Nec carere ſcrupulo ſocietatis occultæ eum, qui manifeſto facinori non deſinit obviare, cenſuit Rota. *deciſ.* 6. *de Off. Vic. in antiqu. num.* 3. ut enim egregius Philomuſus *in Pompejo actu primo, ſcen.* 2. canebat:

——— qui haud prohibet ſcelus
Mandat patrari. ————

XII. Si tamen Præſes ſtatim purgaret delictum Officialis, vel ipſum exhiberet, ac pœna foret immunis. *Felin. d. cap. Petrus. de homicid. num.* 9. *&* 12. *Gregor. deciſ.* 233. *num.* 4. *Seraphin. deciſ.*

decis. 527. *num.* 2. Prout etiam, si criminaliter ageretur ad poenam corporis contra officialem: tunc enim quia poena corporalis pro alio nequit solvi, *Roman. cons.* 15. *num.* 2. *Mandos. ad Roman. cons.* 487. *num.* 1. actio non competit contra Præsidem. *Felin. d. cap. Petrus. num.* 13. *Roman. cons.* 11. *n.* 3. *& cons.* 15. *num.* 1. *& ibi Addens. lit. B.* imo neque si expresse ad solvendam pro familia omnem poenam civilem, & criminalem se obligasset: *Cancer. var. p.* 3. *cap.* 12. *num.* 137. XIII. XIV.
Sciantque Præsides se ipsos teneri, etiam si Officiales, qui deliquerint, fuerint electi à Principe, cum tamen prius ab iis fuissent nominati, *l. exactores.* 8. *C. de susceptor.* Quamvis enim juxta Baldi sententiam *in l. quoniam C. de conveniend. fisci debitor.* non teneatur is, qui nominavit, quando ex necessitate officii nominat, & ejus nominationem sequi non tenetur is, qui eligit; tamen quia Princeps Præsidum nominationi ut plurimum adhæret, ne eorum judicium videatur damnare, jure hi pro delicto nominati condemnantur, ut ratiocinabatur Ioh. Franciscus de Ponte *de potest. Proreg. tit.* 3. § 5. *num.* 17. *&* 18. An vero de defectibus substituti à se nominati teneatur Officialis, qui illum ministerio præposuit; & an is satisfaciat parti læsæ, substitutum exhibendo, fuse differit Carlevalius, qui alios materiam pertractantes refert *in Apologia post. tom.* 2. *de Iudic. ad decis.* 79. *num.* 1. *& seqq.* XV. XVI. XVII.

Censuit præterea Principes quoslibet, imò ipsum etiam Imperatorem teneri de delictis per Officiales à se constitutos commissis, Conradus *in templ. Iud. lib.* 1. *cap. de Imperatore.* § *pro Officialibus. num.* 1. Crediderim tamen Principi multa indulgeri, quæ Præsidibus denegantur, cum ipse ad instar horum non uni civitati, vel provinciæ, sed universæ Reipublicæ præsideat: imo etiam plura cum finitimis Principibus sibi incumbant negocia, ut ideo venia dignus sit, si Officialium, quos eligit, conditiones adeò exacte non calleat: putavit tamen Soto *de just. & jur. lib.* 3. *q.* 6. ubicumque vi- XVIII. XIX.

ris dignis honores, & stipendia non demandentur ab eo, qui præest Reipublicæ; acceptionis personarum crimen committi, & inde vinculum restitutionis oriri, quæ facienda sit non quidem dignioribus, qui ea munera consequi debuissent, sed populo, qui damnum & incommoda ex parum idonea illa electione accepit: cum sola populi necessitate, non vero ratione personarum, quibus deferuntur, instituti sint honores, & decreta stipendia, quæ his obveniant: & hoc idem sentiunt Mastrillus, qui de communi Theologorum opinione testatur, *de Magistrat. lib. 2. cap. 1. num. 71. & seqq.* & Ponte *de potest. Proreg. tit. 3. § 5.* qui monet in electionibus his iniquum esse gratificare personas, attendere preces,
XX. vel aliorum intercessiones, *num. 6. & seqq.* Hinc igitur ad puniendà officialium & familiarium delicta excitentur Præsides, caute tamen procedant, nec de facili credant accusationibus, quando Magistratus etiam optimi ac integerrimi immunes non sunt ab iniquorum calumniis, ut fuse historico-
XXI. rum testimoniis comprobat Larea *alleg. fiscal.* 101. qui ideo calumniosas adversus Magistratus delationes acerrimis pœnis puniendas docet, *alleg.* 102. Quod idem & aliis quibuslibet casibus præstandum est, dum Constantinus *in l. omnes. 5. C. de delator.* indulserit *omnibus licentiam, qui se læsos existimant contra delatores, severitatem Iudicum implorare ferro di-*
XXII. *strictam:* Quod sane vel ipsa veterum Imperatorum suadent instituta, quandoquidem, etsi sub Tiberii principatu fuerint *decreta accusatoribus præcipua præmia, nonnumquam & testibus, nemini delatorum fides abrogata*, teste Suetonio *cap.* 61. quo tempore auctor est 3. *de Benef. cap.* 26. Seneca, quod *fuit accusandi frequens & penè publica rabies, quæ omni civili bello gravius togatam civitatem confecit, accipiebatur ebriorum sermo, simplicitas jocantium, nihil erat tutum, omnis sæviendi placebat occasio, nec jam reorum expectabatur eventus, cum esset*
XXIII. *unus:* mitiori tamen sæculo, cum optimus Princeps Trajanus

nus Rempublicam habebat, hæ humanæ generis pestes *velut piaculares publicæ sollicitudinis victimæ supra sanguinem innoxium ad lenta supplicia gravioresque pœnas ducebantur.* teste Plinio *in panegyr.* & Antoninum Pium adeo immani odio delatores habuisse, *in ejus vita* refert Capitolinus, *quod si non probarent objecta crimina, capite eos mulctabat; si probarent, oblato præmio infames dimittebat.* Audiendi quidem sunt illi XXIV. à Præside, nam ut ajebat *Institut. orat. lib. 12. cap. 7.* Quintilianus, *si pœnas scelerum expetere fas non est, prope est ut scelera ipsa permissa sint, & licentiam malis dari certe contra bonos est.* XXV. Sed si aliquos vel præmiorum, vel odii solo impulsu agitatos quempiam videat accusare, calumniam timeat, Theodorici Regis cautus exemplo, qui *in edicto cap. 35.* statuit, ut XXVI. *is, qui quasi sub specie utilitatis publicæ, ut sic necessarie faciat delator existit; tamen si ea, quæ ad aures detulerit, inter acta constitutus non potuerit adprobare, flammis debet absumi.* & *cap. 50.* addidit, *occultis secretisque delationibus nihil credi debet, sed eum qui aliquid defert ad judicium venire convenit, ut, si quod detulit non potuerit adprobare, capitali subjaceat ultioni.* Quod idem fere statuisse videtur Fridericus Secundus, *Constit. Neapol. lib. 1. tit. 50. cap. 4.* nec omnino dissentit Martianus, qui delatorem puniri, si delictum non comprobaverit, voluit, *in l. non tantum. 24. ff. de jure fisci.* Verum quia *ut* XXVII. *accusatoriam vitam vivere, & ad deferendos reos præmio duci proximum latrocinio est, ita pestem intestinam propulsare, cum propugnatoribus patriæ comparandum*, juxta Quintiliani sententiam: *d. cap. 7. lib. 12.* Ab infamia aliisque pœnis delatoribus impositis immunis est ille, qui ad sui tutelam, & injuriam propulsandam alios deferat; puta si communem causam sibi cum fisco prosequitur, *l. deferre. 18. § sed communem. 7. l. fiscus. 38. §. fin. l. delator. 44. ff. de jur. fisci.* vel non tam deferendi animo, quam delationem contra se factam repellendi. *l. nulla macula. 3. C. de delator.* vel suam injuriam exequitur, XXVIII.

tur, vel tuorum, *l. ii tamen. ff. de accus.* quorum appellatione etiam amicos contineri, sensit cum Baldo *in l. 1. C. qui accus. non pos. num.* 33. Decianus *tract. Crim. lib.* 3. *cap.* 5. *num.* 13.

XXIX. Christiano quidem homini Christianum accusare non licere, censuerunt aliqui; & eorum sententiæ favere videtur Canon 73. Concilii Eleberitani, in quo definitur, quod *delator si quis extiterit, fidelis, & per delationem ejus aliquis fuerit proscriptus vel interfectus, placuit eum nec* (legit ibidem in margine *nonnisi* Binius, *Concil. general. tom.* 1.) *in fine accipere communionem: si levior causa fuerit intra quinquennium accipere poterit communionem; si Catechumenus fuerit, post quinquennii tempora admittatur ad baptismum.* quem in capitularibus Caroli, & Ludovici Impp. inseruit Ansegisus *lib.* 6. *cap.* 244. & Decretorum volumini Gratianus *Can. delator.* 5. *quæst.* 6. Verum quia ultionem non correctionem proximi sacra excludunt eloquia, tunc sententiam hanc procedere est asserendum, quando quis accusat pro damno irreparabili, ad accusandum insurgit odii vel lucri causa, nec ad vindictam publicam communemque Reipublicæ utilitatem suum dirigit Officium: ut plene tradidit Decianus *lib.* 3. *cap.* 4. *num.* 2.

XXX. *& seqq.* alias quippe, ut dicebat Quintilianus *Instit. orat. lib.* 12. *d. cap.* 7. laudabitur is, qui *non pœnæ nocentium cupidus, sed emendandi vitia corrigendique mores* dabit, veterum Romanorum instar, *obsidem Reipublicæ malorum civium accusationem.* verum de hac re fusius agemus in reliquis nostris de jure publico commentariis. *ad tit. C. de delator.*

CA-

CAPVT V. § II.

Viri probi, & docti à Præsidibus in Adſeſſores & Conſiliarios aſſumendi ſunt.

Feſtinabis etiam Conſiliarium & quicunque fuerit circa te, aſſumere virum optimum, & purum undique, & contentum iis quæ à fiſco dantur. & ſi quid præter ſpem acceſſerit, & non inveneris eum cuſtodientem tibi fidem juſtam; illum quidem expelles: alio vero utéris Conſiliario, legem & juſtitiam cum puris ſervante manibus.

Σπεύσεις δὲ καὶ πάρεδρον καὶ εἴ τις ἐστὶ περὶ σε, λαμβάνειν ἄνδρα χρηστὸν, καὶ καθαρεύοντα πανταχόθεν, καὶ ἀρκούμενον τοῖς παρὰ τοῦ δημοσίου· καὶ εἴ γέ τις παρ᾽ ἐλπίδας γένοιτο, καὶ οὐχ εὕροις αὐτὸν φυλάττοντά σοι πίστιν δικαίαν, τὸν μὲν ἀπελάσεις, ἑτέρῳ δὲ χρήσῃ παρέδρῳ, τὸν νόμον καὶ τὸ δίκαιον μετὰ καθαρῶν φυλάττοντι τῶν χειρῶν.

I. *Magiſtratus civiles plerumque viris militaribus, & legum ignaris demandantur.*
II. *Adſeſſores qui.*
III. *Eorum munus. & num.* XIV. XV. XVII. XVIII. XIX. XX. *&* XXI.
IV. *Præſes non poteſt ſine conſilio Adſeſſoris ſententiam ferre, alias tenetur ad damna. Limitatur à num.* V. *ad* X.
XI. *Adſeſſor debet aſſumi vir probus, & contentus ſuis annonis, num.* XIII.
XII. *Certa ſtipendia Adſeſſoribus aſſignata.*
XVI. *Iudex non poteſt exercere officium advocati.*
XXII. *Adſeſſor tenetur ex facto Præſidis male judicantis.*
XXIII. *Præſes tenetur ex facto Adſeſſoris. fallit num.* XXIV. XXVII. *&* XXVIII. *Declaratur. num.* XXVI. *&* XXIX.
XXV. *Fabri ſententia reprobatur.*

Communi ſane noſtri priſcique ſæculi vitio fieri I.
ſolet, ut ſola bellica laude contenti, rudes plerumque pacis artium, ad publicas res adminiſtrandas provinciarum rectores accedant, *Cujac. ad Novel.* 82. *in princ. Roman. ad l.* 1. *de adſeſſor. num.* 1. *&* 14. quaſi difficili tam diſſimilium inter ſe virtutum in unum animum confluxu boni Imperatoris gloria potior habeatur, quæ

si minus integram populo felicitatem, certe huic ipsi, quæ per otium aliter felicitati, securitatem incolumitatemque parit: Hoc autem incommodum tolerabile prorsus videretur, si Præsides præstandis provinciæ suæ pacis bonis (quæ plerumque in exercendis recta cum ratione judiciis sita sunt) postquam proprio ingenio uti nequeunt, recte alienis monitis, qui proximus sapientiæ gradus est, uterentur: namque ut verissime canebat Hesiodus:

Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτῷ πάντα νοήσει,
Φρασσάμενος τά κ' ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ᾖσιν ἀμείνω.
Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
Ὃς δὲ κε μήθ' αὐτῷ νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων
Ἐν θυμῷ βάλληται, ὃδ' αὖτ' ἀχρήϊος ἀνήρ.

Et ille quidem optimus est, qui sibi ipsi per omnia sapit,
Cogitans quæcumque dein & ad finem usque sint meliora:
Sed & ille bonus est qui bene moneri paruerit.
Qui vero nec sibi sapit, neque alium audiens
Id in animum admittit, ille contra homo inutilis est.

Quapropter laudanda omnino est vetus consuetudo, qua Magistratus hujusmodi una cum reliquo imperii comitatu
II. Jurisconsultos quoque, prout res ferebat, unum aut plures in provinciam secum ducebant ex primoribus Advocatorum assumptos, *Bullenger. de Imp. Rom. lib. 3. cap. 3. § ipsi etiam.* quorum consilio controversias definirent, prout juris ratio postularet. *l. 1. C. de adsess. Pancirol. Not. Imp. Orient. cap. 8. Tholosan. syntagm. jur. univ. p. 3. lib. 47. cap. 10. num. 12.* Hi *adsessores* passim, & *consiliarii* aliquando; *Grotius spars. flor. ad jus Iustin. ad tit. C. de adsess. & ibidem. Perez. num. 1.* imo & *juris studiosi* dicebantur: *Pancirol. d. cap. 8.* Et *ea quæ legum*
III. *sunt inexplicantes, & occupationes adimplentes* Præsidum juridica tractabant. *Novel. de Indic. in præfat.* adeo ut *quæ regit Provincias fascibus, regeretur præfectura consilio* Adsessorum. *Cassiodor. lib. 8. epist. 10.* In his præterea summam doctrinam

pari

pari vitæ integritate conjunctam, quemadmodum antiquitus requisitam scimus, ita nunc potissimum requiri non dubium est; non enim licet Præsidi alias legum ignaro, citra vitium IV.
nullitatis, & absque obligatione restituendi id quod interest partis injuriam passæ, inconsulto Adsessore sententiam ferre, nisi forte contrarium jure municipali foret statutum; vel sti- V.
pendii tenuitas Consiliarium accersere non permitteret, *Bo-* VI.
badilla, qui plene disputat articulum. politic. lib. 1. *cap.* 12. *à n.*6. *ad* 16. vel sententia foret interloquutoria, ageretur ve de re VII.
minimi præjudicii, *Bald. l.*1. *C. ut nem. lic. tertio provoc. Paris* VIII.
de Put. de synd. V. consilium. cap. 4. *num.* 2. adeo ve clara, & IX.
manifesta, quod sola facti cognitione indigeret. *Bald. in l. placet. C. de sacros. Eccl. Chassan. ad consuet. Burgund. Rubr.* 4. § 7. *vers. si ce n'est du consentement. num.* 31. vel Præses sen- X.
tentiam forte fortuna legum dispositioni consonam protulisset. *Bart. l. ille, aut ille. § cum in verbis. ff. de leg.* 3. *& in l. incivile. C. de furtis. Puteus. d. V. consilium. num.* 2. *Bobadilla d. cap.*12. *num.*13. *& cap.* 6. *num.* 30. Iure igitur hic Iustinia- XI.
nus Præsidibus injungit, ut Adsessorem assumant *virum optimum, & purum undique;* additque præterea *& contentum iis quæ à fisco dantur:* quia certa stipendia Adsessoribus à Prin- XII.
cipe assignabantur in particularibus delegationibus, *l. unic. C. de annon. & capitat. administr. & eor. Adsessor.* in iis scilicet notitiis, quæ singulis administratoribus, & eorum officiis delegantur, quibus annonæ eis debitæ taxantur, & capita, & pretia eorum quæ sumunt, vel ex tributis, vel ex publicis horreis, *Gotifred. ibid. V. delegationibus. & Perez § fin.* quarum suppetunt exempla in Novellis. *Novel.*25. *& seqq. & in l.* 2. *§ & hac notitia.* 19. & in Codice *tit. de off. Præf. Prat. Afr.* ubi Adsessori Prætorii Africæ ea assignantur stipendia, quæ efficiunt ferme summam nostrorum aureorum 2200. ut sensit Pancirolus *in not. Imp. Orient. cap.*8. *ad fin.* & ultra hæc stipendia quidpiam accipere iis vetitum esse, fuse probatum

 est

XIII. eſt ſuperius *cap. 1. num. 43. & ſeqq.* Immo Adſeſſores, qui il-
licitis lucris inhiarent, ſtatim expellendos eſſe monet Iuſti-
nianus, & eligendum novum conſiliarium, qui *legem, & ju-*
XIV. *ſtitiam cum puris manibus* ſervet. Incumbit autem Adſeſſo-
ribus leges & juſtitiam obſervare, quia officium quo fungun-
tur,teſte Paulo *in l. 1. ff. de off. Adſeſſ.* conſtat *in cognitionibus,*
XV. *poſtulationibus, libellis, edictis, decretis, epiſtolis.* Ad hos ſcili-
cet ſpectabant *cognitiones* quatenus Præſidem docebant, qua
ratione in unaquaque juris quæſtione cognoſcendum foret:
nam *inter peregrinos aut urbanos Prætor adeuntibus Adſeſſoris*
verba pronunciat; ut ait Seneca *de tranquil. cap. 3.* Specta-
bant præterea *poſtulationes*, hoc eſt Advocatorum pro liti-
gantibus patrocinia,quorum oratione multo facilius inſtruun-
tur Iudices & ad veritatem in cauſis penetrandam adjuvan-
tur, quam ſi ipſi per ſe orarent principales intereſſe haben-
XVI. tes: illud tamen in primis cavebatur, ne id munus Adſeſſo-
res ipſi in auditorio Præſidis agere cernerentur; abſurdum
enim omnino, & indecorum eſt, perſonas adeo ſibi pugnan-
tes invicem in unum confundere, & omnino vetitum erat
Adſeſſori Advocati partes agere in eo auditorio in quo erat
Adſeſſor, juxta ſententiam Pauli *in l. conſiliari. 5. ff. de off. Ad-*
ſeſſ. quam tamen exploſit Iuſtinianus, indiſtincte vetans *in*
l. fin. C. de Adſeſſ. cuilibet *uno eodemque tempore tam advoca-*
tione uti, quam conſiliarii, cujuſcumque Magiſtratus, quibus Res-
publica gerenda committitur, curam arripere; cum ſatis abun-
deque ſufficiat vel per advocationem cauſis perfectiſſime patro-
cinari, vel Adſeſſoris officio fungi, cum ad utrumque feſtinat,
neutrum bene peragat. quod idem pariter decreverunt Va-
XVII. lens, & Valentinianus. *in l. quiſquis. 6. § fin. C. de poſtul.* Sed
eatenus poſtulatio inter Adſeſſoris munera fuit enumerata,
quatenus,ubi ea fiebat apud Præſidem, incumbebat Adſeſſori
advertere ne quid contra edicta in ea re fieret, &, ſi opus fo-
ret, Magiſtratum admonere. *l. nec quidquam. 9. § obſervare. 4.*
ff. de

ff. de off. Proconſ. & eadem ratione *libellos* munus Adſeſſoris XVIII.
complectebatur, non quod iis ſubſcriberet, hoc enim quoque onus Præſidi incumbebat *l. 2. C. de Adſeſſ.* ſed quia videre debebat, an apte illi fuiſſent concepti. *Perez ad tit. C. de Adſeſſ. num.* 4. & pariter interponendis *decretis*, dum bo- XIX.
norum poſſeſſiones dantur, vel minorum bona alienantur; & componendis *epiſtolis*, quæ mitti debent ad Præſidem alterius provinciæ pro exequendis ſententiis, vel examinandorum teſtium gratia; & proponendis de jure dicundo *edictis* Adſeſſoris opera Magiſtratus utebatur. *gloſſ. ad d. l. 1. V. decretis, & V. epiſtolis ff. de Adſeſſ. & Perez ibid. num. 6.* imo XX.
in edendis de quacumque re bannimentis. *Roman. ad l. 1. num. 7. ff. de Adſeſſ. Iaſ. ibid. num.* 13. Et ea denique ſingula, XXI.
quæ à Præſide negociis impedito explicari nequibant, ab Aſſeſſoribus expediebantur. *Novel. de Iudic. in præf.* dum multi Præſides *detenti curis* judiciorum complebant *partem per ſuorum præſentiam Adſeſſorum.* Et ad hos ita ſingula per XXII.
Præſidem de jure decreta referuntur, quod ſi is quidpiam contra jus decerneret, tunc Adſeſſor, *niſi ei pertinaciter reſtiterit, atque actis contradixerit, & quid jure conſtitutum ſit oſtenderit*, etiam ipſe puniatur, *l. quoniam. 21. C. de Appellat. l. omnes Iudices. 33. C. de Decurion. Roman. l. 2. ff. de off. Adſeſſ. num. 8. & l. 2. num. ult. C. quod quiſque jur. Paris de Put. de ſynd. V. Aſſeſſor. num.* 12. Verum ſi ex Adſeſſoris iniquo XXIII.
conſilio quidpiam decernet Præſes, teneturne ex facto Adſeſſoris, non ſecus ac ex facto Officialis, illum condemnari diximus *hoc eodem cap. § præceden. numero 5?* Ratione munerum, quæ Adſeſſor accipiat, Præſidem tèneri ſanciverunt Imperatores *in l. 1. C. ad leg. Iul. repet.* & in his, quæ à ſubditis per Adſeſſorem acciperet, quadrupli pœna puniri voluit Iuſtinianus § 1. *de Provinc. Præſid.* cujus duplum fiſco, duplum vero damnum paſſis perſolveretur. *Baſilic. lib. 6. tit. 3.* § 14. & § 30. Si tamen *Adſeſſoris imprudentia jus aliter* XXIV.

 dictum

dictum sit, quàm oportuit; non debet hoc Magistratui officere, sed ipsi Adsessori, ex sententia Pauli *in l. hoc edicto. 2. ff. quod quisque jur.* quam approbant *ibid.* glossa *in princ.* Romanus *in princ.* Iason, & Castrensis *num.* 1. Matthæus *de Iudic. disp.* 3. *num.* 32. & Paris de Puteo *de synd. V. Adsessor. num.* 8. cujus sane dicti eam optimam reddit rationem Cujacius, quod Adsessor se pro Iurisperito agit, ideoque juris scientiam præstare debet: Præses vero se pro Iurisperito non agit, & plerumque Iurisperitus non est, sed vir militaris ex nobiliori familia quadam, qui arma callet potius, quam leges. *observ. ult. lib.* 23.
XXV. ut sic certe reprobanda sit Antonii Fabri conjectura, *in Rational. ad d. l. 2. ff. quod quisq. jur.* qui & Adsessorem ex imperitia judicantem voluit liberare ab edicti pœna, quasi in eo cesset dolus: censuitque ideo verba *sed ipsi Adsessori* edicto adjecta *in d. l. 2.* non esse legis, sed imperiti interpretis verba. Cum enim Adsessor eligatur solum ratione peritiæ, is utique, dum se eligi patitur, temere videtur se veluti peritum venditasse, cum tamen non esset; ideoque saltem ex lata culpa tenebitur ob imperitiam. *gloss. d. l. 2. V. Adsessoris. & ibidem Alex. in princ. & num. 2. & seqq. Castrens. num.* 5. Et quia Cujacii ratio mox relata *num.* 24. cessat in eo Præside, qui esset Iurisperitus, inde illi officiet Adsessoris imperitia, *Alex. qui Bartol. Bald. & Salicet. auctoritatem refert d. l. 2. in*
XXVI. *fin. Paris de Put. de synd. V. potestas num.* 9. quæ alias, ut dicebatur, Præsidem excusat, si tamen de pœna sit sermo; nam quo ad damna, & interesse partis læsæ, tenetur etiam Præses ratione levis culpæ, cujus est reus, ex quo imperitum sibi Adsessorem accersivit, juxta sententiam glossæ *in d. l. 2. ff. quod quisque jur. in fine*, quam sequitur *ibidem* Iason qui de Communi testatur *num.* 4. Castrensis *num. ultim.* Romanus
XXVII. *num.* 3. & Alexander *num.* 8. qui tamen monuit Præsidem ab hac levi culpa excusari, quando Adsessorem elegisset, qui in similibus officiis versatus alias operam suam egregie navasset.

vaſſet. *ibidem num.* 9. & Cancerius *var. p.* 2. *cap.* 2. *num.* 162. *&* 170. Prout pariter excuſatur, quando non ex electione XXVIII.
propria, ſed Principis, Reipublicæ, alteriusve ſuperioris juſſu, Adſeſſorem illum vocaviſſet, *Alex. d. l.* 2. *num.* 8. *& conſ.* 65. *num.* 3. *vol.* 1. *Paris de Put. d. V. adſeſſor. num.* 1. *&* 11. *Cancer. d. cap.* 2. *num.* 164. *&* 177. quod idem in reliquis officialibus, & familiaribus ſervari monuimus § *præced. num.* 1. ea tamen XXIX.
& in his ſervata ratione, quam Q. Fratri dictabat Cicero *epiſt.* 1. quod ſcilicet horum *ſi quis forte eſſet ſordidior, ferres eatenus,* o Præſes, *quoad per ſe negligeret eas leges, quibus eſt adſtrictus, non ut ea poteſtate, quam ſic ad dignitatem permiſiſſes, ad quæſtum abuteretur: neque enim mihi ſane placet, præſertim cum hi mores tantum jam ad nimiam lenitatem & ambitionem incubuerint, ſcrutari te omnes ſordes, excutere unumquemque eorum, ſed quanta ſit in quoque fides, tantum cuique committere: atque inter hos, eos, quos tibi comites, & adjutores negociorum publicorum dedit ipſa Reſpublica, duntaxat finibus iis præſtabis, quos tibi præſcripſi: Quos vero ex domeſticis convictoribus, aut ex neceſſariis apparitoribus tecum eſſe voluiſti, qui quaſi ex cohorte Prætoris appellari ſolent, horum non modo facta, ſed etiam dicta omnia præſtanda nobis ſunt.* Et ut Ciceroni, Rhetorem Græcum elegantiſſimum adtexam, Iſocratem ſcilicet *orat.* 2. cujus prænobile dictum hoc claudat caput: *Diligenter inquirito,* o Præſes, *in tuos familiares, teque ſcito talem ab iis omnibus qui conſuetudine ſua non utuntur judicatum iri, quales illi fuerint, cum quibus vixeris; ſic alios iis præfice rebus, quas ipſe non geris, ut tibi adſcribendum ſcias quidquid illi fecerint.*

CA-

CAPUT V. § Fin.

Paternum amorem erga populos exhibeat Præses.

Talem vero præbebis temetipsum omnibus, & publice, & privatim, ut terribilis quidem sis delinquentibus, & indevotis circa fiscalia: mansuetissimus autem & mitis omnibus placidis & devotis, & paternam eis exhibens providentiam.

Τοιοῦτον δὲ παρέξεις σαυτὸν ἅπασι δημοσίᾳ τε καὶ ἰδίᾳ, ὥστε φοβερώτατον μὲν εἶναι τοῖς ἁμαρτάνουσι καὶ τοῖς ἀγνωμονοῦσι περὶ τὸ δημόσιον, ἡμερώτατον δὲ καὶ πρᾷον ἅπασι τοῖς ἐπιεικεστέροις καὶ εὐγνώμοσι, καὶ πατρικὴν αὐτοῖς εἰσάγειν πρόνοιαν.

I. *Populos Præses debet moderari veluti Patersfamilias, & num.* III.

II. *Ad hunc finem quæ conducant recensentur.*

I. Llud omnis politiæ, quæ nihil aliud est, quam quædam ars fœlicitatis publicæ procurandæ, caput & fundamentum esse docebat Aristoteles *Polit.* 5. *cap.* 11. si civitatem Rectores curent, se *tanquam patres familias esse putari ab illis qui sub eis sunt, nec pro se capientes, sed pro communis utilitatis cautela & cura*: Nec sane
II. aliter sentire visus est legislator noster in iis quæ luculenter hucusque tradidit; dum de Tributorum exactione *pro communis authoritatis cautela* ita demum laborandum Præsidibus injunxit, ut à rapinis erga provinciales atque injuriis omnino tam ipsi, quam eorum comitatus atque familia temperent. Idemque *in hoc* § plenius ac disertius profitetur: postquam enim Præsidi mandasset, ut se ipsum *talem* præbeat *omnibus & publice & privatim, ut terribilis quidem sit delinquentibus & in devotis circa fiscalia; mansuetissimus autem & mitis*

mitis omnibus placidis & devotis: (nam ſicut jubet Imperator, *Audaces & feroces contra inimicos judices & milites eſſe*, *ſic* vult *eos mites & benevolos circa collatores exiſtere*, *& nullum damnum nullamque læſionem in eos efficere*, ut ipſe teſtatur *in l. 2. § ſicut autem 11. C. de Off. Præf. prat. Aphrica*) nunc orationem eleganti illa coronide abſolvit; Quod Præſes ſemper populis ſit *paternam exhibens providentiam:* Civium ſiquidem efficit *patrem juſtitia*; ut egregie monebat *orat. 5.* Themiſtius, *iracundia Dominum*; *Cauponem avaritia*; *ſola divina eſt patris appellatio (nam hominum parentem etiam Iovem Poeta nominant:) ex duabus reliquis illa ferarum, hac mancipiorum eſt propria.* III.

CAPVT VI.

De fide publica aut ſecuritate non paſſim danda.

SEd neque hæc quæ dicuntur verba, id eſt jusjurandum, prompte dare feſtines, in amplius tempus: ſed & cum examinatione in tempore mediocri, & non tranſcendente triginta dierum inducias, ne ex hoc infinita ſint hominibus adinvicem contentiones. Si vero etiam aliquem ſub nuncupato verbo feceris: deinde aliquis adierit adverſus eum: deduces quidem eum, cuſtodiens datum ei verbum: & examinabis negotium, verbo ubique ſervato. & ſi etiam

Ἀλλὰ μηδὲ τούτους δεῖ τοὺς καλουμένους λόγους προχείρως διδόναι σπεύδειν ἐπὶ πλείονα χρόνον, ἀλλὰ καὶ μετ' ἐξετάσεως, καὶ ἐν χρόνῳ συμμέτρῳ, καὶ οὐχ ὑπερβαίνοντι τριάκοντα προθεσμίαν ἡμερῶν· ὥστε μὴ ἐντεῦθεν ἀπεράντους εἶναι τοῖς ἀνθρώποις τὰς πρὸς ἑαυτοὺς φιλονεικίας. εἰ δὲ καί τινα ὑπὸ τὸν καλούμενον λόγον ποιήσαιο, εἶτά τις προσέλθοι κατ' αὐτοῦ, ἄξεις μὲν αὐτὸν, φυλάττων τὸν δεδομένον αὐτῷ λόγον. ἐξετάζεις δὲ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ λόγου πανταχόσε σωζομένου. καὶ εἴ-

περ

etiam contra eum sententia necessaria sit, condemnabis eum, & duorum propones electionem, utrum velit dato verbo absolute abrenunciare, & agere quæ judicata sunt, an non. Certe, si hoc non: sacris eum terminis restitues, & ibi executionem inferes temperate, & cum debita venerabilibus locis reverentia.

περ καὶ ψήφȣ καθ' αὐτȣ̃ δεήσειεν, καταδικάσεις αὐτὸν, καὶ δυοῖν αὐτῷ πϱοθήσεις αἵρεσιν, ἢ εἰ βȣ́λεται τῷ δεδομένῳ λόγῳ καθαρῶς ἀπειπεῖν, καὶ πρᾶξαι τὰ κεκριθέντα. ἢ, εἰ μὴ τȣ̃το, τοῖς ἱεροῖς αὐτὸν ὅροις ἀποκαταστήσεις, κἀκεῖσε τὸν ἐκβιβασμὸν ἐπάξεις σωφρόνως, καὶ μετὰ τῆς ὀφειλȣ́σης τοῖς ἁγίοις ὅροις αἰδȣ̃ς.

I. DEbitor antiquitus, eum non esset solvendo, servus constituebatur creditoris.
II. *Ab eodem carceribus detinebatur & occidi poterat lege* XII *tabularum.*
III. *Ejus corpus inter creditores poterat dividi.*
IV. *Sexti Cæcilii de ea re judicium.*
V. *Tempus aliquod modicum indulgendum debitori.*
VI. *Quodnam id fuerit olim, & nunc, & quando id denegetur, remissive num.* VII.
VIII. *Ad concededam dilationem debitori, requiritur assensus majoris partis Creditorum.*
IX. *Prout etiam ad diminuendum debitum, & qua censeatur major pars.*
X. *Dilatio debitum minuit.*
XI. *Securitates seu salvi conductus non facile indulgendi, & quæ sint servanda in iis concedendis, num.* XIII.
XII. *Securitatum species, & denominationes.*
XIII. *In causis Civilibus deneganda securitates: Declaratur num.* XIV. *&* XV. *Ampliatur num.* XVI. XVII. *&* XXI.
XVIII. *In fiscalibus debitis non dantur securitates. Ampliatur num.* XIX. *Declaratur num.* XX.
XXII. *Nec in causis criminalibus: Limitatur num.* XXIII. *Declaratur num.* XXIV.
XXV. *Securitas concessa à judice non habente facultatem est servanda: Ampliatur numer.* XXVI. XXVII. *&* XXVIII.
XXIX. *Fides est servanda latroni & hosti publico.*
XXX. *Ciceronis contraria sententia rejicitur.*
XXXI. *Iniqui sunt exterminandi, non tamen iniqua vis.*
XXXII. *Ea sumenda interpretatio, per quam actus sustineatur.*
XXXIII. *Concessa securitate, an sint audiendi Creditores, & num.* XXXV.
XXXIV. *Ius Pontificium servandum in his quæ spectant ad reverentiam sacris locis debitam.*
XXXVI. *Dilatio concessa debitori per judicem, non valet nisi præstita idonea fidejussione: Limitatur n.* XXXVII. *&* XXXVIII.
XXXIX. *Fidejussio non potest per judicem remitti in securitate concedenda.*
XL. *Debitor quilibet confugiens ad Ecclesiam gaudet immunitate.*

I. VEl ab ipsis Vrbis conditæ initiis lege vel more constitutum est, ut liberi homines, qui pecuniam deberent, cum solvendo non essent, à creditoribus ad operas in servitute præstandas cogi possent;

ſent; ut ex Halicarnaſſæo & Livio teſtatur Sigonius *de antiquo Iure Civium Rom. lib. p. cap. 6. § quartum genus libertatis.* Immiti inde decreto duodecim tabularum leges ſancivere, II. quod debitoribus confeſſis triginta dies darentur conquirendæ pecuniæ cauſa, qua æs alienum diſſolveretur; atque hi, quaſi juſtitium quoddam, hoc eſt juris ceſſatio inter creditorem & debitorem eſſent, *juſti* appellabantur: quibus elapſis, niſi debitores ſolviſſent, ad Prætorem vocabantur, & ab eo creditori adjiciebantur, qui eos nervo & compedibus vinciret; & niſi interea ſolviſſent, vel pacti fuiſſent, in vinculis eoſdem dies ſexaginta habebat, quo tempore trinis nundinis continuis ad Prætorem in comitium producebat, quantæque pecuniæ judicati eſſent prædicabat tertiis nundinis; indeque debitor, quaſi prorſus in ſui creditoris dominium omnino III. tranſiiſſet, capite puniri, vel trans Tiberim venundari poterat: & ſi plures fuiſſent creditores, in plures partes, atroci ſane & barbaro facinore, illius corpus inter inhumanos creditores poterat dividi; ut ſatis indicat lex ipſa duodecim tabularum, quæ apud Gellium depravate concepta *Noctium Attic. lib.* 20. *cap. p.* & à Cujacio *lib. 3. obſerv. 39.* emendata, & utrobique plene explicata per hæc verba legitur: *Æris confeſſi rebuſque jure judicatis* XXX *dies juſti ſunto: Pedeinde manus injectio eſto: in jus ducito. ni judicatum facit, aut quipſendo eo in jure vindicit, ſecum ducito: vincito aut nervo, aut compedibus* XV *pondo, ne majore, aut ſi volet, minore vincito: ſi volet ſuo vivito: ni ſuo vivit, qui eum vinctum habebit libras farris endo dies dato, ſi volet plus dato: Tertiis nundinis partis ſecanto: ſi plus minuſve ſecuerint, ſe fraude eſto.* Solam prio- IV. rem legis hujus partem, ut ſcilicet debitores addicti creditoribus in vincula abducerentur, obſervatam fuiſſe aſſerit apud Gellium *d. cap.* 1. Sextus Cæcilius I. C. (quem per Trajani & Hadriani principatus legibus noſcendis ac interpretandis ſcientia, uſu, atque auctoritate illuſtrem fuiſſe memorat Ber-

 nardi-

nardinus Rutilius, *in Iurisconsultorum vitis, in vita P. Cæcilii*) & neminem unquam fuisse dissectum: & cur hæc immanissima pœna à lege fuisset imposita, veram causam per hæc verba afferebat: *omnibus quidem virtutum generibus exercendis colendisque Populus Romanus è parva origine ad tantæ amplitudinis instar emicuit, sed omnium maxime atque præcipue fidem coluit sanctamque habuit, tam privatim quam publice: sic Consules clarissimos viros hostibus confirmandæ fidei publicæ causa dedit: sic clientem in fidem acceptum cariorem haberi, quam propinquos, tuendumque esse contra cognatos censuit: Neque pejus ullum facinus æstimatum est, quam si cui probaretur clientem derisui habuisse: hanc autem fidem majores nostri non modo in Officiorum vicibus, sed in negociorum quoque contractibus sanxerunt, maximeque in pecuniæ mutuativæ usu atque commercio: adimi enim putaverunt subsidium hoc inopiæ temporariæ, quo communis hominum vita indiget, si perfidia debitorum sine gravi pœna eluderet.* Hanc igitur fidem adeo à Sexto Cæcilio commendatam sequutæ postea leges, laxioribus tamen alligatam vinculis, inviolatam servari voluerunt: dixitque
V. ideo Vlpianus *in l. si debitori. 21. ff. de Iudic.* quod ubi *creditor probaverit, vel debitor confessus fuit se debere, detur quidem tempus aliquod ad solvendum, sed cum competenti cautela, & mo-*
VI. *dicum:* additque *modicum* intelligi illud, quod post condemnationem reis indultum est; quod antiquitus erat bimestre, *l. fin. § p. C. de usur. rei Iud.* & inde ad quadrimestres inducias prorogatum fuit, *l. eos qui. & d. l. fin. in princ.* (ut textibus his examinatis, & rejecta Alexandri sententia, qui potius inducias has judicis arbitrio in illis textibus commissas fuisse credidit, egregie censuit P. Barbosa *ad l. si debitori. 21. n. 167. & seqq. ff. de Iudic.*) & postremo tempus illud ad decem dies fuit coarctatum, communi quadam & ferè ubique gentium recepta consuetudine (excepto in Vrbe tribunali Auditoris Cameræ, in quo ad normam hujusce textus triginta dies assignantur)

juxta

juxta sententiam glossæ *in l. si debitori.* 21. *V. Modicum. & V. Indultum. ff. de Iudic.* quam fuse prosequitur Ridolphinus *in praxi Iudic. p. p. cap.* 14. *à num.* 80. *ad* 103. qui casus etiam VII.
enumerat, quibus brevis hæc dilatio denegetur, *num.* 86. *& seqq.* Adeoque religiose semper debitores ad solvendum ur- VIII.
geri omni postposita dilatione placuit legibus, ut in concursu plurium creditorum, quorum aliqui longam dilationem debitori mallent indulgere, hancque præferre bonorum cessionis infelici remedio, & adeo *in Novel. Ne quis cogatur bon. cedere.* deplorato, minoris partis assensum nequaquam satis esse declaraverit Iustinianus *l. fin. C. qui bon. cedere poss.* & sanciverit, quod vel *ex cumulo debiti, vel ex numero creditorum, causa judicetur,* non secus ac, uti debitum valide diminuatur ex fa- IX.
cto Prætoris, necesse est hunc in proprio decreto majoris partis creditorum voluntatem sequi: *l. juris gentium* 7. *§ hodie* 19. *& l. rescriptum* 10. *ff. de pact.* majorem partem, non pro numéro personarum, sed pro modo debiti, accipiendo. *l. majorem* 8. *ff. de pact. l. si plures* 14. *ff. depositi.* Quas tamen dilationes juris rigor denegabat, plerumque nimia Præsidum licentia indulgebat, & inde fides illa adeo decantata, *num.* 4. qua se creditoribus debitores obstrinxerant, edebatur: inde- X.
que eisdem creditoribus haud levia damna inferebantur, cum dilatio concessa creditum diminuat, ex quo *intervallum temporis, & interusurium hujus spatii minorem facit quantitatem, l. circa legem* 66. *l. in quantitate* 73. *§ in diem* 4. *ff. ad l. Falcid.* Hinc igitur Iustinianus monet in hoc capite Præsi- XI.
des, ne *prompte,* hoc est facile & inconsulte, dent *hæc quæ dicuntur verba*; illas videlicet securitates, quæ in civilibus, vel etiam criminalibus controversiis, ad evitandam exequutionem per judicem reis indulgentur: quas ex Guilielmo de Cuneo & aliis *legitimum præsidium, quod per Officium Iudicis juste timenti datur* definivit Maglottus, *de securitate & salvoconductu in princ. num.* 3. *& seqq.* qui illarum quinque species

 enume-

enumerat *num.* 8. *& seqq.* & nuncupari etiam *fidem publicam, salvum conductum, fidantiam*, & *fiduciam* observat Mandosius *de signat. gratia, in V. Salvoconductu in princ.* Has vero securitates (quas interpres dixit *Verba*, juxta modum loquendi Græcum, per quem λόγοι ἀσυλίας dicuntur à Iustiniano *in Edicto Secundo in præfatione § p.*) si forte indulgeri justa quæpiam causa urgeat, dandas esse, monet Imperator *cum examinatione:* cognita scilicet causa, & *in tempore mediocri*, hoc est, *non transcendente triginta dierum inducias*, qua mensura modicum tempus definitur *l. p. § hoc interdicto* 2. *ff. de itin. actuque priv.* id autem idcirco faciendum esse docet, ne alias in infinitum protrahantur *hominibus ad invicem contentiones*, quas brevi terminandas esse, superius *cap.* 3. *num.* 9. dictum
XIII. est. Hujusmodi securitates minime per Præsides comedendas esse propter damnum, quod inde ad creditorem pervenire necesse est, *arg. tex. in l.* 2. *§. merito* 10. *ff. ne quid in loco*
XIV. *publ.* quando tamen justæ non intercedant causæ, quarum aliquas enumerat Salustius Tiberius *in praxi. lib. p. cap.* 28. *n.* 21.
XV. Et eo casu illas breves indulgendas esse, & quæ modo præfinitum tempus non excedant, ex hoc textu inferunt Magalottus *de securit. p. p. num.* 75. Paris de Puteo *de Synd. V. Salvus-conductus num. p.* & Farinacius *prax. Crim. quæst.* 29. *num.* 21.
XVI. Quinimo si prædictis etiam casibus modo expressis generice dentur, non defendent debitorem in juratis obligationibus, ut reprobata Boerii sententia asserunt Mandosius *de signat. grat. V. Salvoconductu. § verum quia.* Menochius *de arbitr. casu* 337. *num.* 19. & Magalottus *d. p. p. num.* 48. *& seqq.* Fa-
XVII. rinacius *d. quæst.* 29. *num.* 22. Neque in debitis privilegiatis, qualia sunt Ecclesiastica, pupillaria, dotalia, & contracta ex causa locationis. *Trentacinq. Var. resolut. lib.* 3. *de solut. resolut.* 2. *num.* 15. *& seqq. Farinac. d. quæst.* 29. *num.* 34. *& seqq.*
XVIII. *Menoch. de arbitr. casu* 203. *num.* 19. *& seqq.* Minusve in debitis fiscalibus, *Peregrin. de jure fisc. lib.* 6. *tit.* 7. *num.* 22.
Maga-

Magalot. d.p.p. num.54. Menoch. casu 337. num. 17. & 18. Farinac. d. q.29. n.24. Trentacinq. d. resolut. 2. de solut. num. 14.
Quando etiam hæc non ratione tributorum aliave quapiam XIX.
civili causa, sed ratione delicti, fuissent contracta. *Menoch. d. casu 337. n.16. Farinac. d. q. 29. n.23.* nisi forte cum cognitione causæ, & quidem necessariæ, securitas fuisset concessa, juxta distinctionem Baldi *cons.* 400. *n.* 5. *vol.p.* quam sequitur Magalottus *de securit. p.p. n.* 55. *&* 56. Imo in fiscalibus de- XX.
bitis nec etiam specifice indulta securitas quidquam prodest debitori, cum soli Principi & Præfectis Prætorio (quibus nunc Cardinales de latere Legatos equiparari diximus superius ad l. p. n. 28.) Iustinianus reservaverit facultatem in fisci causis fidem publicam dandi; *in præfat. Edicti sub tit. ne Præsid. in fiscal. caus. fidem public. dent*, *&* iis solis Præsidibus eorumve ministris concesserit, quorum periculo fiunt exactiones tributorum, *in speciali Edicto de Alex. & Ægypt. Provinc. cap.* 10. ubi tamen illum excepit casum, quando *quis in hoc fidem publicam capiat, ut in publico versetur, & intra certos dies quidquid debet omnino persolvat, aut sufficientem tractatoribus scriniariisve cautionem præstet.* Et quamvis amplior Præsidi XXI.
indulta fuerit facultas, ubi nulla fisci causa intercedit, ipse tamen noverit, quod elapso priori termino, quem in securitate debitori indulsit, nequit amplius eidem novam securitatem citra creditoris assensum concedere: *ex Edicto Iustiniani sub rubr. ne Præsid. in fiscal. in præfat.*

Nec majorem in Criminalibus, quam in civilibus causis XXII.
sibi competere facultatem in danda fide publica his, qui jam condemnati sunt, Præses arbitretur: Cum enim & in his causis consideretur præjudicium & contemptus partis læsæ, *Ponte de pot. proreg. tit. p. § 4. n. 56.* Soli Principi reservata est facultas à jure, hujusmodi securitates concedendi, ut post Marcianum & Modestinum *in l. relegati 4. in fine. & l. ad bestias 31. § p. ff. de pæn.* plurimis congestis Doctorum auctori-
tatibus,

tatibus, asserunt Sperellus *decis.* 148. *n.* 48. & Farinacius *d. q.* 29. *n.* 80. qui testantur de communi; quod idem in ditione Pontificia cautum est per Constitutiones, quas recenset Flaminius Cartharius *de exequut. sent. capto bannito, cap.*
XXIII. *fin. n.* 315. In his tamen causis, Præsidibus licet etiam fidem publicam dare, si justæ intercedant causæ *Mandos. de signat. gratiæ V. salvo conductu Vers. ex causâ autem. Sperel. d. decis.* 148. *n.* 49. *Farinac. prax. crim. quæst.* 29. *n.* 81. *Magalot. de securit. p. p. n.* 61. *vers. fin.* quarum aliquæ recensentur per Paridem de Puteo *de syndic. V. salvusconductus n.* 2. & Magalottum *d. p. p. n.* 66. 69. qui in fine increpat judices in concedendis
XXIV. securitatibus his nimium faciles, *&* 71. *& seqq.* Et tunc etiam securitates hæ indulgentur ad certum, & quidem breve tempus, & quando reus non fuerit à Principe condemnatus, nec degat in loco ex quo Iudex ipsum possit extrahere, *Farinac.*
XXV. *d. quæst.* 29. *à n.* 88. *ad* 94. *Magalott. d. p. p. n.* 66. Verum quia ex prædictis non permittitur indistinctè Præsidibus fidem publicam dare, si forte hæc per imperitum Iudicem iis in casibus præstaretur, in quibus à jure non est permissum, eritne servanda? Minime servandam esse *hic* censuit glossa *in V. neque custodies.* Contrariam tamen sententiam, eam potissimum ob causam, ne quem sub fide publica contingat ledi, contra sententiam Imperatoris *in l. p. C. de his. qui ven. ætat. impetr.* magis veritati & equitati consonam esse senserunt Albericus *in l. præsenti, n.* 8. *C. de his qui ad Eccles. confug.* Bossius *tract. Var. sub tit. de remed. ex sola clem. Princ. num.* 42. Cancerius *Var. par.* 2. *cap.* 2. *n.* 314. Mandosius *de signat. grat. V. salvoconductu, vers. voluerunt aliqui.* Cavalcanus *de brach. reg. part.* 2. *num.* 317. *&* 318. Farinacius *d. q.* 29. *num.* 95. *&* 96. *vers. prima opinio.* qui testatur de communi, & ma-
XXVI. gis communi, & Sperellus *decis.* 148. *num.* 50. Adeo quod sustineatur securitas data, quando etiam secreto, & absque solemnitatibus fuisset concessa, *Farinac. d. num.* 96. *in fin. Vul-*
pel.

pel. respons. 19. *num.* 12. *&* 13. etiamsi adessent statuta, & XXVII.
constitutiones, à quibus securitates hæ irritarentur, *Peguerra latissime. decis.* 39. *à num.* 2. *ad fin.* Imo etiamsi habens secu- XXVIII.
ritatem rursum delinqueret; tunc enim licet is puniendus sit, quasi publica fide abusus contra eam deliquerit, ut censuit Mandosius *d. V. salvoconductu. vers. limita.* quoad delictum nuper commissum id procedit, nec interea quoad delicta antea perpetrata securitatis beneficium amittitur, ut post Rosellum, & Blancum testatur Cancerius *Var. cap.* 2.
num. 314. *vers. & insuper. part.* 2. Et ex hoc eodem fonte XXIX.
naturalis æquitatis, juxta quam nihil *tam* congruum *est fidei humanæ, quam ea quæ semel placuerunt servare*, ut monuit I. C. *in l.* 1. *ff. de pact.* affirmative resolvendam esse quæstionem illam arbitrarer, per quam dubitatur, an hosti & latroni publico jam data fides sit servanda; Ita scilicet, præter mox relatas auctoritates, quibus accedit Gregorii, & Ambrosii *in can. innocens.* 23. 22. *q.* 4. *& can. noli* 3. 23. *q.* 1. Glossæ *in can. offerebat.* 12. *V. apud Barbaros.* 32. *q.* 7. & Guidonis Papæ assertio *decis.* 418. *num.* 5. vehementer suadet æquissimum illud Cæsaris Augusti exemplum, cum Crocottæ latroni se ipsum sistenti, pretium illud, quod ejus capiti propositum ab se fuerat, persolvere sustinuit. *Dio. hist. lib.* 56. suadent præterea pleraque pulcherrima ex politicis auctoribus loca, in id congesta per Lipsium *Politic. lib.* 2. *cap.* 14. & maxime omnium multa integre constanterque à Populo Romano facta, considerata per Sextum Cæcilium I. C. superius hoc eodem capite *num.* 4. Ad fidem quinimo hosti servandam (ut observabat recentior quidam I. C.) impellit communio, quam inter hostes in bello introduxit jus gentium; & ad eandem cum latronibus, aliisque hujusmodi perfidis hominibus custodiendam nos urget juris naturalis communio, quam illi nobiscum habent, qua homines sunt; ex quo nascitur ut semper pacta servanda sint, *d. l.* 1. *ff. de pactis.* Reluctari quidem XXX.

huic sententiæ videtur Cicero, qui *off.* 3. ait: *Nulla nobis cum Tyrannis societas, sed potius summa distractio est: neque est contra naturam, spoliare eum si possis, quem honestum est necare: atque hoc omne genus pestiferum, atque impium ex hominum communitate exterminandum est. Etenim ut membra quædam amputantur, si & ipsa sanguine, & tamquam spiritu carere cœperunt, & nocent reliquis partibus corporis: sic ista in figura hominis feritas, & immanitas belluæ à communi tamquam humanitate corporis segreganda est.* ut ideo mortalium scelestissimi, in pœnam, privandi videantur eo jure, quod sibi ex promisso est quæsitum. Hic Ciceronem tamen falli sensit Lipsius *polit.* 2. *cap.* 14. *num.* 19. *&* 20. eo quia *fides etiam perfidis* ex Am-
XXXI. brosio 2. *de offic. præstanda est.* & sunt quidem hi prorsus exterminandi, non tamen iniqua, & injusta via; *Sperel. d. decis.* 148. *num.* 12. *& seqq.* nec ubi interposita fuit fides publica cum iis, qua malefici sunt; tunc enim cum his, qua malefici sunt, actum est, simulque ideo de remittenda quæ ad hanc
XXXII. rem attinet pœna actum esse censeri debet; cum semper ea sumenda sit interpretatio, quæ cavet ne actus in vanum recidat *l. quoties.* 12. *l. ubi est.* 21. *ff. de reb. dub.* & si violandæ fidei ratio à latronis nequitia depromatur, tunc latro non secus respondebit, ac olim Tito Quintio apud Livium *hist. lib.* 32. *cap.* 31. Nabis Lacedæmoniorum Tyrannus responderit: *Nomen tyranni & facta me premunt; de nomine hoc respondere possum; me, qualiscumque sum, eumdem esse qui fui, cum tu ipse mecum T. Quinti societatem pepigisti: si ego mutassem, mihi meæ inconstantiæ, cum vos mutetis, vobis vestræ reddenda ratio est: jam feceram hæc qualiacumque sunt, cum societatem mecum pepigistis.*

XXXIII. Si tamen forte justa quapiam ex causa debitoribus concessæ fuerint securitates, de quibus modo actum est, adhuc audiendos esse creditores monet Imperator, qui sua jura velint deducere, *verbo ubique servato*; & *si etiam sententia necessa-*

necessaria sit condemnandos, & inde his proposita electione utrum velint *dato verbo absolute abrenunciare* & agere quæ judicata sunt; iisque recusantibus, hos *sacris terminis* (de quibus in cap. seq. *num.* 3. *&* 4.) esse restituendos; ibique faciendam exequutionem *temperate & cum debita venerabilibus locis reverentia;* ea scilicet, quam præscripsit Leo *in l. præsent. lege. 6. § sed si quidem.* 1. *& seqq. C. de iis, qui ad Eccles. conf.* Hæc vero postrema determinatio juxta Iustinia- XXXIV. næas leges procedit, quæ fuerunt abrogatæ per Ius Pontificium, quod servandum est, cum immunitas spectet ad honorem & reverentiam sacris locis exhibendam, quorum cura ad solos Pontifices spectat, ut bene animadvertit Perez *ad d. tit. Cod. de iis qui ad Eccles. confug. n. 6. in princ.* & nos materiam hanc ibidem plene explicabimus: Neque videa- XXXV. tur cuipiam inhumanum, quod post securitatem debitori præstitam concedatur creditori hunc adhuc urgere: Nam dilationem potest quidem Magistratus, & debet aliquando concedere; quia tamen iniquum esset, inde sumpta occasione, creditores fraudari; si interea dolose per debitorem bona distraherentur; ideo consultum debitoribus fuit, de- XXXVI. cernendo quod dilationes ab iis obtentæ non aliter valeant, quam si fidejussio idonea super debiti solutione præstetur, *l. universa* 4. *C. de prae. Imper. offer. Magalot. de securit. par. p. n.* 53. quando tamen illa fuerit petita, *glos. in d. l. Vniversa V. præbeatur. Farinac. d. quæst.* 29. *n.* 28. *Ridolfin. in prax. Iudic. p. p. cap.* 14. *n.* 82. Nisi forte debitor esset valde dives, tunc XXXVII. enim nullum creditori immineret periculum ex dilatione, *Ridolfin. d. cap.* 14. *n.* 84. Vel esset adeo pauper, quod fide- XXXVIII. jussores idoneos non posset reperire, quo casu suppleri per juratoriam cautionem senserunt Gotifredus *ad d. l. universa V. dilationibus C. de prac. Imper. offer.* Ioseph. Ludovicus *decis.* 63. *n.* 9. & Farinacius *d. quæst.* 29. *n.* 30. Et hic textus forte procedit in casu in quo prædicta cautio præstita non

 fuisset,

XXXIX. fuiffet, quam in refcripto fecuritatis nunquam remitti poffe
XL. fenfit Magalottus *de fecurit. p. p. n. 53.* Cum tamen hodie indiftinƈte debitor ad Ecclefiam confugiens inde extrahi non poffit, ut plene oftendit Farinac. *de immunit. cap. 3. per tot.*

CAPVT VII.

Vt termini Sanƈtorum non profint homicidis, &c.

NEque autem homicidis, neque adulteris, neque virginum raptoribus delinquentibus terminorum cuftodies cautelam: fed etiam inde extrahes, & fupplicium eis inferes. Non enim talia delinquentibus parcere competit, fed hoc patientibus: ut non talia à præfumptoribus patiantur. Deinde templorum cautela non nocentibus, fed læfis datur à lege: & non erit poffibile, utrumque tueri cautela facrorum locorum, & lædentem, & læfum.

Οὔτε δὲ ἀνδροφόνοις, οὔτε μοιχοῖς, οὔτε παρθένων ἁρπαξὶν ἁμαρτάνουσι τὴν ἐκ τῶν ὅρων φυλάξεις ἀσφάλειαν· ἀλλὰ κἀκεῖθεν ἐξελκύσεις, καὶ τιμωρίαν αὐτοῖς ἐπάξεις. οὐ γὰρ τῶν τὰ τοιαῦτα ἁμαρτανόντων φείδεσθαι προσήκει, ἀλλὰ τῶν πειόντων, ἵνα μὴ τοιαῦτα ὑπὸ τῶν τολμηροτέρων πάσχοιεν. ἄλλως τε ἡ ἐκ τῶν ἱερῶν ἀσφάλεια οὐ τοῖς ἀδικοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀδικουμένοις δέδοται παρὰ τοῦ νόμου. καὶ οὐκ ἂν εἴη δυνατὸν ἑκάτερον ἰσχυρίζεσθαι τῇ παρὰ τῶν ἀσύλων τόπων ἀσφαλείᾳ, καὶ τὸν ἀδικοῦντα καὶ τὸν ἀδικούμενον.

I. *ASyli jus antiquitus in quibufdam ethnicorum templis inviolatum.*
II. *Omnes Ecclefia eo jure gaudent. & n. v.*
III. *Atrocia quadam crimina immunitate Ecclefiaftica gaudere non vult Iuftinianus. & num.* VII. *& feqq. ejus fententia reprobatur. num* XI.
IV. *Termini facri qui dicantur.*
VI. *Ambitus integer templorum gaudet jure afyli.*
VIII. *Homicidium inter graviffima delicta enumeratur.*
IX. *Adulterium pariter.*
X. *Et raptus virginum.*
XI. *Canones, qui de Ecclefiarum immunitate pertractent, recenfentur remiffive.*
XII. *Conftitutio Gregorii XIV. de Ecclefiarum immunitate.*
XIII. *Quinam commentaria in illam ediderint.*

Afyli

Asyli beneficium, cujus meminit Vlpianus *in l. si* I.
quis sit fugitivus. 17. *§ apud Labeonem.* 12. *ff. de adil. edict.* ab ethnicorum superstitione templis quibusdam insignioribus olim tribui solitum, ut congestis veterum scriptorum testimoniis habetur apud Anastasium Germonium *de sacr. immun. lib.* 1. *cap.* 15. Petrum Gregorium *syntagm. jur. universi lib.* 33. *cap.* 21. Bobadillam *polit.* 2. *cap.* 14. *num.* 4. *& seqq.* Gambacurtam *de immunit. Eccles. lib. p. cap.* 10. *& cap.* 13. & Rebuffum *ad Constit. Gallia tom.* 2. *tract. de immunit. Eccles. art. p. glossa. p. num.* 3. *&* 4.
Omnibus passim suæ religionis Ecclesiis in ipso sui primordio II.
Christiana pietas indulsit, id quod ex Zozimo & Ammiano ostendit Grotius *ad tit. de his qui ad Eccl. confug. in sparsione Florum ad jus Iustin.* Hinc una cum cætero earum jure, ea in primis privilegia, quæ confugarum causa erant concessa, intacta atque illibata servari debere sanxerunt Theodosius & Valentinianus *in l. si qua.* 22. *§ p. C. de Episc. & cler.* & ne tam laudabilis instituti transgressus impunis esset, adjecere deinde *in l. fideli.* 2. *C. de his qui ad Eccl. confug.* Honorius & Theodosius, eum qui *ad sancrosanctas Ecclesias confugientes abducere tentaret, Majestatis crimine esse retinendum:*
quod quidem auxilium miserorum inopiæ potius, quàm im- III.
proborum augendæ licentiæ comparatum, atrociorum quoque criminum reis minime prodesse oportere statuens Iustinianus, mandat hoc loco Præsidibus neque *homicidis, neque adulteris, neque virginum raptoribus delinquentibus cautelam terminorum* custodiant: accipiendo vocem *terminorum* hic aliter atque accipitur à Bartolo, Menochio, & Farinacio, qui per eam exprimi securitates illas, de quibus in præcedenti capite, *num.* 11. sunt arbitrati; dum contra Bartoli sententiam, qui, *in l. is qui reus. num.* 12. *ff. de publ. judic.* textum hunc loqui sensit in securitate concessa à parte parti, idem

juris statuendum esse in securitate per judicem concessa, perpensa identitate rationis, credidit Menochius *de arbitr. lib p. quaest.* 87. *num.* 6. & Farinacius *in praxi Crimin. quaest.* 29. *num.* 20. Nam subsequentes dictiones, *sed etiam inde extrahas*, immediate in hoc eodem textu appositae; necnon habita mentio de *templorum cautela*, potius indicant ea voce loca sacra exprimi.
IV. Sed quid commune cum Ecclesiis habet Graeca vox ὅρος, Latine *terminus & finis?* certe neque apud Lexicographos, neque penes alium quemquam ex Graecis scriptoribus, quos quidem ego viderim, ullum hujus significationis vestigium apparet: verum satis superque desumi potest ex mox relato textu, *in l.* 2. *C. de his qui ad Eccl. confug.* si tamen Codicis Theodosiani beneficio *in lib.* 9. *tit.* 45. *l.* 4. integre legatur, qualem inde recentiora Codicis Iustinianei exemplaria nobis exhibent;
V. est autem hujusmodi: *Pateant Summi Dei templa timentibus, nec sola altaria & oratorium templi circumjectum, quod Ecclesias quadripartito parietum septu concludit ad tuitionem confugientium sancimus esse proposita: sed usque ad extremas fores Ecclesiae, quas oratum gestiens populus primas ingreditur, confugientibus aram salutis esse praecipimus: ut inter templum, quod parietum descripsimus cinctu, & post loca publica & januas primas Ecclesiae, quicquid fuerit interjacens, sive in cellulis, sive in domibus, hortulis, balneis, areis, atque porticibus, confugas interioris templi vice tueatur: nec in extrahendo eos conetur quisquam sacrilegas manus immittere, ne qui hoc ausus sit, cum discrimen suum videat, ad expetendam opem ipsi quoque confugiant. hanc autem spatii latitudinem ideo indulgemus, ne in ipso Dei templo & sacrosanctis altaribus confugientium quemquam mane vel vespere cubare vel pernoctare liceat, ipsis hoc clericis religionis causa vetantibus, ipsis, qui con-*
VI. *fugiunt, pietatis ratione servantibus.* Cum igitur ex hujus legis dispositione manifestum sit, non solum eam Ecclesiae partem, quae sacrorum celebrationi seposita est, verum univer-
sum

ſum ejus ambitum, ipſius Eccleſiæ vel Eccleſiaſticarum perſonarum uſibus quomodolibet deſtinatum, aſyli jure gaudere: factum eſſe locum veriſimile eſt huic modo exprimendi Eccleſiam, per dictionem *termini*; quaſi ad effectum præbendæ confugientibus ſecuritatis Eccleſia laxiore, ut ſupra dictum eſt, quam murorum ambitu definiatur: Nec vero conjecturæ ex aliis deſumptæ juribus non huic eidem interpretationi favere videntur, & præſertim verba Leonis Imperatoris, *in l. præſenti. 6. C. de his qui ad Eccl. confug.* ubi præſcribens de Eccleſia neminem extrahi debere,ait: *ex his ergo locis, eorumque finibus, quos anteriorum legum præſcripta ſanxerunt, nullos expelli, aut ejici aliquando patimur.* Et paulo poſt: *quod ſi in finibus Eccleſiaſticis latitant, religioſus œconomus ſeu defenſor Eccleſiæ, vel certe quem his negotiis commodiorem auctoritas Epiſcopalis elegerit, reconditam latentemque perſonam decenter ſine ullo incommodo monitus intra fines Eccleſiæ, ſi invenitur, præſentet;* & confugas *intra Eccleſiarum terminos* permanere dixit. *ibid.* *§ p.*

Hic igitur confugium in Eccleſia denegat Imperator *homicidis*; inſpecta delicti gravitate, quæ homines vel ipſis deterrimis feris deteriores facit: eſt enim, ut cecinit *Satyra* 15. VII.
Iuvenalis VIII.

——— ſerpentum major concordia. parcit
Cognatis maculis ſimilis fera. quando leoni
Fortior eripuit vitam leo? quo nemore umquam
Expiravit aper majoris dentibus apri?
Indica tigris agit rabida cum tigride pacem
Perpetuam: ſævis inter ſe convenit urſis.

quæ gravitas eo major cenſenda eſt in ſententia Farinacii & Doctorum, quos ille ſequitur, *de immunit. cap. 7. num.* 109. intelligentium hunc textum de homicidio in Eccleſia vel prope illam patrato, quod certè delicti genus adeo ab omni ſpe veniæ remotum eſt, ut in illud egregie convenire videatur

tur celebre oraculi Delphici pronunciatum, quod refert Ælianus *var. hist. lib. 3. cap. 43.*

——— θεῶν ποιν ὀυκ ἀλεείνας
Τοῖς δὲ κακῶς ῥέξασι δίκης τέλος ὀυχὶ χρονιστὸν
Οὐδ' ἀπαράιτητον, ὀυδ' εἰ Διὸς ἔγγονος εἶεν,
Ἀλλ' αὐτῶν κεφαλῇσι καὶ ἐν σφετέροισι τέκεσσιν
Εἰλεῖται, καὶ πῆμα δόμοις ἐπὶ πήματι βαίνει.
Non immortales hoc Dii patientur inultum
Si quis enim prudens, scelerata è mente profectum
Committat facinus, gravis hunc prope pœna sequetur.
Non exorabit, neque si genus ab Iove summo
Duceret: ipse suo collo collisque nepotum
Hoc luet, & generi cumulatim damna ferentur.

IX. Denegat deinde confugium in Ecclesia Iustinianus *adulteris*; eadem forte delicti atrocitate motus, quam in homicidio mox consideraverat, quia ut *constitut. 32. de adulter.* animadvertebat Leo, *adulterii scelus, si quod aliud, gravem horrendamque pœnam exigit, & ut puto homicidii pœna non minorem: homicida enim persæpe unius tantum sanguinaria manu vitam evertit, scelestus vero adulterii perpetrator quamplurimos fere de medio tollit, maritum, liberos, cognatos, aliosque; dum uno vulnere dilacerato matrimonio omnes prosternit.*

X. Et tandem jus asyli denegat *Virginum raptoribus*, dum adulterium & stuprum, quod in virginem committitur, lex Iulia promiscuè considerat, & æquali pœna coercet. *l. inter liberas. 6. § lex stuprum & adulterium. l. hac verba. 12. ff. ad l. Iul. de adult.* & hinc delictorum hujusmodi gravitate inspecta, hujus Mandati, quo delinquentes ab Ecclesiastico confugio excluduntur, hanc reddit causam Imperator, quod *talia delinquentibus parcere* non deceat, ne desit exemplum, quo homines à peccando deterreantur; cum tutela templorum auxilium debeat oppressorum esse potius, quam præsidium sceleratorum.

XI. Per sacros tamen canones, (quos enumerat Antonius Augustinus

gustinus *in juris Pontif. veter. epitome lib.* 13. *tit.* 17. & in Decretalium collectionibus nedum Gregorii & Bonifacii, sed cæterorum etiam Pontificum, quas ejusdem Augustini nobis exhibuit diligentia, plures exhibent tituli *de immunit. Eccles.*) huic textui fuit derogatum, ut observat glossa *in cap. inter alia.* 6. *V. nisi publicus. de immunit. Eccles.* & nunc Ecclesiastica gaudent immunitate etiam prædictorum delictorum rei, ut erutis ex gravissimis scriptoribus testimoniis ostendit Farinacius *de immunit. Eccles. cap.* 6. *num.* 88. 89. 90. *& cap.* 7. *n.* 108. *& seqq.* idemque statuendum est de quolibet alio genere XII. delictorum, exceptis iis dumtaxat, quos atrocior culpa benignitate Ecclesiastica reddidit indignos; & recenset Gregorii XIV. Constitutio septima, quam, inter hæc Mandata, capitis hujus locum sibi vindicare juri & rationi videtur consonum; cum ibi per Pontificem singulæ excludantur extensiones, & interpretationes; & septem casus exprimantur, in quibus delinquentes ab Ecclesiasticæ immunitatis beneficio, certa tamen præscripta forma, excluduntur, ita quod ad alios casus nec ex similitudine, nec ex paritate rationis possit extendi. *Cartar. decis. crimin.* 95. *num.* 5. *Sperell. decis. fori Eccl.* 59. *num.* 12. *&* 13. *Ciarlin. controvers. Forens. tom.* 2. *cap.* 151. *n.* 5. Hi vero delinquentes, quos Ecclesiastica immunitate indignos declaravit Gregorius XIV. sunt I. *Publici latrones, viarumque grassatores, qui itinera frequentata vel publicas stratas obsident, ac viatores ex insidiis* aggrediuntur. II. *Depopulatores agrorum:* & hos pariter excluserat alias Innocentius *in cap. inter alia.* 6. *de immun. Eccl.* III. Hi *qui homicidia & mutilationes membrorum in ipsis Ecclesiis earumve cæmeteriis committere non verentur*, quos etiam immunitate non gaudere Gregorius IX decreverat: *cap. fin. de immun. Eccles.* IV. *Qui proditorie proximum suum occidunt*, & hi quoque ab hoc beneficio prius excludebantur: *cap. p. de homicid.* V. *Rei assassinii:* VI. *hæreseos:* VII. *læsæ Majestatis*

in personam ipsius Principis: & hos etiam ante editam prædictam Constitutionem asyli jure in Ecclesia nequaquam gavisos fuisse legimus, ut de assassinis testatur *ex cap. p. de homicid. in 6.* Gutierez, qui concordantes refert *practic. lib. 3. quæst. 7. num. 52.* De hæreticis, Rebuffus *in tract. de immun. Eccl. art. p. glos. p. num. 23.* Azorius, aliique plures relati per Farinacium *de immunit. cap. 13. num. 167.* & de læsæ Majestatis reis Decianus *tract. crim. lib. 6. cap. 28. num. 23.* & Gigas *de crim. læsæ Majest. sub rubr. de plur. & var. quæst. q. 3.* prædictos quippe delinquentes Ecclesiasticam curiam laico judici remittere voluit Summus Pontifex, hæreticis exceptis, (hujus enim criminis sibi cognitionem reservavit) ita tamen, quod eos curia sæcularis nullo pacto absque judicis Ecclesiastici licentia ab Ecclesia extrahat, & neque in extractos inquirat, quousque Ecclesiasticus judex cognoverit, an revera prædicta crimina rei perpetraverint, & hos sibi tradiderit, ut plenius determinatur in prædicta Constitutione Gregorii. XIII. § 3. *& seqq.* quæ commentariis illustratur per Ambrosinum, Guazzinum, & Gambacurtam *in suis de immun. Eccles. libris*, & Farinacium *in Appendice de immunit. Eccles.*

CAPVT VII. § I.

Publicorum tributorum exactiones ubique faciendæ.

Publicorum vero tributorum exactiones etiam intra templa decenter fieri procurabis: quoniam fiscalium ratio & militibus, & privatis, ipsisque templis, & cuncta reipublica utilis &

Τὰς δὲ τῶν δημοσίων φόρων εἰσπράξεις καὶ ἔνδον τῶν ἱερῶν γίνεσθαι μετὰ τοῦ πρέποντος παρασκευάσεις. ἐπειδήπερ ὁ τῶν δημοσίων λόγος καὶ στρατιώταις καὶ ἰδιώταις, καὶ αὐτοῖς τε τοῖς ἱεροῖς καὶ ὅλῃ

& necessaria est. Auxiliabuntur autem tibi ad hoc etiam Deo amabiles ecclesiarum defensores, & œconomi: nullum horum qui fiscalia tributa exiguntur, abripientes exactioni, sed neque permittentes violentum aut seditiosum aliquid pati exactionem inferentes: scientes quia si quid tale gesserint, de suo satisfacere fisco cogentur.

ὅλῃ τῇ πολιτείᾳ συμφέρων τὲ καὶ ἀναγκαιότατος ἐστίν. ἐπαμυνοῦσι δέ σοι πρὸς τοῦτο οἱ θεοφιλέστατοι τῶν ἐκκλησιῶν ἔκδικοι καὶ οἰκονόμοι, οὐδένα τῶν τοὺς δημοσίους φόρους κατὰ χεῖραν ἀπαιτουμένων ἀφαιρούμενοι τῆς εἰσπράξεως. ἀλλ᾽ οὐδὲ συγχωροῦντες βίαιον ἢ στασιώδές τι παθεῖν τοὺς τὸν ἐκβιβασμὸν ἐπάγοντας, γινώσκοντας ὡς εἴ τι τοιοῦτο πράξαιεν, οἴκοθεν τὸ ἱκανὸν ποιήσουν τῷ δημοσίῳ καταναγκασθήσονται.

I. *Iustiniano quæ vitia objecta. & num. xx.*
II. *Publicorum tributorum exactiones is volvit fieri in Ecclesiis. & num. VII. Declaratur. num. IX.*
III. *Iustiniani hac constitutio per canones Ecclesiasticos sublata, & per Constitut. Leonis. num. VIII.*
IV. *Debitor non potest extrahi ab Ecclesia. & num. V.*
VI. *Et an decoctor fraudulentus, remissive.*
X. *Tractantes de criminibus in Ecclesia puniuntur.*
XI. *Debitor bonis ad Ecclesiam in fraudem creditorum delatis spoliatur, & qua ratione.*
XII. *Civitas qualibet suos defensores habebat.*
XIII. *Ecclesia pariter Romana suos habuit defensores.*
XIV. *Horum loco subrogati Advocati Consistoriales.*
XV. *Mos idem servatus ab Ecclesia Constantinopolitana, & à reliquis Ecclesiis, indeque patronatuum origo. num. XVI.*
XVII. *Oeconomi Ecclesiæ qui.*
XVIII. *Contra hos Iustiniani constitutio: quæ damnatur. num. XIX. & XX.*
XIX. *Filius non tenetur pro patre.*

QVicumque una cum atrocium criminum reis connumerari hic à Iustiniano simplicem fiscalium rationum debitorem animadvertet, eumque tamquam I.

Minxerit in patrios cineres, aut triste bidental
Moverit incestus,

ab omni Ecclesiastici asyli beneficio secludendum statui, omnino vel arcanam Procopii historiam vulgari malignitatis crimine liberabit, in qua hic Imperator nimiæ habendi cupi-

 dinis

dinis arguitur, vel cum successore ejus Leone *in Constitut. prima* exclamabit, Iustinianum quidem *animo optimo Constitutiones in Romano Imperio, inde ab initio usque ad nostram ætatem, diversis temporibus, velut in artem aliquam* informavisse, *quasique in una justitiæ libra, à qua justum à diverso & injusto discerneretur*, collocavisse. *Atqui ut constat, ubique est pulcherrimum, ut ne quid nimis. cum namque in multas partes divisam legum substantiam ac materiam in unum corpus tanta cum laude coagmentasset, præterea etiam, quæ legalis regiminis ordinem ac convenientiam sæpenumero labefactarent in concordiam redegisset, ita quod ad hæc sola omnes sententiæ ferendæ essent, in unum consensum judices compulisset, eosque ad pacifice judicandum, legalibus capitulis in tranquillo & ab omni contentione libero statu constitutis, inter se conciliasset: his ille non contentus, sed præstantius quippiam in Reipublicæ gratiam postmodum conficere cogitans, imprudens iis, quæ postea statuit, primum opus evertit: neque alterum vituperationi non obnoxium fecit, quum ex posteriore ipsius instituto non paucæ adversus prius suscitare contradictiones & controversiæ sint:* quandoquidem idem antea Iustinianus religiosissimas illas Honorii & Theodosii Constitutiones suo Codici inserendas curavit, quibus super impietatem erga Deum lege quoque Majestatis teneri declaravit eos, qui confugientes ad Ecclesias deprehendantur abducere, *l. 2. C. de his qui ad Eccles. confug.* item Valentiniani & Marciani Constitutiones, quibus irritantur omnes pragmaticæ sanctiones, quæ contra canones Ecclesiasticos latæ sunt. *l. privilegia 12. § p. C. de sacros. Eccles.* Prout sibi libuerit censeat unusquisque, cum eodem Leone certe *ibid.* affirmabit, quod *ad hunc sane modum ipse Iustinianus à se ipso vitium passus est:*

11. Hic sane homicidarum & adulterorum instar ab Ecclesiastici asyli beneficio procul arceantur fisci debitores, & mandatur Præsidibus, ut *publicorum tributorum exactiones etiam intra templa fieri* procurent, adjecta ratione, quod *fiscalium ratio*

ratio & militibus, & privatis, ipsisque templis, & cuncta reipublicæ utilis & necessaria est. Verum huic Constitutioni derogatum fuit, etiam ante Gregorianam Constitutionem, de qua III.
superius *hoc cap. in princ. num.* 12. per Ius Canonicum; ut considerando hunc eundem textum observarunt Abbas *in cap. inter alia 6. n.24. vers. item non potuit Imperator de immunit. Eccles.* Covaruvias *Var. lib. 2. cap. 20. num. 14. vers. licet contrarium in Cæsarum Novellis.* Germonius *de sacr. Immunit. lib. 3. cap. 16. num.* 110. Gratianus *cap.* 380. *n.* 2. Cohellius *in bul. bon. regimin. cap.* 28. *num.* 135. Farinacius *de immunit. cap. 3. num.* 61. & ex hac sententia, imo longe facilius ever- IV.
sum remanet id quod asserebat Iason *in l. vinum ff. de reb. cred. n.* 5. licere nempe debitorem fugientem ab Ecclesia invitum extrahere: arguendo à simili ex eo, quod capi potest die feriato, juxta sententiam glossæ *ad l. ult. C. de fer.* quam sequitur Baldus *in cap. fin. eod. tit.* Et ex eo, quod debitor fugitivus etiam à Iudice incompetenti capi potest, *Ancharan. cons. 192. Socini. & Iason. in l. 2. ff. de jurisd. om. judic. col. fin.*
Siquidem alicubi statutum non reperitur à legislatore facul- V.
tatem habente, quod in hac specie Ecclesiæ immunitas his non prosit qui ad eas confugiunt: nec licet in hac materia à tempore aliisve circumstantiis arguere ad locum: videmus quippe die feriato permissum Magistratibus homicidas aliosque delictorum reos in vincula conjicere; *l. provinciarum.* 10. *C. de fer.* quos tamen ab Ecclesia nequeunt abducere, ut reprobando Iasonis sententiam ratiocinantur Decius *in d. l. vinum. num. 8. ff. de reb. cred.* Purpuratus *ibid. num.* 10. Abbas *d. cap. inter alia. num.* 24. *de Immunit. Eccles.* Covaruvias qui de communi *Var. lib. 2. cap. 20. n.* 14. Germonius *d. cap.* 16. *à num.* 99. *ad* 113. Gutierez *pract. quæst. p. num.* 13. qui testatur de communiori & veriori, & à qua in judicando & consulendo non sit recedendum, *lib. p.* An vero beneficium hoc VI.
immunitatis suas vires porrigat ad decoctores fraudulentos

VII. diſſerit Gratianus *cap.* 380. *num.* 3. *& ſeqq.* Verum qui reliquam horum Mandatorum pietatem reputaverit, non ita facile adduci poterit, ut credat, in hoc textu Iuſtinianum à ſcopo aberraſſe, quin potius conſiderato, quod hic non dicitur ſimpliciter procurandas eſſe *Tributorum exactiones etiam intra templa*, ſed additur dictio *μετὰ τοῦ πρέποντος decenter*, in eam opinionem veniet, ut credat habitum ab eo hic reſpectum ad Conſtitutionem Leonis Imperatoris alias laudatam: hic enim cum *in l. præſenti* 6. *C. de his qui ad Ecceleſ. confug.*

VIII. ſtatuiſſet, confugas ab Eccleſiis non abduci, nec ab Epiſcopis, vel Eccleſiarum œconomis, (de quibus ſermo infra *num.* 17.) pro his quæ ab iis debentur, moleſtiam inferri, & *capitali & ultimi ſupplicii animadverſione* plectendos declaraviſſet illos, *qui hoc moliri, facere, aut nuda ſaltem cogitatione atque contractu auſi fuerint tentare:* addidit, quod ſi refugæ appareant publice in Eccleſia, & quærentibus ſeſe offerant conveniendos in locis ſacris, moneantur ſententiis judicum, quibus ſubjacent, ſervata ſacris locis reverentia § *p.* Quod ſi latitent intra fines Eccleſiæ, ab hujus defenſore, œconomo, vel quopiam ſimili miniſtro monito intra eoſdem fines exhibeantur. *ibid.* § 2. Et tunc poſteaquam moniti fuerint, in publico privatoque contractu civili actione per ſe vel procuratorem coram judice reſpondeant: § 3. ſerveturque ſolitus judiciorum ordo, ſi recuſent reſpondere: Et ſi bona immobilia poſſideant, hæc pro modo debiti diſtrahantur; idemque in rebus mobilibus obſervetur quas habeant extra fines Eccleſiæ: ſi vero intra fines Eccleſiæ res ipſæ fuerint abſconditæ, hæ à defenſore vel œconomo perquiſitæ proferantur, ut iis venditis fiſco vel aliis creditoribus conſulatur. *d. l.* 6. § *ſed*

IX. *ſi hoc* 4. Diligenter igitur conſiderata prædicta Leonis Conſtitutione, forte dici poterit, ejus veſtigiis inhærentem Iuſtinianum in exactione tributorum præſcriptam ibi formam ſervari voluiſſe; ut ſcilicet nulla latitanti debitori illata injuria,

ria,

ria, res ejus mobiles intra Ecclesiæ fines absconditæ fisco tradantur: atque ita si minus ab erroris, certe ab impietatis labe liberabitur Iustinianus, præsertim sequentibus verbis ejus observatis, *auxiliabuntur autem tibi ad hoc etiam Deo amabiles Ecclesiarum defensores & œconomi*; in quibus defensoris & œconomi ministerium videtur implorare, non secus ac alias puniendis vel solis adulterii suspicionibus intentus, *Novel. ut lic. Matri & Aviæ cap. ult. § p.* per eosdem defensores voluit cohiberi eos, *qui ita comperiuntur impii, ut etiam in venerandis domibus præsumant de peccatis tractare, ubi consueverunt Deum timentes peccatorum veniam postulare*. Certum est enim, etiam post Constitutionem Gregorii XIV, debitorem ad Ecclesiam confugientem, & secum bona creditoribus obnoxia deferentem, posse iis per Ordinarium spoliari, obtenta tamen prius à Sacra Congregatione super controversiis Iurisdictionalibus licentia, juxta ejusdem Congregationis decretum, *in una Neritonensi* 17. *Ianuarii* 1628. quod refert Sperellus, *decis.* 49. *num.* 26. *&* *decis.* 128. *num.* 36. qui ait, passim ab eadem sacra Congregatione dari literas Episcopis, ut bona à debitoribus in Ecclesiam invecta extrahant, eaque cui de jure debentur tradantur. *d. num.* 36. *in fine*. X. XI.

Et cum Leo in mox laudata Constitutione defensorum meminerit, eorundem pariter hic habetur mentio per Iustinianum, qui ait, *amabiles Ecclesiarum defensores* nullum præstituros impedimentum exactioni, neque passuros vim exactoribus inferri. Antiquitus autem quælibet civitas suos defensores habere solebat, de quibus & eorum muneribus post Iustinianum *in titt. Cod. & Novellarum de defensoribus civit.* defierit Balsamon. *ad Synod. Carthagin. can.* 68. Garsias Loaysa *ad Concil. Toletan.* 8. *V. defensorum*. Bulengerus *de Imp. Rom. lib.* 7. *cap.* 4. *§ defensores. & § ipsi defensores. & cap.* 12. *per tot.* Pancirolus *Notit. Imp. Orient. cap.* 121. *vers. in hac splendidissima*. Petrus Gregorius *Syntagm. Iur. lib.* 18. *cap.* 18. & de his latius XII.
infra

XIII. infra *cap.* 10. *num.* 12. *&* 13. Habuisse & Ecclesiam Romanam suos defensores, vel usque ab anno post Christum natum 286, observat Baronius, ***Annal. tom.*** 2. ***ad illum an.num.*** 8. quorum munus & dignitatem, allato Gregorii Magni testimonio, plene describit idem Baronius ***Annal. Eccles. tom.*** 8. ***an.*** 598. ***num.*** 16. *& seqq.* & post Baronium Scanarola *de Visitat. Carcerat. lib. p. cap.* 3. *sect.* 2. *num.* 4. *& seqq.* & Becillus,
XIV. *in Notis ad Acta S. Caji Papæ, num.* 27. qui ingeniose probant, quod eorum defensorum munere & loco gaudet Advocatorum Consistorialium (ut verbis Pii II. *in Apologet. ad Martinum Mager.* utar) *Nobilis ordo, constans è viris selectis de multis in utroque Iure Consultis*, cui anno 1652. benignitate Innocentii X. fui adscriptus: & de iis plene in syllabo Advocatorum Consistorialium nuper typis edito eruditissimus collega Carolus Cartharius, Decanus illius Collegii, qui Advocatorum Consistorialium vitas *ibidem* elegantissime conscripsit, exordio ducto à Benedicto Cajetano, cui ad Pontificatum
XV. evecto nomen fuit Bonifacii VIII. Suos pariter defensores habuit Constantinopolitana Ecclesia, & quidem numero plures, quorum prior dicebatur ὁ πρωτέκδικος *Primus defensor*, cujus officium & dignitatem describit Codinus, *de offic. Eccles. Constantinop. in quinario primo, num.* 7. cæteri vero peculiaribus nominibus ac muneribus distinguebantur, de quibus Gretser. ad Codin. *lib. p. cap.* 5. *num.* 2. & Meursius *Glos-*
XVI. *sar. Græcobarbar. V.* ἔκδικος: Et harum Ecclesiarum exemplum sequutos fuisse cæteras, videntur arguere modo laudatæ Leonis ac Iustiniani Constitutiones; indeque forsan in Ecclesiis privatorum pietate constructis patronatuum emanavit origo, quasi Ecclesiastica benignitas æquum non censuerit, alios assumi postpositis fundatoribus, (onus quippe defendendi Ecclesiam patronis incumbere testatur Glossa. *in Can. piæ mentis.* 16. *quæst.* 7. *vers. sunt autem tria.*) eosque ideo & *Patronos* & *Advocatos* usus appellavit; quamvis à patronis quoque

quoque distincti nonnunquam constituti fuerint defensores, qui & *Vicedomini* nuncupati, quasi Domini locum tenentes, & *Castaldi*, eorum instar qui Domini loco prædium servant, *& Custodes seu Guardiani*, à Guardia sic dicti ex vocabulo Germanico *Wart*, quod diligentem corporis custodiam significat, ut relatis Canonum & Auctorum testimoniis ostendit Innocentius Cironius *in paratit. in quinque lib. decret. ad tit. de Iure patr. V. cum patronatus honore.* Hic præterea œconomi XVII.
Ecclesiæ habetur mentio per Iustinianum, quia sicuti in Constantinopolitana Ecclesia magnus erat œconomus, qui sua in potestate habebat omnes Ecclesiæ facultates & reditus, & in his tam Patriarchæ quam Ecclesiæ dispensator erat: *Codin. de offic. Eccl. Constantinop. quinario primo, num.* 2. ita in unaquaque Ecclesia aderat œconomus, qui curam gereret proventuum Ecclesiæ & bonorum ad eam spectantium, *Canone* 63. *Concil. Niceni, Alphonsi Pisani lib.* 3. His igitur defensoribus & œconomis Iustinianus injungit onus prædictum, quia iis incumbebat cura Ecclesiæ; cum imo defensoribus Leo Imperator imposuerit onus observandi *singulorum intra Ecclesias confugientium personas, causasque incessanter* conquirendi. *d. l.* 6. *§ fin. C. de his qui confug. ad Eccl.* Hos quinimo XVIII.
defensores & œconomos, si impedimenta exactioni præstarent, mandat in hoc textu Iustinianus cogi *de suo satisfacere fisco:* addiditque præterea (id quod ab omni recta ratione ac etiam pietate est alienum) *in edicto* 13. *§ verum, si.* ut *si œconomi & sanctissimæ Ecclesiæ defensores divites non fuerint, ex sanctissimæ Ecclesiæ pecuniis & rebus fisco satisfiat:* at ne à filio XIX.
quidem paterni delicti pœna exigitur, quod *unusquisque ex suo admisso sorte subjicitur, nec alieni criminis successor constituitur,* juxta placitum Calistrati *in l. crimen* 26. *ff. de pœn.* nec unquam filius pro patre, nec pater pro filio, vel libertus pro patrono, vel servus pro Domino conveniri potest, *l. p. & toto tit. C. ne filius pro patre.* Tam manifestæ iniquitatis edictum XX.

Ff Iusti-

Iustiniani attentius consideranti mihi vix quicquam in mentem venit, quo illum liberem à summæ cujusdam avaritiæ nota, quando, ut Iuvenalis verbis *in Satyra p.* utar, inficiari non potest, quin ei fuerit

——— sanctissima divitiarum
Majestas: etsi funesta pecunia templo
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras,
Vt colitur Pax atque Fides, Victoria, Virtus,
Quaque salutato crepitat Concordia nido.

CAPVT VIII.

Vt cogant exactores tributorum in apochis suis exprimere quantitatem Zygocephalorum.

Coges autem publicos exactores in suis de susceptis manifesta facere omnia in quibus ea dederunt, nempe quantitatem zygocephalorum, aut jugorum, aut jugalium, aut quolibet modo per regiones nuncupantur: & pro quibus hæc & qualibet prædiis exiguntur, & datorum quantitatem, sive in speciebus, sive in auro. Et interminaberis eis & magnum damnum, & manus amputationem, si hoc quod præcipitur quidem semper, usque nunc autem non custoditum est, non deinceps omnibus modis servent. Si vero (ut assolet) declinationem inveniant

Ἀναγκάσεις δὲ τοὺς δημοσίους πράκτορας, ἤτοι τοὺς ἀπαιτητὰς ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἀποχαῖς φανερὰ ποιεῖν ἅπαντα ἐφ' οἷς αὐτὰς διδόασι. τουτέστι τό τε ποσὸν τῶν ζυγοκεφάλων, ἢ ἰούγων, ἢ ἰουγαλίων, ἢ ὁπωσδήποτε ἂν αὐτὰ κατὰ χώραν καλοῖεν. καὶ ὑπὲρ τίνων αὐτὰ καὶ ποίων χωρίων ἀπαιτοῦσι, καὶ τὸ τῶν δεδομένων ποσὸν, εἴτε ἐν εἴδεσιν, εἴτε ἐν χρυσίῳ, ἀπειλῶν αὐτοῖς καὶ ζημίαν μεγάλην, καὶ χειρὸς ἀφαίρεσιν, εἰ τὸ παραγγελλόμενον μὲν ἀεὶ, μέχρι δὲ νῦν μὴ φυλαχθὲν, μὴ τοῦ λοιποῦ γοῦν πᾶσι φυλάξαιεν τρόποις. εἰ δὲ, ὡς εἰκὸς, ἀποφυγὴν ἐξεύροιέν τινα, λέγοντες μὴ δύνασθαι τὴν τῶν ἰούγων ἐνθεῖναι ποσότητα,

veniant aliquam, dicentes non posse jugorum poni quantitatem: maxime quidem eos malignari putamus: sed tamen nihil hinc lædatur fiscus, nec collatores. fiscus enim sine præjudicio omnia sua percipiat, & solenniter celebrata suscepta percipiat: iis qui hæc exolverint, nihil exigendis amplius. Causa vero in nullo lædatur, & secundum consuetudinem quidem tributa solvantur ab eis, & inferantur fisco. Nuncietur autem ad gloriosissimos nostros Præfectos de istis primitus cogendis censualibus nuncupatas expositiones subtiliter dare, ut ex hoc fiat causæ dijudicatio: & sic interim secundum consuetudinem quidem datis fiscalibus inculpabiliter inferendis, quicquid in iis quæ dubitantur, gloriosissimi nostri Præfecti judicaverint, in iis quæ controversa sunt, hoc valere: necessitatem habentibus exactoribus post cognitam veritatem super his quæstionibus, & in illis de cætero quantitatem zygocephalorum & aliorum omnium describere, secundum quod à nobis jam ordinatum est.

σέτητα, μάλιστα μὲν κακουργεῖν αὐτοὺς νομίζομεν, πλὴν ἀλλὰ μηδὲν ἐντεῦθεν βλαπτέσθω μηδὲ τὸ δημόσιον, μηδὲ οἱ συντελεῖς. τὸ μὲν γὰρ δημόσιον ἀπροκρίτως ἅπαντα τὰ οἰκεῖα λαβέτω, καὶ τὰς ἐξ ἔθους γινομένας ἀποδείξεις λαμβανέτωσαν οἱ ταῦτα καταθέντες, μηδὲν ἀπαιτούμενοι πλεῖον. πρᾶγμα δὲ μηδὲ ὁτιοῦν καταβλαπτέσθω. καὶ ἡ μὲν κατὰ τὸ σύνηθες συντέλεια, καταβαλλέσθω παρ' αὐτῶν, καὶ εἰσφερέσθω τῷ δημοσίῳ. μηνυέσθω δὲ εἰς τοὺς ἐνδοξοτάτους ἡμῶν ὑπάρχους τὰ περὶ τούτων, πρότερον ἀναγκαζομένων τῶν κηνσιτόρων τὰς καλουμένας ἐκθέσεις ἀκριβεῖς διδόναι, ὥστε ἐκεῖθεν γίνεσθαι τὴν τοῦ πράγματος διάκρισιν· οὕτω πως τῶν κατὰ συνήθειαν δεδομένων δημοσίων, ἀμέμπτως εἰσκομιζομένων ὅπερ ἂν (ἐπὶ τοῖς ἀμφισβητουμένοις) οἱ ἐνδοξότατοι ἡμῶν ὕπαρχοι κρίνοιεν ἐπὶ τοῖς στασιαζομένοις, τοῦτο κρατεῖν· ἀνάγκην ἐχόντων τῶν πρακτόρων, μετὰ τὸ γνωσθῆναι τὴν ἀλήθειαν τὴν ἐπὶ τοῖς ζητουμένοις, καὶ ἐπ' ἐκείνοις τοῦ λοιποῦ τὸ ποσὸν τῶν ὄντων ζυγοκεφάλων, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, κατὰ τὸ παρ' ἡμῶν ἤδη διατεταγμένον, τὰς ἀποδείξεις ἐντάττειν.

I. *TRibuta Romæ primo in capita, inde ex censu indicta.*
II. *Indictionis modus.*
III. *Eorum exactio, qua ratione fieret.*
IV. *Modus à Iustiniano præscriptus: & IX.*
V. *Tributorum exactores præsumuntur fraudes adhibere.*
VI. *In exigendis tributis attenditur consuetudo: Declaratur num.* VII.
VIII. *Censuales qui.*
X. *Censualis formula apud Romanos quæ.*
XI. *Diminutis redditibus, quando diminueretur tributum.*
XII. *Dominus fundi succidens oleam vel vitem, punitur.*
XIII. *Libris publicorum Officialium fides præstatur, licet non sint publicæ personæ: ampliatur num.* XIV. XV. XVI. & XIX. *Declaratur num* XVII. & XVIII.
XX. *Liber æstimi, contra quos probet.*
XXI. *Exactiones Tributorum qua ratione fiant in Statu Ecclesiastico, & Regno Neapolitano.*

I. Etustissimi Quirites tributorum onera singulis populi capitibus æqualiter imposita ferre solebant, nullo virium patrimonii facultatumque respectu: Primus Servius Tullius instituta per censum bonorum singulorum civium æstimatione, pro modo rei cujusque familiaris conferenda præcepit; rursus veterem per capita pendendi rationem successor ejus Tarquinius Superbus reduxit, donec exactor Superbi Valerius Publicola afflictam intolerabili hujusmodi onere plebem levaret, restituto servi more conferendi ad mensuram cujusque facultatum tributi, *Halicarnas. hist. lib.* 4. quin adeo primo illo institutæ libertatis impetu pauperum civium angustiis parcendum Senatus existimavit, ut *portoriis ac tributo plebe liberata* decretum fuerit *apud Livi. lib.* 2. ut *divites conferrent qui ferendo oneri essent; pauperes satis stipendii pendere, si liberos edu-*
II. *carent.* Cæterum collatio pro ratione censuum sequentibus sæculis perseveravit: Indicebatur scilicet mense Iulio vel Augusto ea pecuniæ quantitas, quæ pro unoquoque jugo, aut villis, aut centuriis, aliave qualibet re, foret à possessoribus solvenda tam in specie, quam in auro, *Novel. de Collator. § p. l. fin. C. de indict.* Et ut melius collatoribus prospiceretur, ne scilicet pauperes plus inferre cogerentur quam eorum facultates ferrent, quemadmodum sæpissime fieri consuevit; *l. p. C. de cens. & censitor.* priusquam persolvendi tributi portio

tio unicuique provincialium destinaretur, fieri consueverat uniuscujusque bonorum & facultatum taxatio quædam & æstimatio, ad cujus normam unusquisque ad tributi solutionem compellebatur, quæ tamen ad evitandas fraudes prius apud acta provinciarum Rectoribus debebat insinuari, & ab his recipi. *l. p. C. de apoc. public.* his inde æstimationibus pro- III.
portionatæ fiebant tributorum exactiones, post quas susceptor apochas conficiebat, quæ & *securitates* dicebantur *l. ne cave 2. C. de discuss.* (quia ut ait Cassiodorus *lib.* 11. *ep.* 7. per illas debitoris *substantia communitur*) in quibus, sive particulares forent, sive plenariæ inserebantur dies, Consul, & mensis, simulque subditorum, & specierum qualitates, ac jugorum sive villarum, seu centuriarum quantitates, unaque nomina possessionum exprimebantur, pro quibus tributa persolverentur. *§ pro fiscal. Novel. de Collat.* & hac ratione provincialibus consulebatur, ne amplius molestias sustinerent, *l. 2. 3. & 4. C. de apoch.* & plene superius *capite 4. num. 7. & seqq.* Collatisque hisce apochis, cum brevibus quæ ad Præfecti Prætorio officium, dirigebantur, omnes cessabant fraudes, quas exactores in perniciem inopum potuissent tentare. *d. l. p. C. de apoch.* cum & ad eas excludendas oportuna fuissent excogitata remedia, ne subditi damna paterentur ex iniquis æstimationibus prædiorum *l. qui gravatos* 5. *C. de cens. & censitor. l. fin. C. de annon. & tribut.* hunc igitur morem respiciens Impe- IV.
rator, in hoc capite Præsidibus injungit, ut cogant *publicos exactores in suis* libris *susceptorum* exprimere *quantitatem zygocephalorum, aut jugorum, aut jugalium, aut quolibet alio modo per regiones nuncupentur*, pro quibus tributum persolvitur, *sive in speciebus, sive in auro*, ut sic distincte cognosci possit quod persolutum fuerit, à quo, in quam causam, & pro quo tempore, *Peregrin. de Iur. fisci lib. 6. tit. 3. n. 2.* & evitentur V.
exactorum fraudes & malæ artes, quas in exactionibus sibi commissis præsumuntur adhibere. *Cohel. in bull. bon. Regim.*

cap. 18. *n.* 29. Quod si à præscripta hac methodo aberraverint, maximam minatur pœnam manus amputationis, quam etiam inde adauxit, dum eos *in § pro fiscalibus 3. Novel. de Collator.* libras decem auri persolvere, & tormentis subdi mandavit; eadem librarum decem auri pœna imposita Præsidi, qui à subditis interpellatus, exactores non compulerit ad apochas & securitates juxta prædictam rationem conficien-
VI. das: Et quia contingere potest, quod exactores assererent aliquando certam notitiam non adesse numeri jugorum, commentitiam hanc assertionem credendam esse definivit Imperator: Ne tamen hac occasione differatur tributorum exactio, statuit quod tunc *secundum consuetudinem tributa solvantur & inferantur fisco*: Et jure quidem, quia in exigendis tributis semper servatur consuetudo, *Ias. l. p. n. 32. C. de Iur. Emphyt. Paris. cons. 25. n. 55. & seqq. Cohel. ad bull. de bon. Regim. cap. 50. n. 252. Avendan. de exeq. Mand. par. 2. cap. 14. n. 20.* quæ bene educitur ab exactionibus per annos præcedentes factis à publicis officialibus, *Rota in Bononiens. Gabella 4 Decembris* 1648. *§ quo etiam, & duobus seqq. coram Card. Ot-*
VII. *thobono*: Et ne hæc consuetudo forte sit fisco vel ipsis etiam provincialibus præjudicialis, debebit Præses interea monere
VIII. Præfectos prætorio, ut censuales hoc est τῶν δημοσίων ἀπογραφῶν φύλακας, ut monent Gotifredus *in hoc §*, & Weteranus *in Lexic. Iur. V. Censuales § 2.* illos scilicet municipales, qui suscipiendis censualibus professionibus destinantur, *l. fin.*
IX. *§ pari. 16. ff. de mun. & honor.* cogant edere tabulas ipsas census, & inde dijudicent, quænam vere sit quantitas; & postmodum exactores ipsos cogant Zygocephalorum & aliorum quantitatem describere, juxta formam hic præscriptam: Et
X. sane congrua omnino erat hæc praxis, inspecta censuali formula, cujus vestigia habentur apud Ciceronem *in orat. pro L. Flacco.* & Brisson. *de formul. lib. 6.* in hac enim cavebatur, Vlpiano teste, *in l. forma 4. ff. de cens.* & dum agri sic in censum refer-

referrentur, quod describeretur *Nomen fundi cujusque, & in qua civitate, & in quo pago sit, & quos duos vicinos proximos habeat, & id arvum quod in decem annos proximos satum erat, quot jugerum sit: vineæ quot vites habeant: olivæ quot jugerum & quot arbores habeant: pratum, quod intra decem annos proximos sectum erit, quot jugerum: pascua quot jugerum esse videantur: item sylvæ cedua. omnia ipse qui defert, æstimet.* Et in servis deferendis observabatur, ut *& nationes eorum, & ætates, & officia, & artificia specialiter* exprimerentur, *d. l. 4. § in servis 5. ff. de cens.* Nec quisquam miretur tam exactam descriptionis observationem, quando ipsæ quoque oleæ & vites enumerari solerent: cum enim habita sola census veri ratione tributa persolvi æquitas exposceret, eademque dictaret hæc diminui, quoties delatis in publicis tabulis fructibus quis nequeat amplius frui ex veris & certis causis, *d. l. 4. § illam æquitatem, ff. de cens.* voluit Romana providentia occurrere fraudibus uniuscujusque, qui *vitem succiderit, aut feracium ramorum fœtus vitaverit, quo declinet fidem censuum, & mentiatur callidæ paupertatis ingenium,* quem puniri jusserunt Imperatores *in l. quisquis C. de censib. & censitor.* ubi tamen à pœna redditur immunis qui detegitur laborasse pro copia, & pro reparandis agrorum fœtibus, non sterilitatem aut inopiam procurasse. XI. XII.

Maxima autem his censualium libris præstatur fides, dum inde illi etiam errores corrigantur, quos longa foveat consuetudo, quam in exigendis tributis maximi æstimari mox dicebamus *numero 6.* Id tamen jure factum est, quia libri Officialium qui de publico ad scribendum fuerint electi, plene probant, quamvis illi forte non essent personæ publicæ, *Bart. in l. quædam § numularios, in fin. & ibi Iason num. 2. ff. de edendo. Peregrin. cons. 92. num. 1. vol. 2. Gratian. cap. 727. num. 16. Rota decis. 562. num. 2. par. 5. decis. 13. n. 4. par. 6. recent. & decis. 220. & 230. num. 2. coram Penia.* Idque licet XIV. XIII.

forte

forte contrarium probaretur per testes, *Genua de script. privat. lib. 4. cap. de libris rationum Officialis, à num. 25. ad 29.*
XV. vel probanda foret negativa, *Merlin. decis. 754. num. 5. Rota*
XVI. *decis. 149. num. 5. par. 5. recent.* Imo etiam si adesset statu-
tum, quo caveretur, ne quid probetur etiam per instrumen-
tum, *Genua d. cap. de libris rationum Officialis num. 16. Mascard.*
conclus. 976. num. 37. Scaccia de judiciis lib. 2. cap. 11. n. 122.
XVII. Quando tamen quæstio sit de re spectante ad officium illius
qui librum retinet, *Peregrin. cons. 92. num. 3. vol. 2. Gratian.*
cap. 727. num. 17. Scaccia d. cap. 11. num. 123. & 124. Sera-
phin. decis. 1390. num. 2. vel saltem necessarium quendam
nexum cum ejus officio præ se ferat, *Genua ubi supra num. 37.*
XVIII. *Scaccia d. cap. 11. num. 125.* Et tunc fidem facit tantummodo
contra eos qui fuerint præsentes, *Cravet. de antiquitate Tem-*
por. p. p. vers. Quarto limitatur. num. 73. & 74. Gratian. cap. 727.
XIX. *num. 18.* cum tamen alias etiam contra tertium probent fa-
cti seriem, *Seraphin. decis. 431. num. 6.* vel saltem ejus adeo
validam faciant præsumptionem, quod transferant in illud
XX. onus probandi, ut contingit in libris æstimi, quos alias pro-
bare tantum quoad personas qui illius descriptioni consense-
runt, bene monuit Scaccia post Iasonem & Cravettam *de Iu-*
diciis lib. 2. d. cap. 11. num. 119. & 121.
XXI. Qua vero ratione in statu Ecclesiastico & in Neapolitano
regno fiant exactiones, disserunt Cohellius *in Bullam bon. Re-*
gim. cap. 18. num. 26. & cap. 35. num. 165. & seqq. Mastrillus
de Magistratibus lib. 5. cap. 9. num. 11. & 12. & plene Ioh.
Franciscus de Ponte *de Offic. & Potest. Proreg. tit. 14. § 2.*

C A-

CAPVT VIII. § I.

Ne præsides permittant in fraudem fisci vendita prædia in emptores non transferri.

Non permittas autem curialibus, aut censualibus, dum vendita sunt prædia eorum aut in alias personas mutatur possessio, tergiversationibus uti quibusdam, & non transferri à venditoribus ad emptores prædia: sed coges eos omnino facere mutationes sine damno. Si vero dixerint minus idoneos esse emptores, & propterea non fieri migrationem; hoc ipsum examinabis sine quolibet damno: & si quidem idonei fuerint emptores, coges fiscalium præsules omnibus modis & sine quolibet damno celebrare transpositionem. Si vero pro veritate eos inveneris non satis idoneos, coges venditores hoc ipsum profiteri ad gesta, quia periculo eorum transpositio fit fiscalium tributorum in eos qui ab ipsis emunt: hoc quod etiam in Oriente novimus in multis fieri gentibus. Sic enim neque fiscus nocebitur, & fiscalia tributa à posses-

Οὐ συγχωρήσεις δὲ ἢ βουλευταῖς, ἢ κηνσουαλίοις, ἡνίκα πράσεις γίνονται χωρίων, ἢ ἄλλως διανεμήσεις, καὶ εἰς ἕτερα πρόσωπα μεθίστανται κτήσεις, διαστροφαῖς χρῆσθαί τισι, καὶ μὴ μετατεθῆναι παρὰ τῶν πωλησάντων εἰς τοὺς ἀγοραστὰς τὰ χωρία. ἀλλ' ἀναγκάσεις αὐτοὺς ἐκ τρόπου παντὸς ποιεῖσθαι τὰς μεταθέσεις, ζημίας χωρίς. εἰ δὲ φήσαιεν ἀπόρους εἶναι τοὺς ἀγοραστὰς, καὶ διὰ τοῦτο μὴ ποιεῖν τὴν μετάθεσιν, αὐτὸ τοῦτο ἐξετάσεις χωρὶς τῆς οἱασοῦν ζημίας. καὶ εἰ μὲν εὐποροῖεν οἱ ἀγορασταὶ, ἀναγκάσεις τοὺς τῶν δημοσίων προεστῶτας πᾶσι τρόποις καὶ χωρὶς τῆς οἱασοῦν ζημίας ποιήσασθαι τὴν μετάθεσιν. εἰ δὲ τῇ ἀληθείᾳ αὐτοὺς εὕροις οὐ σφόδρα εὐπόρους, ἀναγκάσεις τοὺς πράτας αὐτὸ τοῦτο ὁμολογῆσαι ἐν ὑπομνήμασιν, ὅτι κινδύνῳ αὐτῶν ἡ μετάθεσις γίνεται τῶν δημοσίων φόρων εἰς τοὺς παρ' αὐτῶν ἐωνημένους (τοῦτο ὅπερ ἐπὶ τῆς ἕω ἴσμεν ἐν πολλοῖς γινόμενον ἔθνεσιν) οὕτω γὰρ

possessoribus inferentur, ut non alii quidem sint possessores, alii vero collatores. Oportet enim maxime contra possessores fieri collationes: sed non contra non detinentes neque possidentes terras.

ὑπὸ τὸ δημόσιον βλαβήσεται· καὶ οἱ δημόσιοι φόροι παρὰ τῶν νεμομένων εἰσκομισθήσονται, ὅπως ἂν μὴ ἕτεροι μὲν εἶεν οἱ νεμόμενοι· ἕτεροι δὲ οἱ συντελοῦντες. δεῖ γὰρ μάλιστα κατὰ τῶν νεμομένων φέρεσθαι τὰς συντελείας, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ τῶν μὴ κατεχόντων, μήτε νεμομένων τὰ γήδια.

I. *Tributa persolvenda à possessoribus, & pro ratione bonorum. & num. IX. Ampliatur num. II. X. & XII.*

III. *Decurionum ordo constituitur ex Curialibus.*

IV. *Decurionibus vetitum alienare propria bona. Declaratur. num. V.*

VI. *Censuales qui, & num. VIII.*

VII. *In exactionibus onerum realium & mixtorum habetur solum ratio bonorum.*

XI. *In praejudicium fisci bona nequeunt transferri in civem minus idoneum.*

XIII. *Hares solvit vectigal prateritum pradii legati.*

XIV. *Pensionis solutio dividitur inter antecessorem & successorem pro rata.*

I. ADeo diligens apud Romanos cura fuit, neminem, supra modum virium, oneribus tributi gravandi, ut inter cætera Censitoris officia, illud quoque fuisse tradatur à Iurisconsulto *in l. forma.* 4. *§. p. ff. de cens.* eum *relevare, qui in publicis tabulis delato modo frui certis ex causis non possit*; tondenda siquidem à pastoribus, non deglubenda pecora, prudentissime monebat Tiberius apud
II. Suetonium *in ejus vita cap.* 32. Hac ex causa Iustinianus monet in hoc textu Præsides, ut possessores prædiorum, pro tributis, quæ horum ratione debentur, conveniant, nulla habita ratione pactionum, quæ forte inter privatos in præjudicium jussionis hujusce fuissent conventæ: *sua quemque damna respiciant* (*apud Cassiodorum* Var. lib. 4. epist. 14. scripsit Theodoricus) *& is solvat tributum, qui possessionis noscitur habere compendium.* Dum vero inter Mandata sanctionem hanc collocat Iustinianus, *Curialium* meminit, forte quia præsumuntur
III. ditiores cæteris civibus, cum Decurionum, & Principum civita-

civitatis ordinem conſtituant. *l. ſi quis Curiales.* 12. *C. de Epiſc. & cler. l. Curiales* 21. 25. *&* 47. *C. de Decurionibus.* qui enim
Rempublicam olim diſpoſuerunt, oportunum cenſuere, ad
inſtar Vrbis *adunare in unaquaque civitate Nobiles Viros, &*
unicuique Senatus dare curiam, per quam debuiſſent agi quæ pu-
blica ſunt, atque omnia fieri ſecundum ordinem. Novella de De-
curionibus in princ. Et quamvis Imperator, ut conſuleret diſ- IV.
tractionibus, quæ conſulto fiebant à Decurionibus, ut ſe à
Curiæ muneribus ſubtraherent, eas prohibuiſſet. *Novel. de* V.
Decurionibus. § 1. 2. *&* 5. non tamen prorſus vetita erat his
bonorum propriorum alienatio, ſed tantum ſine Iudicis de-
creto & cauſa: *l.* 1. *& toto tit. C. de Prædiis Decurionum, &*
ibidem Amaya l. 1. *n.* 32. *& ſeqq.* Meminit præterea *Cenſua-* VI.
lium, eorum ſcilicet, qui cenſum & tributa perſolvunt,
etiamſi non ſint ex numero Decurionum; quia in exactio-
nibus onerum realium, vel mixtorum, quæ perſonis impo- VII.
nuntur ratione rerum, nullum viget diſcrimen inter nobiles
& ignobiles, ſed habetur tantum ratio rerum quæ poſſiden-
tur, *Gloſſ. in l. p. V. inopes. C. apoch. publ. Petr. Gregor. Syntagm.*
jur. univ. lib. 3. *cap.* 7. *num.* 2. *Cohel. ad bull. bon. regim. cap.* 35.
num. p. Et quamvis hoc eodem nomine *in § præced. num.* 8. VIII.
eos ſignificari obſervaverim, qui tabulas cenſuum cuſtodiunt,
non eadem tamen interpretatio hic eſt adhibenda, cùm ibi
de exigendo cenſu eſſet ſermo, hic vero de eodem perſol-
vendo, & hic textus Græcus adhibeat vocem *κηνσυαλίοις*,
qui tamen ſuperius adhibuit vocem κηνσιτόρων, per quam Cen-
ſitores exprimuntur, quos inter tributorum exigendorum
miniſtros enumerat Imperator *in Rubrica de Cenſ. & cenſi-*
tor. Mandat igitur Iuſtinianus Præſidibus, ne permittant *Cu-* IX.
rialibus, aut cenſualibus prædictis, dum vendita ſunt prædia eo-
rum, aut in alias perſonas mutatur poſſeſſio, tergiverſationibus
uti quibuſdam, & non transferri à venditoribus ad emptores præ-
dia. Siquidem inoleverat mos, ut plures captantes momen-

taneas necessitates, horum, qui prædia possidebant, ab his fundos compararent, ea inita conventione, quod ipsi eorum ratione nihil fisco persolverent, sed immunes possiderent, & ita apud hos prædia, & apud priores Dominos tributorum
X. onera permanebant; Constituit ideo Constantinus, ut qui prædia aliena hac conditione mercaretur, tam pro consuetis censibus fundi comparati, quam etiam pro præteritis tributis fisco esset obnoxius, *l. rei 2. C. sine censu, vel reliq. fund. comp. non posse.* ut semper publicas pensitationes is debeat agnoscere, qui agros possidet, quando etiam contrariæ pactiones intercessissent. *l. inter debitorem 42. ff. de pact. l. fin. C. sine censu, vel reliq.* Harum igitur legum exemplo præceptum hoc Mandatis suis inseruit Iustinianus, ut sic facilior, & cer-
XI. tior fieret tributorum exactio; Et quia forte potuisset venditor bona jam in tabulas publicas descripta in emptorem minus idoneum transferre, qui solvendis tributis foret impar, quo casu prior dominus tenetur ad tributa, quousque emptor fiat idoneus, quasi is non potuerit sua alienando jus fisci diminuere, *Bart. l. incola 34. num. 2. & ibi add. ff. ad municip. Perez. ad tit. C. de ann. & trib. n. ult. Clocxius de collect. c. 17. num. 29.* hoc casu jubet Imperator rem ipsam examinari, etsi pro veritate inventi fuerint emptores, *non satis idonei;* cogendos esse *venditores, hoc ipsum profiteri ad gesta, quia periculo eorum transpositio fit fiscalium tributorum in eos, qui ab ipsis emunt.* & ita plene consuletur utilitati fisci, & *fisca-*
XII. *lia tributa à possessoribus inferentur;* nam juxta rescriptum Antonini, & Veri *in l. Imperatores 7. ff. de public. & vectigal.* æquum est *in vectigalibus ipsa prædia, non personas conveniri,*
XIII. *& ideo possessores etiam præteriti temporis vectigal solvere.* neque repugnat sententia Vlpiani, qui in *l. cum servus. 39. § hæres. 5. ff. de leg. pr.* voluit hæredem solvere vectigal præteritum legati prædii; quia & ipse fructus præsenti temporis ex re legata una cum hereditate percepit, & sic solvit ratio-

ratione possessionis, ut observat Gotifredus *ibidem V. hares.* eo fere pacto, quo in Ecclesiasticis pensionibus solutio divi- XIV.
ditur inter antecessorem & successorem, in beneficio pro rata fructuum perceptorum, & sic ratione temporis, quo quilibet possedit. *Duran. decis.* 448. *num.* 32. *Penia decis.* 703. *num.* 4.

C A P V T I X.

De profectionibus Præsidum, ne provinciales angariis, &c. vexent.

Illud tamen te volumus nosse, quia si quando praeceperimus ad alias forte proficisci te provincias: competens est contentum te iis quae de fisco largiuntur, non gratis expendere: neque nostros subjectos atterere: sed ex quibus in provincia consistens expendebas, ex his ipsis & ad alias proficiscentem regiones facere expensas: neque angariis collatores affligentem, neque te, neque obediens tibi officium: sed propriis quidem subjugalibus propriaque expensa agere iter: hoc ipso custodiendo vel si non ultra terminos properes provinciae: sed propter quandam occasionem necessariam circumeas civitates.

Ἐκεῖνο μέντοι σε βουλόμεθα γινώσκειν, ὡς εἴποτε προστάξαιμεν εἰς ἑτέρας ἴσως παραγίνεσθαι σε χώρας, προσῆκόν ἐστιν ἀρκούμενόν σε τοῖς ἀπὸ τοῦ δημοσίου φιλοτιμηθεῖσι, μὴ περιττὰ δαπανᾶν, μηδὲ τοὺς ἡμετέρους ὑπηκόους ἐπιτρίβειν, ἀλλ' ἐξ ὧν ἐπὶ τῆς ἐπαρχίας ὢν ἐδαπάνας, ἐξ αὐτῶν καὶ εἰς ἑτέρας γινόμενον χώρας ποιεῖσθαι τὰς δαπάνας. μηδὲ ἀγγαρείαις τοὺς συντελεστὰς ἐπιτρίβοντα, μηδέ σε, μηδὲ τὴν πειθομένην σοι τάξιν, ἀλλ' οἰκείοις μὲν ὑποζυγίοις, οἰκείᾳ δὲ δαπάνῃ ποιεῖσθαι τὴν πορείαν. αὐτὸ τοῦτο φυλαττομένου, κἂν εἰ μὴ ὑπερόριος γένοιο, ἀλλὰ τὰς τῆς ἐπαρχίας, διά τινα πρόφασιν ἀναγκαίαν, περινοστοίης πόλεις.

I. *ONerum, quibus civitates ſubjiciuntur ex cauſa itinerum Præſidum prima origo.*

II. *Leges per quas ea ſunt ſublata, remiſſive.*

III. *Soli Principi iter facienti debentur Angariæ, & Parangariæ.*

IV. *Hæ inter regalia enumerantur.*

V. *Magiſtratibus non conceduntur extra provinciam proficiſcentibus, nec etiam eam viſitantibus, num.* XI. *nec eorum officialibus, vel familiaribus, num.* X. *Nec Legatis, vel Prolegatis Civitatis Bononienſis.* XXII. *vel aliis Status Eccleſiaſtici Gubernatoribus,* XXIII.

VI. *Præſidi non licet provinciæ fines egredi, Limitatur num.* VII.

VIII. *Præſes, ſtatim ac electus eſt, nulla interjecta mora debet adire provinciam.*

IX. *Stipendia debentur prædeceſſori uſque in adventum ſucceſſoris,*

XII. *Angaria quid, & unde dicta, & numer.* XIV. XV. XVIII. XIX. *&* XXI.

XV. *Parangaria quid, & num.* XVIII.

XVI. *Angariæ inter munera patrimonialia recenſentur.*

XX. *Fodrum, Albergaria, regium quid, remiſſive.*

XXIV. *Prohibitis muneribus, prohibentur & Angariæ.*

I. IRatus Præneſtinis Poſtumius Conſul, priuſquam Roma proficiſceretur, illis mandavit, ut locum publice pararent, ubi diverteret, cumque jumentis exeunti ſibi præſto eſſent: hinc ortum duxere onera illa, quibus aſſidue populos à Magiſtratibus iter facientibus premi nunquam in poſterum deſiere: ut enim *Hiſtoriarum lib.*42. *cap.p.* ait Livius, *ante hunc Conſulem, nemo unquam ſociis in ulla re oneri, aut ſumptui fuit; ideo Magiſtratus mulis, tabernaculiſque, & omni alio inſtrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent ſociis: privata hoſpitia habebant, ea benigne comiterque colebant, domuſque eorum Romæ hoſpitibus patebant, apud quos ipſis diverti mos eſſet.: Legati, qui repente aliquo mitterentur ſingula jumenta per oppida, iter qua faciendum erat, imperabant: aliam impenſam ſocii in Magiſtratus*
II. *Romanos non faciebant:* crebreſcentibus deinde hujus generis injuriis, plura remedia adverſus avaritiam ſuperbiamque Magiſtratuum comparata ſunt per leges, quas enumerat Si-
III. gonius *de antiq. jure Provinc. lib.* 2. *cap.* 5. relicto uni dumtaxat Principi jure hujuſmodi commoditatis itinerum à populis exigendæ,ita ut nemini ulla immunitas remaneret, *l. ne-*
IV. *minem.* 11. *C. de ſacroſ. Eccleſ. l. nullus* 21. *C. de curſu publ.* Vnde angariæ, & parangariæ inter regalia enumerantur *in Con-*

ſtit.

stit. Friderici, feud. lib. 5. tit. 8. & Magistratui cuilibet jam semel provinciam suam ingresso, *in l. nemo* 20. *C. de cursu publ. & angar.* prohibuerunt Arcadius & Honorius, ne in itineribus faciendis cursu atque angariis ipse sive suum utatur officium, sed expeditionem militarem jumentis propriis exequatur. Hinc igitur Imperator, ut subditos liberet ab iis V.
oneribus., quæ hac occasione in dies sibi à Magistratibus inferrentur, jubet Præsidibus, quod si aliquando Princeps ad alias provincias Præsidem *proficisci jusserit*, oportet eum *contentum iis, quæ de fisco largiuntur* (annonis videlicet publice datis,) non gratis expendere, atque ita *subjectos atterere*, sed ex quibus in provincia consistens expendebat, *ex his ipsis ad alias proficiscentem regiones facere expensas:* Principalis vero jussionis hic expresse meminit Imperator, dum Præsidem è Provincia exeuntem considerasset, quia Præsidi è Provincia VI.
pedem efferre, aut ullo pacto committere, ut ea sine suo Magistratu remaneret, non licebat; excepta voti solvendi causa, VII.
ac ne tunc quidem pernoctare nisi intra provinciam fas erat. *l.illud* 45. *ff.de off.Præsid.* adjecta contra hanc legem committentibus Majestatis, ac ultimi supplicii pœna. *cap. p. §. si quis. Novel. de administrat.* Et adeo exacte religiosam hanc intra provinciæ terminos commorationem Præsidibus injunxit Imperator, quod *in ead. Novel. §* 2. Successores jam electos, VIII.
vetuerit eos,qui præsentes essent in provincia, *Præsides removere, ipsos autem aut morose iter agere*, aut in curia Principis *degere, aut ad aliquas alias prius ire provincias patriam visuros, & quæcumque fortuitis, & blandientibus hominibus consueta sunt.* Sed expresse jusserit illos, statim ac electi sunt, *velociter ad administrationem ire, cujus regimina susceperunt, ut non alii quidem removeantur; alii vero non sint, & provincia sine Iudice maneat: sed ante duos solum dies quam ad provinciam accedant, in qua, qui cingulum habet, est, mittere ad eum amicabilem Epistolam, volentem Officium destinari ad occursio-* IX.
nem

nem ejus; & usque tunc annonas accipere in cingulo existentem, & gubernantem eum; & non ex codicillis cinguli judicare tempus, sed ex quo in provinciam ipsam accesserint, illius accipere Reipublicæ emolumenta; usque tunc eum, qui in rebus existit, ea percipere, & alium omnium nullum: Non enim portabile est, omnino sine judice relinqui provinciam, statuto quasi aliquo ab eo qui à nobis ordinatus est, ut ejus impleat locum, homine forsan verum non habente experimentum: illo vero, qui in ipsis operibus est, & discedente de provincia, antequam adveniat tempus, & fraudando emolumentis, quæ eum accipere oportet, donec deponat cingulum: Deponet autem id, dum successor accesserit in provinciam ante duos solum dies, quam provinciam ille ingrediatur.

X. Verum quia non satis foret, Præsides ab injuria hac provincialibus inferenda abstinere, nisi & idem Officiales omnes, eorumque ministri observarent, hoc idem his injungit, & mandat, nedum Præsidem, verum etiam illi *obediens Officium*; prædicta observare, & propria expensa iter agere, & quidem cum *propriis subjugalibus*, hoc est jumentis, *ut hic* interpretatur Gothofredus, *& cap. sane. 7. § tituli. 2. Novel. de Proconsule Cappad.* & innuit vox Græca ὑποζυγίοις, per quam proprie jumenta exprimuntur, qualia plerumque sunt quæ ad trahendos currus junguntur; Adeoque præceptum hoc, quod repetitum legitur in Basilicis, *l. 6. tit. 3. § 15.* necessarium credidit Iustinianus, ut illud injungeret; Moderatori Helenoponti partem *nostrorum Mandatorum* nuncupaverit. *§ Insuper 4. Novel. de Moderat. Helenop.* Imo ne forte Præsides,

XI. provinciam propriam obeuntes, subditos hospitiis, vehiculis, aliisve hujusmodi oneribus vexarent, monet hoc idem servandum esse, etiam si non progrediantur *ultra terminos provinciæ, sed propter quamdam occasionem necessariam circumeunt civitates*; quod idem statuit *in § ad hoc jubemus 22. Novel. de collator.* mandans *provinciarum Iudices, & Officia eorum, si quando de civitate ad civitatem veniunt, neque angariis, neque descri-*

descriptionibus, aut aliis expensis collatores gravare, sed ex Deputatis sibi de fisco annonis expensas facere. An vero & hoc idem censeatur injunctum militibus, qui Præsidem per provinciam comitantur, in sequenti cap. determinabit, ubi & nos de militum transitu differemus. Angariæ nomine, cujus XII.
& in hoc textu, & in prælegatis legibus frequens est mentio, publicam, & necessariam quamdam servitutem exprimi docet Suidas in verbo Ἄγγαρος, quem sequitur Alciatus *in adnotat. ad tit. C. de præposit. sacri cubicul.* quamnam vero servitutem exprimere voluerint Imperatores, vel Iurisconsulti per hanc vocem, dubitant interpretes: eam certe dedu- XIII.
ctam constat, Suida teste, à Persico verbo *Angari*, per quod tabellarii, seu nuncii significantur, qui ita aliquo mittebantur, quod aliis alii succederent; eamque ob causam, cum apud Græcos mos invaluisset, ut per accensas faces in altum elevatas adventus militum significarentur, immotas illas quidem, cum essent amici, nam hostibus advenientibus quassare, ac ultro citroque raptare flammarum hujusmodi signa mos erat. *Thucid. hist. lib. 2. & 3. & ibidem Scholiastes Græcus.* Æschylus *in Agamemnone* volens ostendere, per faces variis in locis accensas Clitemnestræ significatum fuisse adventum Agamemnonis, postquam eversa Troja domum reversus est, faces illas *ἀπ' ἀγγάρου πυρὸς ab Angaro igne*, eleganter, dixit, accensas, ut legit Suidas in *V. ἄγγαρος*, quamvis vulgata Æschyli lectio pro *ἀγγάρου* habeat affinem vocem *ἀγγέλου nuncii*; XIV.
Hinc igitur ductum quod Angariæ voce cursus vehicularis intelligeretur censuerunt Budæus, Antonius Augustinus, Rhodiginus, & alii, quos refert Pancirolus *in notitia Imp. Orient. cap. 6.* Videtur tamen hæc significatio repugnare menti Iurisconsulti *in l. fin. § cursus. 4. ff. de mun. & hon.* à quo *cursus vehicularis sollicitudo, & Angariarum* præbitio XV.
tanquam distincta enumerantur: Angariam appellari servitium illud quod subditi cum persona Principi præstant ejus

 sum-

ſumptibus; Parangariam vero tunc dici, quando præterea propriis ſumptibus inſerviunt, cenſuit Montanus *in Vſus feud. lib. 5. cap 7. § ſunt & alia.* Roſenthal. *de feud. cap. 5. concl.* 70. *n.* 3. Maſtrillus, *qui de Communi de Magiſtrat. lib.* 3. *cap.* 10.
XVI. *n.* 332. Verum quia Arcadius Imperator Angariam recenſet inter munera patrimonialia, *in d. l. fin. § patrimoniorum* 21. *ff. de mun. & hon. & in l. ſunt munera* 11. *ff. de vacat. & excuſ. mun.* ea ſcilicet, quæ ſumptibus patrimonii, & damnis adminiſtrantis expediuntur, *l. prima. § illud* 3. *& d. l. fin. § patrimoniorum* 18. *ff. de mun. & hon.* ab hac ſententia eſt recedendum, ut optime arguendo docuit Borcholten *in conſuetud.*
XVII. *feud. ad cap. unic. quæ ſint regalia. num.* 84. Et idcirco melius erit aſſerere hac, voce exprimi transvehendarum rerum Principis, armorum, veſtium militarium, & ſimilium rerum neceſſitatem, cujus gratia provinciales, ſi terreſtri ſubvectione opus eſt, jumenta & plauſtra, ſi vero maritima, navigia præbere tenebantur. *Borcholten. d. num.*84. *Pancirol. d. cap.*6. *§ fin. Vultejus de feud. lib. p. cap.* 5. *num.* 7. *verſ.* 14. *Angaria, &*
XVIII. *Parangaria*; Et in hoc differebant Angariæ à Parangariis, quod illæ præſtarentur per viam baſilicam, eam ſcilicet, per quam publicus curſus eſt diſpoſitus; Parangariæ vero aliorſum, ut obſervaverunt Cujacius *l. fin. C. de Fabricenſ.* Borcholten. *d. n.* 84. *in fine.* Gothofredus *ad rubr. tit. C. de curſu pub. & Angar.* Perez. *ibidem n.* 5. Pancirolus *d. cap.* 6. *in fine*; qui præterea monet, plerumque ob quandam ſimilitudinem curſum publicum angariam vocari, *& ex libro* 56. *Baſilic.* Bulengerus *de Imperatoribus Romanis lib.* 6. *cap.* 28. *in princ.*
XIX. Quidquid autem proprie per vocem prædictam importetur, certum eſt hoc loco per eam importari quæcumque onera, quæ occaſione itineris, vel hoſpitii Præſidis, ejuſve Officialium, aut familiarium, ſive intra, ſive extra provinciam con-
XX. tingat, ſubeunt provinciales; quorum exempla habemus in fodro, albergaria, & regio, *in cap. præterea* 23. *de Iure patr.* de quibus

quibus plene Cironius *in paratit. ad tit. de Censf. & exact.*
Cum revera *angariare* nunc idem quod adigere *ad aliquod onus*, ut observavit Vossius *de vitiis serm. lat. barb. lib.* 4. *cap.* 1. qui quamvis in sua primæva significatione usurparentur *pro adigere ad currendum*, *vel feriendum aliquid*, sumpta hac denominatione ab *angaria*, hoc est, tabellionum mansione; unde *paransangara* apud Persas significabat spatium xxx stadiorum, quod parasangarus, hoc est equestris tabellio, ab una angaria ad alteram decurrebat, ut monet idem Vossius *ibidem lib. p. cap.* 5. *vers. est & à Persis.* XXI.

Cur hujusmodi onera provincialibus inferri æquum non sit, pulcherrimam reddidit, & nostris hisce Mandatis valdè congruam rationem Gregorius XIII, dum *per Breve datum sub die* 30 *Aprilis anno* 1574. Legatis, & Prælegatis Bononiæ residentibus, certo in id assignato stipendio, vetuit ne in posterum Bononiensis Comitatus incolas gravarent onere convehendi ligna, blada, stramenta, uvas, aliasve res cujusvis generis, quibus ipsi indigerent: quod idem longe antea omnibus status Ecclesiastici Legatis, Vicariis, & Gubernatoribus, & cæteris Officialibus prohibuerat Gregorius XI. *in Constitutione quinta*; sic enim ibi sapientissimus Pontifex, & vere nedum Bononiæ Patriæ, verum totius Orbis Christiani Pater, præfatur: *Postquam communi jure prospectum esse omnes norunt, ut hi, qui juridicendo præsunt, à muneribus, & donis illis vel sponte oblatis, quæ absque cujusque injuria recipi valerent, abstineant; quanto diligentius nobis curandum est, ne pauperes, aliæque personæ, sub prætextu eorum quæ cuivis in civitate Magistratui debentur, plus æquo graventur, aut operas suas, vel inviti, Magistratus prædicti auctoritate commoti, præstare cogantur.* Ideoque eo magis hoc Mandatorum caput observandum est, quo arctius Præsidi munera recipere vetitum esse monuimus superius *cap. p. n.* 43. *& seqq.* XXII. XXIII. XXIV.

CAPVT X.

De locorum Servatoribus, & militibus qui Præsidem per provinciam comitantur.

Eos autem qui vocantur loci servatores, dare judices in civitatibus provinciæ cui præsident (licet spectabiles viri, vel clarissimi, vel præsides sint) omnibus interdicimus modis. Sed neque si milites aliqui sequantur te, neque illos gratis permittas expendere, sed ex propriis emolumentis. Si vero non hoc egerint, sed ex tributis expenderint, & angarias acceperint: omne quicquid damnificabuntur subjecti, hoc ex eorum emolumentis exigens, proprio periculo læsis servabis.

Τοὺς γὰρ δὴ καλουμένους τοποτηρητὰς διδόναι τοὺς ἄρχοντας ἐν ταῖς πόλεσι τῆς ἐπαρχίας ἧς ἡγοῦνται (κἂν εἰ *spectabiles*, κἂν εἰ λαμπρότατοι, κἂν εἰ ἡγεμόνες εἶεν) πᾶσιν ἀπαγορεύομεν τρόποις. ἀλλὰ μηδὲ εἰ στρατιῶταί τινες ἕποιντό σοι, μηδὲ ἐκείνοις προῖκα συγχωρεῖν δαπανᾶν, ἀλλ' ἐκ τῶν οἰκείων σιτήσεων. εἰ δὲ μὴ τοῦτο πράξαιεν, ἀλλ' ἐκ τῶν συντελεστῶν δαπανήσαιεν, καὶ ἀγγαρείας λάβοιεν, πᾶν ὅσον ἂν ζημιοῖτο τὸ ὑπήκοον, τοῦτο ἐκ τῶν αὐτῶν σιτήσεων εἰσπράξεις, οἰκείῳ κινδύνῳ τοῖς ἠδικημένοις ἀποσώσεις.

I. *Romani Imperii divisio in Diœceses, & Provincias.*
II. *Vicarii, qui & Servatores, quinam.*
III. *Hi à Militaribus Magistratibus, & à Præfectis, Prætorii etiam destinati.*
IV. *A Iustiniano sublati, & num.* VI. *Limitatur num* IX. *&* X.
V. *Ab eodem pariter sublati latronum insectatores.*
VII. *Præsides debent lustrare Provinciam absque onere provincialium, & num.* XXI.
VIII. *Consuetudo non excusat in delictis.*
XI. *Civitates suos habebant Magistratus municipales; & num.* XIV.
XII. *Defensores civitatum qua ratione eliguntur.*
XIII. *Eorum munus, & jurisdictio.*
XV. *Magistratus municipales quam jurisdictionem haberent: & num.* XVIII.
XVI. *A Principe an eligerentur, & numer.* XVIII.
XVII. *In Basilicis cur non adsit titulus de Decurionibus.*
XIX. *In electione Magistratuum præferendi nobiliores, & magis periti.*
XX. *Cives inulti compelluntur acceptare Magistratus municipales.*
XXI. *Stipendiis militaribus resarcienda damna per milites illata.*
XXII. *Transitus militaris per provincias forma præscribitur.*
XXIII. *Hospitii militaris modus.*
XXIV. *De militibus Ioannis dictum explicatur.*

Diviso

DIviso in plures Diœceses Imperio, rursusque ipsis I.
Diœcesibus in plures provincias divisis; totius
Diœcesis Metropolis Præfectorum Prætorio, Præsidum vero præcipua cujusque provinciæ civitas
sedes, ac domicilium esse solebat, quorum omnium partes II.
ab inferioribus Magistratibus, qui Vicarii dicebantur, impleri mos erat, *Berterius Pytanon diatr. p. cap.* 8. *&* 9. qui à Cujacio *observat. lib.* 3. *cap.* 14. dicti sunt Vicarii, loci Iudices, & *τοποτηριταὶ* nomine proprio *ἐκ τοῦ τηρεῖν, ὅ ἐστι φυλάσσειν ἤτοι ἀναπληροῦν τοὺς τόπους τῶν στελλόντων αὐτούς:* à verbo *τηρεῖν*, quod est custodire, vel implere locos mittentium ipsos *apud Berter. d. diatr. p. cap.* 10. *in princ.* Non aliud fælicitati provincialium infestius hominum genus unquam fuit, quippe specie peculiarium annonarum, quas summam per injuriam passim imperabant, erigebantque, aliisque commentis, quorum in Imperiis versantibus materia nunquam in promptu non erat, civitatum, privatorumque fortunas nusquam consistere
patiebantur. Nec militares quidem Magistratus majore mo- III.
destia agebant, nam ipsi quoque ejusmodi ministrorum genere, in pacanda à latronibus provincia, hostibusque à populatione finium prohibendis, utebantur; ipsi quinimo Præfecti prætorio, Comitesque largitionum, & privatarum, de quibus Pancirolus *in notit. Imp. Occident. cap.* 75. *&* 87. operam horum Vicariorum in exigendis per provincias pecuniis ad-
hibebant, § *p. Novell. ut nulli jud.* quorum quidem universum IV.
nomen usumque Iustinianus, tanquam publico civitatum exitio natum, penitus à Republica tollendum pridem judi-
cavit; § *nulli quoque* 4. *Novel. ut jud. sine quoquo suffrag.* inhi- V.
bita inprimis extraordinaria ea adversus latrones manu, quæ ipsis latrociniis infestior nonnumquam à Præsidibus ipsis retinebatur, pœna triginta librarum auri mittentibus imposita, § *interdicimus* 13. *Novel. ut jud. sine quoquo suffrag.* de-

Hh 3 bent

bent enim judices tam Civiles, quam Militares, *per se requirere eos, qui latrocinia, aut violentias, aut rapinas rerum, aut fæminarum, aut alia qualibet in provinciis illicita committunt*; nec occasione hac quidpiam, nec etiam sub consuetudinis prætextu, à subditis extorquere. § *jubemus* 21. *Novel. de col-*
VI. *lator.* In hoc itaque textu idem Imperator, inter alia Mandata, hoc etiam, quod in supradicta Novella de Vicariis præceperat, repetit; addito, quod si quando exigendorum tributorum ratio necessarium hujusmodi ministrorum usum esse suadeat, non nisi jussu Principis adhibeantur, § *p. Novell. ut nulli jud.* aliàs missum privata Præfectorum Prætorio auctoritate, decem librarum auri pœna puniri, ac cingulo militari privari voluit; mandans præterea, quod tunc Præfecti ipsi triginta libras auri persolverent, & læsis ea omnia restituerent quæ à servatoribus his abrepta fuissent. § *adhac* 19. *Novel. de Collatoribus*, & quod à Præsidibus missi servatores, imo etiam Præsides ipsi mittentes, quinque librarum auri pœna mulctarentur: & hujusce prohibitionis hic inter Man-
VII. data collocatæ meminit § *insuper*.4. *in princ. Nov. de moderat. Hellesp. & § enimvero* 2. *Novel. de Prætore Paphlag.* addens, *ibidem*, satis civitatibus consulere Præsides, provinciam ipsam circumeundo; quo tamen casu jussit, *expensis propriis hoc facere tam Iudices, quam competens, & obediens eis officium*; *Neque vero angariis* (de quibus cap. præced. n. 12.) *aut iis, qui vocantur epidemeticis*, (iis scilicet pecuniis, quibus se provinciales redimunt ab onere hospitii militaris. *Gothofred. ad rubr. tit. C. de metat. & epidemeticis*) aut *alio quolibet dispendio gravare subjectos*; *Neque consuetudines nominare, aut quærere, quas forsitan aliqui in proprium lucrum injuste adinvenerunt.*
VIII. § *p. Novel. ut nul. jud.* eam optimam *ibidem* addens rationem à Præsidibus observandam, dum consuetudines allegando subditos spoliare intendunt, quod *male adinventa, malaque consuetudines, neque ex longo tempore, neque ex longa con-*

consuetudine confirmantur. Hic tamen ab Imperatore tradita eo tantum casu procedunt, quo Præses jam provinciam ingressus sit, & in illa moretur. Antequam enim ad provinciam accedat, Vicarium potest constituere, qui interim ea omnia faciat, quæ Præsidem ipsum facere mos est; in sumendis tamen suppliciis, morte & mutilatione interdicta; IX.
Et hoc idem Præsidi licebit, quoties permittente Principe è provincia egrediatur. § *ad hæc* 20. *Novel. de Collator.* X.

Neque quispiam idcirco civitatibus, vicisque provinciarum à præsentia Præsidis, quod necesse futurum est, remotis, post ademptum Vicariorum ministerium, anarchiæ incommoda timenda putet: Nec enim ea cura solertissimum legislatoris animum sollicitum non habuit; qui, cum Præsidibus excellentiorem in provincia, sublimioremque potestatem attribuisset, quæ etiam à longe consulentibus curari queunt leviora, & quotidiana defensorum opera & consilio administranda præcepit, quos idcirco jurisdictione & cæteris judicum ornamentis augere voluit, ut Præsides non tam judicando ipsi, quam judiciis defensorum præsidendo, judicum cæterorum judices jure possent appellari. *Novel. de defens. civit. in præfat. in fine.* Civitatum igitur defensores ex plebis corpore, *l.* 2. *C. defens. Civit.* Episcopi, Clericorum, & civium decreto constituti, *l. defensores.* 8. *C. eod.* & inde, præstito de observandis ad unguem legibus juramento, absque impendio confirmati à Præfecto Prætorio, cui uni eos removendi jus erat, §. *p. Novel. de defens.* in minoribus causis, id est usque ad quinquaginta solidorum summam, quæ inde usque ad 300. aureos fuit protracta, *cap.* 3. § *fin. Nov. de defens.* acta judicialia conferebant: rusticorum controversias cognoscebant; & parentis vicem plebi exhibentes descriptionibus rusticos & urbanos non patiebantur affligi; Officialium insolentiæ &, judicum voracitati modeste & reverenter occurrebant, ingrediendi ad judices, cum vellent, liberam habebant XI. XII. XIII.

bebant facultatem; populos super exactionibus, vel majoribus menstruis aut ponderibus prægravari non permittebant; crimina impunita coalescere non sinebant, & oblatos sibi reos in actu delinquendi deprehensos expresso crimine sub idonea prosequutione dirigebant ad Præsidem, *l. p. l. utili* 3. *l. in defensoribus* 4. *l. per omnes* 6. *l. defensores* 7. *l. jubemus* 9. *C. de defens. civ.* Indeque à Iustiniano alia munera iisdem demandata fuerunt, quæ in Novella *de defensor.* recensentur, ubi *cap.* 3. §. *p.* ea dicitur fuisse defensorum auctoritas, quod revera viderentur *absolute judicum obtinere ordinem, & maxime quando absunt: & Officiales provinciæ quicunque in civitate sunt illa in qua defensor est, obediri illi, & adjuvare* cogerentur: *ut absentibus Præsidibus gentium nihil videatur deesse civitatibus sub illorum præsentia: cap.* 3. § *p. eod. Novel. de defens.*

XIV. Aderant etiam, præter Defensores, Magistratus alii Municipales, si non in omnibus, *l. in hac* 30. *C. de donat.* saltem in plurimis civitatibus, dum curiam haberent pro Senatu, Decemviros pro Consulibus, & Defensores pro Tribunis Plebis. *Novel. de decur. in princ. Gotifred. ad d. l.* 30. *C. de donat. V. & defensor. Perez ad tit. C. de Magistr. municip. num. p.*

XV. Et Magistratus hi municipales ordinariam jurisdictionem in minoribus causis exercebant, non vero in majoribus, nisi partium consensu eorum jurisdictio prorogaretur, *l. inter* 28. *ff. ad municip.* habebant & judicati exequutionem aliquam per captionem pignorum, *l. quemadmodum* 29. § *Magistratus* 7. *ff. ad l. Aquiliam.* & modicam coercitionem, non tamen in liberos, *l. Magistratibus* 12. *ff. de jurisdict.* & plures hujusmodi actus exercebant; adeo ut ea, quæ jurisdictionis, non tamen quæ imperii sunt, ab hujusmodi Magistratibus obiri solerent, *l. ea quæ* 26. *ff. ad municipal.* Imo nec jurisdictionem propriam judicio pœnali tueri possent, *l. unica. in*
XVI. *princ. ff. si quis jus dicenti non obtemper.* In Magistratibus hisce

hisce municipalibus plurimum quidem Principis judicium considerabatur; nam in Decurionum albo prius scribebanbantur nomina eorum, qui honores Principis judicio consequuti fuissent; postea eorum, qui tantum municipalibus functi essent, *l. fin. ff. de albo scrib.* sed à Principe non creabantur. *l. observare 2. C. de decur.* quousque Leo Imperator, sub- XVII.
lato curiis privilegio constituendi Magistratus, voluit ab una imperiali sollicitudine, & administratione, civitates pendere. *Constit. 46. & 47.* ut ideo titulum *de Decurionibus* in Basilicis non reperiri, quia per prædictas Leonis Constitutiones Decurionum ordines jam fuerant sublati, observaverit Cujacius *ad tit. Cod. de Decurion.* Principum tamen benigni- XVIII.
tate, quibus Iustinianæum jus sequi placuit, in unaquaque civitate permissa est civibus electio Magistratuum, qui Principis auctoritate constituti, majorem, ut plurimum, quam veteres illi Decemviri, Curiales, & Defensores, habeant potestatem; prout diversa temporum ratio, & civitatum consuetudo videtur exposcere, *Perez. ad tit. de Decur. n. 5.* &, ut eam melius quam sibi regnantium indulgent placita, permittunt, exerceant jurisdictionem, ea singula saltem adumbrata quadam imitatione observent, quæ in relatis Constitutionibus fuerunt determinata: Et hinc habita ratione nobilitatis, mo- XIX.
rum, probitatis, & peritiæ, legitime convocatis electoribus fiunt electiones Magistratuum, in paritate cæterarum conditionum, facta semper prælatione eorum, quos ætatis, natalium, & prudentiæ conditio suadeat præferri, *Avendan. de exequen. mand. p. p. cap. 19. per tot.* Imo & nunc, non secus XX.
ac olim sancitum fuit de Decurionibus, *l. 13. 14. & 18. C. de Decurion.* & de Defensoribus *l. p. C. de magistr. municip. Novel. de defensor. & l. fin. C. eod.* Magistratus municipales subire cives inviti compelluntur, impositis etiam, ultra existimationis jacturam, *l. ex omnib. 31. C. de Decurion.* aliis pœnis, nisi justæ excusationis causæ afferantur, ut asserunt Cohellius *ad*

Bul. bon. Regim. cap. 19. *à num.* 28. *& seqq.* & Avendaño, qui eas recenset, *de exequ. mand. cap.* 19. *num.* 24. *& seqq.* Cum igitur (ut ad textus interpretationem regrediar) servatorum officium abrogavisset Iustinianus, sive à civilibus, sive à
XXI. militaribus Magistratibus hi eligerentur, voluit Præsides ipsos provinciam circumire, & perlustrare, § *oportet* 5. *Novel. de Moderat. Hellenop.* & quia futurum providebat, ut militari præsidio ad corporis custodiam tunc uterentur, mandat ne milites illos gratis permittant expendere, sed ex propriis emolumentis; Ideoque, *neque ipse Præses, neque cohortalis, neque miles ipsum comitatus, à collatoribus aliquid capiat, aut gratis sumptum faciet, aut etiam collatores, vel ipse atteret, vel ipsum comitantes milites agere permittet*; ut his expresse inhærens Mandatis Moderatorum Hellenoponti monebat Iustinianus *in* § *insuper* 4. *Novel. de Moder. Hellenop.* Quod si Mandatum hoc milites per insolentiam temeriraremve violaverint, *& ex tributis expenderint, & angarias acceperint, quidquid damnificabuntur subjecti, hoc ex eorum* militum *emolumentis exigens* Præses, *proprio periculo*, læsis ipsis provincialibus servabit.

XXII. Quas vero injurias militum in provinciis agentium excludit hic Imperator, easdem solerti providoque consilio procul arcet à rebus & personis provincialium, eo tempore, quo iter per provincias faciunt propulsandi aut inferendi belli causa. Nam singulis intentus Iustinianus, & maxime cupidus,

Claud. de Laud. Stilicon. lib. 1.

——— Nullis ut vinea furtis,
Aut seges erepta fraudaret messe colonum:
Ut nihil aut sævum rabies, aut turpe libido
Suaderet: placidi servirent legibus enses.

Provincialium indemnitati consulturus Novellam 30. edidit, in qua huic rei prospiciens decrevit, quod tempore expeditionis certi quidam adessent Delegatores, (qui & Legatarii dicti

dicti, ut animadvertit *ibid. in princ.* Cujacius & Rittershusius *in Iure Iustiniani. p.* 14. *cap.6. n.3.)* qui copiis militaribus providerent; & optiones, qui eisdem annonam erogarent & collatoribus facerent re cauta (id est apochas, ut *ibidem* exponit Cujacius, Matthias Stephanus *n.3.*& Rittershusius *d.cap.6. n.* 4. *&* 5.) ut ex iis constare posset, quid in annonam militarem prædiorum possessores contulissent; idque deinde eis reputaretur in pensione tributorum, quæ fisco deberent, vel debituri essent; vel redderetur ex communi canone totius provinciæ, vel ex arca Præfecti Prætorio cujusque diœceseos; vel retineretur ab ipsis collatoribus, quando ab illis fieret proximæ indictionis illatio, § 3. & si forte prædicta, re cauta, data non fuissent, tam apud Episcopum & Præsidem, sive Defensorem civitatis, satis erat possessores inter acta docere, quid in exercitus alimoniam impendissent, & tunc non minor erat actorum fides, quam apocharum, § 5. sancivitque præterea Iustinianus, quod contenti sint milites iis annonæ speciebus, quæ in uno quoque loco reperiuntur, nec audeant alias quærere, quæ ibi non nascantur, ut audiendi non sint milites delicati, exotica sibi dari postulantes, § 2. Nec milites, aut fœderati quidquam exigant occasione non factæ præparationis, aut introituum nomine, aut quo alio commentitio titulo, § *p. in fine.* puta cœnaticorum, *l. cœnaticorum 3. & ibi Gothifred. C. de erog. milit. annonæ.* adærationis (hoc est, pretii pro annonis) *l. nulli.* 7. *C. eod.* vel epidemiticorum nomine, *l. fin. C. de metatis.* hoc est pretiorum, quibus se redimunt ab onere suscipiendorum hospitum, *Gothifred. ad rubr. tit. C. de metat.* nec Princeps, vel Duces militiæ possint in transitu ad alias civitates vel prædia mittere, simulantes exercitum ibi transiturum esse, vel facturum mansionem, qui tamen alia via sit revera transiturus; neve quidpiam hoc nomine à provincialibus extorqueant; quod si id fecerint, duplum cogentur restituere, & omnino indemnes servari opor-

tebit illos provinciales, qui aliquid eo nomine expenderint. § 6. Quod si forte Præsides provinciarum cum Ducibus pacti fuissent, ut per diversas civitates, & villas copias perducant, indemnes servabuntur provinciales, & cingulo remoti Præsides confiscationi, & exilio subdentur, § 7. pluribusque impositis pœnis, quibus auxiliarium quoque quacumque ex
XXIII. gente copiarum milites obnoxii sunt, § 8. hospitiis, quæ militibus destinata sunt, is præfigitur modus, quod principales ædium partes dominis, seu inquilinis reserventur, § *fin.* observata semper divisione per Arcadium & Honorium sancita, *in l. 2. C. de metat.* de qua superius *cap.* 4. § 2. *n.* 17. quæ singula diligenter observari si curent Præsides, ii certe Principis & provincialium commoda procurabunt, imo magis militum ipsorum, juxta Ioannis dictum, *Lucæ* 3. quod refertur *in can. militare.* 5. 23. *quæst. p.* ille scilicet militibus interrogantibus, quid sibi faciendum foret, respondit, *neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti estote stipendiis vestris;* quem locum considerans Cardinalis Cajetanus jure dicebat *in Commentariis ad d. cap.* 3. quod *in his tribus genus militum peccare consuevit; nam & crebras violentias inferunt rusticis & hominibus humilibus, viribus; calumniantur quoque, imponentes aliis quæ non fecerunt; & rarissimus est qui propriis stipendiis sit contentus. Et si perspicaciter hæc tria considerantur, ordinatur animus militum in tertio: & uterque modus injuriandi (scilicet manifestè vel occultè, vi vel dolo) tollitur.*

C A-

CAPVT XI.

Quid agendum à Præside si emergant controversiæ de Religione.

NEque occasione religionum hæresumque quæstionis, permittas alicui provinciam commovere, aut aliter quandam præceptionem injungi provinciæ, cui præsides. ipse vero providebis, cum competenti utilitate fiscalibus & quæ alia sunt perscrutari: & non permittere aliquid contra nostras fieri præceptiones occasione religionum. Si vero canonicum sit quod quæritur: una cum metropolita provinciæ hoc disponere & decernere, sive episcopi dubitent, sive alii quidam: & causæ dare Deo amabilem & decibilem terminum: qui & decenter orthodoxam custodiat fidem, & indemnitatem procuret fiscalibus, & nostros subjectos servet inviolatos.

ΟΥ̓ μὴν οὐδὲ προφάσει θρησκειῶν τε καὶ αἱρέσεων ζητήσεως, συγχωρήσεις τινὶ τὴν ἐπαρχίαν λεηλατεῖν, ἢ ἄλλως τοιαύτην τινὰ πρόσταξιν ἐγχειρισθῆναι ἐπὶ τῆς χώρας ἧς ἄρχεις. αὐτὸς δὲ προνοήσεις μετὰ τοῦ προσήκοντος καὶ τοῦ συμφέροντος τοῖς δημοσίοις, καὶ τὰ τοιαῦτα ἀνερευνᾶν· καὶ μὴ συγχωρεῖν τι παρὰ τὰς ἡμετέρας γίνεσθαι προστάξεις προφάσει θρησκειῶν. εἰ δὲ κανονικὸν εἴη τὸ ἐπιζητούμενον, ἅμα τῷ μητροπολίτῃ τῆς ἐπαρχίας ταῦτα διακρίνειν, εἴτε ἐπίσκοποι ἀμφισβητοῖεν, εἴτε ἕτεροί τινες, καὶ τῷ πράγματι διδόναι θεοφιλῆ τε καὶ πρέποντα ὅρον. ὃς καὶ τὴν πρέπουσαν τιμὴν τῇ ὀρθοδόξῳ φυλάξει πίστει, καὶ τὸ ἀζήμιον περιποιήσει τοῖς δημοσίοις, καὶ τοῖς ἡμετέροις ὑποτελέσι τὸ ἀνεπηρέαστον φυλάξει.

I. *SEditiones, quæ in civitatibus ex religionum diversitate oriuntur, cito opprimendæ sunt.*

II. *Servatores locorum à Iustiniano sublati.*

III. *Præsidum juramentum de conservanda fide Orthodoxa.*

IV. *Hæresis est publicum crimen.*

V. *Nec morte extinguitur.*

VI. *Illius cognitio spectat ad Iudicem Ecclesiasticum.*

VII. *Epistola Ioannis Pontificis ad Iustinianum.*

VIII. *Iustinianus fautor Anthemii Eutichianista.*

I. E quid intactum relinquat Iustinianus eorum omnium, quæ ad publicam rei Romanæ fœlicitatem necessaria sunt, cavendum in hoc textu mandat Præsidibus, ut quieti suæ quisque provinciæ, amota omni seditionum turbarumque materie, studeat; præsertim vero ea, quæ cæteris omnibus atrocior ac diuturnior esse solet, à religionis cultusque varietate proficiscens, § *insuper 2. Novell. de Proconf. Palæst.* Negat itaque cuiquam permittendum provinciam commovere, aut præceptiones injungere *occasione religionum hæresumque quæstionis:* sed semper adhibita cura, ne fiscalia seditionum hujusmodi occasione detrimentum aliquod patiantur, à se præscriptas leges observandas summa adhibita cura, ne quidquam à sacris canonibus dissentiens in mentes hominum irrepat; sed placita veteri orthodoxorum consensui à Præside ipso *una cum Metropolita Provinciæ* determinentur: sive de hoc *Episcopi dubitent, sive alii quidam:* ita quod in omnibus hujusmodi controversiis terminus convenienter, & orthodoxæ fidei placitis
II. & fiscalium indemnitati non alienus, constituatur: & hoc etiam casu, non secus ac in præcedentibus, textu *n.* 4. locorum servatores prorsus excludit; certe ut inde inviolati remanerent subditi ab oneribus, quæ hac ratione subibant; dum illi sub prætextu inquirendi in eos qui se hæreticorum erroribus dedissent, sportularum ratione magnam vim auri capiebant, ut monuit Iustinianus *edicto 2. cap. p.*

Hoc Mandatorum caput nostrorum temporum Præsides non afficit: non quod ipsi non teneantur operam navare
III. conservandæ fidei orthodoxæ; ad id enim determinato præstito juramento compelluntur per Constitutionem Friderici,
IV. *Auth. statuimus. C. de Episcop. aud.* & hæresis inter publica crimina recensetur *in l. Manichæos 4. § p. C. de hæretic.* quia *quod in religionem divinam committitur, in omnium fertur injuriam;*

juriam; ejusque criminis, non secus ac læsæ Majestatis, inquisitio extenditur etiam post mortem, *ead. l.* 4. *§ in mortem* 4. V.
sed Pontificum decreta alia ratione consuluerunt, dum munus id Ecclesiasticis judicibus injunxere, *cap. ut inquisitionis* VI.
officium 18. *§ prohibemus de hæretic. in* 6. Et de hac re plenissime Farinacius *de hæresi quæst.* 186. *per tot.*

Nec miretur aliquis, Iustinianum alias fidei acerrimum VII.
propugnatorem (ut indicat ad eum conscripta Ioannis Romani Pontificis epistola inserta *in l. cognoscere.*7. *C. de summa Trinit. & fide Cathol.* quam genuinam vel doctissimorum Iurisconsultorum Alciati *parergon lib.* 4. *cap.* 23. & Cujacii *observat. lib.* 12. *cap.* 26. testimonio comprobat Baronius *annal. Ecclesiast. tom.*7. *ann.* 534. *n.* 14. *& seqq.*) nunc eos excludere à provinciis qui ad eas pro conservanda orthodoxa fide ab Episcopis aliisve superioribus prælatis mittantur: eo enim VIII.
tempore, quo novellam hanc edidit Iustinianus, favebat Antemio Eutichianistæ, pro cujus hæreseos inquisitione frequentes legatos mittebat Romanus Pontifex, ut bene *hic ad marginem* ex Nicephoro observavit Contius; quod idem comprobatur ex traditis per Baronium *ann.* 536. *n.* 17. *& seqq.* qui & Pontificis cum Iustiniano dissensiones, & Antemii tandem sequutam condemnationem plenissime refert.

CAPVT XII.

De capitali crimine damnatis, ut bona eorum non publicentur, sed propinquis relinquantur.

Oportet autem te & in hoc omnem ponere providentiam, cum aliquis dignus apparuerit pœna, illum quidem punire,

Δεῖ δέ σε καὶ τούτου πᾶσαν τίθεσθαι πρόνοιαν, ὥστε, ἡνίκα τις ἄξιος φανείη ποινῆς, ἐκεῖνον μὲν κολάζειν, τῶν δὲ πραγμάτων αὐτοῦ μὴ

nire, res autem ejus non contingere, sed sinere eas generi & legi, & secundum illam, ordini. Non enim res sunt quæ delinquunt, sed qui res possident: at illi reciprocant ordinem, eos quidem qui digni sunt pœna, dimittunt: illorum autem auferunt res, alios pro illis punientes, quos lex forte ad illorum vocavit successionem.

μὴ προσάπτεσθαι, ἀλλὰ συγχωρεῖν ταῦτα τῷ γένει καὶ τῷ νόμῳ καὶ τῇ καθ' ἐκεῖνον φέρεσθαι τάξει. οὐ γὰρ τὰ πράγματα ἐστὶ τὰ πλημμελοῦντα, ἀλλ' οἱ τὰ πράγματα κεκτημένοι. οἱ δὲ ἀντιστρέφοντες τὴν τάξιν, τοὺς μὲν ἀξίους ποινῆς ἀφιᾶσι, τὰ δὲ ἐκείνων ἀφαιροῦνται πράγματα, ἑτέρους ἀντ' αὐτῶν τιμωρούμενοι, οὓς ὁ νόμος ἴσως ἐπὶ τὴν ἐκείνων ἐκάλει διαδοχήν.

I. MUlti bona magis timent amittere, quam vitam.
II. *Bonorum publicatio quomodo fieret antiquitus.*
III. *An tunc liberis aliqua bona fuerint reservata, & quæ, & num.* VII.
IV. *Dotes in quibus criminibus publicatæ.*
V. *Bona publicata, publicis usibus destinata apud Romanos.*
VI. *Fisco Principis privato quando addicta.*
VIII. *Bonorum publicationes sublatæ & cur, Limitatur num.* IX. XI. *&* XIV. *Ampliatur* XII. XIII. XV. XVI. XVIII.
X. *Crimina læsæ majestatis & hæreseos æquiparantur.*
XVII. *Bononiæ ex longa consuetudine sublatæ sunt bonorum confiscationes.*
XIX. *Ius confiscationis enumeratur inter regalia.*
XX. *Solus Princeps supremus habet jus confiscationis.*
XXI. *Feudatarius quando habeat jus confiscationis.*
XXII. *Magistratus non habet jus confiscationis. Ampliatur num.* XXIII. XXIV. XXV. XXVI. *&* XXVII.
XXVIII. *Quando Princeps imponat pœnam publicationis bonorum.*
XXIX. *Quæ bona publicationi sint subjecta, & ad quem spectent.*

I. Lerique hominum adeo humilis abjectique animi sunt, ut multo magis paupertatis, quam vitæ periculo commoveantur: aliis hoc idem erga rem familiarem studium, naturalis erga liberos indulgentia, & illustrandæ posteritatis cura ingenerat, quam quidem, ne ingloriam obscuramque reliquisse dicantur, majorem sibi in conservandis domus fortunis, quam in ipso capite ac vita tuenda curam & industriam collocandam statuunt, ut observavit Perez *ad tit. Cod. de bon. proscript. n.* 11. quasi *perpetua egestate sordentibus sit & mors solatium, & vita suppli-*

supplicium juxta dictum Arcadii & Honorii *l. quisquis* 5. *§ p. C. ad l. Iul. Majest.* Hinc pro omni delicto, quo vita adimebatur, aut Civitas, aut servilis conditio irrogaretur, bonorum quoque publicationem addicere mos erat. *l. p. ff. de bon. damn.* nisi ea condemnato fuissent expresse reservata, *Peregrin. de Iur. fisci lib.* 5. *cap. p. num.* 1. *&* 2. Et liberis natis ex justis nuptiis certa tantum portio assignabatur, *d. l. p. § p. & l. cum ratio* 7. *ff. de bon. damn. l. quando.* 10. *C. de bon. proscript.* excepto læsæ Majestatis crimine, in quo filiis paterna substantia prorsus destitutis, mediocria filiabus alimenta Principis benignitate constituebantur, *l. quisquis* 5. *C. ad l. Iul. Majest.* Nisi tamen quis ex Decurionum numero condemnaretur: tunc enim, si liberos non haberet, Curia succedebat; si virilis stirpis liberos suscepisset, his deferebatur successio; si vero muliebris, ad has dimidia pars bonorum spectabat, & altera dimidia ad Curiam devolvebatur: quod si utriusque sexus prolem habuisset, masculi semissem accipiebant, altero semisse inter eos & sorores diviso: excepta Majestatis quæstione, cujus rei pœna ad posteros transmittebatur, *l. quando* 10. *C. de bon. proscript.* & ne fœminarum quidem dotes, quoties Majestatis legibus tenerentur, à rigore publicationis immunes erant: idemque juris in criminibus quoque de vi publica, parricidii, & veneficii observabatur, *l. quinque* 3. *ff. de bon. damnat.*

II. (beside "quo vita adimebatur")
III. (beside "Et liberis natis ex justis")
IV. (beside "quoties")

V. Primo quidem bona publicata usibus publicis destinabantur, ut indicant Tarquiniorum ager Marti dicatus, unde campus Martius dictus est, Marci Manlii Capitolini & Marcelli ædes in monetæ officinam & macellum conversæ, aliaque sexcenta hujusmodi ex Livio, & aliis historicis congesta per Alexandrum ab Alexandro *Gen. dier. lib.* 3. *cap.* 23. & Tiraquellum *in annot. ibid.* VI. cœperunt inde in privatum Principis fiscum inferri, donec, *Spartiano teste in ejus vita,* Adrianus *damnatorum bona in fiscum privatum redigi vetuit, omni summa*

in ærario publico recepta. Sed rursum bonorum, quæ publicabantur, saltem melior pars à Principe est cœpta occupari, & quidem tam avide, quod singulorum bonorum, quæ publicabantur, diligens fieret Principis jussu descriptio, eaque ad Principem transmitteretur, ut is inde ea eligeret, quæ sibi magis placuissent: Ita scilicet Valentinianus, Valens, & Gratianus *in l. si quis 7. C. de bon. proscript.* ad Probum Præfectum prætorio scripsere, *si quis intra provinciam pro qualitate delicti stylum proscriptionis incurrerit, per ordinarii officii sollicitudinem bonorum indago diligentissime celebretur, ne quid rei privatæ commodis per gratiam atque colludium forte inducatur, & plena descriptio comprehendat, quod spatium, & quod sit ruris ingenium, quid aut incultum sit, aut colatur, quid in vineis, olivetis, aratoriis, pascuis, sylvis fuerit inventum: quæ etiam gratia & quæ amœnitas sit locorum, quis in ædificiis ac possessionibus sit ornatus, quotve mancipia in prædiis occupatis vel urbana vel rustica, vel quarum artium generibus imbuta teneantur: quot sint censuarii vel coloni: quot boum exercitiis terrarum atque vomeribus instruentium, quot pecorum & armentorum greges, & in qua diversitate numerati sint; quantum auri & argenti, vestis, & monilium, vel in specie, vel in pondere, & in quibus speciebus, quidve in apothecis sit repertum. tunc demum omnia, ea quæ velle nos perspicis, inquisitione constricta rationalis rei privatæ tradantur officio, aut Palatinis super hac causa missis nostro nectenda patrimonio. mox vero ad nos sub litteris publici Iudicis sigillatim de omnibus nominatimque referatur, proculdubio negligentia multanda.* Hinc certe vel ipsis insontibus ex calumniantium insidiis plerumque parata excidia, dum

——— cuicunque monile
Contextum gemmis, aut prædia culta fuissent,

is avaro & iniquo Principi, vel Præsidi, ut ait Claudianus, *in Rufin. lib. p.*

—— populandus erat, dominoque parabat

Exi-

Exitium fæcundus ager, metuenda colonis
Fertilitas.

A cujus quidem moris iniquitate magnopere abhorrens Iustinianus in certis quibusdam criminibus, quales fuerunt nuptiæ inceftæ, jusserat *in § si vero. 2. Novel. de incest. & nefariis nupt.* bona applicari filiis antea progenitis ex justo matrimonio, qui tamen alimenta patri præstare tenerentur: is enim licet *legum contemptor & impius sit, tamen pater est:* nunc vero, fere penitus sublata bonorum publicatione, Præsidibus injungit, quod si *aliquis dignus apparuerit pœna, illum* puniant, *res autem ejus non* occupent, sed *eas generi*, hoc est propinquis, juxta legum præscripta adjudicent: & elegantissimam sane hujus humanissimæ Sanctionis reddit rationem, quod *non res sunt, quæ delinquant*, sed qui *res possident:* ideoque videtur iniquum id, quod ut plurimum perpetrant Præsides, qui *reciprocant ordinem*, & *eos quidem qui digni sunt pœna dimittunt, illorum autem auferunt res:* ita *alios pro aliis punientes, quod lex forte ad illorum vocavit successionem*, qui plerumque sunt agnati reorum, imo etiam descendentes, quibus ratio naturalis quasi lex quædam tacita parentum hæreditatem addicit; unde sui hæredes dicuntur *l. cum ratio 7. in princ. ff. de damnat.* & publicationes has bonorum fortius etiam cohibuit Imperator, dum pœnarum omnium moderationi intentus, *in § fin. Novell. ut nulli Iudic.* decrevit in delictis, in quibus leges mortem vel proscriptionem injungunt, reorum *substantias non fieri lucrum Iudicibus, aut eorum officiis*, sed neque juxta veteres leges fisco illas applicari: sed siquidem habeant ascendentes vel descendentes usque ad tertium gradum, hos bona consequi (quod idem procedit in collateralibus, licet de iis textus hic non loquatur, ut post Cinum Angelum & Baldum observat Peregrinus, qui ad cognatos etiam dispositionem extendit, *de Iure fisci lib. 5. cap. 1. num. 4.* Clarus qui de communi *in praxi § fin. quæst. 78. num. 1.* & Farinacius *praxi*

VIII.

VII.

Crim. quæst. 25. *num.* 6. qui post Angelum, Marsilium, & quamplures alios, addit, beneficio prædictæ dispositionis gaudere omnes venientes ab intestato in infinitum:) si vero mulieres habeant, qui condemnati sunt, has voluit ibidem Imperator dotem & antenuptialem donationem consequi, & si sine dote matrimonio copulatæ fuerint, accipere ex bonis condemnati portionem à legibus statutam, quartam scilicet, ab Imperatore præscriptam *in § quia* 5. *Novell. ut liceat. matri & Aviæ.* Et si neminem prædictorum habeant illi qui deliquerunt, tunc bona fisco applicentur: quod idem decernitur in ea quæ exinde depromitur Authentica *bona damnatorum. inserta Codici in tit. de bon. proscriptorum,* & in hac prout

IX. etiam in dicto *§ fin. Novell. ut nul. Iud.* excipitur crimen læsæ Majestatis, in quo antiquarum legum dispositione servata, puta *l. quisquis* 5. *C. ad l. Iul. Majest.* reorum bona fisco addicuntur, quod idem veteri Iudæorum lege sancitum observat Seldenus *de successionibus ad leges Hebræorum cap.* 24.

X. Et cum æquali pœna plectantur læsæ Majestatis & hæreseos rei: *l. Manichæos* 4. *§* 4. *C. de hæretic.* imo ut alibi, *in Auth. Gazaros C. eod. tit.* legitur *longe gravius sit æternam quam tem-*

XI. *poralem offendere Majestatem*, & in hæreseos crimine, pœna publicationis bonorum antiquitus *in d. l.* 4. *§* 1. indicta servatur *d. Auth. Gazaros C. de hæretic. cap. vergentes* 10. *de hæreticis. Perez. ad tit. C. de bon. proscript. num.* 10. *Gomez var.*

XII. *resolut. tom.* 3. *cap.* 2. *num.* 1. in cæteris vero delictis prædictorum jurium beneficio sublata censetur atrox pœna publicationis bonorum, & ita universum orbem servare testantur Albericus *in tertia parte statut. quæst.* 18. *in fine.* Peregrinus *de Iur. fisci lib.* 5. *cap.* 1. *num.* 8. & Farinacius, *in prax. Crim. quæst.* 25. *num.* 1. *in fine.* qui asserit præterea ita communiter DD. sentire.

XIII. Et quamvis DD. aliqui senserint id procedere in iis tantum casibus, in quibus in consequentiam pœna mortis vel depor-

deportationis à jure imponebatur pœna confiscationis; non vero ubi specialiter & expresse illa fuerat imposita; quos singulos, sive illa foret indicta in totum, sive in partem, numero viginti quinque recenset Tholosanus *syntag. Iur. Univers.p.p. lib.3.cap.17.* & duos supra septuaginta enumerat Chassanæus: *ad consuetudines Burgundiæ rubr. 2. § p. n. 20. & pluribus seqq.* tamen quidquid sit de Iure communi, certe gentium consensu receptum est, quod excepto hæreseos & læsæ Majestatis crimine, nunquam fisco addicantur damnatorum bona, XIV. nisi statuto, consuetudine, vel alia speciali Principis constitutione contrarium fuerit dispositum. *Farinac. d. quæst.25.n.10. & 18. Peregrin. d. tit.1. n. 8. & 20. Clar. recept. sentent. lib. 5. § fin. q.78. n.p. Roland. cons.97. n.2. & cons. 98. n. 5. vol. 2.* & quidem expresse *Farinac. d. quæst. 25. n. 21. Peregrin. d. tit. 1. n.22. Roland. cons.98. n.5. vol.2.* Cum imo, etiam ubi statuta XV. contrarium decreverint, adhuc durare *dicta Auth. bona damnatorum* dispositionem, si invaluerit longa consuetudo, ne XVI. bonā damnatorum publicentur; senserint Bertazzolius *cons. criminal.477.n.6. & 7.* Gozzadinus *cons. 96. n.4.* & Bajardus, *ad Clarum q. 78. n. 9.* qui de hujusmodi consuetudine invio- XVII. labiliter Bononiæ observata testantur, de qua plene doctissimus collega Vērmigliolus *cons. primo per tot.* Et illæ tantum XVIII. Constitutiones publicationis bonorum pœnam certis delictis imponentes afficiunt, quæ emanaverint à Principe: Cum enim jus confiscationis inter regalia minora recensea- XIX. tur, *Vultejus de feud. lib. 1. cap. 5. n.7. Peregr. de jure fisci lib. p. tit.2. n.85. Chassan. ad consuetud. Burgund. rubr.2. § p. V. & apparitor n. 1.* solus Princeps non recognoscens superiorem XX. publicationis pœnam extraordinariam potest indicere, *Amaya ad rubr. Cod. de Iure fisci. n.24. Bobadilla polit.2. cap. 16. n.110. Larrea in proœm. allegat. fiscal. n.6. Chassan. d. rubr.2. § 1. n.1. Roman. cons. 59. n. 2.* Et feudatarius is, cui ille regalia jura XXI. expresse concesserit, vel saltem in investitura bonorum pu-

blicationem vel merum & mixtum imperium indulserit, *Mastril. de Magistrat. lib. 3. cap. 10. n. 400. Giovagnon. cons. 90. n. 3. vol. 1. Natta cons. 240. n. 5. Socin. Iun. cons. 76. n. 20. lib. 4.*
XXII. *Roman. cons. 59. n. 3.* Cæteri vero Magistratus præter casus à lege vel consuetudine exceptos pœnam hanc nequeunt imponere, nisi à Principe specialis facultas sibi fuerit concessa, *l. unica C. ne sine jussu Princip. Rimin. Iun. cons. 328. n. 10. Cohel. ad bull. bon. regim. cap. 18. n. 54. Giovagnon. cons. 94.*
XXIII. *n. 5. vol. 1.* etiamsi Gubernatores civitatum sint, vel Præsides provinciarum, *Nonnius cons. 104. n. 18. & 19. Peregrin. de jure*
XXIV. *fisci, lib. 5. tit. 1. n. 27. Farinac. d. quæst. 25. n. 19. & 20.* Vel alias personam Principis repræsentent, & ejus imago dican-
XXV. tur, *Rimin. Iun. cons. 328. n. 9.* Imo sint ejus delegati vel lo-
XXVI. cum tenentes, *Mastril. de Magistrat. lib. 3. cap. 10. n. 404.* cum hæc eadem dispositio procedat & in ipsis Præfectis Prætorio
XXVII. *Rimin. Iun. cons. 328. n. 10. Mastril. d. n. 404.* Et in Cardinalibus à latere Legatis, *Nonnius cons. 104. n. ult. Farinac. prax.*
XXVIII. *Crim. quæst. 25. n. 20.* Imo quando etiam Principis auctoritas intercedat, extraordinaria hæc bonorum publicationis pœna tunc tantum imponatur, cum magna aliqua causa adsit, *Mastril. d. cap. 10. n. 409. & seqq. Rosenthal. de feud. cap. 5. concl. 62.* & publica utilitas accedat, *Giovagnon. cons. 94. n. 5. vol. 5. Buc-*
XXIX. *cafer. respons. 8. n. 5. & 6.* An vero bona damnatorum, quæ fisco in casibus à jure permissis addicuntur, Principi, vel civitati, vel aliis applicentur, pendet ex privilegiis, *Boss. tract. Var. tit. de pœn. n. 25. Gratian. cap. 642. n. p. Cohel. ad bul. bon. regim. cap. 14. num. 127.* & ad quæ bona confiscatio se extendat, differunt Farinacius *prax. crimin. quæst. 25. à n. 22. ad 100. & à num. 109 ad finem.* & Scaccia *de judic. lib. 2. cap. 9. à n. 1080. ad 1132.* & an ad ea quæ sita sunt extra territorium, Farinacius *d. quæst. 25. à n. 100. ad 109.* & Chassanæus *ad consuetud. Burgund. rubr. 2. § 1. V. & appartient. n. 7. & seqq.*

CA-

CAPVT XIII.

De injustis patrociniis prohibendis.

Προστασίας δὲ ἀδίκους, ἃς μανθάνομεν ἐν ταῖς ἡμετέραις ἐπαρχίαις γίνεσθαι, πᾶσι μεταλλάσσῃ τρόποις· οὐ συγχωρῶν οὐδενὶ τοὺς ἑτέρων βίους ἐνεργολαβεῖν, οὐκ οἰκειοῦν ἑαυτῷ τὰ χωρία τὰ μηδαμόθεν αὐτῷ προσήκοντα, οὐκ εἰς τὴν ἑτέρων βλάβην ἐπαγγέλλεσθαι προστασίαν, οὐχ ὅπως ἂν ἀποστεροῖεν τὸ δημόσιον, τὴν ἐπ' αὐτὸ ἰσχὺν ἀντιτάττειν. ἀλλὰ μηδὲ ἔσω σοὶ φροντὶς, ὁποίας ἂν εἶεν οἱ ταῦτα πράττοντες δεσποτείας, ἀρκέσει γὰρ σοὶ διὰ πάντων πρὸς τελειοτάτην ἰσχὺν, ὅτι νόμος, ἥτε τῆς βασιλείας εὐμένεια.

Patrocinia quoque injusta, quæ cognoscimus in nostris provinciis fieri, omnibus corrige modis, non sinens ulli aliorum vitas in se suscipere, non ampliare sibi prædia nullo modo ei competentia, non in aliorum læsionem promittere patrocinium, non quemadmodum fraudant fiscum, suam virtutem objicere. Neque sit tibi cura, cujuslibet sint hæc agentes dominii. sufficit enim per omnia tibi ad perfectam fortitudinem, & lex, & imperii favor.

I. *Advocatorum laudes.*
II. *Certus eorum numerus in unoquoque foro.*
III. *Advocati per Præsidem dati potentibus.*
IV. *Privilegia Advocatis concessa.*
V. *Ex Advocatis judices electi.*
VI. *Advocati in dignitate constituti. & numer.* VII.
VIII. *Ex iis electi Quæstores.*
IX. *Advocationis initia, & progressus.*
X. *Vitia & num.* XVI. XXII. *&* XL.
XI. *Munera recipere vetitum Advocatis primo: inde permissum. num.* XII. *usque ad certam summam, num.* XIII. *&* XIV.
XV. *Mercedem accipere Advocatis an permissum*
XVII. *Error scribentis in precibus non præjudicat.*
XVIII. *Iudex supplere debet defectus Advocatorum, Declaratur num.* XIX.
XX. *Iuramentum Advocatorum. & n.* XXI.
XXIII. *Litium redemptiones, & pacta de quota litis prohibentur Advocato, & Procuratori num* XXXVI. *sub qua pœna. n.* XXVII. *&* XXVIII. *Ampliatur num* XXV. XXV. *&* XXVI. XXIX. XXX. XXXI. XXXII. XXXIII. *&* XXXVII.
Limitatur num. XXXIV. *&* XXXV.
XXXV. *Palmarium quid, & unde dictum.*
XXXVIII. *Advocatorum nomine an veniant Procuratores.*
XXXIX. *Collegium Procuratorum Vrbis.*
XL. *Concinnatores litium qui.*
XLI. *Reipublica interest tenuiores non opprimi in Iudiciis.*
XLII. *Alienatio in potentiorem est prohibita.*

Declaratur num. XLIII. XLIV. LX.
Limitatur n. XLV. *&* XLVI. XLIX. L.
Ampliatur num. XLVII. XLVIII. LV.
L I. *Prohibetur alienatio judicis mutandi cauſa facta.*
Declaratur num. LII. LIII. LIV.
L V I. *Rei litigioſæ alienatio eſt prohibita.*
Declaratur numer. LVII. LVIII. *&* LIX.
Ampliatur num. LX. LXI.
Limitatur num. LXIII. LXIV. LXV. LXVI. LXVII. *&* LXVIII.
L X I I. *Via exequutiva non datur contra tertium.*
L X I X. *Per Præſidem nulla habenda perſonarum diſtinctio in adminiſtranda juſtitia.*
L X X. *In Præſide quæ requirantur.*

I. Aborioſa Advocatorum natio, quam confidentiæ
iniquorum reprimendæ, ſublevandæque miſero-
rum inopiæ divina inſtituit providentia, adeo ma-
gno publicis privatiſque rebus adjumento in ci-
vitatibus eſt; adeoque larga ex illis in omnium ordinum mor-
tales emolumenta & commoda derivantur, ut *totius Civita-
tis Oraculum* eorum domum jure olim Cicero *de orat. lib. p.*
appellare ſoleret: convenienſque eorum meritis elegans il-
lud Leonis & Anthemii elogium videatur, quo *in l. Advoca-
ti* 14. *C. de Advoc. diverſ. judic.* 1. de iis dicitur, *lapſa erigunt,
fatigata reparant, non minus provident humano generi, quam ſi
prœliis, atque vulneribus patriam, parenteſque ſalvarent*; *neque
enim ſolos noſtro Imperio militare credimus, qui gladiis, clypeis,
& thoracibus nituntur, ſed etiam Advocatos: militant namque
cauſarum patroni, qui glorioſæ vocis confiſi munimine laboran-
II. tium ſpem, vitam, & poſteros defendunt.* Hinc certum conſti-
tuerunt Imperatores numerum Advocatorum in unoquo-
que foro, nec ſanè exiguum, cui viri Catholici *l. nemo* 15. *C.
de Epiſcop. audient. quæ eſt repetita in l. fin. C. de poſtul.* & pe-
ritia Iuris Doctorum teſtimonio quam inſtructiſſimi *l. nemi-
ni* 11. *C. de adv. div. Iud.* cooptarentur; adeo ut prætoriana
advocatio centum & quinquaginta virorum numero conſta-
ret *l. cum advocatio* 8. *C. de advoc. div. Iudicum.* 1. ultra quos
qui ſupernumerarii conſcribebantur, apud inferiores Magi-
ſtratus cauſas agere poſſent *l. nemini* 11. *§ fin. C. eodem,* in
Alexandrino foro quinquaginta *l. petitionem.* 13. *C. eodem.* in
foro

foro Præfecti Vrbis octuaginta, *l. per hanc 7. & ibi Gothofr. ad inscriptionem tit. C. de adv. div. Iudic. 2. Cujac. observ. lib. 13. cap. 1.* & tandem in foro præsidiali Syriæ Iurisperiti triginta, & in foro Comitis Orientis quadraginta, in matricula Advocatorum essent descripti, *l. petitiones 5. l. jubemus 13. C. de advoc. div. judic. 2.* Et ex his à Præside petentibus Patroni causarum assignarentur, *l. p. § ait Prætor ff. de postul.* imo et- III.
iam ultro non petentibus, & iis qui propter Adversarii potentiam Advocatum non invenirent. *l. nec quicquam 9. § Advocator. 5. & § seq. ff. de offic. procons.* hac semper adhibita cautela, ne peritissimi alteri parti addicerentur, sed par fieret Causidicorum distributio, nec alterutra causa ab inopia boni patrocinii damnum pateretur. *l. providendum 7. C. de postul.* Et quia Anastasii *in l. laudabiles 4. C. de adv. div. judic. 2.* testimonio, *advocationis officium maxime principalibus præmiis* IV.
oportet remunerari, Romani Principes multis privilegiis, ad obeundum impigrè munus, Advocatos excitaverunt, *l. 3. 4. 5. 6. & 7. & seqq. C. de advoc. div. judic. p.* & de his plenè Xammar. *de offic. Iudic. & Advoc. p. 2. q. 2. n. 5. & seqq* & post depositum officium eosdem Comitiva Consistoriana perfrui, & Clarissimis connumerari voluerunt: *l. cum advocatio 8. C. de adv. div. jud. p. & l. p. C. eodem. 2.* ut hac ratione *& tempore quietis fructum præteritorum laborum*, consequerentur, & viverent *pro fide atque industria erga clientes suos comprobata, à privatæ conditionis hominum multitudine segregati:* Ex horum numero Iudices quoque lectos fuisse constat V.
§ p. Novel. de judic. vel etiam invitos, *l. sancimus 6. & ibi gloss. V. arbitrium C. de advoc. div. judic. p.* idque optima sane cum ratione, ut observabat Rittershusius, *in Iure Iustinianæo par. 9. cap. 6. num.* 74. quem morem vigere in Galliis, ibique digniori vel antiquiori Advocato munus judicandi demandari, quoties absfuturi sint Præfecti regii, testatur Gothofredus *d. l. sancimus. V. Advocati,* eamdemque ob causam Ad- VI.

vocati in dignitate constituti esse censentur, *Fontanel. de. pact.*
nupt. clauf. 4. gloss. p. n. 28. Gratian. cap. 186. n. 67. Iacob. Ben.
de privileg. Iurisconsult. privileg. 62. Scannarol. de visit. Car-
VII. *cerat. lib. 1. cap. 3. sect. 1. n. 7.* Advocatorumque corpus dici-
tur esse Seminarium dignitatum, *in Novel. Valentiani de po-*
stulando ut expressit Cujacius *observ. lib. 22. cap. 16. in Com-*
mentar. ad lib. 2. Pauli ad edictum in explicatione l. 23. de mi-
VIII. *nor. & in paratit. ad lib. 2. C. lib.* 10. adeo quod inde Quæsto-
res eligi consueverint, *ut honesti laboris fieret præmium digni-*
tas litterarum: ut colligitur ex ejus officii formula apud Caf-
siodorum *var. lib. p. epist. 12. & lib. 5. epist. 4.* Nec mirum sa-
nè, si vel hujusce nobilissimi muneris gloriosa primordia, &
IX. felices progressus apud Ammianum Marcellinum *hist. lib. 30.*
intueamur. *Florebant, scilicet, elegantia prisca patrociniis Tri-*
bunalia, cum Oratores concita facundia, attenti studiis doctrina-
rum, ingenio, fide, copiis, ornamentisque dicendi pluribus emine-
bant: ut Demosthenes, quo dicturo concursus audiendi causa ex
tota Græcia fieri solitos monumentis Atticis continetur; & Calli-
stratus, quem nobilem illam super Oropo causam (qui locus in Eu-
bœa est) perorantem idem Demosthenes, Academia cum Platone
relicta, sectatus est: ut Hyperides, & Æschines, & Andocides, &
Dinarchus, & Antiphon ille Ramnusius, quem ob defensum nego-
tium omnium primum antiquitas prodidit accepisse mercedem.
Nec minus apud Romanos Rutilii, & Galbæ, & Scauri, vita, mo-
ribus, frugalitateque spectati, & postea per varias ævi sequentis
ætates Censorii, & Consulares multi, & Triumphales, Crassi &
Antonii, & cum Philippis Scævolæ, aliique numerosi, post exerci-
tus prosperrime ductos, post victorias & trophæa, civilibus sti-
pendiorum officiis floruerunt; laureasque fori speciosis certami-
nibus occupantes, summis gloriæ honoribus fruebantur. Post quos
excellentissimus omnium Cicero orationis imperiosæ fulminibus
sæpe depressos aliquos judiciorum eripiens flammis, non defendi
homines sine vituperatione fortasse posse, negligenter defendi sine
scelere non posse firmabat. Cæte-

Cæterum avaritia magis magiſque in dies animis hominum invaleſcente, paulatim hæc etiam ars communia aliarum rerum mortalium in pejus labentium vitia contraxit, quæ plene per Ammianum *ibidem*, & Quintilianum *Inſt. orator. lib.* 12. *cap.* 8. *&* 9. in priſci ævi Advocatis reprehenduntur, & in recentioribus cauſarum patronis per Tholoſanum *in ſyntagm. jur. univ. lib.* 49. *cap.* 6. & Bernardum de la Roche Flavin. *de parlament. lib.* 3. *per tot.* condemnanturque per Carolum V. Imperatorem, *in p. par. ordinationum Imperialium judicii Cameræ, à tit.* 18. *ad* 25. *apud Goldaſt. in ſtatut. & reſcript. Imperialibus à Carolo V. ad Rodolſ. II.* X.

Cum enim agendarum cauſarum induſtria ſumma eſſet in pretio, eamque viri ſua majorumque luce præſtantes certatim exercere ſolerent, magnæ inde auctoritatis, magnæ rei familiaris acceſſiones fiebant, ut, quia jam nobilium potentiæ nimis obnoxia plebs,&,ut ait *hiſt. lib.* 4. Livius, *vectigalis eſſe cæperat*, occurrendum immenſitati oratorii quæſtus legis Cinciæ remedio fuerit, qua, teſte Tacito *annal. lib.* 11. *cap.* 5. cavebatur, *ne quis ob cauſam orandam pecuniam donumve accipiat*; & quamvis ejus legis vim Auguſtus intendere ſtuduiſſet, ut eſt apud Dionem *hiſt. lib.* 54. jubendo, *Oratores cauſas nullo accepto præmio agere; qui ſecus feciſſet, eum quadruplum acceptæ mercedis reddere:* nihil inde hominum cupiditas eſt retardata, ut imperante mox Claudio, haud *quidquam publicæ mercis tam venale fuit quam Advocatorum perfidia*, ut legitur apud Tacitum *annal. lib.* 11. *d. cap.* 5. XI.

Accuſando ſane huic crimini tunc acriter Silius incubuit,Patribus legem Cinciam flagitantibus, & è contra pluribus exclamantibus, *neque eloquentiam gratuito contingere, omitti curas familiares, ut quis ſe alienis negociis intendat, multos militia, quoſdam exercendo agros tolerare vitam, nihil à quoquam expeti, niſi cujus fructus ante præviderit, ſublatis ſtudiorum pretiis etiam ſtudia peritura:* Et Princeps quidem eo tempore capiendis pecuniis modum XII.

 ſtatuit

ſtatuit uſque ad dena ſeſtertia, quem egreſſi repetundarum tenerentur, *Tacit. d. lib.* 11. *cap.* 7. brevi tamen præſtita materia iiſdem contra Advocatos ſermonibus, ut apud Plinium *epiſt.* 5. Nigrinus Tribunus plebis recitaverit *in ſenatu Libellum diſertum & gravem, quo queſtus eſt, venire advocationes, in eamque rem multa legum capita & Senatusconſultorum*
XIII. retulerit: Ideoque juxta Imperatorum reſcriptum, in hæc verba, *l. p.* § *in honorariis* 10. *ff. de extraordin. crimin.* efformatum: *ſi Iulius Maternus, quem patronum cauſæ tuæ eſſe voluiſti, fidem ſuſceptam exhibere paratus eſt, eam dumtaxat pecuniam, quæ modum legitimum egreſſa eſt, repetere debet*; præſcriptum fuit provinciarum Præſidibus, ut in honorariis Advocatorum ita verſarentur, *ut pro modo litis, proque Advocati facundia, & fori conſuetudine, & judicii, in quo erat acturus, æſtimationem adhibeant, dummodo licitum honorarium quantitas non egrediatur.* & *d. l.* 1. § *ſi cui* 12. *in fine*, intelligitur
XIV. *licita quantitas pro ſingulis cauſis ad centum aureos.* Valentinianuſque & Valens, *in l. quiſquis* 6. § 2. *C. de poſtulando vetuerunt, ut nullum cum eo litigatore contractum, quem in propriam recepit fidem, ineat Advocatus, nullam conferat pactionem,* cum antea Conſtantius *in l. ſi qui.* 5. *C. eodem* reſcripſiſſet; *ſi qui Advocatorum exiſtimationi ſuæ immenſa atque illicita compendia prætuliſſe, ſub nomine honorariorum ex ipſis negociis, quæ tuenda ſuſceperint, emolumenta ſibi certæ partis cum gravi damno litigatoris, & deprædatione, poſcentes fuerint inventi; qui in hujuſmodi ſævitate permanſerint, ab hac pro-*
XV. *feſſione arceantur.* Nulla eſt enim, ut dicebat *Inſtit. orat. lib.* 12. *cap.* 7. Quintilianus, *juſtior acquirendi ratio, quam ex honeſtiſſimo labore, & ab iis, de quibus optime meruerint, quique, ſi nihil invicem præſtent, indigni fuerint defenſione, quod quidem non juſtum modo, ſed neceſſarium etiam eſt, cum hæc ipſa opera tempuſque omne alienis negotiis datam facultatem aliter acquirendi recidant; ſed tum quoque tenendus eſt modus, ac plurimum*

rimum refert, & à quo accipiat, & quantum, & quousque: paciscendi quidem ille piraticus mos, & in ponendis periculis pretia procul abominanda negotiatio, etiam à mediocriter improbis aberit, cum præsertim bonos homines bonasque causas tuenti non sit metuendus ingratus quis sit futurus.

Imo ut, post damnatum in Advocato prævaricationis crimen ab Antonino, *in l.p. C. de advoc. divers. Iud.* quod plene examinatum ab Vlpiano cæterisque I.C. *in l.p. & toto tit. ff. de prævaricat.* & ad propositum à Tholosano *in syntagm. jur. univers. lib.* 32. *cap.* 21. cætera vitia à laudabili Advocationis munere excluderant Valens & Valentinianus *in l. quisquis* 6. *Cod. de Adv. divers. Iudic. p.* § 4. vetuerunt, ne quis *ea industria protrahat jurgium*, & *in* § *apud Vrbem* 5. monuerunt, ne *ad turpe compendium stipemque deformem hac arripiatur occasio, sed laudis per eam augmenta quærantur. Nam si lucro pecuniaque capiantur, veluti abjecti atque degeneres inter vilissimos numerabuntur;* & ita *in* § *p.* jusserunt præberi *patrocinia jurgantibus, ut non ultra, quam litium poscit utilitas, in licentiam conviciandi & maledicendi temeritatem prorumpant, agant quod causa desiderat, temperent se ab injuria:* & sane convicia adeo longe ab advocationis munere removenda censuit, *Instit. orator. lib.* 12. *cap.* 9. Quintilianus, ut Advocatum crediderit, *ne vera quidem objecturum nisi id causa exigit; ea est enim prorsus canina eloquentia, censuram maledicendi subire, quod facientibus etiam male audiendi præsumenda patientia est;* & cum dixisset, quod hæc est *turpis voluptas, & inhumana, & nulli audientium bono grata*, addidit, quod *super omnia perit illa, quæ plurimum oratori & authoritatis & fidei affert, modestia, si à viro bono in rabulam latratoremque convertitur; compositus non ad animum Iudicis, sed ad stomachum litigatoris: frequenter etiam species libertatis deducere ad temeritatem solet, non cautis modo, sed ipsis quoque qui dixerunt periculosum.* XVI.

Et ficuti cautum fuerat, ne Advocatorum infcitia præjudicium inferret iis, qui fub eorum patrocinio quiefcerent;
XVII. dum definitum fuit, quod errores eorum qui preces fcribunt, veritati præjudicium non afferant, *l. 2. C. de error. Advocat.*
XVIII. eo quod judex, fi quid ab his qui negotiis affiftunt minus fuerit dictum, id fupplere debeat, & proferre quod fciat legibus & Iuri publico convenire, *l. un. C. ut quæ defunt Advocat. &*
XIX. *l. fin. C. de appel.* nifi tamen penderet ex facto, quod ipfe nequit fupplere, nifi forte ex actis nedum conjici fed probari poffit. *Faber. in fuo Cod. lib. 2. tit. 7. definit. p. Ranchin. in addit. ad Guidon. Pap. dec. 221. V. probatione.* ita providit Iuftinianus, ne juftitiæ obfit nimia Advocati fcientia, dum hic erubefcit fufceptam litem cognita inter dicendum iniquitate dimittere; & fanctionem edidit *in l. rem non novam* 14. *§ Pa-*
XX. *troni autem. C. de judiciis.* In qua præfcripfit, quod poft litem conteftatam in quocumque Iudicio Patroni caufarum, qui utrique parti auxilium præftant, facrofanctis tactis Euangeliis juramentum præftare teneantur, *quod omni quidem virtute fua, omnique ope, quod verum & juftum exiftimaverint, Clientibus fuis inferre procurabunt; nihil ftudii relinquentes, quod fibi poffibile eft: non autem credita fibi caufa cognita quod improba fit, vel penitus defperata, & ex mendacibus allegationibus compofita, ipfi fcientes, prudentefque mala confcientia liti patrocinabuntur; fed &, fi certamine procedente aliquid tale fibi cognitum fuerit, à caufa recedent, ab hujufmodi communione fefe penitus feparantes.* Cujus juramenti meminit alias Imperator, *& in l. 2. C. de jurejur. propter Calumn. & in Novel. de teftibus*
XXI. *§ fin.* & fimile onus Advocatis impofitum legimus per Fridericum, *in Conftit. Neapol. five Sicul. lib. p. tit.* 82. qui infuper voluit Sacramentum hoc non femel tantum præftari, fed anno quolibet renovari. Hæc igitur omnia diligenter animo reputans Imperator, ac remedio fingulis opportuno mederi cupiens, fubjicit hoc decimum tertium Mandatorum caput,

quo

qùo Præſidibus injungit, ne legum & fori ſubtilitatibus callidos homines ad ſimpliciorum injuriam abuti permittant: Et quia dupliciter id accidere poteſt, opera videlicet & verſutiis Advocatorum, vel ſponte ipſa & ingenio litigantium, utrique ei vitio per hunc textum occurrit, primo de Advocatis, deinde de litigatoribus agens: quem quidem ordinem nos quoque in hoc textu exponendo claritatis gratia retinendum ſtatuimus. Duplex eſſe ſolere promiſcuum, & magis frequens Advocatorum vitium obſervavit Vlpianus; alterum excitandi fovendique minime neceſſarias lites; alterum eaſdem certis interpoſitis cum litigatore pactionibus in ſe ipſos ſuſcipiendi; namque *in l. nec quidquam 9. § 2. ff. de Offic. Proconſ.* inter cætera ejus Magiſtratus præcepta hæc habet: *Circa Advocatos patientem eſſe oportet, ſed cum ingenio, ne contemptibilis videatur, nec adeo diſſimulare, ſi quos cauſarum concinnatores vel redemptores deprehendat.* Vtrumque id vitium hic à Iuſtiniano coercendum injungitur: & litium quidem redemptio, ibi, *non ſinens ulli aliorum vitas in ſe ſuſcipere*, qui quidem intellectus à communi Græcæ dictionis βίυς interpretatione, id eſt *vitas*, nequaquam ſatis evidenter elici poſſe videtur; ideo eam in hoc textu pro *bonis* & *ſubſtantiis*, accipiendam cenſerem; quæ ſignificatio alioqui naturalis, imo admodum elegans & probatis Græcæ linguæ ſcriptoribus paſſim uſitata, & in ſpecie ad hunc locum probatur à Cujacio *obſerv. lib.8. cap.31.* ubi conſiderat ſimul antecedentem dictionem ἐνεργολαβεῖν, *in aliqua re quæſtum facere*, & eſt affinis τοῦ ἐργολαβεῖν, quæ ſignificat proprie, *opus aliquod perficiendum accepta mercede ſuſcipere*, quod faciunt ii qui redemptores, & vulgo arrendatores & appaltatores appellantur; & poſſe dici de Advocatis ſub certa pactione lites alienas ſubeuntibus, monet pariter Cujacius *d. cap. 31.* ita ut ſenſus Imperatoris videatur, quod Præſides debeant prohibere quæſtus, qui fiunt ſuper alienis bonis, ſuſcipiendo lites agendas;

XXII.

XXIII.

das; & sic vitare litium redemptiones, & pacta quæ fiunt de quota litis, & quoslibet super his cum Clientibus initos contractus: est enim à Iure improbatum, quodlibet hujusmodi pactum per Advocatos cum Clientibus initum in casum victoriæ, cum præbeat patronis haud dubiam occasionem calumniose litigandi, & propter hanc spem lucri, alias absfuturi, veritatem ipsam dolose impugnandi. *l. si quis 5. C. de postulando, & ibidem Barbos. qui plurimos Doctores ad satietatem enumerat, num. p. & 2. l. sumptus 53. ff. de pactis. l. 1. § si cui.*
XXIV. *ff. de extraord. cognit.* adeo ut Advocatus cum Cliente contrahens pactum etiam juratum, *Farin. prax. crim. q. 106. n. 22.*
XXV. *Barbos. d. l. si quis. n. 12.* imo ab eo obtinens cessionem, non quidem pro vero & justo pretio realiter soluto, sed vel titulo partim venditionis, partim donationis, & absque justa causa cedendi, *Fenzon. ad stat. Vrb. lib. p. cap. 18. n. 7. Plot. de in lit.*
XXVI. *jurand. § 16. num. 11. Franc. Marc. decis. 19. num. 4.* vel alias cum eodem contrahens, *l. quisquis 6. § praeterea 2. C. de Advoc. div. judic. p. Carpan. ad statut. Mediol. cap. 430. n. p. Pa-*
XXVII. *schal. de viribus Patriæ potest. par. p. cap. 4. n. 11.* crudelis, & deprædator censeatur. *Barbos. d. l. si quis. num. 13. Farinac. d. quæst. 106. num. 12.* officio privatur. *Peregr. de Iure fisc. lib. 4. tit. 7. num. 16. Barbos. d. l. si quis n. 15. & 24. Marc. decis. 19.*
XXVIII. *num. 4. Gratian. decis. 218. in addit. num. 4.* jam factas de proprio expensas in lite omnino perdat. *Farinac. d. quæst. 106. num. 9.* & teneatur lege Iulia de vi privata, *l. ex S. C. 6. ff. ad l. Iul. de vi priv.* qua damnati ab omnium prorsus honorum commodis ac ornamentis arcentur, tamquam indigni, & quasi
XXIX. infames. *l. p. ff. ad leg. Iul. de vi priv.* etiamsi esset litis consors, *Boccac. de pactis par. 3. num. 33. Farinac. d. quæst. 106. n. 20.*
XXX. *Barbos. d. l. si quis, num. 4.* aut quota litis in pactionem deducta esset minima, *Fenson. ad statut. Vrbis lib. p. cap. 18. n. 10. Plot.*
XXXI. *de in lit. jurand. § 16. num. 9.* ac etiam res certa, ex iis quæ sunt in controversiam, *Plot. d. num. 9. Farinac. d. quæst. 106. num. 33.*

num. 33. vel item certa pecuniarum quantitas, danda tamen, tantum in casu victoriæ, *Carpan. ad statut. Mediol. cap.* 431. *n.*3. *Gratian. decis.*218. *n.*3. *Plot. d. num.*9. fieret sub nomine XXXIII.
honorarii, *l. salarium* 7. *ff. mandat.* dummodo tamen pactum, XXXIV.
& quidem validum *Carpan. d. cap.*431. *num.* 7. fiat in casu victoriæ tantum, secus vero si honorarium in certa quantitate, seu etiam in re non deducta in litem, moderata tamen, promittatur, sive victoria contingat sive lis amittatur. *Sot. de just. & jur. lib.* 5. *quæst.*8. § 2. *in fin. Farinac. d. quæst.*106. *n.*38. *& seqq. Barbos. d. l. si qui. num.*6. quamvis forte, qui litem agitat, majorem quantitatem, sed moderatam, pactus fuisset in casum victoriæ, *Gratian. decis.*218. *num.*7. *Farinac. d. quæst.*106. *num.*45. quo casu permittitur etiam palmarium, de quo plene XXXV.
Farinacius *d. quæst.* 106. *num.* 48. *& seqq.* sic tamen, non secus ac *in l. p. § si cui* 12. *ff. de extraord. cognit.* dicebat Vlpianus, *ut computetur id, quod datum est, cum eo quod debetur, ne utrumque compositum licitam quantitatem excedat.* quod victoriæ causa datum præmium hoc nomine ideo nuncupari, dum diversas appellationes recenseret, quibus Advocatorum honoraria insigniuntur, *de Parlament. Galliæ lib.*3. *cap.*4. *num.*19. censuit Roche Flavin. quod tamquam Laurea Civica mu- XXXVI.
ralis, myrtea, oleagina post victoriam demum detur: & dicta de Advocatis sunt etiam Procuratoribus applicanda, in hac materia, *Farinac. d. quæst.*106. *num.* 16. *Barbos. d. l. si qui. n.*3. etiamsi forent illitterati. *Gratian. d. decis.* 218. *in addit. n.* 7. XXXVII.
ut enim *in d. l.* 1. § 11. *ff. de extraord. crim.* dicitur, *hic Ad-* XXXVIII.
vocatos accipere debemus omnes omnino, qui causis agendis quoquo studio operantur: licet magna sit inter Advocatos & Procuratores, cum aliis in rebus, tum præcipue in privilegiis disparitas, quorum tamen plurima conceduntur Procuratoribus approbatis & admissis in Collegio requirente numerum certum personarum, ut distinguendo observat Gratianus, qui exemplificat in Procuratoribus Collegii Curiæ Ro- XXXIX.

manæ *cap.* 186. *n.* 21. in quem ordinem, juxta illius Collegii ſtatuta per Paulum V. motu proprio, & ex certa ſcientia confirmata, nonniſi viri fide, vita, doctrinaque & natalibus probati ad certum numerum adlegi poſſunt: ab Advocatis autem aliarum civitatum minimum differunt, quandoquidem cauſarum curſum dirigere, judicium ordinare, ad victoriam facientia in facti ſerie perſcrutari, rationes juri conſonas excogitare, & cætera hujuſmodi facere, quæ maturum judicium, nec vulgarem experientiam deſiderant, Procuratorum Curiæ Romanæ munus eſt; quod quidem maxima pars illorum patrocinantium potius, quam miniſtrantium more, ſumma cum dignitate implere ſolet. Siquidem cauſarum miniſteria ab inferiori forenſium ordine obiri ſolent, eorum videlicet qui Sollicitatores appellantur, quique veriore cum ratione Procuratores appellari deberent. Sed de hac materia videndus Mandoſius *ſuper reg.* 4. *Cancel. quæſt.*8. *num.*7. Veſtrius *in praxi lib.* 2. *cap.* 19. Gratianus *diſcept.* 57. *num.* 39. Vbertus Gratioſus *congreſſ. legal.* 9. *& ult. num.* 28. & Vrſellius *concluſ. legali.* 60. *num.* 44. hactenus de redemptoribus litium.

XL. Tranſeamus ad alterum corruptelæ forenſis genus, eorum nempe qui litium Concinnatores ab Vlpiano *in d.l. nec quidquam* 9. § 2. *ff. de off. Proconſ.* appellantur, quos procul haberi à judiciis mandat Præſidibus Imperator ibi, *non ſinens, in aliorum læſionem promittere patrocinium, non quemadmodum fraudent fiſcum ſuam virtutem objicere.* Pro *læſione* autem nequaquam hic ſumitur incommodum illud, quod ex Advocati patrocinio in ſui clientis adverſarium neceſſario provenit, ita namque omnis prorſus Advocatorum induſtria penitus intercideret, ſed de eo detrimenti genere, quo haud ſcio an ullum Reipublicæ pernicioſius dici poſſit, & eleganter ab Ammiano Marcellino deſcribitur, qui *hiſtor. lib.* 30. ait, ut *in profeſſione turbulenta clareſcant, ad expugnandam veritatem*

ora

ora mercenaria providentes, per prostitutas frontes vilesque latratus quo velint aditus sibi patefaciunt crebros: qui inter sollicitudines Iudicum per multa distentas inresolubili nexu vincientes negotia, laborant, ut omnis quies litibus implicetur, & nodosis quæstionibus de industria judicia circumscribunt. Quæ cum recte procedunt, delubra sunt æquitatis, cum depravantur, foveæ fallaces & cæcæ, in quas si captus ceciderit quisquam nonnisi per multa exiliet lustra, adusque ipsas medullas exuctus. Quis autem Medicum non exhorrescat noxiis cibis & potionibus in humana corpora sævientem, unde exercendi sui artificii quæstusque faciendi materia existat? Atqui quod medicamenta morbis, hoc exhibere jura negociis ajebat idem Iustinianus *Novel. ne quis mutuum det agricol. in præfat.* nec absimilis erat Silii ad Claudium Imperatorem oratio apud Tacitum, *lib.* 11. cum diceret, *quomodo vis morborum pretia Medentibus, sic fori tabes pecuniam Advocatis ferat:* Turbulento illis Reipublicæ statu, corruptisque hominum moribus, & dissidentibus civium animis opus est; quæ mala generi mortalium funestissima omniumque tristissima, qui cogitatione solum & cupiditate affectare deprehenditur, nonne tamquam civitatum regnorumque clades atque pernicies publico mortalium omnium odio ac detestatione dignus est? ne dum eos, qui omnem in creandis discordiis committendisque inter se hominum animis industriam collocat, inter primos civitatis adnumerari, atque in foro judiciisque regnare sinamus. Et hi sunt, quos Vlpianus *Concinnatores* litium appellat, quasi conflatores negotii, circa quod industriam suam exerceant: *Concinnare* siquidem est, rem quampiam lenociniis quibusdam atque pigmentis excolere, ad instar eorum qui unguentis delibuti, madenti coma, & capillo composito conspiciuntur: ut animadvertunt Alexander ab Alexandro *gen. dier. lib.* 4. *cap.* 15. *in princ. & ibid.* Tiraquellus *litt. B. D. & C.* & Tholosanus *syntagm. jur. univers. lib.* 49. *cap.* 6. *num.* 29. & hi revera in

aliorum læsionem suum promittunt patrocinium, *& suam virtutem* objiciunt *quemadmodum fraudent fiscum.* Per verbum fiscum redditur hic Latinè Græca dictio τὸ δημοσίον; mea quidem sententia nequaquam satis recte; namque fisci mentioni qui locus in hoc proposito esse possit, nescio, ideoque loco

XLI. *fisci* ponerem Rempublicam, Civitatem, vel quidpiam simile, quibus significatur id quod vere lædi Imperator ab Advocatorum malitia dicit, & cujus præcipue interest, ne à potentioribus tenuiores ac simpliciores in judiciis opprimantur, juxta theoricam Saliceti *in l. p. C. ne lic. potent. num. p.*

Iam vero omissis Advocatis, de quibus satis superque dictum est, dicemus pauca de ipsis litigatoribus, quorum astutiæ erga collitigantium tenuitatem ac simplicitatem habet in hoc textu mentionem Imperator, & ante eum eleganter loquutus est Vlpianus *in l. nec quicquam* 8. *§ ult. ff. de Off. Proconf.* quod *opprimi aliquem per Adversarii sui potentiam non oportet: hoc enim etiam ad invidiam ejus qui provinciæ præest spectat, si quis tam impotenter se gerat, ut omnes metuant adver-*

XLII. *sus eum Advocationem suscipere.* Duplici autem fraude ut plurimum hujusmodi litigatores in frustrandis atterendisque Adversariis uti consuevere: aut enim potentiorem illi Adversarium opponunt, alienando eam rem super quam litem futuram prævident, vel cœpta jam controversia in quemlibet etiam minus potentem id faciunt. Harum utrique occurrere studet hic Iustiniani *sollicitudo remediis* semper (ut ipse profitetur *Novel. ut divin. juss. in præfat.*) invigilans *subditorum*, nec umquam cessans *inquirere si quid sit in Republica corrigendum.* Dumque monet Præsides, ne cuiquam permittant *ampliare sibi* (propius ad mentem Imperatoris esset *appropriare sibi:* nam vocis Græcæ οἰκειοῦν ea verior significatio est) *prædia nullo modo ei competentia, non in aliorum læsionem promittere patrocinium:* Præsides ipsos custodes & vindices imposuit earum legum, quæ hac de re in variis Digestorum, & Codicis

Codicis titulus reperiuntur. Tituli autem ſunt ſub rubrica *de alienat. jud. mut. Ne lic. pot. patroc. litig. & De litigioſis*, quibus inde ad *Leges & Conſtitutiones ſuper his poſitas apertius explicandas*, adjecit Iuſtinianus Novellam *de litigioſis:* ut ipſe in ejuſdem Novellæ præfatione profitetur. Cum enim juxta XLIII.
celebrem gloſſæ deſtinationem *in l. p. V. ſpecialiter C. ne lic. potent.* hæ fraudolentæ jurium ceſſiones modo fiant in eos, quibus ratione officii, modo in eos quibus alia de cauſa major in Civitate auctoritas eſt, & modo fiant de rebus ſeu actionibus jam in judicium deductis, & aliquando non de his, quæ deductæ ſunt, ſed deducendæ: inde prædictorum titulorum diſcrimen ortum eſſe obſervavit Cujacius *lib.* 8. *obſ.* 31. poſt gloſſa *in d. V. ſpecialiter.* Priuſquam enim judicium excite- XLIV.
tur, vetitum eſt Iudicii mutandi cauſa res ipſas vel actiones cuiquam cedere, qui ſit potentior *l.* 1. *&* 2. *C. ne liceat potent. Iaſon. ibidem ad rubr. num.* 1. *Salycet. ad l.* 2. *num. p. Rota deciſ.* 282. *num.* 6. *&* 7. *par.* 7. *recent.* non quidem ratione divitiarum vel familiæ, vel alia quacumque cauſa, per quam quis conſtituatur inter primores Civitatis, ſed ratione Officii, & quidem talis, quod reſideat in perſona, quæ talem timorem poſſit incutere. *gloſſ. in l.* 1. *V. potentiorum C. ne lic. potent. Bald. ibidem in l.* 2. *num.* 2. *Iaſon. ad eandem rubr. num.* 2. *Oſaſch. deciſ.* 144. *n.* 12. *Rota deciſ.* 228. *num.* 22. *& deciſ.* 282. *num.* 8. *& ſeqq. par.* 7. *recent.* Vt ideo quia ceſſat in Ec- XLV.
cleſia metus incuſſio, facta ſuſtineatur ceſſio illi facta, *Sarnen. ad reg. de Subdelegat. litigantium quæſt.* 1. *num.* 2. *Rota d. deciſ.* 228. *n.* 23. *par.* 7. *recent.* Imo cuicumque perſonæ con- XLVI.
ſtitutæ intra limites ditionis Eccleſiaſticæ, cum ibi ob vindicem Romanorum Pontificum vigilantiam, & Cardinalium Legatorum ibi Præſidentium non datur iſta metus incuſſio, nec potentia conſiderabilis ad hunc effectum, *Merlin. deciſ.* 799. *num.* 9. Verum è contra redditur irrita prædicta ceſ- XLVII.
ſio, ſi fiat iis, qui ſunt de familia potentioris, *Salycet. ad l.* 1. *C.*

ne lic. potent. num. 4. *Barbos. ibidem num.* 8. quia licet contrarium ſenſerit Iaſon, *ad eandem rubr. num.* 1. *in fin.* Loquitur tamen, quando non conſtat de potentia familiaris; cum alias, ubi Dominus auxilium præſtet familiari, vel hic alias familiaritatis ratione eſt potens, irritetur ſibi facta ceſſio, non ſecus ac irrita eſt illa, quæ fit ipſi potentiori. *Trentacinqu. var. reſol. lib.* 2. *ſub rubr. de poſtul. reſolut.* 2. *num.* 4. *verſ. ego ſub fœdere.*
XLVIII. ſive palam, ſive occulte patrocinium præſtetur, vel etiam per interpoſitam perſonam. *Barboſ. d. l. p. num.* 7. *Trentacinqu.*
XLIX. *dic. reſol.* 2. *num.* 3. ſuſtinentur tamen hæ ceſſiones factæ potentiori, vel ejus familiari, ſi judicium futurum ſit cum æque potenti, vel in cauſis criminalibus, in quibus ingeritur pœna ſanguinis. *Iaſon ad d. rubr. num.* 2. vel alienatio fieret filiis & deſcendentibus potentioribus, *gloſſ. in l. ſi quis ita § & lege. ff. de verb. oblig. Barboſ. d. l.* 1. *num.* 11. vel aliis conſanguineis,
L. *Trentacinqu. d. reſol.* 2. *n.* 10. Et quamvis per hujuſmodi ceſſiones violetur legum diſpoſitio, tamen quia delictum hoc non eſt atrox, cum non ſit vetitum à jure Divino, nec gentium, ſed tantum à Iure Civili, ſi forte is qui ceſſerit ſit minor, reſtituetur in integrum, quando potentior ille in quem ceſſio facta fuit cauſæ jacturam patiatur, *Cancer. var. reſol.*
LI. *par.* 2. *cap.* 12. *à num.* 74. *ad finem.* Præterea vetitum eſt cedere ei qui ſit potentior alia quapiam ratione, quæ judicii mutationem inferat, *l. p. & tot. tit. ff. de alien. Iudic. mutand. cauſ. facta. l. unic. C. eodem:* puta ſi quis Clerico donet, vel aliàs Iura cedat, ut ita Adverſarios ad Eccleſiaſticum forum trahat. *cap. fin. & ibi gloſſ. V. Eccleſiaſticum forum, & DD. de alien. jud. mutand. cauſ. facta*, nam etiam talis ceſſio à Iure reprobatur, adeo ut detur reſtitutoria actio in eum qui alienavit, in quantum intereſt duriorem Adverſarium non ha-
LII. buiſſe. *Cujac. obſervat. lib.* 10. *cap.* 3. quando tamen ex hac translatione actionum ſequatur actualis mutatio fori, *gloſſ. in d. cap. fin. V. Eccleſiaſticum forum de alien. jud. mut. cauſa facta,*
Rota

Rota decis. 1. eodem tit. in Novis. & decis. 282. num. 18. par. 7. Recent. Cujus intuitu cum consideretur collitigantis præjudi- LIII.
cium, non requiritur ea potentioris auctoritas, quam modo considerabamus, *hic num.* 44. sed satis est quæcunque auctoritas seu qualitas habilis ad inducendam mutationem fori, quæ vigeat in ea persona, in quam fiat alienatio; *gloss. in l. 2. V. actiones. C. ne lic. potent. & ibidem Alberic. Salycet. Iason, & alii quos laudat & sequitur Rota, quæ dissidentes DD. sententias conciliat decis.* 282. *par. 7. recent. à num. 4. ad 16.* Et licet pro- LIV.
hibitio alienationis, quæ fiat mutandi Iudicii causa, respiciat judicium, quod fore speratur, nedum tamen est cœptum, *gloss. in cap. p. V. vertitur; de alien. jud. mut. caus. facta. Cironius ibidem vers. quoties nempe. Speculat. in tit. de cess. act. § sciendum, num.* 12. *Rota d. decis.* 282. *num.* 17. *par. 7. recent.* LV.
ad differentiam cessionis, quæ fit in potentiorem, quam æque comprehendere judicium inchoatum & inchoandum sensit Salycetus, *ad l. 1. C. ne lic. potent. num.* 3. numquam tamen LVI.
permittitur in conjunctam vel extraneam personam donationibus vel emptionibus, vel quibuslibet aliis contractibus, transferre rem litigiosam, *l. lite 2. & ibi DD. C. de litigiosis. Rota decis.* 173. *num. 4. par. 7. recent. decis.* 88. *num. 3. coram Durano:* quod litigiosi vitium tamen non cadit in re subjecta LVII.
speciali, vel generali hypothecæ § 1. *Novell. de litigiosis. Cancer. var. par. 2. cap. 12. num. 10. Osasch. decis. 144. num. 7.*
Nec ubi intentata fuit actio mere personalis. *Bartol. in l. 1.* LVIII.
§ si inter. ff. de litigios. Osasch. decis. 144. n. 7. Roman. Cons. 270. num. 3. Rota decis. 173. num. 6. & decis. 228. num. 3. par. 7. recent. Et in Romana hæreditatis de Gratianis, 11. Decembris 1648. *§ obstare. coram Meltio.* quando etiam ex tali actione personali actor intenderet in consequentiam assequutionem bonorum, cum in hac materia id solum attendatur quod primario petitur, *Cancer. d. cap. 12. num. 13. Merlin. decis. 799. num. 4. & 5.* Sed illa res vere dicitur litigiosa, de cujus domi- LIX.
nio

nio inter petitorem, & possidentem judicialiter contenditur, § 1. *Novel. de litigios. Duran. decis.* 88. *num. p. Rota decis.* 281. *num.* 1. *par.* 7. *recent.* vel etiam coram arbitris, quorum tamen sententia mereatur exequutionem, *Cancer. var. p.* 2.
LX. *cap.* 12. *num.* 36. *& seqq.* Adeoque vetita est à Iure rei litigiosæ translatio, ut neque per ultimam voluntatem possit transferri, sed tunc incunda sit litis æstimatio præstanda his, quibus actiones vel res litigiosæ imo etiam ambigua Chirographa relicta sint, si jus antiquum attendamus. *l. quicumque* 3. *C. de litigiosis.* Et ex jure Novellarum Legatarius id totum quod sibi relictum est consequatur, si hæres judiciali sententia Dominus declaretur; Si vero hic in Iudicio victus extiterit, Legatarius nihil consequatur, quasi testator sciens rem esse litigiosam purum litis eventum ipsi reliquerit, *§ p. vers.*
LXI. *& hoc autem. Novel. de litigios.* ita forte si quis rem litigiosam
LXII. in alium transferat; quamvis alias contra tertium via exequutiva procedi non possit, *Bald. l.* 1. *num.* 6. *vers. secus si agitur. C. commun. de leg. Rota decis.* 15. *num.* 8. *coram Duran. decis.* 630. *num.* 2. *coram Greg. & in Perusina bonorum* 23. *Iunii* 1651. *§ & maxime. coram Celso.* Tamen contra eum, in quem translata fuit res litigiosa, recta via fit exequutio, *Cancer. d. cap.* 12. *num.* 17. *Gratian. cap.* 502. *num.* 22. ubi an id procedat contra eum, qui ignoranter accepit rem litigiosam
LXIII. *num.* 23. *& seqq.* Tunc tamen litigiosas res licet alienare, quando ille non separatim, sed cum universitate bonorum transferantur. *argum. text. in l. immodicis* 24. *ff. de contrah. empt. Rota decis.* 799. *num.* 1. *&* 2. *coram Merlino. decis.* 173.
LXIV. *num.* 22. *& decis.* 228. *num.* 18. *par.* 7. *recent.* vel per divisionem factam inter cohæredes, *l. fin. in fin. C. de litigios.* § 1. *vers. & hoc adjiciendum Novel. de litigios.* vel ex causa impen-
LXV. sarum funeris, *Ciron. in parat. decretal. ad tit. ut lite pendente.*
LXVI. vel transactionis, *l. fin.* § 1. *C. de litigios. Cancer. d. cap.* 12. *num.* 53. *Rota in d. Romana hared. coram Meltio. § neque ullius.*

Vel

Vel dotis *l. fin. § p. in fin. C. de litigiosis. Gloss. in l. ante divisionem, & ibi Bald. C. de Iure Dotium. Cancer. d. cap. 12. n. 51. Duran. decis.* 481. *numer.* 4. constituendæ seu restituendæ, *Rota in d. Romana hæreditatis de Gratianis. § neque ullius. coram Meltio. & in eadem* 26. *Iunii* 1651. § 2. *coram Bichio.* Nisi tamen alienans haberet alia bona, ex quibus dotem posset solvere: tunc enim cessat ratio publicæ utilitatis, vel necessitatis, ut post Cephalum *Cons.* 64. *num.* 10. *& seqq.* sensit Rota, *in d. Romana coram Bichio* § 2. *&* § *verum.* quæ rejicit contrariam sententiam Duran. *decis.* 281. vel non ageretur de bonis ejus qui dotare teneretur, vel à quibus alias eos extrahi deberet, *Baldus Novel. de dote par.* 11. *privil.* 1. *num.* 23. *Rota in d. Romana coram Bichio, § alteram, & § minus obstat.* Et in universum sustinetur rei litigiosæ translatio, quandocumque possessor eam transferat ex causa necessaria, ut post Innocentium, Baldum, Bartolum, Angelum & Alexandrum Cancerius, *var. par.* 2. *cap.* 12. *num.* 48. *&* 49. qui & rem litigiosam, si tempore sit peritura, licite docet alienari, *ibidem num.* 49. LXVII. LXVIII.

Ea igitur omnia, quæ ex DD. à nobis allegatorum auctoritate diximus hic à supradictis legibus prohiberi, in hoc textu repetita censentur; injungiturque Præsidibus, ut violatores LXIX. earum Constitutionum omnino cohibeant sine ullo cujusquam potentiæ respectu, *cujuslibet sint hac agentes dominii: sufficit enim per omnia* Præsidi *ad perfectam fortitudinem & lex & Imperii favor:* oportet enim, quod is, qui præest populis, *neminem improbe agentium revereatur, etsi dives, etsi majore aliqua dignitate praditus sit:* ideo enim è numero præstantiorum eligitur, *ut pro sua potentia necesse non habeat cuiquam alii attendere, quam* Principi *& Legibus, secundum quas & ipse judicet, & subditos vitam instituere procuret. § mittemus* 2. *Novel. de Pratore Lycaoniæ.* Et ex hac cura laudem à populis, à Principe præmia exspectat vigil Præses: *esto justus* (dicebat Iusti- LXX.

Nn nianus,

nianus, dum *in § porro autem* 11. *Novel. de Proconʃ. Cappadoc.* alloqueretur Cappadociæ Proconſulem, & in eo cæteros Præſides,) *& elato animo; & tam nos quam legem præ oculis habeto: cognoſcitoque, quod ſi ſtrenuè iſta exequatur, longiore tempore in hoc officio permanebit, & major ipſum alius forte Magiſtratus excipiat: Cæterum ſi noſtris juſſionibus neglectis potentiores aliquos, non Legem, aut nos colat & veneretur, tum primo quoque tempore iis, quæ in ipſum collata fuerunt, excidet, tum de cætero inter condemnatos habebitur indignus noſtro viſus judicio.*

C A P V T XIV.

De alienis colonis & capite cenſitis, ut nemo eos ſuſcipere audeat.

Sed etiam ſuſcipientes alienos agricolas ſic odio habebis, ſic compelles cito reddere quod ſuſcipiunt male, ut ſi plurimum manſerint inobedientes, omne quicquid in onus provinciæ eſt, illorum poſſeſſionibus hoc impones. Si vero in aliis provinciis agricolæ dicantur eſſe conſtituti, literis utêris publicis ad provinciarum Præſides, ut in eas fugientes agricolas confitentes aut convictos tradant poſſeſſionibus, & revocentur ad provinciam cui præſides: & inobedientes vehementer corripies, minus

Ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰσδεχομένους ἀλλοτρίους γεωργοὺς, οὕτω μισήσεις, οὕτως ἀναγκάσεις θᾶττον ἀποδοῦναι τοὺς ληφθέντας κακῶς, ὡς εἰ μέχρι πολλοῦ μένοιεν ἀπειθοῦντες, ἅπαν ὅσον ἄπορον τῆς ἐπαρχίας ἐστὶ, τοῦτο τῶν ἐκείνων κτήσεσιν ἐπιθήσεις. εἰ δὲ ἐν ἑτέραις ἐπαρχίαις οἱ γεωργοὶ λέγονται καθεστάναι, γράμμασι χρήσῃ δημοσίοις πρὸς τοὺς τῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων ἡγουμένους. ὥστε αὐτοὺς τοὺς ἐν αὐταῖς πεφευγότας γεωργοὺς συνομολογοῦντας ἢ ἐλεγχομένους παραδίδοσθαι τοῖς κεκτημένοις, καὶ ἐπανάγεσθαι πρὸς τὴν ἐπαρχίαν ἧς ἄρχεις,

minus idoneorum adjectione. Competens enim est, talia studentem, hinc onus & rerum deminutionem in sua facultate cognoscere: ut minoratus cognoscat quantum est lædere & delinquere in alios. Sed hoc ipsum age, sive prædia possidentes in provincia sint, sive aliquorum aliis competentium gubernatores sint. Oportet etenim & possessores illa solum habere quæ eis dat lex, & gubernatores alienarum illis præesse solummodo, quæ per conductionem aut alium legitimum eis sunt tradita modum: extraneis autem abstinere: & non providere quidem aliis, lædere vero alios, & sibimet lucrum impium ex hoc adquirere.

ἄρχεις, καὶ τοὺς ἀπειθοῦντας σφοδρότερον μελλέναι τῇ τῶν ἀπόρων ἐπιβολῇ. προσῆκον γάρ ἐστι τὸν τὰ τοιαῦτα προσδιδόντα, τὸ ἐντεῦθεν ἄτοπον καὶ τὴν τῶν πραγμάτων ἐλάττωσιν ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ περιουσίας μαθεῖν, ὅπως ἂν ἐλαττούμενος γινώσκοι πόσον ἐστὶ τὸ ἀδικεῖν τε καὶ πλημμελεῖν εἰς ἑτέρους. τοῦτο δὲ πράξεις, εἴτε οἱ τὰ χωρία κεκτημένοι κατὰ χώραν εἰσὶν, εἴτε τινῶν ἑτέροις προσηκόντων φροντισταὶ καθεστήκοιεν. δεῖ γὰρ καὶ τοὺς κεκτημένους, ἐκεῖνα μόνον ἔχειν ἅπερ αὐτοῖς δίδωσιν ὁ νόμος, καὶ τοὺς προνοοῦντας τῶν ἀλλοτρίων, ἐκείνων προΐστασθαι μόνον ἅπερ κατὰ μίσθωσιν ἢ καθ' ἕτερον νόμιμον αὐτοῖς παραδέδοται τρόπον. τῶν δὲ ἀλλοτρίων ἀπέχεσθαι, καὶ μὴ προνοεῖν μὲν ἑτέρων, ἀδικεῖν δὲ ἄλλους, καὶ ἑαυτοῖς κέρδος ἀσεβὲς ἐντεῦθεν πορίζειν.

I. *Deserta prædia quibus attributa.*
II. *Agricolarum species quæ antiquitus.*
III. *Colonis prædia deserere vetitum.*
IV. *Alieni coloni non poterant recipi nec emi.*
V. *Litterarum publicarum usus inter Præsides.*
VI. *Agricultura laus, & num.* VII.
VII. *Nobilitati non derogat agricultura.*
VIII. *Quæstoris à Iustiniano instituti in Vrbe Constantinopolitana munus.*
IX. *Mendicantes validi ad agriculturam vel alia opera publica ablegandi, & num.* XI. *& si recusent puniendi, num.* XII.
X. *Pauperes sunt alendi.*
XIII. *Agricolas alienos sub clientela suscipere vetitum.*
XIV. *Suscepti qui dicerentur.*
XV. *In ditione Ecclesiastica vetitum clientela Principum exterorum se submittere.*
XVI. *Princeps tenetur subditos ab injuriis defendere.*

I. Vm certa ratione prædiorum tributa Romanis
olim Principibus provinciæ penderent, ea præ-
cipua publice cura fuit, ne per cultorum negli-
gentiam agri desererentur ac sterilescerent, inde-
que unà cum cæteris commodis etiam tributorum emolu-
menta interciderent: quapropter prædia, quibus proprii cul-
tores non essent, colenda Decurionibus attribuebantur *l. 1.*
C. de omni agro deserto. vel utiles terras possidentibus, qui ea
colerent, dabantur, *l. qui utilia* 5. *Cod. eod.* vel denique occu-
pantibus permittebantur, *l. qui agros* 8. *l. qui fundos* 9. *C. eod.*
II. Cumque ea de causa plures essent agricolarum species, de
quibus Cujacius, *ad rubr. C. de agricol. & cens. & ibid. Perez.*
n. 1. 2. *&* 3. quod scilicet alii essent servi censibus & terræ ad-
scripti, qui unà cum proprio peculio ad dominum pertine-
bant, *l. agricolarum* 18. *l. ne diutius* 21. *C. de agr. & censit.*
III. alii vero libertate tam in rebus quam in persona fruerentur,
sed prædia deserere non possent, ubi per triginta annos illa
incoluissent, *d. l. agricolarum. & l. cum scimus* § 1. *C. de agric.*
& censit. l. p. C. de præd. tamiac. nisi donis & remunerationibus
se redimerent ab hoc onere, ut observavit Cironius, *obser-*
vat. Iur. Canon. cap. 10. qui ejus redemptionis formulam *ibid.*
exhibet *lib.* 2. quod idem in eorum filiis statutum fuit ex
IV. Anastasii constitutione, *l. cum satis* 23. § 1. *C. eod.* Hinc igitur
cautum fuit, gravibus etiam indictis pœnis, ne alieni coloni
vel adscriptitii ab aliis reciperentur, sed si forte fugissent,
priori terræ redderentur, *l. omnes* 6. *l. omnes profugi.* 8. *l. ser-*
vos 12. *C. eod.* imo sine hac nequaquam possent alienari,
l. quemadmodum 7. *C. eod.* Cum igitur in Mandatis exigendo-
rum tributorum cura fuisset Præsidibus in primis indicta su-
perius, *cap.* 1. iisdem jure injungitur, ut susceptores hujusmodi
alienorum agricolarum odio suo dignos judicent, aç eos
compellant dominis & terris *cito reddere:* & si inobedientes
sint,

ſint, tunc deſerti agri, non iis qui fertiles poſſideant, applicentur juxta prædictam diſpoſitionem Valentiniani & Theodoſii, *in l. qui utilia 5. C. de omn. agr. deſert.* ſed inobedientibus his onus imponitur, ut, pro hujuſmodi terra tunc inculta, fiſco tributa præſtent; & ſi extra provinciam agricolæ hujuſmodi ſe contulerint, præſes per publicas litteras aliarum provinciarum judices requirat, ut eos prioribus dominis reſtituendos ad ſe tranſmittant: Frequens quippe eſt inter di- V.
verſarum regionum Præſides hujuſmodi litterarum commercium, per quas in adminiſtranda juſtitia mutua præſidia ſibi invicem conferunt, puta in accerſendis teſtibus alterius provinciæ, eorum depoſitione tranſmittenda, reis evocandis, aliiſque hujuſmodi actibus exercendis, de quibus Gothofredus *ad l. à Divo 15. § ſententiam. V. juſſi. ff. de re jud.* Et ſane VI.
potiſſima eſſe debet Præſidialis vigilantiæ pars, quæ ad frequentandam agrorum culturam ejuſque artis civium animis conciliandæ curam pertinet, cum hæc *ſecundum naturam potiſſima* hominis *poſſeſſio* ab Ariſtotele *Oeconom. p. cap. 2.* Et *corporibus noſtris vitaque utilitati maxime conveniens* à Columella cenſeatur, *de re ruſtic. lib. 1. in præfat.* eo quia *ſine ludicris artibus atque etiam ſine cauſidicis olim ſatis fœlices fuere futuræque ſunt urbes; at ſine agri cultoribus nec conſiſtere mortales, nec ali poſſe manifeſtum eſt:* hinc teſte Plinio *hiſt. nat. lib. 18. cap. 3.* Romæ *agrum male colere cenſorium probrum judicabatur*: & ad conſtituendum populum agricolam plurimas leges apud multos antiquitus latas memorat Ariſtoteles *polit. lib.2. cap.4.* Atque tunc, imo inter hodiernam quoque VII.
luxuriam ac rerum omnium corruptelam, agricultura cuicunque hominum fortunæ citra omne nobilitatis diſpendium exerceri permittitur, *Tiraquel. de nobilit. cap. 32. per tot.* Et apud Diodorum Siculum *Biblioth. hiſtoricæ lib. 2.* vel ipſi barbari *in præliis quidem hoſtes alios interficiunt, & agricolas relinquunt intactos, tanquam in commune utiles.* Mirum itaque non

est, si quæ ad hanc materiam pertinent traduntur hic à Iustiniano, tanquam præcipua quibus provinciarum salus innititur, ad excitandos ad ejus cultum studiumque mortales: quam quidem ad rem exemplo pulcherrimo omnibus gentibus fuerit id, quod in urbe Constantinopolitana Quæstori à se constituto, seu restituto, Iustinianus injungit *in Novel. de*
VIII. *Quæstore*: cum enim hunc, *ibid.* § 1. vellet *requirere ad magnam* eam *Civitatem venientes, ex quacunque provincia sint, viros seu mulieres, cujuscumque fortunæ vel dignitatis existant, & perscrutari qui sint, aut unde venerint, & qua occasione*: jussit, *siquidem si agricolæ sint intendere quibus judicum horum competunt lites, & his imminere, velociterque eos eripere difficultatibus, propter quas* illuc *venerunt, & festinanter unde venerunt eos remittere:* Et cum hoc idem, *ibid.* § 2. *&* 3. in-
IX. junxisset, inde § 4. *&* 5. addidit, quod *si vitæ occasionem aliqui, aut lites non habentes in ea sunt civitate, ut propter victum* emendicandum, & *eo quod hic ad eorum desideria non sufficiat, jam etiam peccent; corporum eorum statum, qualis quis est, inspicere: & si quidem valent eis corpora, potentes autem sufficere ad laborem sunt: siquidem servilia fuerint, cognoscere quorum sunt, & hos etiam invitos possessoribus transmittere; si vero liberi fortuna & ex aliquibus civitatibus aut provinciis orti, has transmittere ad provincias, ex quibus orti sunt: si vero ejus terræ fuerint, & corporibus quidem validis utantur, vitæ autem decens non est occasio, hos non frustra esse terræ onus permittere; sed tradere citius eos operum publicorum attinet artificibus ad ministerium, & præpositis pannificantium stationum, & hortos operantibus, aliisque diversis artibus, aut operibus, in quibus valent simul quidem operare, simul autem ali: & segnem ita ad meliorem mutare vitam. si vero aliqui noluerint observire operibus, quibus traditi sunt, hos sectari* (vel melius ut habet Græca lectio expellere) *civitate; ut non, segnitie eos ad illicitos actus impellente, leges eos abripiant ad pænas tradentes Iudicibus: lassos*

ſos autem, & læſas corpore, aut canitie graves, hos ſine moleſtia eſſe jubemus in civitate, aut pie agere volentibus adſcribendos; (hoc eſt, ut Græca indicat lectio, *à pie agere volentibus alendos:)* ut ſic invalidis mendicantibus victum præberi juſſerit, ſed validos ad opera publica, & præſertim ad agrorum culturam obligari: hoc idem antea, ſeveriori tamen Sanctione, præſcripſerant Gratianus, Valentinianus & Theodoſius, *in l. unic. C. de mendic. valid.* ſtatuentes, quod *cunctis, quos in publicum quæſtum incerta mendicitas vocaverit, inſpectis, exploretur in ſingulis & integritas corporum, & robur annorum: atque inertibus & abſque ulla neceſſitate miſerandis neceſſitas inferatur, ut eorum quidem, quos tenet conditio ſervilis, proditor ſtudioſus & diligens dominium conſequatur: eorum vero quos natalium ſola libertas perſequitur, colonatu perpetuo fulciatur.* adeoque etiam ab Imperatoribus nebulones hi colendis agris per jus coloniæ (cujus onerum ſpeciem quandam nobis exhibent leges Bacuvariorum tit. 1. cap. 14.) mancipentur.

Neque tamen pietas inde lædi ulla ex parte dicenda eſt, X.
cum his, qui re vera ſunt miſeri, id potius reſervetur, quod peſſimis ſubtrahitur: & teſte Auguſtino *in can. non omnis 2. 5. quæſt. 5.* longe *utilius eſurienti panis tollitur, ſi de cibo ſecurus juſtitiam negligebat, quam eſurienti panis frangitur, ut injuſtitiæ ſeductus acquieſcat:* imo ubique gentium ſervandum videtur id, quod Capitularium *lib. 1. cap. 124.* ſtatuerunt Carolus Magnus, & Ludovicus Pius, ut ſcilicet *de mendicis, qui per patrias diſcurrunt, unuſquiſque fidelium ſuum pauperem de beneficio aut de propria familia nutriat, & non permittat alibi ire mendicando; & ubi tales inventi fuerint qui ſibi manibus laborent, nullus eis quidquam tribuere præſumat.* Verum quia ut XI.
Vlyſſem, qui ſe mendicum ſimulabat apud Homerum *Odyſſ. lib. 18.* alloquebatur Eurimachus:

Ἀλλ' ἐπεὶ ὖν δὴ ἔργα κακ' ἔμμαθες, οὐκ ἐθελήσεις
Ἔργον ἐποίχεσθ. ἀλλὰ πτώσσειν κτ' δῆμον

Βούλεαι

βούλεαι ὄφρ' ἂν ἔχης βόσκειν σὴν γαστέρ' ἄναλτον.
Sed quoniam igitur jam opera mala didicisti,
Non voles opus inire, sed trepidare per populum vis,
Ut possis pascere tuum ventrem insatiabilem.

Qui malam hanc inierunt consuetudinem hinc inde stipem emendicandi, malunt in illo paupertatis squallore versari, quam manuum suarum labore victum quærere: hi sunt ideo ad agriculturam vel alias artes pœnarum metu compellendi, ne prætextu eleemosynæ otiosorum hominum, & plerumque pravorum foveatur inertia, & ne hi fucorum instar mendicantibus debilibus & infirmis victum auferant, ut senserunt Peguerra *plene decis. Crim.* 4. *num.* 3. *& seqq.* Ioannes de Platea, *ad l. unic. C. de mendicant. valid.* Tholosanus *synt. jur. univers. lib.* 36. *cap.* 6. *num.* 13. *& seqq.* Perez. *ad illum titulum num.* 9. Cohellius *in bul. bon. reg. cap.* 41. *n.* 19.
XII. & Bobadilla *politic. lib.* 2. *cap.* 13. *num.* 32. qui omnes consentiunt hos, si recusant agriculturæ opera vel alios labores exercere, fustigationis pœna multandos esse, vel etiam ad triremes condemnandos: & ita pluribus in locis observari testantur. Ita olim Sardos pœnam ignaviæ & socordiæ constituisse memorat Ælianus *variæ historiæ lib.* 4. *cap.* 1. ut qui otiose viveret, rationem vitæ reddere, & unde viveret ostendere teneretur, quod idem à Græcis & præcipue Atheniensibus factitatum accepimus teste Plutarcho *in Solone*, item à Romanis, ut ex vetustis auctoribus observant Perez. *d. tit. de mendic. valid. num.* 6. & Tholosanus *d. cap.* 6. *num.* 18. *& seqq.*

XIII. Cum tamen in præcedenti capite potentiorum patrocinia vetuerit Imperator, & hic acriter invehatur in illos, qui alienos agricolas suscipiunt, ad causam patrociniorum ea spectare quæ hic traduntur, observat hoc loco Cujacius: unde non omnino incongruum erit asserere, Iustinianum respexisse ad Leonis & Anthemii Constitutionem, qui imposita pœna centum

centum auri librarum nobilioribus, & facultatum amissione iis qui mediocris sint fortunæ, vetuerunt potentioribus sub clientelam propriam suscipere vicanos & agricolas ac eorum bona; tabellionibus etiam, qui instrumenta in hanc causam conficerent, bonorum proscriptione plectendis. *l.* 1. *C. ut nemo ad suum patrocin.* cui textui conforme esse hoc Mandatorum caput monet *ibidem* Cujacius, qui clientes hujusmodi XIV.
susceptos divi Augustini & Servii testimonio comprobat, imo etiam Salviani, qui locum hunc quam maxime, 5. *de provid. Dei*, per hæc verba illustrat: *Vt vim exactionis evadant, tradunt se ad tuendum protegendumque majoribus, dedititios se divitum faciunt, & quasi in jus eorum ditionemique transcendunt: nec tamen grave hoc esset, si potentiores patrocinia ista non venderent; hac lege pauperes tueri videntur, defensoribus suis omnem fere substantiam suam addicunt; nihil susceptis tribuunt, sed sibi: Novum genus venditionis & emptionis, Venditor nihil tradit, & totum accipit; Emptor nihil accipit, & totum penitus amittit.* Vt ideo jure Clemens VIII criminis XV.
læsæ Majestatis reos esse sanciverit, *Constit.* 78. § 9. illos, in ditione Pontificia, qui se, vel propria bona, Principis cujuspiam exteri protectioni vel clientelæ subjiciant, nam Regio XVI.
ipsi diademati in supremæ Majestatis judicium adhæret subditorum ab injuriis & violentiis continua defensio, *Perez. ad tit. Cod. ut nemo ad suum patrocin. num.* 3. *Bobadil. polit. lib.* 2. *cap.* 16. *n.* 83. 117. & 196. *Roder. de an. redit. lib. p. quæst.* 17. *num.* 71. *ad finem. Borel. de Reg. Cathol. præst. cap.* 5. *n.* 7. & 20. quare citra gravem Principis injuriam nemo potest ab aliis defensionem hanc implorare, quasi Principi exprobraturus, quod sibi à Deo commissos populos defendere nolit, vel nesciat.

CAPVT XV.

De titulis affixis alienis prædiis.

Titulos autem imponere prædiis alienis, aut ergasteriis in civitatibus constitutis, & superscribere sua vocabula, ita præsumentibus periculosum esse scias, ut agnoscant, quia hæc agentes ipsi suam substantiam applicabunt fisco. Si enim causam soli imperio & fisco datam tentaverit aliquis arripere, in suis agnoscat experimentum: & suis rebus titulis impositis publicis, fiat aliis exemplum abstinentiæ: qui si iisdem implicentur malis, similibus subdentur pœnis. Hæc igitur omnia observa, sciens nostram circa te voluntatem atque sententiam, qualis quidem erit delinquente te, qualis autem probato, & nostra sequente præcepta, ac leges.

Σανίδας δὲ ἐπιτιθέναι χωρίοις ἀλλοτρίοις, ἢ ἐργαστηρίοις ἐν πόλεσι διακειμένοις, καὶ ἐπιγράφειν τὰς ἑαυτῶν προσηγορίας, οὕτω τοῖς τολμῶσιν ἐπικίνδυνον καταστήσεις, ὡς γινώσκειν ὅτι ταῦτα πράττοντες, αὐτοὶ τὴν ἑαυτῶν περιουσίαν προσάψουσι τῷ δημοσίῳ. εἰ γὰρ πρᾶγμα μόνῃ τῇ βασιλείᾳ καὶ τῷ δημοσίῳ διδόμενον πειρῷτό τις ὑφαρπάζειν, ἐν τοῖς ἑαυτοῦ μανθανέτω τὴν πεῖραν· καὶ τοῖς αὐτοῦ πράγμασι τίτλων ἐπιτιθεμένων δημοσίων, γινέσθω τοῖς ἄλλοις παράδειγμα σωφροσύνης· εἴπερ εἰ τῶν αὐτῶν ἅψαιντο κακῶν, ταῖς ὁμοίαις ποιναῖς ὑποκείσονται. Ταῦτα τοίνυν ἅπαντα φυλάξεις, γινώσκων τὴν ἡμετέραν περί σε προαίρεσίν τε καὶ γνώμην, ὁποία μέν τις ἔσται πλημμελοῦντός σου, ὁποία δὲ εὐδοκιμοῦντος, καὶ τοῖς ἡμετέροις ἀκολουθοῦντος παραγγέλμασί τε καὶ νόμοις.

I. *Cura fiscalium spectabat ad Comitem rerum privatarum.*
II. *Qua ratione is bona fisco addiceret.*
III. *Tituli qui, & velo, & cortina quid, & unde dicti.*
IV. *Insignium affixio arguit dominium, & vi.*
V. *Probat pariter Ius patronatus.*
VI. *Signo crucis designata ædes sacra.*
VII. *Titulos & nomina potentiorum usurpans punitur, & qua pœna.*
VIII. *Negans se possidere amittit possessionem.*

IX. *Prin-*

IX. *Principis titulos suis vel alienis prædiis apponere vetitum. Ampliatur num.* XII.
X. *Signa propria nemo potest imponere rei alienæ quam penes se habet loco pignoris.*
XI. *Titulos proprios alienis prædiis non licet apponere.*
XIII. *Delicta populi Præsidi tribuuntur.*

Comes rerum privatarum, cujus curæ omnis rerum fiscalium ratio incumbebat, *l. p. & toto tit. C. de off. Com. rer. privat.* titulos seu vela regia affigere solebat iis bonis, quæ fisco addicere vellet, idque publicis personis præsentibus, & solemni juris ordine servato fieri mos erat, *l. si quando* 3. *& ibi Cujac. V. addendum est. C. de bon. vac. Amaya ad l. si vacantia* 5. *num.* 3. *C. eod.* Hæc etiam *cortinæ regiæ* dicuntur ab Ambrosio, *epist.* 33. *lib.* 5. purpuraque etiam & auro contexebantur, ut sensit Revardus, *Var. lib.* 5. *cap.* 11. *& Amaya d. l. si vacantia. n.* 3. *&* 4. Principis imaginem vel nomen præ se ferebant, sive in velis ipsis expresso nomine & in titulis insculpto, ut censuit Baronius, *annal. tom.* 5. *ad an.* 439. *num.* 36. sive ea fuerint simplicia quædam signa Principis privilegium referentia, ut asserunt Menochius *de arbitr. casu* 338. *num.* 12. & Barbosa, *ad l. fin. C. ut nemo privat. titul. num.* 4. titulique nomine appellabantur, ducta etymologia à tuendo, propterea quod rem cui essent affixa, ne à quoquam violari posset, tutam præstabant, ut post Cujacium & Iuretum ac Bullengerum dixit Amaya, *d. l. vacantia. num.* 6. *C. de bon. vac.* I / II. / III.

Sicut igitur hodie ex insignium affixione probatur dominium rei, *Menoch. præsumpt.* 64. *num.* 6. *lib.* 3. *Mascard. de probat. Conclus.* 1052. *num.* 1. *& seqq. Afflict. decis.* 23. *num.* 4. *Rota Genuens. divers. decis.* 201. *n.* 2. *&* 3. *Buratt. decis.* 344. *num.* 2. Et patronus Ecclesiæ is asseritur, cujus insignia & arma in ea sunt affixa, *Roland. cons.* 84. *num.* 23. *& seqq. lib.* 2. *Peregrin. cons.* 75. *n.* 3. *lib.* 1. *Surd. cons.* 61. *n.* 29. *& cons.* 179. *n.* 59. *Hopping. de Iure insignium & arm. cap.* 6. *par.* 3. *n.* 152. *&* 164. *Randen. de analog. cap.* 23. *num.* 49. *Rota decis.* 201. IV. / V.

num. 2. coram Coccin. decis. 1141. *num. 7. coram Seraphino. & in Mediolanens. Priorat.* 14. *Martii* 1646. *§ sexto, in quam, coram Card. Corrado:* Sic antiquitus ex affixione Regii tituli, ad fiscum & Principem bona spectare cum inferretur, hoc idem à privatis ipsis usurpatum fuit aliquando, ut uniuscujusque dominium ex affixione tituli seu tabellæ argueretur, *l. si*
VI. *vitem* 22. *ff. si ad januam* 2. *& ibi Gothofred. ff. quod vi:* Unde emanavit mos, quod domibus præfixo signo crucis, quod est Christianæ religionis proprium insigne, illas ad sacrum cultum translatas fuisse ostenderetur, *Baron. annal. tom.* 2.
VII. *an.* 112. *num.* 6. *& in Martyrolog. ad diem* 26. *Iul. lit.* I. Hinc plerique, malarum quas foverent causarum desperata victoria, ad potentiorum patrocinia confugientes, eorum titulos prædiis controversis affigebant, quo veri domini ab iis vindicandis absterrerentur, auctoritatem ficti domini hac ratione reverentes: ad avertendum igitur pessimum hoc institutum, Arcadius & Honorius statuerunt, quod potentior existimationis bonæ famæ jactura plecteretur, *l. unica, in fine C. de his qui potent. nomine.* is vero qui potentis nomen usurpavit amissione etiam causæ justæ mulctaretur; & si injustam causam haberet, plumbatis cæsus, perpetuis metallorum suppliciis deportaretur, *l. unica C. de his qui potent. nom. titulos.*
VIII. *præd. affig.* cum alias, cessante hoc potentioris patrocinio, negans se possidere solam possessionem amittat, quæ judicis facto in adversarium transfertur, *l. fin. ff. de rei vindic. § illud*
IX. *quoque*, 10. *Novell. de trient. & semiss.* Alii pariter ad evitandas sibi juste excitatas controversias, suis prædiis Principis titulos affigebant, vel alienis, ut ea veris dominis usurparent, *Baron. ad. an.* 439. *num.* 36. ideoque Honorius & Theodosius decreverunt, ut is, qui bonis propriis regios titulos affixisset, ea illico amitteret, ita ut ad fiscum transferrentur, *l.* 1. *C. ut nemo priv. titul.* & Theodosius ac Valentin. sanciverunt, quod, qui regia vela alienis prædiis affigere auderet sine præceptione judi-

judicis competentis, ultimo supplicio afficeretur, si plebejus foret; si vero nobilis, bonis fisco addictis in exilium mitteretur, *l. fin. C. ut nemo priv. titul.* Vetitum quinimo fuit, ne rebus X.
alienis, quas quis pignoris loco, aliave quapiam ratione, penes se detineret, signa propria sine judicis auctoritate imponeret, *l. 1. & 2. C. Ut nem. lic. sine jud. auctor. signa reb. impon. alien.*

Singula hæc instituta per Iustinianum in hoc capite revo- XI.
cantur; dum injungit Præsidibus, ut ad fiscum transferant bona eorum, qui proprios *titulos prædiis alienis* affixerunt, aut *ergasteriis*, hoc est, officinis; unde ἐργαςηριακὸν dicitur tributum, quod pro his persolvitur, à Meursio *in glossar. græcobarbaro.* ita scilicet qui hæc violant Mandata, ea patientur damna, quæ aliis pessimo exemplo voluerunt inferre, quam Constitutionem hinc translatam legimus in Basilicis *lib. 6. tit. 3. cap. 22.* & repetitam in Novellis *in § oportet. 5. Novell. de moderat. Helen.* ubi præterea præscribitur Moderatori Helenoponti, ut titulos illos ad caput imponentis impingat & confringat: unde licet conjicere è ligneis tabulis confici consuevisse: & illud idem Prætori Paphlagoniæ demandavit Iustinianus, *§ atque hoc. 4. Novell. de Prat. Paphlag.* eidem ulterius injungens, ut si is, cujus tituli alienis prædiis affixi conspiciuntur, fuerit absens, confestim in vincula conjiciatur prædiorum curator, qui tormentis subjiciatur, ad ejus caput primo comminutis titulis. Et quia ministri domorum Cæsaris vel XII.
Augustæ aliquando regios titulos alienis prædiis affigebant, vel signa mobilibus imprimebant, vel aliorum agricolas fraudulenter suscipiebant, & hæc singula iis expresse vetuit Tiberius *in Const. de Divin. dom. § p.* Hæc vero Mandata ad unguem custodiri cum vellet Iustinianus, Præsides monet eatenus Principis gratiam fore consequuturos, quatenus hæc curabunt observari. Imo si in puniendis illis, qui titulos alie- XIII.
nis prædiis affigant, sit negligens Præses, *bonorum suorum publicationem sustinebit, ut qui cum facile pro magnitudine Imperii*

 ista

ista prohibere potuisset dedita ea opera neglexerit, ut sancitum est *in § atque hac 4. Novel. de Prat. Paphlagon.* quod Imperatoris dictum sedulo animadvertant provinciarum Præsides, hinc conjicientes ad eos referri mala omnia, quæ in provinciis sibi creditis contingunt.

CAPVT XVI.

Quid primum facere debeant Præsides cum provinciam ingrediuntur.

Mox autem ut ingrederis provinciam, convocatis omnibus in metropoli constitutis (dicimus autem Deo amabili episcopo, & venerabili clero, & nobilibus civitatis) insinuabis hæc nostra sacra præcepta sub gestorum insinuatione: & propones exemplar eorum publice, non solum in metropoli, sed etiam in aliis provinciæ civitatibus, transmittens ea per officiales tuos sine damno: ut omnes cognoscant in quibus suscepisti cingulum, & videant si hoc conservas, & nostro dignum temetipsum ostendis judicio.

Ἅμα δὲ ἐπιβαίης τῆς χώρας, συγκαλεσάμενος ἅπαντας τοὺς ἐν τῇ μητροπόλει καθεστῶτας (φαμὲν δὲ τόν τε θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον, τόν τε ἁγιώτατον κλῆρον, τούς τε ἐν τέλει τῆς πόλεως) ἐμφανῆ καταστήσεις ταῦτα ἡμῶν τὰ θεῖα παραγγέλματα ἐπὶ πράξεως ὑπομνημάτων· καὶ προθήσεις τὸ ἰσότυπον αὐτῶν δημοσίᾳ οὐ μόνον ἐπὶ τῆς μητροπόλεως, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις τῆς ἐπαρχίας πόλεσι, πέμπων αὐτὰ διὰ ταξεωτῶν σῶν, ζημίας χωρίς· ὥστε ἅπαντας γινώσκειν ἐφ᾽ οἷς παρέλαβες τὴν ἀρχὴν, καὶ ὁρᾶν εἰ ταῦτα φυλάττεις, καὶ τῆς ἡμετέρας ἄξιον σαυτὸν ἀποδεικνύεις κρίσεως.

I. *Præ-*

INstituerat Iustinianus, *in § eos autem 8. Novel. ut* I.
Iudic. sine quoquo suffrag. ut Episcopi ac Primates provinciarum, si quid à Præsidibus peccatum in administratione sit, notabile inde incommodum provinciales acceperint, cuncta ejusmodi Principi renunciare, precesque ad eum dirigere, quibus peterent, ut virum quempiam probum delegaret, qui de Præsidis commissis diligenter cognosceret; *quatenus ipse ubi injustitiam fecit, illic* II.
quoque pœnas subeat delictorum; ut neque aliter quispiam tale aliquid agere præsumat, ad exemplum respiciens: quoque id facilius fieri possit, congruum erat, ut populis innotesceret quidnam Præsides à Principe in Mandatis habuissent; ut sic melius illi dignoscerent, an in tributis exigendis & puniendis delictis Præses Principi obtemperaret: hanc igitur ob causam jubet Præsidem, statim ac provinciam ingressus est; ratione sibi *in l. observare 4. ff. de offic. Proconf.* præscripta, III.
convocatis in metropoli Episcopo, Clero & Nobilibus, nullam moram faciat, Mandata hujusmodi populo exhibendi, & eorundem exemplar ad singulas provinciæ civitates per officiales suos transmittendi, quo illis perlectis omnes intelligant nedum qua auctoritate polleat Præses, verum etiam an judicio de se à Principe facto, Mandatorum ab eo acceptorum observatione, respondeat; qua ratione incredibile dictu est quantum sibi studii in provincialium animis Princeps pareret; reputantibus singulis haud vulgarem erga se curam esse illius qui neque *Imperii famulitio pro eorum felicitate* parcendum sibi existimet, ut habetur *in Novel. ut judic. in epilogo, post § 14.*

Hanc

IV. Hanc autem formam servavit Iustinianus in alia lege, edita *in Novell.* 8. ad quam referuntur hæc quæ modo exponimus Mandata: ibi scilicet injunxit, eam legem tabulis aut lapidibus in porticibus Metropolitanarum Ecclesiarum insculpi, & ab Ecclesiasticis Præsulibus Principem moneri an eam Præsides observarent, ut eos præmiis vel pœnis, prout par esset, posset afficere. Cujus edicti in omni terra Deo amabilibus Archiepiscopis & sanctissimis Patriarchis conscripti, *in*
V. *eadem Novell.* 8. *post epilogum*, verba sunt hæc: *Tradita nobis à Deo Reipublicæ curam habentes, & in omni justitia vivere nostros subjectos studentes, subjectam legem conscripsimus, quam & tuæ sanctitati, & per eam omnibus qui tuæ provinciæ sunt, facere*
VI. *manifestam bene habere putavimus. Tuæ igitur sit reverentiæ, & cæterorum, hæc custodire; & si quid transcendatur à judicibus, ad nos referre, ut nihil contemnatur horum, quæ sancte & juste à nobis sancita sunt: sic enim nos quidem nostrorum subjectorum miserati, quoniam supra fiscalium functionum exactionem etiam maximas sustinent ex furto judicum violentias, propter factas provinciarum venditiones, hæc auferre per subjectam studuimus legem. Vos autem, si negligentes, non referatis à nobis quidem consecratam Domino Deo, rationem reddetis apud eum pro aliorum injustitia, si quod non agnoscentibus nobis damnum apud vos hominibus inferatur: sed oportet præsentes vos provinciis, & pro eis ac reliquis detestantes manifestos nobis facere, & rectos judices, & transcendentes hanc legem nostram: quatenus utrosque cognoscentes, hos quidem puniamus, illis autem repensemus: cumque lex publice proposita fuerit & omnibus manifesta; tunc intus*
VII. *recondatur in sanctissima Ecclesia cum sacris vasibus: utpote & ipsa dedicata Deo, & ad salutem ab eo factorum hominum scripta: facietis autem melius & illic habitantibus universis hominibus, si eam insculpentes aut tabulis aut lapidibus in porticibus sanctissimæ Ecclesiæ describatis, plenam præbentes omnibus horum quæ sancita sunt lectionem atque possessionem.*

Et

Et hinc etiam liquet, Mandata hæc loco prætorii edicti VIII. successisse, cum eorum instar in ipso suscepti Magistratus limine populis edicerentur, ut qua ratione in provincia jus reddendum foret, & crimina essent plectenda, unicuique notum esset, ac inde legibus illis, quæ in hoc Mandatorum volumine continentur, ultima accederet perfectio & com- IX. plementum, quod à publicatione legis emanare arbitrantur S. Thomas *p.2. quæst. 90. art. 4. in corp.* & Suarez *de legibus lib. 1. cap. 11.*

CAPVT XVII.

De armis.

Hæc enim conservata apud te faciunt præsentem tibi cingulum diuturniorem & gloriosiorem, siquidem super alia, neque armis uti non militantem permittes aliquem. Hæc te & Deo & legibus, & nobis charissimum constituunt. Sed & illud providebis, ut si quis eorum qui populum in turbas sollicitant, tentarit aliquando ab hac magna civitate fugere, aut solus, aut cum aliis, & venerit in provinciam cui praees: quatenus investigare de hoc & examinare cum omni subtilitate & [cautela cures,] & ubi constiterit, nunciare hoc, si forte digna

Ταῦτα γὰρ φυλαττόμενα τὰ παρὰ σοῦ ποιήσει σοι τὴν παροῦσαν ἀρχὴν χρονιωτέραν τε καὶ εὐκλεεστέραν, εἴγε, πρὸς τοῖς ἄλλοις, μηδὲ ὁπλοφορεῖν τῶν οὐχὶ στρατευομένων τινὶ συγχωρήσεις. ταῦτά σε θεῷ καὶ τοῖς νόμοις καὶ ἡμῖν προσφιλῆ καθίστησι. κἀκεῖνο δὲ προνοήσεις, ὡς εἴ τις ἐκ τῶν τοὺς δημοσίους θορύβους ἀνιστάντων, πειραθείη ποτὲ τῆς μεγάλης ταύτης πόλεως ἀποφυγεῖν, ἢ μόνος ἢ καὶ μεθ' ἑτέρων, καὶ γένεσθαι κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ἧς ἄρχεις, ἀνιχνεῦσαι τὰ περὶ τούτου, καὶ ἐξετάζειν σὺν ἀκριβείᾳ πάσῃ, καὶ ἐν ἀσφαλεῖ καθιστᾶν, καὶ μηνύειν ἐνταῦθα, εἰ τῶν πολλάκις ἐπιζητουμένων εἴη προσώπων· ὥστε καὶ ἄγεσθαι κατὰ ταύτην

digna inquisitione sint personæ, & adduci ad hanc felicissimam civitatem, & pœnas sustentare quas lex de talibus constituit. Dat. xvj. Kal. Maji, Constant. Belisario V. C. Cons.

ταύτην τὴν εὐδαίμονα πόλιν, καὶ ποινὰς ὑπέχειν ἃς ὁ νόμος περὶ τῶν τοιούτων διέταξεν. D. XVI. KAL. MAII, CONSTANTIN. BILIS. V.C. CONS.

I. *Mandata hæc diligenter observanda.*
II. *Delicta Principum raro sunt occulta.*
III. *Præses Mandata hæc non servans punitur.*
IV. *Armorum delatio turbarum est occasio.*
V. *Prohibita, & num.* XI. *etiam apud Romanos, num.* VII. *&* XIV. *quæ pœna, n.* VIII. *&* XVIII.
Ampliatur num. VI. XV. XVII. XXVIII.
Declaratur num. IX. XIII. XXI.
Limitatur num. XII. XXV. XXVI.
X. *Armandiæ jus inter regalia.*
XV. *Armorum mercimonium quodlibet vetitum, & num.* XVI. *&* XIX.
XVI. *Arma à quibus fabricarentur antiquitus.*
XX. *Constitutio Pii IV, & Pii V. de armorum delatione.*
XXI. *Statutum prohibens delationem armorum non comprehendit forenses, & cur. num.* XXIII.
Declaratur num. XXII. *Limitatur numer.* XXIV.
XXIII. *Itinerantibus usus armorum est concessus, & num.* VIII.
XXVII. *Delinquens obtenta venia defendi arma, gravius punitur.*
XXVIII. *Armatos domi retinere vetitum, & quæ pœna, num.* XXIX.
XXX. *Bucellarii & Isauri qui, remissive.*
XXXI. *Præses permittens privatis retinere armatos domi, punitur.*
XXXII. *Seditiones prohibitæ.*
XXXIII. *Inter crimina læsæ Majestatis enumerantur.*
XXXIV. *Mandatorum horum epitome.*
XXXV. *Syndicatus necessitas.*
XXXVI. *Qui de Syndicatu scripserint.*
XXXVII. *Constitutio Clementis VII. de Syndicatu.*
XXXVIII. *Auctoris Peroratio.*
XXXIX. *Alexander VII. laudatur.*

Vmerosam Mandatorum suorum seriem superioribus capitibus à nobis tractatam eleganti coro-
I. nide terminat in præsenti textu Iustinianus, affirmando, quod ea *conservata faciunt cingulum* (hoc est honorem ipsum qui cinguli traditione confertur) *diuturniorem & gloriosiorem*, ipsumque Præsidem *Deo legibusque* &
II. Principi charissimum: quod si officii sui immemor ad Mandatorum contemptum ac violationem procedat, medio se

Claud. de IV. Consul. Honor.

———— telluris in orbe
Vivere cognoscat, cunctis sua gentibus esse
Facta palam; nec posse dari regalibus usquam
Secretum vitiis; nam lux altissima fati

Occul-

Occultum nihil esse sinit, latebrasque per omnes
Intrat, & abstrusos explorat fama recessus.

eoque graviores ab se pœnas exactum iri intelligat, quo Princeps, à quo mittitur, justior, sanctior, ac Deo similior est: quem quidem Iustiniani verbis, *in § sed neque 3. Novell. de* III. *Pratore Lycaoniæ.* ita secum loquentem audiat: *si socordiæ se dare, & in his, quæ in ipsum contulimus, negligentius uti deprehenderimus, opem feremus legibus, & convenienti cum animadversione persequemur: & quemadmodum ille, neque verba nostra, neque leges, neque formam & gradum Magistratus veretur, ita neque nos ipsum verebimur, sed perinde ei obviabimus; & ut ipse rerum administratione utetur; & sive sordidis eum manibus uti, sive ad affectum aliquem respicere, sive leges nostras transgredi deprehenderimus, nos vigore legis ad facti sui rationem reddendam insistemus.*

Et quia publicam quietem, certum veluti finem, in hisce IV. Mandatis Imperator sibi præscripsit; nec aliunde magis illa turbatur, quam ex armorum delatione, unde parata rixarum & cædium occasio existit, animorum insaniam armorum fiducia impellente, *l. si servus 4. C. de his qui ad Eccles. conf.* Mandatum hoc cæteris attexit, ut *super alia neque armis uti* V. *non militantem aliquem* permittat Præses: cum ne militibus VI. quidem, præterquam in expeditione versantibus, armatis incedere permitti censuerint Tholosanus *in syntagm. Iur. univers. lib 36. cap. 26. n. 7.* & Farinacius *in prax. crim. q.* 107. *n. 26. & seqq.* id quod apud Sinas religiose observari, unde immunem eam gentem ab omni rixarum & cædium genere, jurgiaque non ultra unguium lacerationes excedere memorat Trigautius *in descript. Regni Chinensis, c. 6. § arma nemo.* Nemini quidem armorum usus Romanis legibus permittebatur, ut Servii Tullii, ac Pompeji magni, aliorumque in- VII. signium virorum exemplis comprobat Decianus: *tractat. crim. lib. 8. cap. 3. n. 2. 3. & 4.* hinc lege Iulia de vi publica te- VIII.

neri cautum fuit *in l. p. ff. ad leg. Iul. de vi publ.* illum *qui arma tela domi sua agrove in villa præter usum venationis vel itineris, vel navigationis coegerit:* & præterea *in l. eadem* § 1.
IX. *ff. eodem.* cum, qui *pubes cum telo in publico fuerit*, si tamen juxta Scevolæ placitum *ibidem l.* 2. ea excipias *arma, quæ quis promercii causa habuerit, hæreditateve ei obvenerint.* Morem hunc sequuti Valentinianus & Valens, *in l. unica C. ut armor. usus*, sanxerunt, ut *nulli prorsus* ipsis *insciis atque inconsultis quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur:* qui textus licet de jure movendi arma in bello videatur intelligendus,
X. ut sensit glossa, *ibid. V. movendorum*, quod soli Principi competit, cum inter regalia comprehendatur jus armandiæ, per quam exprimuntur armamenta, & ea quæ ad armorum negotium spectant, *Vultejus de feud. lib.* 1. *cap.* 5. *n.* 7. *Wetteran. de feud. lib.* 5. *ad Constit.* 8. *Federici*, § 1. *Peregr. de Iur. fisci lib.* 1. *tit.* 1. *n.* 14. *Mastril de Magistr. lib.* 3. *cap.* 10. *n.* 261. *&*
XI. *seqq.* videtur nihilominus & ipsis privatis armorum usum prohibere, vel quia movere arma idem sit ac iis uti, ut *arg. tex. in l. Parhippum* 4. *& in l. fin. C. de curs. publ.* sentiunt Cujacius & Gothofredus, *in d. l. unica.* vel quia id suadeat ejus tituli rubrica, in qua de usu in specie est sermo, ut animad-
XII. vertit Decianus *tract. crimin. lib.* 8. *cap.* 3. *n.* 5. hæc tamen prohibitio non complectebatur præpositos sacri cubiculi Cæsaris & Augustæ, quibus quoties ad agros suos adspiciendos vel ob aliam causam proficisci vellent, licebat cingulo uti,
XIII. *l. fin. C. de præposit. sacr. cubicul.* & Iure quidem antiquæ leges ita sanxerunt, quia cum arma vel defendendi corporis proprii, vel alius necandi gratia deferantur: eorum usus in venationibus & itineribus permittitur, in quibus ferarum vita petitur, & latronum insidiæ timentur; quas in civitatibus cum vigil Præsidum cura excludat, optima ratione armorum usus omnibus prohibebatur, exceptis iis personis, quibus Magistratus eo quem gerunt gladio insontes animadvertere jus

jus tribuit: Ideoque Herodianus *hist. lib. 3. cap. 35.* ensis ge- XIV.
stationem inter supremæ dignitatis insignia numeravit: & Augustus apud Dionem *hist. lib. 53.* à se constitutis Proprætoribus cum indulsisset jus capite plectendi milites, ensis delationem permisit: *neque enim ulli alii proconsuli, aut proprætori præfectove licebat gladio se accingere, quo ipso licentia necandi militis adimebatur, nam & Senatoribus & Equitibus, quibus alterum conceditur, alterum quoque adest.*

Verum quia parum fuerat armorum usum prohibere, si XV.
permisso eorum mercimonio, ea sibi comparare unicuique liceret; armorum quodlibet mercimonium privatis interdixit Iustinianus, & arma fabricare soli fabricensium scholæ XVI.
permisit, hoc est certæ cuidam militiæ virorum, qui sub dispositione Magistri officiorum constituti, arma bellica in publicis fabricis construebant, de quibus plene Pancirolus, *in notit. Imper. Orient. cap. 66. & seqq.* ita tamen, quod hi privatis non possent arma vendere, quæ alias non reddito pretio emptoribus auferebantur, § *volentes. Novel. de armis*: sed quæcunque arma fabricarent, in publico armamentario reconderent: adeo ut excepto cultello minori, cujus nullus in bello usus, reliqua arma privatis fabricare, vel emere non liceret: & Præsides; ac civitatum Defensores certa pœna punirentur, si eos à fabricandis vel emendis armis non removerent. § *hunc igitur 3.* § *ut autem 4. Novel. de armis.*

Hinc omni Iure tam Digestorum, quam Codicis, & No- XVII.
vellarum, delationem armorum (quorum appellatione quid veniat, differunt Caballus *resolut. Crim. casu 63. per tot.* Decianus *tract. Crim. lib. 8. cap. 2. n. 6. & seqq.* Bajardus *ad Clar. quæst. 82. n. 67. & 68.*) prohiberi, intulit Farinacius *in prax. Crim. quæst. 107. n. 2. & seqq.* addens, quod ubi peculiaris XVIII.
pœna per statuentes non fuerit imposita, ultra armorum amissionem, ea punitur pœna legis Iuliæ de vi privata, quam Iudici arbitrariam censent Menochius *de arbitr. casu 393. n. p.*

& Osaschus *decis.* 105. *n.* 7. Et affirmant idem Farinacius *ibid. à n.* 35. *ad* 45. hoc idem procedere de Iure communi,
XIX. in fabricantibus, vendentibus, & retinentibus arma, quamvis de consuetudine (cujus in hac materia maximam vim esse
XX. profitetur *ibid. n.* 146.) contrarium observetur; si tamen excipiantur in ditione Ecclesiastica parvuli sclopi, per Pium IV. Constitutione 49. vetiti, quam inde ad breviores pugiones extendit Pius V. *in Constitutione* 145. & cum Farinacio consentiunt Caballus *casu* 129. *n.* 19. Menochius *de arbitr. casu* 393. *n.* 18. *& seqq.* Decianus *tract. Crim. lib.* 8. *cap.* 3. *n.* 7. *& seqq.* Afflictus *ad Const. Siciliæ, lib.* 1. *rubr.* 9. *n. p. & seqq.*
XXI. Dubitant quidem Doctores aliqui, an extendantur ad forenses pœnæ per peculiaria civitatum statuta propositæ iis qui arma deferunt; & affirmativæ sententiæ plurimi adhærent, ea potissimum ratione, quod armorum delatio à jure, imo & à generali consuetudine ubique locorum sit prohi-
XXII. bita: Verum quidquid sit de jure, arbitrio Iudicis standum esse, qui inspecta facti & personarum qualitate pro sua religione decernat, an forensis plectendus sit aliqua pœna, vel omnino excusandus, censet Caballus, *resolut. Crim. casu* 129. *n.* 16.
XXIII. *& seqq.* ea optima ratione, quod licet de jure communi armorum usus prohibeatur, itinerantibus tamen permittitur, *l.* 1. *ff. ad l. Iul. de vi publ. Afflictus ad Constit. Neapolit. lib.* 1. *rubr.* 9. *num.* 3. *Farinac. prax. Crimin. quæst.* 108. *num.* 105.
XXIV. *& seqq.* & laudanda sit consuetudo, quam in Statu Ecclesiastico observari animadvertit idem Farinacius, *d. quæst.* 107. *num.* 20. quod scilicet nunquam puniantur forenses pro armorum delatione, nisi fuerint à portarum custodibus admoniti: quod institutum & à Massiliensibus observatum refert Valerius Maximus, *lib.* 2. *cap.* 6. *num.* 9. non enim licebat intrare oppidum eorum alicui cum telo, præstoque erat qui id custodiæ gratia acceptum exituro redderet; ut eorum ho-
XXV. spitia, quemadmodum advenientibus humana erant, ita quoque

que ipsis tuta essent: cæteris tamen, quibus armorum delatio prohibetur, quando id justæ aliquæ exposcant causæ, quarum plurimas refert Afflictus, *ad Constitut. Neapolit. lib.* 1. *rubr.* 14. *num.* 4. *& seqq.* eidem indulgetur peculiari licentia Præsidis, *Lucas de Penna l. unica. num.* 21. *C. ut armorum usus. Farin. d. quæst.* 107. *num.* 81. *& seqq.* imo vel sola ejusdem XXVI.
conniventia & officialium dissimulatio à pœna excusat, *Bursat. cons.* 77. *num.* 6. *Afflict. d. lib. p. rubr.* 14. *num.* 6. tunc tamen, si quis delinquat, gravius punitur, quia præter delictum, benignitatem Præsides offendit, *Cabal. resol. Crimin. casu* 63. *num.* 11. *Bajard. ad Clar. quæst.* 82. *statut.* 6. *num.* 75. Et quæ dicta sunt de armis, eadem quoque in armatis procedunt, quos plures retinent domi, iisque stipati per civitates incedunt, *l. in eadem* 3. *ff. de vi publ. Decian. tract. Crim. lib.* 8. *cap.* 3. *num.* 8. Imo eos qui armatos hujusmodi, sive milites sint, sive servi, domi retinent, severissimis pœnis puniri voluerunt Imperatores: Siquidem *in l. fin. C. ad l. Iul. de vi publ.* edixerunt, *Omnibus per civitates & agros habendi Bucellarios vel Isauros* (hoc est certos milites corporis custodes, qui suis dominis semper adsunt, de quibus plene Gothofredus *ad d. l. fin. V. Bucellarios. & l. provinciarum* 10. *V. Isauros. C. de ser.*) *armatosque servos licentiam volumus esse præclusam. Quod si quis præter hæc, quæ nostra consuetudo salubriter ordinavit, armata mancipia, seu Bucellarios aut Isauros in suis prædiis, aut juxta se habere tentaverit, post exactam centum librarum auri condemnationem, vindictam in eos severissimam proferri sancimus.* Puniri quinimo voluerunt Præsides, qui ratione proprii muneris, cum debeant civium quietem procurare, imo ad hanc eos compellere, *Gomez Var. resol. cap.* 6. *num.* 16. *vers. ubi probatur quod judex, tom.* 3. armatos hos servos, per quos in civitatibus rixæ excitantur & foventur, retineri permittant: Nam *ibidem* addiderunt *Viri quoque clarissimi, provinciarum Rectores in speculis esse debent; ne quis audeat hæc statuta*

XXVII. XXVIII. XXIX. XXX. XXXI.

nostra

nostra mansuetudinis in aliquo violare: scientes quod ex dissimulatione, dignitatis & administrationis cingulo privabuntur; & post centum librarum auri mulctam salutis vitaeque sua periculum sustinebunt: primatibus videlicet apparitionis sua personis prater amissionem fortunarum suarum capitali quoque supplicio feriendis.

XXXII. Verum quia eadem Lex Iulia, de vi publica, quæ armorum usum etiam hominibus privatis prohibebat, ea saltem ratione quam post Cujacium *in Commentariis ad Iulii Pauli receptas sententias tit.* 26. exprimit Menochius *de arbitr. lib.* 2. *casu* 393. *num.* 8. seditiosos pariter puniebat, *l. in eadem* 3. § 2. *& l. qui cœtu* 5. *ff. ad l. Iul. de vi publ.* Ideo hic prohibito armorum usu de seditionibus iterum differit, de quibus superius *cap.... num.* & mandat Præsidibus, quod provideant, *ut si quis eorum qui populum in turbas sollicitant* è regia civitate fugerit, *aut solus, aut cum aliis, & venerit in provinciam* Præsidi subjectam, tunc facta diligenti perquisitione Principi nuntient id quod compererint, ut si ita delicti gravitas postulet, in vincula conjecti seditiosi ad Regiam urbem transmittantur, & ibi subeant pœnas à legibus impositas his, qui pessi-
XXXIII. mum hoc facinus audeant, quod plerumque inter Crimina Læsæ Majestatis collocatur, ut bene innuit Farinacius, qui materiam plene distinguit & declarat, *de Crimin. Læsa Majest. quæst.* 113. *inspect.* 5. *num.* 185. *& seqq.*

XXXIV. Atque hic Mandatorum Iustiniani terminus est, quibus Præses jubetur Principis commodis diligenti quidem sed miti tributorum exactione inservire; pacis otiique publici curiosus puras ab avaritiæ sordibus gerere manus: exactorum versutias, officialium rapinas, patronorum insidias prohibere: in corpora, non in bona sontium animadvertere: seditiones turbasque è civitatibus procul habere: usumque armorum per solas expeditiones, & bella publica necessarium esse pu-
XXXV. tare. Hæc autem quo diligentius observanda curet; copia facta

facta est provincialibus, Præsidum errata coram Principe coarguendi, ipsisque Præsidibus injunctum, post absolutam administrationem depositis fascibus, per dies quinquaginta in provincia se sistere, ubi coram Episcopo reddere compellantur ea omnia, quæ sibi conferri à provincialibus voluerint; & is, qui *auro vendidit justitiam, transcendens jusjurandum in quo acceperat administrationem*, acerrime puniatur, *§ eos autem* 8. *in fine & § necessitatem* 9. *& § interdicimus* 13. *Novel. ut Iud. sine, quoquo suffrag.* Quod onus syndicatus omnibus omnino Magistratibus impositum legimus, & à Zenone, *in l. unica C. ut omn. Iud. tam civil. quam milit.* & ab eodem Iustiniano repetitum, *in Novel. de collator. § super hoc* 23. *& Novel. de provinc. Præsid.* § 1. & postmodum in Basilicis ipsis renovatum, *lib.* 6. *sub tit. ut Præsid. sine quoquo suffr. § forenses* 13. Et in syndicatu ipso integros tractatus ediderunt XXXVI.
Amodæus, Iustinus, Angelus, & Baldus de Perusio, Augustinus Dulcettus, Paris de Puteo, & Aviles: Et præterea plene scripserunt Cancerius *Var. resolut. par.* 3. *cap.* 12. Mastrillus *de Magistrat. lib.* 6. *per totum*, Iordanus *Elucubrat. divers. lib.* 14. *tit.* 31. Carpanus *ad statuta Mediolani p.* 2. *à cap.* 30. *ad* 39. Et necessitatem syndicatus ac formam in Pontificia XXXVII
ditione servanda præscripsit Clemens Septimus *Constit.* 25.

Verum non admodum magnæ indulgentiæ parens erga XXXVIII.
recentem hunc ingenii mei partum videri possim, qui te lector humanissime erratorum, quæ passim in hisce meis lucubrationibus offendisti, pertæsum, nimium syndicatus memorem atque intelligentem fieri curo: quandoquidem haud aliud hujus mei laboris à te præmium postulo, quam benignam de mea imbecillitate censuram, cujus alioquin haud indignum esse me sine ulla dubitatione affirmaverim: siqui- XXXIX.
dem propositam mihi initio rectam & absolutam regendarum provinciarum rationem, si minus ipso opere, ejus certe inscriptione exactissime demonstravi: Principem scilicet

ALEXANDRUM, artesque pulcherrimas, quibus ille terrarum orbem capessit, oculis, cogitationique tuæ subjiciendo: cujus immensus, & suæ unius magnitudini par animus

——— per tanta negotia liber
Emergit similisque sui, justique tenorem
Flectere non odium cogit, non gratia suadet.
Omnes præterea puro quæ crimina pellunt
Ore Deæ junxere choros, unoque receptæ
Pectore, diversos secum cinguntur in usus:
Iustitia utilibus rectum præponere suadet
Communesque sequi leges, injustaque nunquam
Largiri sociis: durum patientia corpus
Instruit, ut nulli cupiat cessisse labori;
Temperies, ut casta petat: Prudentia, ne quid
Inconsultus agat: Constantia, futile ne quid
Infirmumque gerat. procul importuna fugantur
Numina, monstriferis quæ Tartarus edidit antris.
——— Nunc Brutus amaret
Vivere sub regno tali, succumberet aulæ
Fabricius, cuperent ipsi servire Catones.

FINIS.

IN-

INDEX
RERVM NOTABILIVM.

Characterum, qui in subjecto indice leguntur, *Prolog.* significat totius operis Prolegomena: *Proœm.* & *Præfat.* Procœmium & Præfationem ad legem tertiam. Numerorum verò prior in ordine, siquidem subjectus est characteri *L* designat primam vel secundam legem; si verò absolute positus est, denotat capita legis tertiæ; posterior autem numerus significat ubique numeros marginales per universum opus appositos.

D.

Eccle-

E.

quando

F.

Flu-

L.

M.

Mer-

Pœna

à Pau-

F I N I S.

Impri-

Imprimatur, ſi videbitur Reverendiſſimo Patri Magiſtro Sacri Palat. Apoſt.

M. A. Epiſcopus Ierap. V. G.

R*Everendiſſimi Patris Raymundi Capiſucchi Sac. Pal. Apoſt. Magiſtri dicto libentiſſime audiens, miro voluptatis ſenſu legi, quæ de* Mandatis Principum *doctiſſimo hoc volumine complexus eſt Illuſtriſſimus D. Comes Carolus Emanuel Vizzanius, Sac. Conſ. Aul. Advocatus; opus ſane, in quo non modo nihil offendetur, quod illibato morum candori, aut Catholicæ fidei veritati adverſetur: quin potius ſtyli elegantiam, multiplicem eruditionem, ac penitiorem legum intelligentiam non poteris non admirari. Proinde digniſſimum arbitror, ut in publicam evehatur lucem, & literatorum Vniverſitatis bono & Chriſtianæ Reip. utilitati, cum in eo abſolutiſſimum proponatur exemplar* Officii eorum, qui in provincias cum imperio mittuntur. *Romæ* XI *Kal. Octob.* M DC LVI.

Ita cenſeo ego Ioſeph Carpanus I. V. D. & in Vrbis Gymnaſio Primarius Ordinarii Civilis Profeſſor.

Imprimatur. F. Raymundus Capiſucchus Ord. Præd. Sacr. Apoſt. Palat. Magiſter.

